

**ALMA MATER EUROPAEA – INSTITUTUM STUDIORUM HUMANITATIS,
FAKULTETA ZA PODIPLOMSKI HUMANISTIČNI ŠTUDIJ, LJUBLJANA**

Irena Kandrič

Mentorica: red. prof. dr. Mojca Ramšak

**PROSTORI MOČI:
POKRAJINA SV SLOVENIJE V OKVIRU DRUŽBENE DIALEKTIKE
DUHOVNOSTI IN ZDRAVJA**

Doktorska disertacija

Ljubljana, 2018

Zahvala

Iskreno se zahvaljujem mentorici red. prof. dr. Mojci Ramšak za znanstveno, strokovno in človeško podporo, pomoč in usmerjanje v času doktorskega študija.

Posebna zahvala velja vsem sogovornikom, pripovedovalcem za pripravljenost sodelovati v kvalitativnih pogovorih in za odstiranje ter razkrivanje svojih pogledov na prostore moči. Morda bi na poti pisanja že odstopila, a ste mi pomagali že s tem, da sem se čutila dolžna v zahvalo za vaše pripovedi dokončati začetno delo. Hvala vam, da ste mi dovolili pogledati v vaša razmišljanja, poglede, občutenja.

Zahvaljujem se tudi dr. Barbari Potrata in red. prof. dr. Otu Lutharju za nekajletno podporo in pomoč pri pisanju naloge. Iskrena hvala slovenskemu in svetovno priznanemu geomantu Marku Pogačniku in njegovi ženi Mariki, ki sta mi razkrila »temeljne kamne« geomantskega dojetanja prostorov.

Za lektorski pregled doktorske disertacije se zahvaljujem moji učiteljici slovenščine Nadici Granduč in Mateji Pučko Erhatic, prof., za oblikovanje naloge Renati Pučko, prof., za prevod povzetka naloge se zahvaljujem Nini Cerkenik, prof., Ianu Wraightu in Metki Jauk.

Zahvalo namenjam tudi Ustanovi dr. Antona Trstenjaka, ki je delno sofinancirala moj doktorski študij.

Ob koncu še iskrena hvala vsem dobrim, srčnim ljudem, ki ste me spodbujali in mi pomagali sooblikovati doktorsko nalogo.

Vloženo:

Izjava o avtorstvu (I- D1)

Izjava lektorja (I-D2)

Poročilo o tehničnem pregledu in rezultatu plagiatorstva (I-D3)

Povzetek

Prostori moči: pokrajina SV Slovenije v okviru družbene dialektike duhovnosti in zdravja

Doktorska disertacija obravnava pokrajino SV Slovenije in njene prostore moči (Razkrižje, Jeruzalem, Ptujsko Goro), pojmovane kot družbeni ali socialni prostor, ki ga soustvarjajo ljudje, ki so na tem prostoru živeli in na njem živijo. V kontekstu te raziskave me je zanimala družbena dialektika prostora moči, ki je razumljen kot poseben, privilegiran prostor, katerega tradicionalnokatoliški verniki, novodobniki in turisti raznoliko poimenujejo in dojemajo (sveta mesta, romarski kraji, izviri moči, mesta z blagodejno energijo, sveti prostori, prostori z energijskimi točkami, energijski parki, zdravilne cone, sporni kraji ...). Ob tem je treba upoštevati dejstvo, da na področju prostorov poteka prepletanje zgodovinsko-kulturnih vidikov sedanjosti in preteklosti, globalnega in lokalnega, tradicionalnih in novodobniških pogledov na družbo, svet in obstoj človeka ter da se vse to dogaja skozi čas znotraj družbene dialektike.

V raziskavi, ki je temeljila na terenskem delu večprizoriščne etnografije (2006–2015) ter analizi virov in literature, sem uporabila metodo opazovanja, metodo kvalitativnega formalnega in neformalnega intervjuja, metodo analize pisnih materialov in zapisov v knjigah vtisov ter zgodovinsko analizo dokumentov. Dobljene podatke sem analizirala s pomočjo tematske metode (Marshall, Rossman 2006), s pomočjo katere sem iz zbranih podatkov identificirala glavne teme.

Moj raziskovalni vzorec so predstavljali raznoliki obiskovalci tega območja, ki so na vsaj enem od teh področij že bili in so se s pojavom prostorov moči že ukvarjali (tradicionalnokatoliški romarji, novodobniki, turisti, duhovniki in strokovnjaki različnih področij, ki jih zanimajo prostori moči, obiskovalci izvira). Obiskovanje sicer raznolikih prostorov moči poteka kot ritual z raznoliko obliko romanja, in sicer so to tradicionalnokatoliška, novodobniška, turistična in »delavska« romanja.

Duhovnost, ki je v disertaciji obravnavana kot notranja naravnost človeka k duhovni rasti, je zaradi nedorečenosti v literaturi in zaradi vsebinskih razlik ločena na tradicionalno religiozno duhovnost in na novodobniško duhovnost. (Izraza novodobništvo in novodobniki sta v tej nalogi uporabljena kot izraza, ki zaobsegata SBNR – »spiritual but not religious« / verne, a ne religiozne.) Prostori moči so za tradicionalnokatoliške vernike sveti v skladu s predpisano vsebino in z vedenjem na teh prostorih, medtem ko je svetost prostorov moči za novodobnike razpršena in individualizirana.

Zaradi potrebe po znanstveni opredelitvi prostorov moči sem na osnovi Fartacekove klasifikacije (2003) svetih mest konstruirala model prostorov moči SV Slovenije in pri tem ugotovila, da imajo prostori moči temeljne elemente svetega prostora (naravnopogojene topografske posebnosti prostora; zgodbe, povezane s svetim prostorom in sveto osebo; potrjevanje posebnosti prostora z nadaljnjimi pripovedmi, dogodki; povezavo svetega prostora z blagoslovom boga ali višje sile; množico ali skupino ljudi, ki omenjeni prostor prepoznavajo kot sveti), katerim sem dodala novodobniško posebnost prostorov moči (energijske parke, urejene z označenimi energijskimi točkami).

Poseben poudarek sem namenila klasifikaciji vedenjskih praks in zdravljenj na teh točkah ter ugotovila, da so najpogostejši vzroki za prihajanje na prostore moči zdravstveni, ob njih

so pa še religiozni – tradicionalnokatoliški, novodobniški, turistični, raziskovalni in ostali razlogi, čeprav je treba upoštevati, da pogosto prihaja do prepletanja vzrokov. Pokazalo se je, da so z vzroki prihajanj pogosto povezani vzorci vedenja na prostorih moči (turistični, religiozni – tradicionalnokatoliški, novodobniški, zdravilski in uporabniški).

Čeprav klasifikacije občutenj na prostorih moči ne moremo narediti na osnovi empiričnih meritev občutenj, pa so tisti posamezniki, ki prostore moči ali njihov vpliv nanje občutijo, občutke opisali kot fizične, čustvene in/ali duhovne. Novodobniki, ki nimajo priznanih avtoritet, svetih spisov in ustaljenih praks (ničesar, kar bi jim pomagalo razumeti oziroma interpretirati njihove izkušnje), poskušajo svet razumeti preko doživetij, izkušenj, zbirajo duhovne, intuitivne zaznave in poskušajo svet razumeti preko fenomenološke izkušnje zavesti (razumevanje fenomenov po Husserlu (1975)) in preko izkušnje telesa – fizična in psihična/emocionalna občutenja na prostorih moči, pitje izvirske vode na prostoru moči (pot dojemanja sveta, fenomenov po Marleau-Pontyju (2006), za katerega je telo tisto, ki daje svetu smisel in omogoča razumevanje sveta).

Raziskava je pokazala in potrdila, da novodobniki poskušajo svet razumeti preko lastnih izkušenj, kar jim daje globlja, notranja (tudi transcendentna) spoznanja o sebi in svetu ter občutek notranje povezanosti s svetom. Obiskovalci se s prihodi na prostore moči učijo, zdravijo, razvijajo, duhovno rastejo ter se po njihovem razumevanju povezujejo z univerzalno energijo. Njihovo potovanje na prostore moči tako ni le na materialni ravni, ampak tudi na duhovni, transcendentni ali »eterični« ravni.

Predstavljena spoznanja o prisvajanju prostorov moči kažejo na to, da imajo prostori moči tržni in duhovni kapital ter so zato privlačni za posameznike in skupine v različnih zgodovinskih obdobjih. Prisvajanje poteka na vseh treh raziskovanih krajih kot ekonomsko in versko/spiritualno prisvajanje še danes. V preteklosti je bil na vseh treh raziskovanih prostorih SV Slovenije poudarek na zadovoljevanju potreb tradicionalnokatoliških romarjev (zanje je skrbela Katoliška cerkev), danes delujejo na tem področju religiozni (katoliški), turistični, državni, lokalni, novodobniški in individualni interesi. Na vseh treh prostorih so v večjem ali manjšem deležu ohranjene tradicionalnokatoliške religiozne skupine, v razmahu je turistična dejavnost, ki vabi obiskovalce preko posebne turistične destinacije, ter novodobniške skupine, ki prav tako poskušajo zasesti tisti prostor, kjer tradicionalna religija prostora trenutno popolnoma ne poseduje. Izsledki kažejo na to, da če prvotni verski simbol na prostoru moči ni premočan, potem si ga novodobniki lahko prisvojijo. Novodobništvo in Katoliška cerkev tekmujeta za isto območje, za vero/spiritualnost in v sekularizirani postsocialistični Sloveniji tudi za podobne kulturne vrednote (zdravje), obe pa tudi uporabljata »ohlapni« tip ritualov. Hkrati obe na istem območju tekmujeta tudi s turizmom, ki ju glede na priložnost nediskriminatorno trži (tržijo tako novodobniško urejene prostore kot ogledne cerkva), delno pa si z obema skupinama turistični delavci in turisti delijo tudi vrednoto zdravja (reklamiranje zdraviliškega turizma, »zdrave vode«, »zdrave narave«).

Raziskovanje preučevanih prostorov je pokazalo, da je obrede obiskovanja prostorov moči mogoče obravnavati kot oblike romanj (religiozno – tradicionalnokatoliško romanje, turistično romanje / »romarski turizem« / »verski turizem« / »spiritualni turizem«, novodobniško romanje in »delavsko« romanje), vendar le pri tradicionalnokatoliškem in novodobniškem obiskovanju prostorov moči lahko govorimo o klasični obliki romanja z vsemi fazami (po van Gennepu), medtem ko pri turističnem in »delavskem« romanju na

prostore moči v fazi liminalnosti sicer prihaja do doživetij, vtisov, a ti najpogosteje ostajajo na površinski ravni.

Pridobljena spoznanja razkrivajo, da so prostori moči razumljeni kot družbeno konstruirani prostori, ki se jim pripisuje določena moč, ki privlači posameznike in skupine v želji izboljšanja ali ohranitve osebnega zdravja, iskanja pomoči zase in/ali za bližnje, stika z »višjim« in osebne rasti na področju duhovnosti.

Pokazalo se je tudi, da je v postsocialistični in sekularizirani slovenski družbi poudarjena skrb za zdravo telo in zdravje telesa ter duha na zelo pomembnem mestu vrednot, saj je tudi najpogostejši vzrok prihajanj na prostore moči in najpogostejša dejavnost na njih. Razumevanje zdravja in pristopi k pridobitvi ali ohranitvi zdravja so na prostorih moči ob religioznih – tradicionalnokatoliških vzorcih vedenja obnovljeni z novodobniškimi razlagami in praksami. Tako se tudi v sodobni slovenski družbi vzpostavlja metafizičen koncept zdravja, neke vrste ideologija zdravja, in poudarja zdravje kot pomembno dobrino in vrednoto.

Disertacija predstavlja izvirni prispevek k razvoju antropološkega znanstvenega področja, saj je v njej predstavljen model prostora moči, ki ima »moč« za obiskovalce ne glede na to, če ta moč prostora resnično obstaja, če prostor deluje »zdravilsko«, če uresničuje njihove prošnje, če jih sprošča, obogati, ne glede na to, če so tradicionalnokatoliške in/ali novodobniške razlage ob sedANJI nezmožnosti preverljivost le-teh resnične. Prostor moči ima moč že zato, ker mu to posebno moč ljudje pripisujejo skozi zgodovino, ker s svojimi prihodi in vero krepijo to moč, ker jo prenašajo v obliki zgodb, legend drugim in ker verjamejo v njegovo moč.

Raziskava raziskovanih prostorov moči SV Slovenije pomeni tudi prispevek k raziskovanju in primerjavi institucionalne in neinstitucionalne duhovnosti na slovenskem področju. Poseben doprinos predstavljata v njej oblikovana modela vzorcev vedenja in zaznav oziroma občutenj obiskovalcev na prostoru moči.

Ključne besede: prostor, duhovnost, romanja, novodobništvo, zdravje

Abstract

Places of power: the landscape of Northeastern Slovenia in the context of social dialectics of spirituality and health

This dissertation addresses Landscape of Northeastern Slovenia and its places of spiritual power, namely Razkrižje, Jeruzalem and Ptujška Gora, sites considered to be of socio-anthropological or social significance co-created by those who have lived there through the ages. In the context of this research I was interested in the social dialectics of places regarded as special or privileged by Catholic religious believers, New Age travellers and tourist. These three groups have differing perceptions and differently named these spaces (sacred places, pilgrimage places, springs of energy, places with the beneficent energy, holy places, places with energy points, energy parks, healing zone, contested places ...). Moreover, it should be noted that on these places intertwining historical and cultural aspects of the past and present are running; then intertwining of global or local provenance, traditional Catholics and New Age perceptions of society, the world and human existence, all of which is manifested through time within the social dialectics.

The 2006-2015 ethnographic study is based on multi-site fieldwork, an analysis of sources and literature, observation, qualitative formal and informal interviews, analysis of written materials including personal entries into books of impressions, together with historical analyses of documents. The data obtained was analysed using thematic methodology (Marshall, Rossman 2006) in which the main themes were identified.

The fieldwork survey sample encompassed visitors (Catholic pilgrims, New Agers, tourists and priests, together with various experts, which interested in specific aspects of the places of power, water source visitor) who have been to at least one of these places for spiritual or ritual reasons. Visiting otherwise diverse spaces can be conducted as a ritual with a diverse form of pilgrimage, namely traditional Catholic, New Age, tourist or »worker's« pilgrimages.

Due to ambiguity within the literature, as well as the material disparity of the places of power themselves, the human spirituality addressed herein is divided into traditional religious (Catholic) and New Age. The expressions like New Age and New Agers are here in this study presented as expressions including SBNR: spiritual but not religious. Catholic believers consider these places sacred in accordance with their prescribed Christian substance and (doctrinal) comportment, while for the New Age category the sacral places of power are dispersed and individualised.

The model used for the purpose of defining such places of power in Northeastern Slovenia was constructed on the basis of Fartacek's 2003 classification of sacred places, namely through establishing that all these sites have the basic elements of a sacred place (distinctive topographic features; stories related to that place and a sacred person; confirmation of the place's special character through further stories and events; the blessing by the God or superior force; the general recognition of the sacral nature of that place by a mass or group of people) to which I have added the New Age specifics of designed energy parks with identified energy point.

Special emphasis were dedicated to the classification of behavioral practices and treatments at these points and found that the most common reasons for getting to places of

power health, followed religious – traditional Catholic, New Age, tourist, research and other stated reasons. (However, rather than a single stated reason, a combination of different motives is often the case.) The reasons for a visit is often related to behaviour patterns at the place of power, namely patterns of behavior are: tourist, religious (traditional Catholics), New Age, healing and user.

Although the actual feelings experienced at said places cannot be classified on the basis of empirical measurement, those individuals who express their having such sensations describe them as physical, emotional and/or spiritual. The New Agers who don't have recognized authorities, holy documents and established experiences (nothing that could help them to understand or interpret their own experiences) try to understand the world through the experience collecting spiritual and intuitional awariness, also try to understand the world by phenomenological experience of consciousness (the phenomena understanding by Husserl (1975)), and by the material experience: physical, psychological/emotional feelings at the places of power, i.e. by drinking the water springs at the places of power (the way of understanding and comprehend the world phenomena by Merleau-Ponty (2006) – he proved, that only the body can give the sense and understanding of the world).

The study indicates and confirms that the New Agers try to understand the world through their own experiences. These experiences give them deeper, inner (also transcendent) awariness of themselves and the world as well as the feeling of inner connection with the world. When the visitors come to the places of power, they learn, heal themselves, make progress, grow spiritually, and up to their own understanding, they are connected with the universal energy. So their travelling to the places of power does not base only on the material, but also on spiritual, transcendent level.

Findings the conquest of places of power (o prisvajanju prostorov) demonstrate that these places of power have marketing and spiritual capital, which have made them interesting for individuals and groups throughout history. Also today, the possession as economic and spiritual/ religious possession is running on all three study places of power in Northeast Slovenia. Distinct from the past, when the places (under the auspices of Catholic Church), primarily served the needs of traditional pilgrims, are today in front religious (Catholics), tourists, states, locals, New Agers, individual interests. All three places of power have, to a greater or lesser extent, preserved their traditional Catholic pilgrimage function, tourist providers invite visitors to the destination itself, and New Age groups attempt to occupy that space which is not fully appropriated by traditional religion. Findings reveal that the traditional religious symbol can, if it is not too strong on the place of power, be appropriated by New Agers. Catholic Church and New Agers competing for the same spiritual places, for the religion/spirituality and in secular post-socialist Slovenian society for the similar cultural values (health); both also use »looser« and less prescribed type of rituals. At the same time, both (traditional religion and newagers) providers operate in the context of tourism providers, who for the most part market their products and services without discrimination, partly share tourism professionals and tourists with both other group also the value of health (spa tourism advertising, »healthy water«, »healthy nature«).

Researching studied places showed that the rituals visiting the places of power can be regarded as a form of pilgrimage (religious – traditional Catholic pilgrimage; tourist pilgrimage / »pilgrimage tourism« / »religious tourism« / »spiritual tourism«; New Age pilgrimage and »labors'« pilgrimage). However, only Catholic and New Age visits can be

considered as a classical form of pilgrimage, with all its pertaining stages (according to van Gennep); whereas the experiences and impressions of tourist and »labor« visitors induced at the stage of liminality most often remain superficial.

The findings reveal that places of power are perceived as socially constructed and attributed a special potency that attracts individuals and groups in their desire to improve or maintain their health, or seek intervention or help for themselves and/or close relatives, or to make contact with a superior force or deity, or attain personal spiritual development or enlightenment.

Spiritual and physical health is of major concern, and ranks high on the list of values of those drawn from secular post-socialist Slovenian society; indeed, such is testified by the fact that health - in its broadest sense - is most frequent reason behind visits and activities held at these places. Further to the religious, i.e. traditional Catholic behaviour patterns, understanding health, the concern for health and the approaches to its attainment or maintenance are, at places of power, complemented with New Age interpretations and practices. A metaphysical concept of health, i.e. some sort of the ideology of health is likewise being established in contemporary Slovenian society where health is considered an important asset and value.

This doctoral thesis is the original contribution to the development of anthropology presenting a model of places of perceived power which have a "power" for visitors - regardless of any actual or tangible existence power of the place, notwithstanding if this place have the ability to heal, cure, notwithstanding if respond to intercession or provide solace, if the place relaxation, enrichment, notwithstanding that's the traditional Catholic and / or New Age interpretation of the current power of places inability verified. These places are ascribed power because such has been attributed them by people through history; their visits and faith have enhanced this power, and the attribution has been handed down to others through stories and legends and because people believe in power of these places.

The presented study of the researched places of power in the Northeastern Slovenia is an contribution for researching and comparing institutional and non-institutional spirituality in the Slovenian area. But special contribution in this study is presented by the designed models of behaviour patterns and awariness (feelings) of the visitors in the places of power.

Key words: *place, spirituality, pilgrimage, New Age, health*

Kazalo vsebine

Povzetek.....	4
Abstract.....	7
Kazalo vsebine	10
Kazalo slik	12
Kazalo tabel.....	13
UVOD.....	14
METODE IN POTEK EMPIRIČNEGA RAZISKOVANJA	19
PREDSTAVITEV RAZISKOVANIH PROSTOROV SV SLOVENIJE	26
1 PROSTORI, DUHOVNOST IN PROSTORI MOČI	37
1.1 Prostor	37
1.2 Opredelitev prostorov moči.....	41
1.3 Religioznost, novodobništvo in duhovnost v sodobnem času.....	47
1.3.1 Novodobniki in njihovo razumevanje prostorov moči	53
1.4 Zaključki	65
2 KONSTRUKCIJE RAZISKOVANIH PROSTOROV MOČI SV SLOVENIJE.....	67
2.1 Naravno pogojene topografske posebnosti raziskovanih prostorov	69
2.2 Ohranjene zgodbe (legende, miti) o prostoru in/ali sveti osebi.....	91
2.3 Potrjevanje posebnosti prostora z nadaljnimi pripovedmi, dogodki	94
2.4 Povezava prostora moči z navzočnostjo blagoslovljene moči »boga« ali višje sile	97
2.5 Množica ljudi, ki prostor moči prepozna kot prostor moči	98
2.6 Označene in neoznačene energijske točke	98
2.7 Zaključki.....	103
3 KLASIFIKACIJA VZROKOV ZA OBISKOVANJE PROSTOROV MOČI, VZORCEV VEDENJA IN OBČUTENJ NA PROSTORIH MOČI SV SLOVENIJE	106
3.1 Obiskovalci izbranih prostorov moči na raziskovanih prostorih.....	106

3.2	Vzroki za obiskovanje prostorov moči.....	110
3.3	Prostorske prakse	133
3.3.1	Vzorci vedenja, verske prakse in zdravljenja na raziskovanih prostorih moči	137
3.4	Klasifikacija občutenj na raziskovanih prostorih moči	159
3.5	Zaključki.....	180
4	OBISKOVANJE PROSTOROV MOČI KOT ROMARSKI OBRED	183
4.1	Romanje kot obred	183
4.2	Obiskovanje prostorov moči kot romanje	186
4.2.1	Štiri oblike romanj na prostorih moči (religiozno – tradicionalnokatoliško, turistično, novodobniško in »delavsko«).....	188
4.3	Zaključki.....	203
5	PRISVAJANJE RAZISKOVAНИH PROSTOROV MOČI NA SV SLOVENIJE	205
5.1	Prisvajanje prostora na Jeruzalemu	208
5.2	Prisvajanje prostora na Ptujski Gori.....	220
5.3	Prisvajanje prostora v Razkrižju	222
5.4	Zaključki	230
	SKLEP.....	232
	Seznam literature	246
	Priloga	263

Kazalo slik

Slika 1: Zemljevid SV Slovenije z označenimi raziskovanimi kraji.....	26
Slika 2: Razkrižje s cerkvijo na hribu.....	29
Slika 3: Razkriški kot z izvirov v gozdu.....	29
Slika 4: Shema razkriškega raziskovanega prostora (Irena Kandrič in Janja Rudolf)	30
Slika 5: Jeruzalemski grič s cerkvico	30
Slika 6: Shema jeruzalemskega raziskovanega prostora	33
Slika 7: Ptujška Gora	34
Slika 8: Križišče s kipom slepe deklice	35
Slika 9: Shema ptujskogorskega raziskovanega prostora	36
Slika 2.1: Ivanov izvir	73
Slika 2.2: Vodnjak ob parkirišču na Ptujški Gori.....	78
Slika 2.3: Stari kostanj z označeno energijsko točko	81
Slika 2.4: Stari kostanj.....	81
Slika 2.5: Stara lipa.....	82
Slika 2.6: Stara tisa	83
Slika 2.7: Označba stare tise	83
Slika 2.8: Notranjost cerkve sv. Janeza Nepomuka v Razkrižju.....	85
Slika 2.9: Jeruzalemski oltar z znamenito podobo	86
Slika 2.10: Reliefna podoba ptujskogorske Marije s plaščem	91
Slika 2.11: Razkrižje – zdravilne točke	100
Slika 2.12: Označena energijska točka ob razkriškem parkirišču	102
Slika 2.13: Obisk skupine v Razkrižju in vodenje z radiestezistom	102
Slika 3.1: Prireditev Salon prleških vin na Jeruzalemu	131
Slika 3.2: Praznično vzdušje ob proščanju v Razkrižju.....	146
Slika 3.3: Pot miru na Ptujški Gori.....	147
Slika 3.4: Smerokaz k romarski Poti miru	147
Slika 3.5: Primer vabila na geomantične delavnice	156
Slika 4.1: Turistična destinacija Taverna na Jeruzalemu.....	193
Slika 4.2: Poroka v Dvorcu Jeruzalem poleti.....	193
Slika 4.3: Dvorec Jeruzalem vabi tudi pozimi	193
Slika 4.4: Pred obiskom romarske cerkve na Ptujški Gori	195

Slika 4.5: Po romarski maši.....	195
Slika 4.6: Vabilo na predstavo Božična noč.....	196
Slika 4.7: Majske drevo na Jeruzalemu	198
Slika 4.8: Ples in glasba ob 1. maju na Jeruzalemu	199
Slika 4.9: Množica avtomobilov ob »delavskem« romanju na Jeruzalemu	200
Slika 4.10: Pohodniki ob »delavskem« romanju na Jeruzalemu	200
Slika 4.11: Individualno novodobniško obiskovanje Jeruzalema	203
Slika 5.1: Obisk patriarha iz izraelskega Jeruzalema na Jeruzalemu (2009)	214

- Opomba: Vse slike, razen tistih, ki imajo zraven navedeni vir, so iz osebnega arhiva avtorice.

Kazalo tabel

Tabela 2.1: Pripovedi – legende o raziskovanih treh krajih	92
Tabela 2.2: Tabelarni povzetek temeljnih elementov prostora moči na osnovi konstrukcije prostorov po Fartaceku.....	105
Tabela 3.1: Številčni prikaz prošenj in zahval s Ptujске Gore (3. 5. 2009 – 8. 8. 2009)...	118
Tabela 3.2: Občutenja prostorov moči	167

UVOD

Moja doktorska disertacija *Prostori moči: pokrajina SV Slovenije* v okviru družbene dialektike duhovnosti in zdravja se umešča v študije prostorov, ki so zadnji desetletji v ospredju raziskav, in med študije duhovnih gibanj. Prostori in pokrajine postajajo osrednja tema družboslovnih znanstvenih raziskav. To področje znanstveno proučujejo socialna geografija, zgodovina, antropologija, kulturne študije in sociologija; pa tudi mnoge veje, katerih nekateri pripadniki sami sebe umeščajo v »znanost«, kot so na primer geomantika, radiestezijska, feng šui, Gajina teorija, sakralna geografija in sakralna geometrija.

Namen raziskovanja in raziskovalna vprašanja

Ob študijah prostorov se doktorsko delo torej umešča tudi med študije duhovnih gibanj, ki so pri nas relativno neraziskano področje. Tudi na Zahodu le redke študije raziskujejo povezavo med novodobniško duhovnostjo, prostorom in zdravjem (npr. obravnave skupnosti v Glastonburyju v Veliki Britaniji (Prince, Riches 2000) ter v Sedone v ZDA (Ivakhiv 2001), romarska doživetja in pripovedi v Kerizinenu v marijanskem svetišču v SZ Franciji (Badone 2007), duhovna romanja na goro Shasta v Kaliforniji sta raziskovali Huntsingerjeva in Fernandez-Gimenezova (2000), Belajeva (2014) je preučevala primer romanja v Medžugorje (Bosna in Hercegovina), ki je romarski kraj prikazovanj Marije, Kuppingerjeva (1998) je povezala religioznost s svetim prostorom piramid v Gizi, kjer vlada ustrežljivost turizma, lagodnost in potrošnja, novodobniško duhovnost preučuje novozelandska študija *new age* turistov (Pernecky 2006)). Podobnih primerljivih študij v post-socialističnem svetu skorajda ni (npr. obiski skrivnih prostorov moči v Sibirskem Gornjem Altaju (Vinogradov 1999)), čeprav vemo, da so bile ravno razne duhovnosti tiste, ki so se najbolj uspešno širile v postsocializmu.

Tudi slovenski antropologi pojava sodobne institucionalne in neinstitucionalizirane duhovnosti v korelaciji s prostorom in z zdravjem doslej niso pogosto raziskovali (Knez 1992, 1994; Ramšak 1996; Mulej 2003; Lipovec Čebren 2009; Ban 2014), zato sem se z namenom, da bi s pričujočo študijo osvetlila dogajanje sodobnih spreminjajočih se oblik vedenja na primeru raziskovanih prostorov moči, odločila, da se v svoji doktorski nalogi usmerim prav na to področje. V raziskavo bodo zajeti glede na energijske točke ali

romarska mesta bolj poznani in za obiskovalce urejeni in odprti trije kraji SV dela Slovenije (Razkrižje, Jeruzalem, Ptujška Gora), katere bom preučevala znotraj štirih temeljnih raziskovalnih vprašanj. Imenovane raziskovane prostore sem izbrala v raziskovalni vzorec zato, ker ti »sveti« prostori še niso bili podrobneje raziskovani, ker imajo skupne točke, ker jih mnogi (javnost, radiestezi, slovenski in tuji obiskovalci, tradicionalna katoliška Cerkev) obiskujejo in jih imajo za svoje ter tudi zato, ker mi njihova bližina mojemu prebivališču hkrati omogoča, da več časa preživim na terenu. Raziskovani prostori so zaznamovani s cerkvami, z romarskimi obiskovanjem in imajo v razumevanju, občutenju ljudi poseben status; za romarje romarski kraji posedujejo neke vrste »magnetno silo« (Ramšak 1996, 95), tako tudi trije raziskovani kraji.

Kljub temu da je bilo preučevanje prostorov in pokrajine središčnega pomena za geografijo in zgodovino, so antropologi preučevali pokrajino in prostorske enote, a intenzivnejše raziskave so stekle, ko so opazili poudarjene interakcijske povezave med lokalnim okoljem in velikimi regionalnimi ali globalnimi strukturami ter procesi (Gupta, Ferguson 1997, 6). Splošno sprejeto je bilo stališče, da prostor s svojimi značilnostmi vpliva na svoje prebivalce in hkrati so ravno prebivalci oz. obiskovalci prostora tisti, ki sooblikujejo prostor.

Čeprav je taka pokrajina pojmovana kot izrazito kulturna ideja in analitični koncept, jo je pravzaprav težko izolirati od množice polarno povezanih konceptov, kot so: aktualnost v ospredju – potenciali v ozadju, mesto – prostranost, znotraj – zunaj, podoba – predstavitev podobe. Znotraj holističnega pogleda na prostor svojo razlago prostorskega podaja tudi Giddens (1984), ki jo poimenuje kot »povezavo časa in prostora«, kar vključuje temeljno koordinacijo percepcije in razumevanja, brez katere prostora ni smiselno preučevati, saj se vsi avtorji strinjajo, da »tipična« pokrajina ni naravna danost, ampak je socialni konstrukt.

Na SV Slovenije, v pomurski in podravski pokrajini, so med odmevnejšimi prostori moči (prostori, katerim posamezniki pripisujejo »posebne moči«) Jeruzalem, Ptujška Gora, Razkrižje; ob njih obstajajo prepoznani še drugi (npr. park v Lendavi, Bukovniško jezero, Vurberk ...), hkrati pa skozi raziskovanja odkrivajo še nove prostore moči. **Predmet mojega raziskovanja** so torej prostori SV Slovenije, ki si jih prisvajajo mnogi, in za katere mislijo, da so nekaj posebnega, to je svetega.

Imenovane raziskovane prostore sem izbrala v raziskovalni vzorec zato, ker ti prostori moči na ta način še niso bili podrobneje raziskovani, ker imajo skupne točke, ker jih mnogi (javnost, romarji, novodobniki, domačini, slovenski in tuji turisti, raziskovalci) obiskujejo in jih imajo za svoje ter tudi zato, ker mi je njihova bližina hkrati omogočala, da sem bila več časa na terenu.

Namen moje doktorske disertacije je bil ugotoviti, kdo obiskuje izbrane prostore moči SV Slovenije, ki si jih »lastijo« mnogi in za katere mislijo, da so nekaj posebnega,, kako se ljudje na njih vedejo in kaj tam občutijo. Čeprav me zanimajo vsi, ki prihajajo na ta prostor, sem še posebno pozornost v raziskavi namenila novodobnikom – ljudem, ki se ukvarjajo z različnimi duhovnimi praksami (newagerji), saj ravno njihovi vzroci vedenja prinašajo nove, še neraziskane oblike vedenja in dajejo nalogi aktualnost in znanstveno relevantnost.

V raziskavo so zajete prostore moči SV pokrajine Slovenije (Razkrižje, Jeruzalem in Ptujška Gora) sem preučevala znotraj **štirih temeljnih raziskovalnih vprašanj**. Zanimalo me je:

R1 – kdo so obiskovalci prostorov moči SV Slovenije in kako poteka prisvajanje svetih prostorov.

R2 – kakšna je konstrukcija raziskovanih prostorov SV Slovenije.

R3 – kakšna je klasifikacija vedenjskih praks in zdravljenj na teh prostorih: kdo se zdravi, kaj si zdravi ter kako se zdravi; česa se ljudje prečiščujejo oziroma kaj naj bi se za različne skupine ljudi (katoličane, novodobnike, turiste ...) dogajalo med zdravljenjem.

R4 – ali je novodobniško obiskovanje raznolikih prostorov moči kot nekakšno romanje (bolje, obiskovanje svetega kraja, primerljivega z romarskimi kraji), ki vsaj začasno vzpostavlja geografsko omejene značilnosti romarskih prostorov.

Oblikovala sem naslednjo **hipotezo**:

V sodobnosti na raziskovanih prostorih moči SV Slovenije, kot posebnih prostorih za mnoge različne skupine ljudi (med njimi za tradicionalnokatoliške vernike, novodobnike, posamezne turiste) in nekatere ostale posameznike, potekajo posebni vzorci vedenja, občutenj, ki soustvarjajo spremenjeno dialektiko duhovnosti ter dojetanja in odnosa do zdravja.

Uvodu v disertacijo sledi opis metodologije, ki sem ga nasloвила Metode in potek empiričnega raziskovanja. V tem delu na kratko opisujem terensko delo in ostale metode raziskovalnega dela te naloge. Za metodami so predstavljeni trije raziskovani kraji (Razkrižje, Jeruzalem, Ptujška Gora). Poudarjena so zgodovinska dejstva (spomin prostora), ki določajo prostore tudi danes, kulturna in naravna dediščina teh prostorov ter posebnosti, ki so del promocije teh krajev.

Osrednji del naloge ima pet delov.

Prvi del disertacije je teoretični uvod k študiji, v njem pojasnujem pojem družbeni prostor in uvajam pojem »prostor moči«, ki je na slovenskem antropološkem področju v takem kontekstu prvič uporabljen. V svetovni antropološki literaturi obstaja razlaga tega pojma (Ivakhiv 2003; Nash 2002; Gray 2007) in je sprejemljiv tudi za študije turizma (Church; Coles 2007). ki pa ima tudi svoje nasprotnike. V angleščini ga poimenujejo »place of power« in v ruščini »место силы« [mjesto sili]. V tretjem sklopu so podane tudi novodobniške razlage tovrstnih prostorov s področja različnih novodobniških pristopov (geomantike, feng šuija, radiestezijske, Gajina teorija, sakralna geografija in sakralna geometrija) in pogledi ter razumevanja mojih sogovornikov.

Drugi del nas uvaja k obravnavi prostorov moči kot konstruktov, urejenih po vzoru svetih mest. Po modelu Fartaceka (2003) je sveti kraj konstrukt s temeljnimi značilnostmi, zaradi katerih se loči od profanega. Njegov model sem vzela kot izhodišče, saj je tudi on raziskoval svete prostore in elementi na njih sovpadajo z elementi na mojih raziskovanih področjih. Po klasifikaciji Fartaceka je sveto mesto posebno in ga primerjala z značilnostmi, ki jih imajo prostori moči na SV Slovenije, ter dokazovala, da raziskovane prostore tega področja upravičeno pojmem kot konstrukte razširjenih svetih krajev oz. prostore moči.

Tretji del disertacije vsebuje klasifikacijo vzorcev vedenja, verskih praks in zdravljenj na raziskovanih prostorih moči SV Slovenije. Zanimalo me je, zakaj obiskovalci prihajajo na te prostore oziroma kaj naj bi se različnim skupinam ljudi – katoličanom, novodobnikom, turistom – dogajalo med zdravljenjem; zato je bila izvedena klasifikacija vedenjskih praks oziroma vzorcev vedenj na raziskovanih prostorih moči. Pri tem sem ugotavljala, kdo so obiskovalci teh prostorov, kako se zdravijo in kako občutijo te prostore. V terenskem delu

sem se osredotočila tudi na vprašanje vpliva novodobnih gibanj, duhovnosti na obujanje tradicije teh prostorov in njihovo ponovno odkrivanje, njihov razvoj, človekovo razumevanje, občutenje vpliva teh prostorov na zdravje. Zapisovala sem opaženo, zbirala sem mnenja in poglede obiskovalcev o načinu obnašanja, ravnanja na teh mestih, o sposobnostih sproščanja in vedenju, kako občutiti ta mesta. Informanti v teku raziskave so bili redni in občasni obiskovalci, teh področij.

V četrtem delu sem obravnavala obiske prostorov moči kot posebno obliko obredov prehoda, kot raznolike oblike romanj. Zanimalo me je, ali je novodobniško obiskovanje prostorov moči nekakšno romanje oziroma ali so prostori moči primerljivi z romarskimi kraji. Ugotavljala sem, ali smemo tovrstno posebno obliko romanj sodobnega časa do neke mere umestiti v sisteme romarskega vedenja, ki so ga preučevali in o njih pisali znani antropologi, kot npr. van Gennep (1999), ki je preučeval obrede prehoda pri ritualih (tudi romarskih) in pri tem posebno pozornost posvetil spremembi statusa posameznika. To idejo je prevzel in naprej razvijal Victor Turner skupaj z ženo Edith Turner v 50. in 60. letih prejšnjega stoletja, ki je izvedel študijo ritualov in običajev ljudstva Ndembu v Zambiji ter jih v delu *Image and Pilgrimage in Cristian Culture* (1978) prenesel na romanja v rimokatoliški svetovni religiji.

V petem delu naloge sem raziskovala, če in kako poteka prisvajanje prostorov moči (prostori moči kot del turistične promocijske ponudbe, kot religiozni romarski sveti kraj, kot novodobniški zdraviteljski prostor). Raziskovala sem, ali obstaja med »upravljalci« s strani države, Cerkve, privatnimi lastniki in med novodobniki na prostorih moči SV Slovenije, katerim se pripisuje zdraviteljska moč, sobivanje in želja vseh strani po popularizaciji teh mest ter po povečanju romarjev, obiskovalcev ali pa je to soglasje le soglasje »primarnih« gospodarjev, ki si prisvajajo prostor moči in ne dopuščajo vsem in vsakomur, da bi na tem teritoriju opravljal svojo dejavnost ali ga sploh obiskoval.

V zaključku/sklepu sem strnila ugotovitve in želela poudariti, da so temeljni razlogi obiskovanja prostorov moči in oblike vedenja na njih povezani z družbeno dialektiko duhovnosti (religiozno – tradicionalnokatoliško in novodobniško), s turizmom in z željo po pridobivanju in/ali ohranitvi zdravja.

METODE IN POTEK EMPIRIČNEGA RAZISKOVANJA

Republika Slovenija je nekdanja socialistična država, ki se je leta 1991 po razpadu SFR Jugoslavije osamosvojila, leta 2004 pa se je pridružila državam Evropske unije. Geografsko jo umeščamo v Srednjo Evropo, historično v Jugovzhodno Evropo in politično v Vzhodno Evropo. Na severu meji na Avstrijo, na severovzhodu na Madžarsko, na vzhodu na Hrvaško in na jugu države na Italijo. Država ima v območju 20.273 kvadratnih kilometrov približno dva milijona prebivalcev. Uradni jezik je slovenščina, ki spada v južnoslovansko jezikovno skupino (na narodnostno manjšinskih območjih je ob njej še madžarščina (SV) ali italijanščina (JZ)). Večina Slovencev (okrog 76,6 %) je rimokatoličanov. V državi etnično prevladujejo Slovenci (okoli 89 % prebivalstva). Noben izbran raziskovani kraj ne leži na področju priznanih narodnostnih manjšin, leži pa Razkrižje na narodnostno mešanem območju, ki je stoletja pripadalo hrvaški nadškofiji, in na meji s Hrvaško.

Od marca leta 2007 do julija 2015 sem opravljala terensko delo na SV Slovenije, kjer so bili moji izbrani kraji Razkrižje, Jeruzalem in Ptujška Gora, občasno pa sem obiskovala tudi druge prostore moči SV Slovenije (Vurberg, Bukovniško jezero, Rogaška Slatina), in tako uporabila metodo **večprizoriščne/večkrajevne etnografije** (Marcus 1995). Na ta način sem lahko prihajala in odhajala na prostore raziskovanja, ne da bi na enem od njih živela; obenem pa sem živela sredi njih, saj sem bila od njih maksimalno odmaknjena 35 kilometrov.

Panonski svet SV Slovenije, v katerega spadajo vsi trije raziskovani kraji, je gosto poseljeno in intenzivno obdelano območje, ki se deli na številna gričevja in ravnine. Obsežno območje med Muro in Dravo zavzemajo Slovenske gorice, znotraj katerih je na vzhodu Razkrižje in nekoliko dvignjen Jeruzalem. Svet se po Ptujškem polju dvigne v Dravinjske gorice, kjer je Ptujška Gora. (Dular 2013, 16; Perko 1998, 56)

SV del Slovenije je v zadnjih letih le še bolj odrezan od celotnega ozemlja Slovenije. Z izgradnjo avtoceste Ljubljana – Maribor – Murska Sobota – Lendava so kraji južneje od nje in bliže hrvaški meji, kar vsi trije raziskovani kraji so, odrezani od razvoja (interesa vlagateljev, podjetništva), tudi turizma je veliko manj, vse manj je zaposlitvenih mest (kar

je povezano tudi s splošno gospodarsko krizo), in tako mnogi mladi in ljudje srednje starosti poskušajo preživeti tako, da postajajo migranti (dnevni, tedenski, sezonski in letni) ter iščejo zaposlitev v večjih mestih Slovenije ali v tujini (najpogosteje Avstriji) ali se izseljujejo.

Leta 1995 je bila na Urbanističnem inštitutu RS izdelana analiza stanja Pomurske regije (vanjo spadata Razkrižje in Jeruzalem). Že takrat je bila ta regija gospodarsko najmanj razvita regija v državi s premajhnim številom uspešnih podjetij (medtem so še mnoga od teh propadla), s starim in slabše izobraženim prebivalstvom, z nizkim naravnim prirastkom, visoko stopnjo brezposelnosti, sedaj pa SV Slovenije še bolj izstopa po slabšem ekonomskem položaju v državi (Gulič 1995, 1, 35–46, 52–53). Ob tem pa znanstveniki v zadnjih desetletjih ugotavljajo velik vpliv socialno-ekonomskih dejavnikov na različne vidike zdravja: pričakovano življenjsko dobo, umrljivost, obolevnost, manjšo zmogljivost, doživljanje zdravja, a tudi dostopnost in uporabo zdravstvenih storitev (Buzeti 2008, 49).

Ob vsem tem ima SV tudi svoje prednosti: ugodno lego za cestno in železniško povezavo, možnosti (bio)kmetijstva, geotermalne vode (zdraviliški turizem, ogrevanje), naftno bazo v Lendavi, predelovalno industrijo, ki ne obremenjuje tako močno okolja (lesna, prehrabena ...), razširjena je obrtna proizvodnja (temelječa na lokalni tradiciji), področje ima tudi bogato kulturno dediščino kot potencial za storitvene dejavnosti (Gulič 1995, 52).

SV Slovenije sem izbrala, ker živim na tem področju in sem tako lažje in pogosteje obiskovala izbrane prostore moči, da bi, kot trdi Amit (2000, 1–3), teren ne le razumela skozi dialoge, temveč sem ga tudi dodobra doživela. Najpogosteje sem bila v Razkrižju, kamor sem po navadi redno (vsak teden ali na 14 dni) prihajala po vodo, medtem ko sem bila na ostalih dveh prostorih manj redno, a vseeno pogosto (včasih tedensko, drugič mesečno). Res je tudi, da se je v Razkrižju, kjer je izvir, menjalo več ljudi, ki so se bili pripravljene bolj odprto pogovarjati, ne da bi jih umeščala v situacijo formalnega intervjuja, in mi tako omogočali objektivnejšo sliko njihovega pogleda.

Izhodišče raziskave predstavlja študij obravnave problematike in **zbiranje literature** dosedanjih študij o tej problematiki v Sloveniji in v tujini. Tej metodi sem dodala **metodo analize virov** (dosegljivih zgodovinskih zapisov o prostorih moči, zajetih v raziskavo).

Prebiral sem zapise (knjižne, informativne, časopisne) o Ptujski Gori (največje število zapisov), o Razkrižju in Jeruzalemu, »živijo« pa o vseh treh prostorih med ljudmi legende/povedke o njihovem nastanku. Dostopno zgodovinsko gradivo sem podrobno vsebinsko-formalno analizirala in ga, glede na njegovo povezavo z zastavljenimi smernicami, vključila v raziskavo.

Ko se je začelo delo na terenu, sem nameravala opraviti intervjuje z obiskovalci prostorov moči, a se je izkazalo, da so bili le redki podkovani z znanjem o teh mestih oziroma so redko globlje razmišljali o teh krajih, zato so le včasih na kratko opisali svoje vzroke za prihajanje na mesta moči in občutja na teh mestih, pogosteje so se raje pogovorili o vodi in njeni uporabi. Načrtovala sem, da opravim drugi del svojega terenskega dela v skladu z načeli mreženja – z metodo snežne kepe (Flere 2000), vendar se je izkazalo, da ljudje, ki delajo na tem področju (uradniki, zaposleni v turizmu, radiestezisti, geomanti, duhovniki ...), niso tako povezani, kot sem predvidevala, in je bilo treba nove informatorje iskati tudi preko spleta, na osnovi prebrane literature (če sem zaznala, da se ukvarjajo s tem področjem ali so omenjali to področje) in po namigih sogovornikov. Čeprav je iskanje sogovorcev trajalo dlje časa, pa mi je to hkrati dajalo možnost izogniti se ujetosti v zaprti krog pripovedovalcev, ki bi delili enake informacije. Tako sem nabrala informacije zelo različnih pripovedovalcev, kar je obogatilo mojo nalogo.

V času svojega terenskega dela sem ob številnih spontanih kratkih neformalnih pogovorih, npr. ob izviru, izvedla poglobljene, **formalne in neformalne razgovore** s 86 ljudmi v zbranih 72 intervjujih (Glej Prilogo 1: Seznam intervjujev za disertacijo). Z nekaterimi informatorji sem se srečala le enkrat, z nekaterimi večkrat, s posamezniki sem občasno nadaljevala korespondenco preko elektronske pošte. Ti **intervjuji** so bili **strukturirani, delno strukturirani ter nestrukturirani**. Pripravljena sem imela nekatera skupna vprašanja, druga sem prilagajala glede na področje, ki je bilo posamezniku domače. Obenem sem tudi želela, da bi informatorji imeli možnost odgovoriti na vprašanja v neomejenem času, zato sem dovolila, da so nekateri (po lastni želji) pisno odgovarjali na moja vprašanja. Ker polstrukturirana vprašanja dovoljujejo spremljanje intervjuvančevega odziva na vprašanje in dovoljujejo, da tok intervjuja sledi procesu razmišljanja intervjuvanca (Jennings 2001; Longhurst 2003), sem jih pogosto uporabljala. Nestrukturirani intervjuji pa so se občasno dogajali spontano ob izviru ali kadar me je kdo, ki je vedel, da se ukvarjam s tem področjem, poklical in mi želel povedati svojo zgodbo.

Temelj empiričnega dela raziskave je zajemala metoda **opazovanja z udeležbo**. Na vsa tri raziskovalna področja sem prihajala in odhajala naključno. Metodo opazovanja z udeležbo sem dopolnjevala z intervjuji. Opazovanja sem izvajala ob označenih energijskih točkah in izviri v Razkrižju, pred cerkvijo in v cerkvi na Ptujski Gori ter na Jeruzalemu (prav tako pred cerkvijo, v cerkvi in v gostiščih (Vinski hram Brenholc; Kupljen, Dvorec Jeruzalem), ob kostanju in lipi). V Razkrižju je bilo najustreznejše mesto za iskanje kontaktov ob Ivanovem izviri, kamor ljudje prihajajo po vodo, kjer si nekateri umivajo roke, oči, ob vodi jih mnogo tudi posedi in podeli s kom svojo izkušnjo.

Kot neposreden udeleženec opazovanja sem bila osredotočena na naravno in zgrajeno okolje, na izrabo prostora ter na odnos z verskimi institucijami in s kulturo turizma na področju raziskovanih mest, kakor svetujeta Marshall in Rossman (2006). Hotela sem videti, kje in kako so dane strukture (npr. stavbe (svetišča), spomeniki, turistična podjetja) vključene v fizično obliko v smislu infrastrukture prostorov, kar seveda vpliva na izkušnje obiskovalcev in načine upravljanja.

Sodelovala sem pri številnih dogodkih: prireditve (folklorne, verske, dramske), maše, predavanja, delavnice (geomantske), individualni in skupinski obiski (romarski, turistični, novodobniški) prostorov moči, individualno zdravljenje ter si ob tem zapisovala svoje vtise in opombe. Kot antropologinja sem sledila svojim pripovedovalcem in bila pripravljena pridobiti to, kar Hsujeva (1999, 15–16) imenuje »udeleženec izkušnje« – preko geomantov, radiestezistov in bioenergetikov sem se neformalno učila prepoznavanja prostorov moči in njihovega zaznavanja. Hsujeva (1999) je bila tudi učenka zdravilne prakse qi-gonga, tudi Puttickova (1997) je pisala o svoji izkušnji pripadnika gibanja Osho (Potrata 2001, 8). V mojem primeru me je k odločitvi, da imam kot udeleženka »izkušnjo«, vodila želja, da bi lažje razumela informatorje in okoliščine dogajanja, hkrati pa bi bila v stiku z njimi in dogajanjem. Glede na izbrano tematiko doživljanja prostorov moči bi brez lastnega vključevanja mnogi moji pripovedovalci lahko mislili, da me zanimajo samo površne informacije o teh prostorih, in v pogovoru ne bi bili pripravljene razkrivati svojih globljih izkušenj in doživljanj. Ko sem povedala (to velja tako za duhovnike kot tudi za novodobnike), da imam ob intelektualnem udejstvovanju tudi resnično osebno izkušnjo, so se začeli sogovorniki veliko bolj odpirati in so se bili pogosto šele po tem, ko se je

pokazalo, da »vem« (na osnovi izkušenj, občutkov), o čem govorijo, pripravljani pogovarjati z mano.

Seveda se tu postavlja vprašanje (Hsu 1999, 16), ali je še vedno mogoče, da je raziskovalec dovolj skeptičen in objektiven, če prakticira dejavnost v času raziskovanja. Ker sem se zavedala, da je obstajala velika nevarnost prevelikega vživljanja, sem se kljub svoji tradicionalni verski vzgoji v otroštvu in spoznavanju novodobniškega sveta toliko bolj nenehno zavedala svoje vloge raziskovalca. Ko sem bila s pridobljenim gradivom ponovno sama, sem kot raziskovalka objektivno in samostojno pregledala dobljene informacije in gradiva, jih objektivno povezovala in analizirala. Prepričana sem, da so mi izkušnje udeleženca zelo koristile, saj sem tako lažje razumela mnoge pojave, kot če bi bila samo opazovalka.

Zbrala in analizirala sem **pisne materiale** (knjige, brošure, fotografije, zemljevide, letake in druga besedila), ki jih obiskovalec lahko dobi na izbranih treh raziskovanih prostorih oziroma se z njimi lahko seznanijo preko spleta.

Dostopne so bile tudi tri knjige vtisov, in sicer ena na Ptujski Gori in dve na Jeruzalemu. Iz vsake sem izbrala obdobje približno 3–4 mesecev, razen iz tretje, ki ima veliko manj zapisov (Ptujška Gora; Jeruzalem 1 v Lokalni turistični agenciji Prlekija – Ljutomer na Jeruzalemu in Jeruzalem 2 v cerkvi na Jeruzalemu) ter naredila **analizo zapisov iz knjig vtisov**. Na področju Razkrižja te možnosti ni bilo, saj ni take knjige, imam pa od tam veliko več razgovorov. Leto 2009 sem vzela zato, ker mi je bil duhovnik na Ptujski Gori v preučevanje odstopiti nekoliko starejšo knjigo, ki pa je vseeno obsegala čas mojega raziskovanja tega prostora. Zapisov v knjigi je bilo veliko (knjiga obsega čas 3. 5. 2009 – 8. 8. 2010), vsebina vtisov se je ponavljala, zato sem se odločila, da izberem le štiri mesece. To obdobje sem vzela v preučevanje tudi v knjigi Jeruzalem 1 (knjiga obsega čas 2. 5. 2009 – 22. 3. 2013), medtem ko je bila knjiga vtisov Jeruzalem 2 pozneje nastavljena (2012, 2013, 2014) in je vsebovala tudi precej manj vpisov.

Moj **raziskovalni vzorec** predstavljajo raznoliki obiskovalci tega območja, domačini in zgoraj omenjeni strokovnjaki na različnih področjih, ki so na vsaj enem od teh področij že bili in so se s pojavom prostorov moči že ukvarjali.

Sogovornike sem razdelila v naslednje skupine:

- a) tradicionalnokatoliški romarji (romarji s Ptujске Gore, z Jeruzalema),
- b) novodobniki (aktivni novodobniki – newagerji v svojem razmišljanju, praktični uporabniki novodobniške miselnosti, npr. obiskovalci energijskih točk; aktivni novodobniki in raziskovalci, raziskovalci in/ali »profesionalni« zdravilci in/ali »učitelji« določene novodobniške tehnike – geomanti, bioenergetiki, radiestezisti, raziskovalci feng šuija, zdravilec po Vollu ...),
- c) turisti (obiskovalci prostorov zaradi zgodovinskih, naravnih idr. značilnosti pokrajine),
- d) profesionalci (turistični delavci, uradniki na lokalni ravni – vodji enot, izvajalci turističnih programov, ustvarjalci projektov, gostinca, župan), duhovniki (pet duhovnikov – službujejo ali so službovali na teh prostorih ali ob njih), strokovnjaki na različnih področjih, ki jih zanimajo prostori moči,
- e) obiskovalci izvira (redni ali občasni uporabniki izvirske vode v Razkrižju).

Dobljene podatke, ki sem jih zapisovala in/ali snemala z diktafonom ter izpisovala iz knjig vtisov, sem analizirala s pomočjo **tematske metode** (Marshall; Rossman 2006, 158–163), pri kateri sem iz zbranih podatkov identificirala glavne teme glede na osnovna štiri raziskovalna vprašanja, jih podrobno analizirala in kodirala, da bi našla družbeno ali kulturno osnovo oziroma vzorce vedenja na prostorih moči in vzorce razmišljanja o teh prostorih. Ob tem sem si urejala analitične beležke in iskala možna alternativna razumevanja zbranih podatkov.

Moje raziskovanje je bilo **humanistično usmerjeno**, saj sem se osredotočila na razumevanje življenja ljudi v izbranem kulturnem okolju, zaznamovanem kot prostor moči; pri čemer sta me vodili potreba po objektivnosti in sistematičnosti.

V mojem doktorskem delu, kjer sem zbirala predvsem kvalitativne podatke, so me zanimale predvsem povezave novodobniške duhovnosti, tradicionalnokatoliške religije in zdravja, ob njih pa tudi teme turizma v povezavi z obiskovanjem prostorov moči. Zagotovo sem izpustila mnogo zanimivih in enako pomembnih vprašanj, ki bi jih bilo mogoče izpeljati s tega področja. Nisem raziskovala narodnostnega vprašanja, ki je precej pereče na področju Razkrižja, saj po mojih podatkih ni neposredno vplivalo na odnos ljudi z razkriškim prostorom moči v povezavi z duhovnostjo in zdravjem, ampak le posredno preko borbe za jezik v cerkvi, kar pa sem opisala v petem poglavju. Prav tako se tudi nisem

podrobneje posvetila soobstoju uradnega zdravstva in zdravilstva na področjih moči, saj je to področje zdravilstva na Slovenskem še precej v povojih za pridobitev uradnega priznanja; po zakonu namreč zdravnik ne sme biti zdravilec oz. naj niti ne bi razmišljal na novodobniški način. Zaradi takega načina razmišljanja in vzgoje med študijem je večina zdravnikov, ki sem jih poskušala vključiti v raziskavo, sodelovanje odklonila oziroma se le nasmehnila ob mojem vprašanju o njihovi izkušnji ob obisku izvira ali romarskega prostora. Prav tako se nisem osredotočala na vidik zastopanosti spolov, starosti udeležencev, čeprav bi bilo možno raziskovati tudi v tej smeri, a po mojih zbranih podatkih ni bilo bistvene povezave z mojo nalogo.

PREDSTAVITEV RAZISKOVANIH PROSTOROV SV SLOVENIJE

Tukaj bodo podrobneje predstavljeni trije izbrani prostori moči pokrajine na SV Slovenije, in sicer Razkrižje, Jeruzalem in Ptujška Gora. Predstavljeni bodo kot kraji – lokalne skupnosti, s svojo zgodovino, z nanizanimi elementi naravne in kulturne dediščine ter s posebnostmi. Ta predstavitev je uvod v romarske in novodobniške dejavnosti na teh prostorih moči ob dejstvu pomembnosti vsestranske povezanosti dejavnikov družbenega prostora in vplivov, ki delujejo na razumevanje, obiskovanje, občutenje teh prostorov, ter na prakse, ki potekajo na teh prostorih.

V drugem poglavju te naloge bo teoretična konstrukcija svetega prostora primerjana z izbranimi prostori moči, zato bodo kraji v skladu s tem podrobneje predstavljeni tam; na tej osnovi bo tudi podana konstrukcija raziskovanih prostorov SV Slovenije kot primerov prostorov moči.

Slika 1: Zemljevid SV Slovenije z označenimi raziskovanimi kraji¹

Razkrižje

Kraj Razkrižje spada v Občino Razkrižje, ki jo od leta 1998 sestavljajo naselja Gibina, Kopriva, Šafarsko, Šprinc in Veščica. Občina Razkrižje² je del pomurske statistične regije in meri 10 km². Občina leži na SV države, kjer se reka Mura približa hrvaški meji. Iz

¹ Vir:

<https://www.google.si/maps/place/Slovenija/@46.1634653,14.1234626,8z/data=!4m5!3m4!1s0x476524e75e968361:0xe740451e25e2d465!8m2!3d46.151241!4d14.995463>

² Statistični urad RS <http://www.stat.si/obcinevstevilkah/Vsebina.aspx?leto=2012&id=138>

osrednje Slovenije se najlažje pripeljemo do Razkrižja po avtocesti Maribor–Murska Sobota, potem pa se usmerimo proti Črenšovcem in pot nadaljujemo proti Ljutomeru. Druga pot vodi od Ptuja, mimo Ormoža, Ljutomera, kjer zavijemo desno proti Razkrižju. Občina je imela ob popisu leta 2010 približno 1.350 prebivalcev (približno 650 moških in 700 žensk). Po številu prebivalcev se je med slovenskimi občinami uvrstila na 197. mesto. Naravni in selitveni prirast na 1.000 prebivalcev v občini je bil pozitiven, kar bi lahko povezovali s prizadevanji občine za odpiranje novih delovnih mest, nudenje odkupa zemljišč mladim družinam po ugodnih cenah in s podobnimi ukrepi. V občini delujeta vrtec in osnovna šola. Med aktivnim prebivalstvom občine je bilo tega leta v povprečju 13,6 % registriranih brezposelnih oseb, kar je bilo več od povprečja v državi (10,7 %).

Pogled v zgodovino kraja nudi po odkritjih arheologov na zahodnem predelu Gradišča (k. o. Šafarsko) podatke o naselitvi kraja v bakreni dobi. Naprej od Ivanovega izvira po toku Ščavnice (10 metrov nad strugo), nad sprehajalno potjo, je postavljena rekonstrukcija 5500 let stare bakrenodobne naselbine. Arheologi so pod vodstvom Pokrajinskega muzeja iz Murske Sobote in arheologinje Irene Šavel od leta 1981 do 1984 sistematično izkopavali in našli odtise nosilnih stebrov stavb, peči in kamnite izdelke (sekire ipd.). Ker so bili pri arheoloških raziskovanjih odkriti le posamezni delci bivalne kulture, so arheologi za rekonstrukcijo bivališč uporabljali že znana dejstva bivanja v prazgodovinskih obdobjih. (Šavel³)

Po tem, ko so v 6. stol. n. št. to ozemlje naselili Slovani (Šoster 2005a, 22–23), je bilo v srednjem veku Razkrižje⁴ sprva v lasti Celjanov, nato Zrinjskih, nazadnje Alheimov. Tu je bilo že v davnini pomembno prometno križišče, ki je dalo kraju ime, saj se tu križajo poti proti Lendavi, Ljutomeru, Čakovcu in Varaždinu. Križišče ima po Kovačevi (2006, 211) bogato simboliko križanja poti in za posameznika, ki stoji sredi križišča, lahko pomeni, da je v središču sveta. Nekateri pojmujejo po njeni razlagi te kraje kot kraje razglasitve/epifanije, zato so in so bila mnoga ljudstva prepričana, da so ti kraji nekaj posebnega. Tako so v mnogih tradicijah na križiščih postavljali obeliske, žrtvenike, kamne, piramide, kapelice in napise, ki naj bi mimoidoče opominjali in spodbujali k razmisleku (Kovačev 2006).

³ <http://www.prlekija-on.net/prlekija/arheoloska-najdisca.html>

⁴ http://www.kam.si/romarske_cerkve/razkrizje.html

Zgodovini kraja Razkrižja lahko sledimo v cerkvenih knjigah od leta 1694, ko se je kraj imenoval Rackaniža; ime je dobil po Grgavzhodnjakih (že od antike naj bi imeli Raci («grkoistočnjaci» – trgovci na rekah) tukaj postojanko (madžarsko Kanisza) ali pa po križišču cest pod cerkvijo, čeprav Makovec (1998, 61) meni, da so se za drugo razlago bolj ogrevale hrvaške oblasti zaradi hrvaške besede raskrst (razkrižati, razkrižje). Reki Mura in Ščavnica sta prav tako dali svoj pečat temu kraju, saj so tam, kjer so bili mostovi, radi postavljali kipe mučeniškemu svetniku Janezu Nepomuku (Petrič⁵), ki so ga v kraju izbrali za zavetnika. Ljudje so kmalu začeli romati h kipu svetnika, postavili so kapelico, ki je bila kmalu premajhna, zato so v letu 1779 postavili na hribu cerkev sv. Janeza Nepomuka.

Leta 1868 je območje prešlo pod upravo Ogrske, in tako je ostalo do 1. svetovne vojne in razpada Avstro-Ogrske monarhije, ko je Razkrižje postalo sestavni del Kraljevine SHS, leta 1931 pa je bilo v okviru Dravske banovine priključeno k ljutomerskemu okraju. Po koncu 2. svetovne vojne je območje sedanje Občine Razkrižje spadalo najprej pod Hrvaško in šele po velikih prizadevanjih je bilo 2. aprila 1946 dodeljeno Republiki Sloveniji. (Pogorelec 1992/1993, 108–112; Rob 2008, 31)

Čeprav je po tem letu kraj tudi uradno spadal pod okrilje RS, pa so pri maši in verouku še nekaj desetletij uporabljali hrvaški jezik, saj se cerkvene meje niso pokrivalo z državnimi.⁶ Šele leta 1994, po mnogih letih prizadevanj za uvedbo slovenskega jezika tudi pri bogoslužju in verouku, je prišlo do meddržavnega cerkvenega dogovora, po katerem so Razkrižje dodelili mariborski nadškofiji. Takratni tamkajšnji prvi slovenski duhovnik Marjan Rola je o tem v članku za Družino zapisal: »Ker je župnija v začetku spadala pod zagrebško nadškofijo, ni bilo lahko, vendar sem vesel in ponosen, da sem sodeloval pri priključitvi te župnije slovenski Cerkvi in da zdaj ljudje živijo v slogi in miru.«⁷ Sedaj je cerkev sv. Nepomuka v fari Razkrižje v upravljanju murskosoboške škofije, ima stalnega duhovnika in maše v njej potekajo vsakodnevno.

V občini deluje Turistično narodopisno društvo Razkrižje, ki skrbi za organizacijo vaških iger, uprizoritev predstave Božična noč ob Ivanovem izviru, na god sv. Janeza Krstnika organizirajo tradicionalno srečanje Ivaje na Razkrižju, tradicionalen prikaz Žetev in

⁵ http://www.kam.si/romarske_cerkve/razkrižje.html

⁶ <http://www.razkrižje.si/predstavitev-obcine-2>

⁷ <http://www.druzina.si/icd/spletnastran.nsf/all/ADE077C6514CEA3FC1257A7100220711?OpenDocument>,

mlačev na stari način, v križišču postavijo božično-novoletno drevo, uresničujejo projekt Razkriški kot (ureditev turistične poti, predstavitev energijskih točk, predstavi Prikaz življenja v prazgodovinski naselbini Gradišče na Šafarskem in Ljudska verovanja, povezana z vodo iz Ivanovega izvira). Sodelujejo tudi pri predstavitvi mlinarstva, kovaštva, čevljarstva, dimnikarstva itd.⁸

Slika 2: Razkrižje s cerkvijo na hribu

Slika 3: Razkriški kot z izvirov v gozdu

Kraj je poznan tudi po novodobniški Poti kulturne in naravne dediščine po Razkriškem kotu (poteka skozi vasi Razkrižje, Šafarsko in Gibina), ki je imenovana tudi zmajeva črta ali Čudežna pot ob zmajevi črti moči, ob kateri je nanizanih 21 »zdravilnih« točk ali energijskih točk, ki so označene s količki. (Več je o tem prostoru moči zapisano v poglavju o konstrukciji prostorov moči.) Pot, ki je dolga okoli 50 minut, poteka ob Ščavnici vse do

⁸ <http://www.razkrizje.si/drustva-2>

njenega izliva v Muro, skoraj do državne meje. Na tej poti so zaznamovane ob cerkvi svetega Janeza Nepomuka ostale znamenitosti kraja: potočni Slomškov mlin, Ivanov izvir, rekonstrukcija prazgodovinske naselbine, gibinski slap, oljarna, kovaški muzej.

Slika 4: Shema razkriškega raziskovanega prostora (Irena Kandrič in Janja Rudolf)

Jeruzalem

Slika 5: Jeruzalemski grič s cerkvico

Vas Jeruzalem spada v Občino Ljutomer in ima ob poslednjem popisu 43 prebivalcev. Kraj leži na SV Slovenije v Prlekiji na višini 338 metrov, do njega je mogoče priti po raznih poteh: iz Ivanjkovcev ali iz Ljutomera čez Železne Dveri ali po cesti Ormož–Miklavž pri Ormožu, če na Krčevini zavijemo levo. Med aktivnim prebivalstvom občine je bilo v letu

2010⁹ v povprečju 16,1 % registriranih brezposelnih oseb, kar je bilo precej več, kot je bilo povprečje v državi (10,7 %).

Na Jeruzalemskem griču in v njegovi okolici stoji cerkev Žalostne matere božje, tam so botanični vrt, blizu njega 37 metrov visok razgledni stolp, Vinoteka Jeruzalem, hotel Dvorec Jeruzalem, gostišči Brenholc s sobami in Taverna Kupljen, nov degustacijski prostor v smeri kostanja in prepoznaven drevored topolov. Zraven cerkvice je tudi TIC Jeruzalem, kjer je mogoče izbirati med približno 150 suvenirji. V njem je tudi Vinoteka Jeruzalem z izborom belih vin, katerih grozdje zori na tem področju (Vršič 2011, 19). Malo naprej proti Svetinjam so še zidanica Malek, kjer organizirajo degustacije, gostišče Taverna, nato sledi cerkev na Svetinjah in svetinjska vinska klet.

Za kraj je značilno vinogradništvo (Vinogradniška tradicija sega v Prlekiji vse do časov rimskega imperija, o čemer pričajo arheološke najdbe amfor, vrčev, kelihov in lončenih kozarcev (Šoster 2005, 14, 32).), vendar danes ni več tistega starega zasajanja trsov, postavljenih navpično v hrib, ampak so nasadi večinoma položni/vodoravni, oviti po pobočjih (zadnja leta nekateri lastniki s teras spet prehajajo na navpične nove nasade). Na teh gričih ob urejeni vinski cesti dobro uspevajo svetovno znana bela vina, ki jim godi preplet predalpske in panonske klime: šipon, laški rizling, rumeni muškat, sauvignon, renski rizling, sivi pinot, chardonnay, traminec (Privšek 2011, 54–55).

Za ime kraja (Vršič 2011, 2; Privšek 2011, 56; Krnjak 2009, 51, 53; zloženska TIC Jeruzalem)) obstajajo tri razlage, temelječe na ljudskem izročilu. Prva razlaga imena je najmanj poznana med ljudmi in sodi v rimski čas, ko je rimski imperator ukazal saditi žlahtno trto ob Renu in v Panoniji. Med trgovskimi ali bojnimi pohodi naj bi se Rimljani potem tukaj ustavili in ob prelepi pokrajini dobili asociacijo na daljno rajsko deželo in kraj poimenovali Jeruzalem. Po drugi razlagi so se križarji vračali iz 5. križarske vojne (1217–1221), ki sta jo vojskovala avstrijski nadvojvoda Leopold VI. in ogrski kralj Andrej II. Utrujeni, zdesetkani in bolni so s sabo nosili sliko s podobo jeruzalemske Matere božje. Ob tem griču so se ustavili, na njem postavili leseno kapelico, vanjo postavili podobo jeruzalemske Mater božje in po njej poimenovali kraj Jeruzalem. Po tretji razlagi so nemški vitezi iz reda križnikov (križarji) griče med Veliko Nedeljo in Ljutomerom z

⁹ <http://www.stat.si/obcinevstevilkah/Vsebina.aspx?leto=2012&id=84>

okolico dobili v začetku 13. stol. v dar od Friderika I. Ptujskega, da so te kraje branili pred različnimi roparskimi tolpmi z Ogrske, s Hrvaške in iz Turčije.

Legenda pripoveduje o njihovi očaranosti nad lepoto pokrajine, zato so jo poimenovali kar po svetem mestu – Jeruzalem. Ker so imeli križarji navado, da so na višjih hribih postavili stolp in vanj dajali svete podobe, so tudi tukaj na vrhu najvišjega griča postavili najprej stolp (kasneje kapelico) in vanj položili podobo Žalostne Matere božje, ki so jo prinesli iz Jeruzalema. To je bila kopija podobe, ki jo imajo v Jeruzalemu v Palestini. Po njej je dobil kraj tudi ime. Leta 1652 so na mestu kapele postavili cerkev, ki v obnovljenem stanju še danes stoji v osrčju Jeruzalema. (Privšek 2011, 56; Krnjak 2009, 51, 53; zloženska TIC Jeruzalem)

Za promocijo in razvoj kraja skrbita Lokalna turistična agencija Prlekija Ljutomer in Prleška razvojna agencija. V Dvorcu se odvijajo srečanja vinogradnikov in vinarjev – Saloni prleških vin, različne organizacije imajo tukaj svoje seminarje, izobraževanja, v cerkvici so enkrat tedensko maše, včasih tudi večkrat; v njej so tudi poroke, občasno je na Jeruzalemu tudi blagoslov motorjev. Nekoč pa so bili Dvorec, park, parkirišče in območje vsenaokrog ob prvem maju namenjeni delavskemu pohodu in zabavi. (Več o tem v poglavju o obiskih prostorov moči kot romarskem obredu.) V kraju deluje tudi Društvo Antona Puklavca, društvo za trajnostni razvoj Krajinskega parka Jeruzalem; to je prostovoljno združenje občanov, ki jih združuje zanimanje za trajnostni razvoj Krajinskega parka Jeruzalem.¹⁰

Za kraj kot prostor moči se zanimajo tudi novodobniki (geomanti, bioenergetiki, radiestezisti, turistični delavci). V posameznih in skupnih akcijah so izvedli meritve prostorov, označili so nekaj mest kot energijsko močnih in načrtovali postavitev geomantskih kamnov, kar bi povežalo Ormož, Ljutomer, Jeruzalem in Svetinje, a se takratni (2008) upravljavci Dvorca Jeruzalem zanjo niso odločili.

¹⁰ http://www.antonpuklavca.si/wp-content/uploads/2013/01/Statut_drustva_Antona_Puklavca.pdf

Slika 6: Shema jeruzalemskega raziskovanega prostora

(Marko Pogačnik / Ko se boginja vrne; dodelava za potrebo naloge Irena Kandrič)

Ptujska Gora

Vas Ptujska Gora spada v podravsko Občino Majšperk, katere večji del se razteza po Halozah, ki so na zahodnih pobočjih gozdnate, na vzhodnih pa vinorodne. Od Ptuja je Ptujska Gora oddaljena 14 kilometrov in leži ob cesti Ptuj–Majšperk. Kraj ima 334 prebivalcev, Krajevna skupnost Ptujska Gora pa 1256. Gručasta vas na hribu leži med rekama Dravinjo na jugu in Polskavo na severu. Med aktivnim prebivalstvom občine je bilo v letu 2009¹¹ v povprečju 10,5 % registriranih brezposelnih oseb, to je nekoliko več od povprečja v državi (9,1 %).

Ptujskogorski grič (352 m) je eden zadnjih haloških gričev, nato se pokrajina prevesi v Dravsko polje. S hriba so vidni Boč, Zasavsko hribovje, Haloze in hrvaška meja na jugu, vidi se do Pohorja na zahodu in na sever do Maribora ter do vrhov nad Gradcem. Na vzhodu so Ptuj in Slovenske gorice (Zadnikar 1992, 18, 20).

¹¹ <http://www.stat.si/obcinevstevilkah/Vsebina.aspx?leto=2011&id=92>

Slika 7: Ptujška Gora

Zgodovina poselitve Ptujške Gore ali vsaj okolice sega v prazgodovinsko obdobje na Spodnjih Podložah, kjer so železnodobna gomilna grobišča iz 7. stoletja pr. n. št., odkrita leta 1906, 1981, 1986.¹² Rimljani so ob Ptujški Gori zgradili cesto, s katero so povezali Poetovio z današnjimi Poljčanami in Rogatcem; le-ta še danes teče po isti trasi. Ptujška Gora se v srednjem veku v zapisih posebej ni omenjala vse do gradnje cerkve, ki so jo kmalu po zazidavi zaradi turških gričev obdali s taborskim obzidjem s strelnimi linami in z obrambnimi stolpi; dodatno je bilo vzdano tudi župnišče. Naselje se je razvilo nekoliko nižje, zahodno, kjer po stopnicah navzdol pridemo na trg. Kraj je tržne pravice dobil leta 1447. Sramotilni kamen (kopija prangerja iz 1855) stoji desno od stopnic (Stele 1966, 12). Kraj ima od leta 1677 razvito šolstvo. Do druge svetovne vojne so se ljudje tukaj pretežno ukvarjali s kmetijstvom in z domačo obrtjo (lončarstvo, kamnoseštvo, žganjekuha, kovaštvo, kolarstvo).¹³

Danes sta v kraju dve gostilni in TIC. Minoriti so ob obstoječi cesti do cerkve, od novega parkirišča mimo vodnjaka do romarske hiše in k cerkvi, uredili Pot molitve (Šamperl 2010, 51). Na njej so ob poti v bron v lite podobe rožnega venca in kip svetega Frančiška, delo akademskega kiparja Viktorja Gojkoviča. Ob 600. obletnici cerkve na Ptujški Gori so v sredino krožišča postavili bronast kip slepe deklice (avtorica akademska kiparka Irena Čuk), ki gleda proti baziliki (Lampret 2010, 11).

¹² <http://www.gremoven.com/Cerkve/Ptujška-Gora/menu-id-25>

¹³ <http://www.ptujška-gora.si/index.php/sl/zgodovina>

Slika 8: Križišče s kipom slepe deklice

V kraju deluje Turistično društvo Ptujška Gora, ki si prizadeva za ureditev sprehajalnih in kolesarskih poti, srednjeveško ureditev trga, ureditev tise, gomilnega grobišča, skrbi za čistilno akcijo v kraju, prizadeva si za prepoznavnost kraja in organizacijo kulturnih prireditev v kraju, skupaj z župnijskim uradom sodeluje tudi v projektu STO »next exit«, in sicer na Sončevi poti. Na trgu so ponovno odprli tudi turistično informacijsko pisarno.¹⁴ Minoriti organizirajo tudi Marijafest, s katerim želijo vzpodbuditi Marijino čaščenje s pesmijo in poživiti romanja mladih k Mariji na Ptujski Gori.¹⁵ Turistično društvo Ptujška Gora in Folklorno društvo Dolena pa organizirata Rožmarin Fest, ki se odvija v poletnem času pod cerkvijo in na katerem se predstavljajo ljudski pevci in pevke ter folklorne skupine iz Slovenije in tujine.¹⁶

Maše na Ptujski Gori so vsak dan, redne romarske maše so v poletni sezoni ob sobotah ob 10. uri in ob nedeljah ob 16. uri. Skupine obiskovalcev vodijo redovniki (patri), vodenje pa obsega zbiranje v Romarski hiši (v njej sta od 2008 Frančiškova in Marijina dvorana za romarje in obiskovalce ter štiri sobice za goste), ogled multivizijskega programa (v sliki, besedi in glasbi predstavljena zgodovina, umetnost ter duhovnost Ptujške Gore), sledi ogled notranjosti in zunanosti cerkve z razgledom ter ogled muzeja Museum Marianium

¹⁴ <http://www.ptujaska-gora.si/index.php/sl/drutva/81-turistino-drutvo>

¹⁵ http://www.ptujskagora.eu/sl/texts/get_content/28.html

¹⁶ <http://www.ptujaska-gora.si/index.php/sl/leto-2010/98-5-romarin-fest-na-ptujski-gori>

(v bivšem obrambnem stolpu ob cerkvi so zbrani reliefi, npr. Poklon kraljev, Marijina smrt, grb donatorjev).¹⁷

Slika 9: Shema ptujskogorskega raziskovanega prostora
(Irena Kandrič in Janja Rudolf)

¹⁷ http://www.ptujskagora.eu/sl/texts/get_content/23.html

1 PROSTORI, DUHOVNOST IN PROSTORI MOČI

1.1 Prostor

Prostor uvrščamo med temeljne človekove determinante, saj potekajo vse človekove dejavnosti in tudi samo njegovo bivanje znotraj določene pokrajine, določenega prostora ali na določenem kraju (Kovačev 2006, 11). Pokrajina je del ozemlja, ki ima določene skupne geografske značilnosti; tako v svoji raziskavi preučujem panonski svet SV Slovenije, v katerem se dvigujejo nižji in višji griči, med katerimi so določeni zaznamovani s cerkvami, z romarskimi obiskovanji, s posebnim statusom ..., kakor tudi trije izbrani raziskovani kraji.

Pogled na prostor in pokrajino v znanstvenih prispevkih zaobsega dvojnost dveh zelo različnih načinov dojetja prostora, in sicer se prostor obravnava skozi »naturalistični« pristop, v katerem se preučuje kot konkretni fizični prostor, ki ga lahko empirično merimo in analiziramo, in skozi »konstruktivistični« pristop, ki pa upošteva, da je tudi fizični prostor kognitivno posredovan in dojet. Čeprav sta pristopa medsebojno povezana, to ni preprosta mehanska vzročno-posledična zveza, saj imajo informacije, ki jih dobimo z naturalističnim pristopom, pomembno vlogo tudi pri osebnih konstrukcijah prostora in hkrati individualne prostorske konstrukcije vplivajo na selektivno dojemljivost empiričnih informacij o prostoru. (Kos 2002, 16–18)

Ta dvojnost razumevanja prostora se toliko bolj kaže pri razlagah prostorov novodobnikov, v nekaterih vzhodnih tradicionalnih razlagah prostora in pri tako poimenovanih psevdoznanostih (kar bo obravnavano v nadaljevanju), kjer njihovi razlagalci poskušajo razložiti posebne »naturalistične« danosti prostora in jih povezati z individualnim (tudi transcendentnim) dojetjem in delovanjem prostora. Ob tem pa fenomenologija prostora ne dojema več kot prostor newtonovske fizike, temveč kot prostor doživljanja ali doživljajski prostor, pri čemer se prostorskega izkustva ne da mersko določiti (Günzel 2009, 27–28). Fenomenološka razlaga (prostora) nima druge naloge, kot da razlaga smisel, ki ga ima ta svet (ta prostor) za vsakogar izmed nas, in ga dobiva po našem izkustvu (Husserl 1975, 175).

Pregled zapisov o zgodovini razumevanja prostorov pokaže, da so se s prostori ukvarjali že antični Egipčani, Babilonci, Sumerci in Kitajci, ko so izdelovali zemljevide in različne kartografske predstave, prav tako pa najdemo poseben odnos do prostora tudi pri neevropskih ljudstvih (npr. etnična skupina Bantu iz Južne Afrike si je lastnila le tisti prostor, ki ga je potrebovala za prebivališče in pridelavo pridelkov; avstralski staroselci so razumeli pokrajino kot sveti tekst, ki je vodil njihovo duhovno eksistenco, Azteki so verjeli, da so ljudje duhovno povezani s časom in prostorom). V klasični Grčiji je bilo več pojmovanj prostora, grški učenjak Eratostenes je v 2. stol. pr. n. št. poskušal urediti dotedanje informacije o zemljevidih, Zemlji in prostoru v logične okvire skupaj z meritvami obsega Zemlje ter geografske širine in dolžine. Sledil je Ptolemaj, ki je postavil temelje razvoju moderne kartografije. Rimljani so prevzeli grško racionalno dojetje prostora, dodali so mu kategorijo empiričnosti (meritve), obenem pa so mu pridali še kategorijo moči, saj je zanje imperij pomenil moč. V srednjem veku so grškemu in rimskemu dojetju prostora dodali dimenzijo bibličnosti, ki je segala celo tako daleč, da je v skladu z Biblijo krščanski učenjak Cosmas Indicopleustes okoli leta 500 n. št. Jeruzalem umestil v središče sveta. V renesansi so razvili instrumente za natančnejše meritve prostorov, pokrajin, zbrali so več informacij in ustvarili izpopolnjene zemljevide in globuse. Poseben doprinos k temu je naredil Gerhart Mercator s svojo »Merkatorjevo projekcijo«. V 17. stol. je Rene Descartes poudarjal pomen razuma, zato več ni bilo pomembno, če je mogoče prostor empirično začutiti s čuti, ampak je bilo pomembno samo to, kar je pri prostoru mogoče izmeriti (npr. dolžino, višino, širino) V razsvetljenstvu so se začele razvijati ideje o državi (narodu na teritorialni enoti), oblikovale so se ideje o prenosu lastništva zemlje od aristokracije k delovnemu ljudstvu, zemljevidi pa so postajali orodje v imenu oblikovanja držav. (Shaw (1974), Durkheim (1915), Austin (1997), Wilford (1981) v Kovačev 2006, 54–70)

Zemljo in njene prostore z naturalističnim pristopom raziskujeta tako geografija kot geologija. Geologija kot znanstvena veda preučuje Zemljo tako, da opisuje skalne dele Zemljine skorje (ali litosfero) in njen zgodovinski razvoj. Glavne poddiscipline so mineralogija in petrologija, geokemija, geomorfologija (študije tal, hidrologijo, meteorologijo, klimatologijo, biogeografijo), paleontologija, stratigrafija, strukturna geologija, inženirske geologije, sedimentologija, geofizika in geodezija (raziskuje obliko Zemlje, njen odziv na sile magnetnih in gravitacijskih polj), pedologija (preučuje vrhnjo plast zemeljske skorje), ekologija (zajema interakcije med živimi organizmi in naravnim

okoljem). Ta področja raziskovanja zanimajo materija, kemijske spojine, Zemljine plošče, fizikalni zakoni na takem prostoru.

Evropski humanisti in družboslovci (Morgan (1881), Mauss (1979 [1904]), Durkheim (1976 [1912])) so posebno pozornost namenili prostoru v 19. in v 20. stoletju, čeprav sta bila takrat čas in prostor pojmovana le kot dve dimenziji, znotraj katerih poteka družbeno življenje. Sociolog Durkheim je v začetku 20. stoletja poudaril tudi humanistično gledano relativnost prostora in njegovo heterogenost (prostor lahko koncipiramo na različne načine v skladu z različnimi kulturnimi in družbenimi značilnostmi). Po njegovem prostor variira pri prehodu iz ene družbe v drugo družbo in tudi znotraj ene družbe. Velik vpliv na novo dojetje prostora je imela relativnostna teorija, ki jo je za naravoslovne znanosti postavil fizik Albert Einstein (Dolenc 2000).

Zgodnje povezovanje prostora in družbenega dogajanja je temeljilo na pozitivističnem pristopu, združenem s funkcionalizmom, geografi Lowenthal (1961), Gould in White (1974) so ta pristop kritično premislili in postavili nov pogled na odnos med družbo in prostorom; v to smer so svoje raziskave nadaljevali sodobni antropologi (npr. Ingold 1993). Ingold (1993, 156) je pokrajino razumel kot kvalitativno in heterogeno, kot svet razumljen tistim, ki v njej bivajo, po njem potujejo, medtem ko jezemlja zanj le naturalistična – kvantitativna in homogena kategorija.

Dojetje prostora se je v poslednjih desetletjih širilo in za raziskovalce je geografski prostor pokrajina, prostor, kraj, cona, mesto, ki je identificirano s svojim imenom in svojo podobo. To podobo prostora soustvarjajo ljudje, ki so na tem prostoru živeli in na njem živijo, zato analiza družbenega prostora vključuje elemente mitologije prostora in elemente sedanjega življenja v prostoru. Postopoma se je oblikovalo socio-antropološko pojmovanje prostora, pri katerem prostor pojmuje kot fizično, geografsko, abstraktno, težko natančno opredeljivo kategorijo, saj je njegovo dojetje odvisno od posameznika, družbe, zgodovine, medkulturnih in globalizacijskih vplivov, predstav, verovanj ipd. Pojem socialnega prostora tako zrcali pluralnost dojetja prostora in je po Bourdieuju (1997, 157) kraj koeksistence družbenih položajev in vzajemno izključujočih se stališč.

Izraz »socialni ali družbeni prostor« je zaradi svojevrstnega pojmovanja prinesel lingvistične razprave, s katerimi sta se ukvarjala Lefebvre ([1974] 2013) in Soja (1980). Po

Soji je prostor ali pokrajina zahteven lingvistični pojem zaradi svojega širokega pomena in širokega semantičnega polja, ki ga pokriva (Shields 1991, 30). Francoski filozof Lefebvre ([1974] 2013) je pojmoval, da sta prostor in pokrajina neprestano proizvedena in poustvarjena skozi zaznave, razumevanje in življenje. Pokrajina je po njegovem termin, ki vsebuje pojem zemlje ali drugi sistem teritorialnosti, ki gradi vsakodnevni resurz. Prostor po njegovem ni nikoli produkt, kot sta produkt kilogram sladkorja ali meter blaga ali pšenica, ki raste na polju, prav tako ni skupek krajev, mest in teh produktov. Prostor po Lefebvru (2013, 110–112) je produkt, ki se uporablja, ki se ga troši, vendar je tudi produkcijsko sredstvo – na njem potekajo mreže menjav, tokovi surovin in energij, ki krojijo prostor in so z njim določeni. Prostor kot produkcijsko sredstvo je povezan s produkcijo sil, tehnik in znanj, z delitvijo družbenega dela, naravo, državo in elitami.

Po Foucaultu (1980) se človekovo dožemanje prostora spreminja glede na vladajočo ureditev, elito. Če bi bile danosti prostora enotno sprejete v vseh družbah in vseh časih, potem bi morale biti dožemanje prostora enotno, ne glede na družbo in njeno kulturo. Tako pa se dožemanje prostora, vsakdanje prakse v njem in družbeni akterji na njem spreminjajo, prostor pa prispeva svoj delež k vzdrževanju moči ene skupine nad drugimi. (O tem je na konkretnem primeru prostorov raziskave več napisanega v petem poglavju.)

Posameznik uporablja prostor za svoje bivanje, delovišče in za zaščito, družba pa ga uporablja in organizira tako, da se skozi prostor zrcalijo značilnosti vsake posamezne družbe (Kovačev 2006, 53). Fizični prostor vedno nastopa kot družbena kategorija, kot »družbena konstrukcija realnosti« (Berger, Luckmann 1988), ki je rezultat kompleksne dialektike fizičnih danosti ter formalne in neformalne strukturiranosti družbenih interesov, potreb in želja (Kos 2002, 16–18). Družbeni prostor vpliva tudi na fizični prostor v obliki določene razporeditve dejavnikov in lastnin (Bourdieu 1997, 162).

Po Lefebvru (2013, 113) ne obstaja en sam družbeni prostor, ampak jih je nedoločno mnogo. Če bi po njegovem poskušali narisati zemljevide družbenega prostora, bi jih bilo nešteto, saj se ne bi spreminjali le kodi (legende, konvencija pisanja in branja), ampak tudi predmeti, cilji, lestvice. Ob tem je treba upoštevati dejstvo, da je prepletanje prostorov dejstvo in da noben prostor ne izgine (Globalni prostor ne izniči lokalnega, saj ta še vedno deluje.). Prostor in pokrajina, njuna simbolika in predstavitev imajo tako množico

predstavitev, saj sta podoba in predstava pokrajine odvisna od kulturno-zgodovinskega konteksta (Hirsch, O'Hanlon 1997, 22).

V antropologiji in geografiji je bila socialni produkciji prostorov in povezav s socialnimi odnosi namenjena posebna pozornost z zahtevnimi teoretičnimi in etnografskimi analizami, v katerih sta Gupta in Ferguson (1997) družbeni prostor opredelila kot prostor, ki ga določajo sistemi odnosov, značilni za določeno skupino. Benderjeva in Winerjeva (2001, 3) trdita, da je za razumevanje prostora in pokrajine nujen etnografski in fenomenološki pristop, pri čemer je treba vedeti, da so narodnostne meje vedno tudi zgodovinsko in notranje procesne.

Ob vsem tem se pogosto izpušča dejstvo, da so prostori producirani ne le preko socialnih odnosov in prakse na njih, ampak tudi preko družbenih in političnih ureditev, preko nasprotij, vgrajenih vanje, kar poudarja Gordillo (2002, 4) in na kar bo usmerjena pozornost naloge v poglavju o prisvajanju prostorov. V skladu s sodobno antropologijo pokrajine poskušajo tudi Hirsch, O'Hanlon (1997) in Ingold (1993, 162) preseči pozicijo statične pokrajine. Za Ingolda (2000, 193) je pokrajina neločljivo povezana z vsakim bitjem. Pokrajina se tako razume kot dinamična struktura, ki nosi v sebi sedanje in preteklo življenje, njene oblike se ustvarjajo skozi dejavnosti na prostoru, ki so se dogajale in se na prostoru dogajajo, zato tudi »podoba« pokrajine ni nikoli dokončana.

Fenomenološki pristop preučevanja severovzhodne slovenske pokrajine in njenih prostorov moči je tako povezava dualnosti dojemanja teh prostorov in njihovega statusa danes z omembo dogodkov za izbrani prostor v preteklosti (pri čemer se navezujem na Marleau-Pontyja (2000), ki je fenomenološko metodo označil kot »transcendentalno geologijo«, ki odkriva tudi sloje preteklosti prostora).

1.2 Opredelitev prostorov moči

Moč prostora se je skozi zgodovino razumevala različno, posamezna ljudstva so od nekdaj določenim prostorom pripisovala posebno moč; v času rimskega imperija so oblastniki širili svojo predstavo o tem, da večji kot je njihov teritorialni prostor, večjo moč ima imperij. Max Weber je poudaril moč prostora po liniji oblasti: tako po njegovem določeno

mesto in kraljevski dvorec dobita status moči zaradi priznanja birokratske oblasti, zaradi simbolne prisotnosti kralja, zaradi kraljevske prisotnosti (Rollason 2012, 429–430). Gupta in Ferguson (2001, 5) poudarjata, da sta prostor in moč vzajemno prepletena, Berger in Luckmann (1988) pa razlagata, da so pomeni kraja in identitete družbeno konstruirani in so zato v procesu nastajanja.

Pregledano gradivo in pogovori so pokazali (več o tem sem zapisala v poglavju Novodobniki in njihovo razumevanje prostorov moči), da obstajata dve glavni skupini pristopov razumevanja moči prostora. V prvo skupino sodijo razlage, po katerih ima nek prostor moč, ker mu to moč pripisujejo ljudje oziroma ga kot takega dojemajo, pri drugi skupini prostorov pa ima določen prostor moč zaradi posebnih geofizikalnih značilnosti določenega mesta. Taka mesta so potem v različnih obdobjih prepoznana kot prostori moči in tako sprejeta med ljudmi, čeprav sami prostori »delujejo« ne glede na prepoznavnost ali neprepoznavnost.

Razumevanje določenih prostorov kot posebnih, svetih se je skozi čas ohranjalo v posameznih kulturah. Privilegirani kraji, ki so jih npr. srednjeameriška ljudstva imenovala »totemska središča«, so bili ločeni od ostale pokrajine, saj so verjeli, da tako omogočajo boljšo sintezo med vsakdanjim in povsem drugačnim (Cazeneuve 1986, 198). Kovačeva (2006, 53) poudarja, da prostora ne moremo ne videti, ne slišati, ne okušati in ne čutiti, medtem ko antropologi, ki preučujejo občutenja na prostorih moči (Pernecky 2006), po njenem zagovarjajo dejstvo, da te prostore ljudje občutijo. (O tem sledi širša razprava v poglavju Klasifikacija občutenj na prostorih moči.)

V evropski kulturi so sveti prostori pogosto povezani s kraji, na katere so ljudje romali; kot je pojasnjeval Morinis (1992, 5), se lahko duhovna privlačnost določenega mesta razvija, kar lahko postane tako močno, da premaga meje skupin in kulturne meje in začne pritegovati romarje različnih religij. Pogosto religiozni prostori moči dobijo svoj »sveti/poseben« značaj zato, ker se jih je po veri nekaterih ljudi dotaknila »božja« roka, za druge zato, ker so po tej sveti zemlji hodili že milijoni vernikov, tretji verjamejo, da je to sveta zemlja, saj je posvečena z molitvami (Belaj 2014, 171).

Prostori moči so se skozi zgodovino ohranjali, obnavljali, spreminjali, pojavljali so se novi. Zavedam se, da je odgovor na vprašanje, kako si razložiti obstoj prostorov moči, njihovo

privlačnost, prihode množic ali manjših skupin romarjev, turistov, radovednežev, iskalcev zdravja ipd., zaenkrat lahko le nepopoln. Z meritvami jih današnje znanosti zaenkrat ne morejo dokazati, saj nimajo ustreznega instrumentarija, novodobniške razlage so različne, v določenih točkah se sicer stikajo. Obenem pa je tako tudi s preučevanjem religije (Črnič 2012, 39), saj je ni mogoče niti empirično dokazati niti ovreči temeljnih religioznih konceptov, zato je potreben pri preučevanju religije metodološki agnosticizem, kar velja tudi za prostore moči. Prav tako so zanimiva vprašanja, kdaj postane nek prostor prostor moči, kaj je za to treba in koliko obiskovalcev naj bi prihajalo, da prejme to priznanje.

V doktorski nalogi **uvajam v slovenščino izraz prostori moči** zaradi potrebe po izrazu, ki bi omogočil razpravo o tradicionalnih (v našem primeru katoliških) in novodobniških prostorih z označenimi in neoznačenimi energijskimi točkami, ki privlačijo obiskovalce raznih religioznih in duhovnih tradicij ter turiste, ki take prostore prepoznajo, kot tiste, ki imajo neko posebno »moč«. Različni antropološki avtorji, ki raziskujejo in so raziskovali »posebne« prostore, so jih poimenovali raznoliko; a večina raziskav je bila vezana na tradicionalne romarske prostore in njihovi raziskovalci so jih najpogosteje poimenovali z naslednjimi imeni: »sacred places« / sveti prostori (Morinis, 1992; Devereux, 2000; Huntsinger in Fernandez-Gimenez, 2000; Coleman, 2002; Badone in Roseman, 2004), »holy places« / sveti prostori (Greenfield, 1990; Badone in Roseman, 2004; Taylor, 2011), »pilgrimage places« / romarska mesta (Turner, 1978; Delaney, 1990; Greenfield, 1990; Eade in Sallnow, 1991; Fartacek, 2003; Badone in Roseman, 2004), »places of religion« / religijski prostori (Csordas, 1999), »places of wealth and poverty« / prostori bogastva in revščine (Gordillo, 2002). Posamezne raziskave so raziskovale tudi prisvajanje prostorov (Olsen, 2008; Gregorič Bon, 2008), vendar v moji raziskavi prostorov ni v ospredju spornost (»contesting, contested places«) teh prostorov, ampak so za obiskovalce ti prostori nekaj »posebnega«, so prostor, kjer med ostalim »iščejo moč« za svoje življenje. Zgornje definicije pa niso popolnoma ustrezne za konkretni predmet raziskovanja, ker se dotikajo »svetega« (sacred/holy place) in so povezane z institucionaliziranimi religijami (places of religion) in religijskimi praksami (pilgrimage places), zato so neprimerne za označevanje duhovnih/spiritualnih pojavov, ki se samodefinirajo (Potrata 2001a) v nasprotju z organiziranimi religijami. Izraza »holy« in »sacred« tudi ne pojasnita privlačnosti takih prostorov za turiste, ki prihajajo na te prostore zaradi njihove percipirane posebnosti, privlačnosti oz. »moči«, vendar jih ne dojemajo kor svete.

Izraz prostori moči je generičen izraz (povzeto po angleški besedni zvezi »places of power«), ki se že uporablja v literaturi (Ivakhiv 2003; Nash 2002; Gray 2007) in je sprejemljiv tudi za študije turizma (Church; Coles 2007). Ta izraz pa uporabljajo tudi raziskovalci novodobništva, kot npr. Ivakhiv (2003, 94–96), ki je v svojem članku raziskoval fenomen novodobniških romanj na prostore moči (places of power) v britanskem Glastonburyju. Uporabljajo ga tudi novodobniki za označevanje večjih ali manjših geografskih območij z »energijskimi polji«, ki naj bi bila pomembna za ljudi (Castaneda 1995; Stojanović 2004; Antonov 2007). Na takih prostorih, na katere so ponekod zahajali že nekdanji prebivalci in na njih izvajali obrede čaščenja, so običajno gradili svetišča, samostane idr. (na vseh treh prostorih raziskovanja so bile in so še katoliške romarske cerkve) (Ban 2014, 73).

Med novodobniškimi razlagami prostorov moči in njihovih prenesenih pomenov je tudi razlaga »duha prostora«, Zemljinih energij in svete geometrije, ki se je začela po Ivakhivu (2003) širiti v ljudsko zavest avgusta 1987 s projektom Harmonic Convergence, ko so potekale novodobniške prireditve (molitev, meditacija in slovesnosti) hkrati na svetih mestih po vsem svetu. Po Enciklopediji spiritualnosti in začetniku tovrstnega poimenovanja Carlosu Castanedi (1995, 24–28)¹⁸ označuje izraz prostori moči, gledano novodobniško, večja ali manjša geografska območja na površini zemlje, pod ali nad njo, kakor tudi v vodnih rezervoarjih (izvirih, rekah, jezerih ...); ki lahko vplivajo tudi na ljudi, na njihova čustva, vero, duhovno energijo, zaradi česar po njihovem mnenju mnogi romajo na prostore moči z blagodejnim vplivom.

Ob besedi prostor sta se v slovenščini ponujala tudi izraza kraj in mesto, ki pa sta v slovenskem prostoru pogosto miselno vezana na naselbinsko ime, zato sem nisem odločila zanj, potrditev za to sem dobila tudi pri novodobniku, geomantu, ki se profesionalno ukvarja s temi prostori:

»Ja, prostor je boljše poimenovanje. Jaz bi jih opisal kot prostori koncentracije vitalnih sil. Tukaj bi bilo treba uvesti opisne oblike. Če hočemo biti realni, je treba priznati, da so vitalne sile vsepovsod, ampak so prostori posebne koncentracije. To je zaradi tega, ker ima tak prostor neko posebno vlogo / .../ in zaradi tega je tam večja koncentracija.« (Inf. št. 2, geomant)

¹⁸ http://www.encyclopedia-of-religion.org/places_of_power.html

Obe besedi se smeta uporabljati v tem smislu tudi v skladu s Slovarjem slovenskega knjižnega jezika (SSKJ), saj obstajata razlagi, ki ju lahko vključimo v pomen nove besedne zveze. Pomena, ki vsebinsko pokrivata novo besedno zvezo, sem podčrtala.

prôstor -óra m (ó ó) 1. kar je nesnovno, neomejeno in v čemer telesa so, se premikajo: filozofi razlagajo prostor različno; prostor in čas;/ .../; 4. del zemeljske površine glede na prisotnost česa, kak namen / .../. (SSKJ¹⁹)

móč -í ž (ô) / .../ 6. kar na kaj deluje zlasti v določeni smeri (silna, skrivnostna, nevidna moč, moči zemlje) / .../. (SSKJ²⁰)

Ob razumevanju družbene konstruiranosti prostora in sprejetosti prostora moči kot svetega, obstajajo v svetu nekatere znanstvene in psevdoznanstvene teorije (npr. torzijska polja), ki ne sprejemajo svetosti teh prostorov kot takih le zaradi dožemanja teh prostorov, ampak povezujejo njihovo posebnost tudi z geofizikalnimi značilnostmi teh prostorov. Na novodobniški ruski spletni strani Samospoznanie.ru²¹ prostore moči opredelijo kot posebne cone, področja na Zemlji, ki imajo skoncentrirano energijo, ki vpliva na zavest živih bitij. Zapisali so, da se takim prostorom že iz davnih časov daje posebna pozornost, saj predstavljajo točke intenzivnih izmenjav energije. Ta vpliv je lahko blagodejen ali pa tudi negativen; je pa odvisen od posebnosti kraja in ravni zavesti človeka. Pogojno je mogoče po njihovem take prostore razdeliti na naravne (gore, jame, pokrajine, kjer energija teče na poseben način) in umetne (npr. prostori, kjer so živeli sveti ljudje, kjer so se odvijale vojne ipd.). Kot so zapisali, na takih prostorih običajno ljudje gradijo in so gradili svetišča, samostane, tam so relikvije, kamniti oltarji in drugo, saj je bil to prostor čaščenja. Navajajo, da je v zgodovini veliko primerov, da so se religije in druge značivosti menjale, a so nove cerkve gradili na mestu starih svetišč (npr. številne pravoslavne cerkve so grajene na prostorih slovanskih poganskih templjev); pogosto so na takih prostorih gradili zgradbe različnih geometrijskih oblik, ki so bile zasnovane tako, da so še krepile moči prostorov moči (npr. piramide). Energetika teh prostorov tudi po tem zapisu lahko vpliva tudi na ljudi, na njihova čustva, vero, duhovno energijo, zato po njihovem obstajajo številna romanja na kraje moči, ki jih verniki obiščejo, se energijsko očistijo, da so bližje stanju razsvetljenja.

¹⁹ http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=prostor&hs=1

²⁰ http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=mo%C4%8D&hs=1

²¹ http://samopoznanie.ru/schools/mesta_sily/

Glede na vplivanje na ljudi delijo novodobniki prostore moči na blagodejne (s pozitivnim vplivom) in na negativne (škodljiva »sevanja« ipd.) (Antonov 2007, 139). Po Semjonovu (2007, 11–12), avtorju knjige Mesta sili [Места силы], je prostor blagodejne moči tisti prostor, kjer se ves čas vzdržuje in raste dobro razpoloženje. A da ne bi bilo pomote ali zamenjave s prostori zabave, poda avtor dodatno pojasnilo, da prostor z blagodejno močjo daje dobro voljo, buden/svež duh in fizično zdravje vsem, ki so na tem prostoru. Pri tem je po njegovem mnenju prostor moči zmožen dati človeku veliko več, kot je ta sposoben sprejeti.

Antropolog Gray je v eseju Sveti in čarobni kraji [Sacred and Magical Places²²] v mnogih letih potovanj po svetu skušal strniti prostore moči različnih religij, iz različnih zgodovinskih obdobj in različnih kultur ter pogledati preko površinskih razlik, poskušal je zaznati dejavnike, ki so skupni, ne glede na geografsko lokacijo ali čas delovanja prostora moči. Po Grayu bstaja več kot ducat dejavnikov, ki prispevajo k prisotnosti energijskih polj na svetih mestih, a jih ne moremo razvrstiti po pomembnosti, saj tudi ne obstaja najpomembnejši prostor moči na svetu ali najsvetejši prostor na svetu. Nekatera mesta imajo več značilnosti prostorov moči, druga manj, nekatera imajo določeno značilnost zelo izrazito, obenem pa je treba upoštevati seštevke teh dejavnikov, ki potem vplivajo na psihološke in fiziološke učinke pri ljudeh.

Na geofizikalne značilnosti prostorov moči, ki vplivajo fizično in psihično na ljudi, po Grayu²³ vplivajo vremenske razmere, temperaturna nihanja, intenzivnost sončne svetlobe, prav tako vplivajo geofizikalni pojavi, kot so magnetizem, radioaktivnost, teža, prisotnost podzemnih vod, prisotnost koncentriranih mineralnih rud, vulkanske dejavnosti, potresi, tresenje in druge potresne dejavnosti, ultrazvok, ionizacije, pojav zemeljske svetlobe in druge geofizikalne anomalije. Raziskave so pokazale, da imajo številna starodavna sveta mesta nenavadne vrednosti teh različnih geofizikalnih anomalij.

Ob geofizikalnih dejavnikih so po Grayu²⁴ zagotovo pomembni tudi drugi dejavniki, ki sovplivajo na doživetje prostora moči, in sicer pad svetlobe in barve (npr. stekla v svetiščih), zvok in glasba (cerkvena glasba), ceremoniali, uporaba aromatičnih snovi,

²² http://sacredsites.com/sacred_places/index.html

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

slikarije, ki krasijo svetišča, relikvije, darovi, veličastne zgradbe, število romarjev, ki prihajajo, in prisotnost nakopičene energije iz stoletij, ko so ljudje že izvajali obredno dejavnost v svetišču; prav tako ima vpliv kultura kolektivnega prepričanja v moč romarskega središča ali prostora moči.

Če združimo zapisano o prostorih in prostorih moči, so prostori moči družbeni prostori, ki jim ljudje pripisujejo posebno moč, privlačnost; obenem pa za določene prostore nekateri novodobniški obiskovalci in raziskovalci (Gray 2007; Semjonov 2007) trdijo, da jih podkrepijo dejavniki (ali pa so njihova osnova), ki prispevajo k prisotnosti posebnih energijskih polj na prostorih moči.

1.3 Religioznost, novodobništvo in duhovnost v sodobnem času

Opredelitve religije so zaradi raznolikosti religioznih prepričanj in organizacij pri različnih avtorjih raznolike. Tako Giddens (1998, 271) povzema skupne elemente, s katerimi poskuša uokviriti različne opredelitve religij; mednje uvrsti obstoj niza simbolov, s katerimi se izražajo občutki spoštovanja in strahospoštovanja, religiozne rituale in obrede, čemur pa dodaja sveto in skupnosti. Po Haralambosu (2001, 454) je za religijo pomembno verovanje v nadnaravno, pri čemer je treba upoštevati raznolikost pojavnosti znotraj različnih kultur.

Na opredelitev in razumevanje religije je v sociologiji in tudi v antropologiji pomembno vplival Durkheim ([1912] 1976). V religiji ni videl le vere, ampak so to tudi rituali in obredi, ki imajo funkcijo krepitve solidarnosti skupine; tudi on je bil prepričan, da bo v moderni družbi vpliv religije in obredov vse manjši (Durkheim 1976; Giddens 1998). Opredelitev, ki v razumevanje religije kot elementa kulture vključuje dogajanja in dejanja, ki izražajo poseben odnos do bogov in nadnaravnega, ne zaobseže religij, ki ne vsebujejo vere v boga (npr. budizem). Da bi dopolnili to vrzel, sta v začetku prejšnjega stoletja Durkheim in Otto (1993) namesto pojma boga vpeljala pojem svetega.

V 20. stoletju je prišlo v zahodni civilizaciji do pojava sekularizacije, do upada tradicionalne religioznosti (Bahovec 2009, 48). Pojem sekularizacije je sprva označeval

processe, ki so različna področja družbenega življenja osvobodili nadzora in »velikega« vpliva religije, kasneje pa se je pomen razširil na upadanje religioznosti (Ban 2008, 52).

Na raznolikost pojmovanja sekularizacije opozarja tudi Haralambos (2001, 504), Banova povzema (2008, 53–54), da je sekularizacija bila najprej razumljena kot posledica družbenih sprememb v času modernizacije; moderne družbe v primerjavi s tradicionalno niso več toliko zanimala vprašanja religioznosti in transcendence, ampak se je bolj posvečala praktičnim in racionalnim rešitvam vsakdanjosti ter racionalnemu pogledu na svet. V ospredje so stopili birokracija, tržna ekonomija, politična in pravna država, sekularna etika. Ob tem je vse več posameznikov živelo v večjih mestnih skupnosti, kjer ni bilo nadzora majhne vaške skupnosti s svojimi normami, pričakovanji in religioznost je postajala vse bolj zasebna stvar.

Nasprotje ideji o sekularizaciji je teza o kontinuirani religijski vitalnosti (Stark, Bainbridge 2007), ki predstavlja religijo kot živ / vitalen organizem, ki sam skrbi za svojo revitalizacijo. Zato po njunem ni prišlo do celostne sekularizacije, ampak samo do sekularizacije tradicionalnih religij, religioznost pa se je z novodobniškimi gibanji premaknila na zasebno področje ravno z novodobništvom; ob tem je treba upoštevati, da delež premika ni sorazmeren.

Obstajajo tudi teorije, ki namesto o sekularizaciji religije govorijo o njeni preobrazbi ali metamorfozi (Ban 2008, 59). Novodobništvo bi tako lahko obravnavali kot preobraženo obliko religioznosti, kot pot k novim oblikam izražanja religioznosti (Bahovec 2009, 49).

Ideji sekularizacije je nasprotoval tudi Luckmann (1997), ki je videl religijo kot univerzalno in povsod prisotno ter človeka kot religiozno bitje, ki ima v svoji temeljni psihološki potrebi nujno po iskanju smisla življenja. Po Luckmannu je religija vse tisto, kar opravlja religijsko funkcijo (osmišljanje in transcendiranje človekovega življenja).

Po Fleretu in Kerševanu (1995, 73) je novodobništvo neke vrste produkt sekularizacije, saj je sekularizacija odgovor na duhovno praznino in nezadostitev potrebe po svetem. Ljudje tako začnejo sveto nadomeščati s posvetnim, osebe in posebna doživetja jemljejo iz vsakdanjega sveta politike, športa, filma; tudi novodobniki so nadomestili splošno sprejeto sveto z manj popularnimi ali kompleksnejšimi simboli – npr. s področja zdravja (zdrava

prehrana, sproščanje ...), s področja prostega časa (ples, glasba, potovanja ...), s čimer se delno strinja tudi Heelas (2003), saj je po njegovem novodobništvo postavilo za sveto vrednote sekularizirane družbe: samorealizacijo, samoodkrivanje, iskanje sebe, skrb za zdravo telo, zdrav videz itd. Ima pa novodobništvo tudi mnoge značilnosti ljudske religioznosti (npr. ljudsko zdravilstvo, povezano z zelišči), čeprav lahko s tem opredelimo le del novodobništva (Ban 2008, 73).

Zelo pomembno je tudi ločevati med novodobništvom in novimi religijskimi gibanji ali alternativno religioznostjo, za katero je značilna majhnost, atipična zastopanost populacije, članstvo prve generacije, karizmatični voditelji, nov verski sistem, delitev na njih in na nas, nenaklonjenost okolici (Črnič 2012, 25).

Novodobniška duhovnost, ki temelji na teozofskem pogledu na svet (Teozofija je miselnost, ki se je začela razvijati v 19. stoletju z ustanavljanjem teozofskih društev in je poudarjala tri doktrine: oblikovati svetovno bratstvo; spodbujati primerjalni študij religije, filozofije, znanosti; raziskovati nepojasnjene zakone narave in moči, ki so v človeku latentno prisotne (Bahovec 2009, 135–137.)), na spoznanjih modrecev, duhovnih voditeljev, pomembnih filozofov in sintezi različnih religij in duhovnih tradicij, svetih tekstov vzhoda in zahoda, pogosto poudarja, da smisel življenja presega le materialni vidik, da je vse, kar obstaja, eno, da je resnica neopisljiva in zato razumu nedosegljiva, da mora resnico vsak s subjektivno izkušnjo začititi sam, da je namen življenja učenje, cilj pa preseganje omejenosti ega, subjektivnega spoznanja resnice in doseganje modrosti. Ključno vodilo novodobništva je zamisel, da je človeštvo zdaj v obdobju velikih sprememb, pred/med rojstvom nove dobe, v iskanju višjih oblik zavesti, ki vodijo k razvoju nove integralne in kozmične zavesti, namen in dinamika bivanja so Ljubezen, Modrost, Razsvetljevanje; sama novodobniška duhovnost pa je sinkretična in eklektična (Bahovec 2009, 109, 115; Črnič 2012, 47). Ob teh nakazanih okvirih so novodobniki zelo raznolika, amorfna, nepovezana skupina, ki jo je težko povezati na enotni religijski imenovalec, da jih je iz tega vidika skoraj nemogoče primerjati s tradicionalnimi religijskimi skupnostmi (Ban 2008, 70).

Obenem pa mnoge novodobniške smeri posegajo na področje osmišljanja bivanja in delovanja človeka ter obravnavajo, razlagajo temeljna eksistenčna vprašanja človeka, kar je ena od funkcij religije, močno je izražena tudi kompenzacijska funkcija (tolažba,

pomiritev, podpora v težkih razmerah) novodobništva, nima pa novodobništvo (še) urejenega statusa legitimizacije (Ban 2008, 70). Ob težavnosti uvrstitve in definicije religioznosti novodobništva predlaga Črnič (2012) sodobnejše definicije, po katerih je dovolj, da vsebujejo le nekatere »družinske« značilnosti klasične opredelitve religije. Zaradi nedorečenosti in spremenljivosti dojemanja religije v sodobnem sekulariziranem in desekulariziranem svetu bom najprej opredelila pojem novodobništva, nato pa za potrebe te disertacije pojma religije in novodobništva ločila.

Izraza novodobništvo in novodobniki bosta v nalogi uporabljena kot izraza, ki zaobsegata SBNR – »spiritual but not religious« – verne, a ne religiozne; anglosaksonski akronim, ki označuje novodobniško vero v neko nadnaravno energijo in moč, čeprav novodobniki niso formalno organizirana skupina in njihovo prakticiranje duhovnosti ne sledi kaki cerkveni dogmi, ampak je njihova duhovnost zasebna. Tudi po SSKJ²⁵ je izraz duhoven (v ang. spiritualen) uporabljen v treh pomenih: (1) kar se nanaša na duha; (2) verski, religiozen; (3) duhovniški.

Novodobniške skupine nimajo zavezujočih tekstov, avtoritete, organizacije; v teh skupinah običajno ni strogih pravil, somišljenikom ni treba verjeti v nekaj, postopoma pa se naučijo pravil vedenja in razmišljanja, pri čemer jih družijo želja po delu na sebi, po osebni rasti, po samouresničevanju, po »čiščenju negativnih vzorcev / prepričanj / razmišljanj«, po boljšem zdravju, po individualizaciji, po zblizanju z naravo, z »višjim«, z »energijo Zemlje in kozmosa«, prepričanje, da smo ob prelomu tisočletja v obdobju velikih sprememb, ko naj bi človeštvo ponovno zaživel v smislu globoke duhovnosti, sožitja, harmonije, stika z naravo itd. Miselnost novodobnikov je usmerjena v mističnost, spoznavnost, izkustvenost, individualizem, neformalno organizacijsko strukturo, optimistično orientiranost, osredotočanje na tukaj in zdaj. (Potrata 2001b, 1148–1150, Bahovec 2009, 231–232, Črnič 2012, 47–50).

Zgoraj omenjena individualizacija je pomembna značilnost novodobništva, religija / duhovnost postaja po Luckmannu (1997) nevidna ali individualna religioznost, kar pomeni, da je vernik avtonomen, da se sam odloča, sam izbira svoje smernice glede na ponudbo in

²⁵ http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=duhoven&hs=1

jih lahko tudi spreminja, saj ni vezan na institucijo; zato toliko lažje spreminja in prilagaja svoja načela duhovnosti.

Ker je novodobnike težko opredeliti, saj se pogosto sami ne deklarirajo za novodobnike, element novodobništva morda sprejemajo le zaradi rekreacijskega, estetskega, zdravstvenega učinka (npr. joga), je smiselno za novodobnike šteti tiste posameznike, ki imajo hkrati več novodobniških značilnosti (Ban 2008, 35–36). Novodobnike torej sestavljajo raznolike skupine, ki jim je skupno, da pogosto ne soglašajo z materialističnimi in s potrošniškimi vrednotami sodobne sekularizirane, postmoderne družbe, nimajo osrednjih organiziranih skupnosti, vodilnih osebnosti, avtoritet, svoje delovanje le redko registrirajo kot društvo, še redkeje kot versko skupnost, za pripadanje se odločajo na osnovi svojih duhovnih potreb in lahko »mehko« prehajajo med miselnostmi ali jih družijo; pri tem nimajo skupnih svetih knjig, mitov, človeka v prvi vrsti pojmujejo kot duhovno bitje, prizadevajo si za osebno in družbeno transformacijo, duhovno rast, za zdravljenje, za učenje o življenju, poudarjanje optimizma in drugih pozitivnih kulturnih konceptov, za »iskalstvo« (avtentičnega jaza), pogosto izvajajo tudi prakse s »kanaliziranjem«, zavračajo lastno tradicijo (krščanstva in racionalnosti) ter kažejo odprtost za nekatere elemente azijske tradicije (Bahovec 2009; Ban 2008, 60; Hanegraaff 1998; Heelas 2003; Potrata 2011, 1144–1149, Črnič 2012, 47–52).

V Sloveniji je novodobniško študijo med prvimi ustvarila Potrata (2001), ko je preučevala verske ideje in prakse med slovenskimi novodobniki in ugotovila, da je pomemben koncept »dela na sebi«, ko se posameznik oz. »duša« skozi aktivno udeleževanje in usposabljanja v novodobniških in drugih spiritualnih praksah ter njihovi uporabi v različnih reinkarnacijah pomika vse višje na duhovni ravni (Potrata 2001b, 1144–1149; 2001, 177). Bahovec (2009) se je ukvarjal s prepletanji novodobniške duhovnosti in krčanske religioznosti v slovenski družbi, Vidner Ferkova (2012) je raziskovala novodobno duhovnost pri ženskah v kontekstu ne-institucionalnih komplementarnih praks v Sloveniji, Furlan Štantetova (2014) je raziskovala žensko duhovnost na Slovenskem, Banova (2014, 73, 76–86) pa je s svojo študijo preučevanja svetih krajev novodobniške duhovnosti poskušala razložiti, da je občutje svetosti prostora arhetipska nit religioznega življenja človeških civilizacij in da je to vidno tudi na slovenskih tleh že iz predkrščanskih časov (vodnih izvirov, svetih dreves, gora, jam, svetišč, mitrejev ...), krščanskih časov (cerkve, kapelice, znamenja in romanja k njim) in tudi v novodobništvu. Po njenem

novodobniki verjamejo, da se je v posamezniku ohranila posebna občutljivost do prostora, narave, pri čemer se sklicuje na Hanegraaffa (1998, 84), ki tak odnos do sveta pojmuje kot reakcijo poznomodernega človeka na sodobni »odčarani svet«, ki poskuša (določenim) prostorom vrniti svete in/ali transcendentne razsežnosti.

Če torej določeni avtorji soglašajo s tem, da so novodobniška gibanja del sodobne religioznosti (Hanegraaff 1998), pa drugi temu ostro nasprotujejo (Heelas 2003). Tako prvi omenjeni avtor uvršča ta gibanja med alternativno duhovnost, druga dva pa med novo duhovnost in subjektivno duhovnost. Za Heelasa (2003) je tako religija sistem kolektivnih prepričanj in verovanj, ki poskuša človekovo življenje podrediti določeni višji avtoriteti transcendentnih pomenov, resnice in dobrega. Pri tem pa poskuša človekovo življenje podrediti/prilagoditi modelu idealov, ki izhajajo iz religije. Duhovnost pa je zanj posebna oblika personalizirane / bolj osebne in manj dogmatične vere, ki je bolj pluralistično naravnana in širše odprta za nove ideje in vplive kot to običajno dopuščajo cerkvene institucije; ob vsem tem pa so zelo pomembne intenzivne osebne izkušnje (Ban 2008, 173).

Tradicionalno gledano je bila duhovnost znotraj religije in je bila posebljena oblika razlage oziroma interpretacije uradnega nauka. Znotraj tradicionalne religije je duhovnost sicer poudarjala subjektivno vernost posameznika, a je bila vseeno krepko vezana na uradno religijo. Posebnost novodobniške duhovnosti je tudi subjektivna naravnost religioznosti, v katero je zajeta subjektivacija vrednot, samoraziskovanje sveta, sebe, samodoživljanje svetega (Ban 2008, 65, 73).

Če sprejmemo dejstvo, da duhovno življenje temelji na gojenju duhovnih vrednot (ljubezen, sočutje, ponižnost, strpnost, preprostost, skromnost, sprejemanje, odpuščanje, iskrenost, zaupanje, pogum ...), da temelji na subjektivnem čutenju, zaupanju in je subjektivna, so seveda elementi duhovnosti v različnih religijah in v novodobništvu. Furlan Štantetova (2014,49–50) navaja, da je skorajda nemogoče podati univerzalno definicijo duhovnosti, je pa po njenem duhovnost pogosto opredeljena in razumljena v širšem kontekstu kot religija. Po njenem zapisu vsaka religija vsebuje duhovnost, ni pa nujno, da ima vsaka duhovnost elemente religije; duhovnost tako lahko razumemo kot notranji, transcendentni del stanja zavesti, v katerem se človek predaja odkrivanju sebe, svojega duha.

Uporaba pojma duhovnost je tako primernejša, saj nam novodobniška gibanja omogočajo ločevanje novodobniških gibanj od novih religioznih gibanj, ta pojem je primernejši tudi zato, ker ga tako razumejo tudi novodobniki, ki svojih razmišljanj in prepričanj ne sprejemajo kot religijo. Ker pa je pojem duhovnost veliko širši in pomeni določeno zgodovinsko obliko verovanja in ker novodobništvo predstavlja le njeno sodobno obliko, je najprimerneje, če uporabljamo izraz novodobniška duhovnost (Ban 2008, 74–75). Res pa je tudi, da je družba v nenehnem spreminjanju in je mogoče, da predstavljajo novodobniška gibanja novo obliko religioznosti oziroma so poziv k novim oblikam religioznosti; vendar bom zaradi jasnosti ločevanja med tradicionalno obliko verovanja in med novodobniško kljub zavedanju, da novodobništvo v številnih pogledih izpolnjuje klasične religijske funkcije in upravlja s kategorijami svetega, ostala za primer te študije pri ločenem izrazoslovju. Za izrazoslovno ločitev tradicionalnokatoliške religije in novodobniške duhovnosti sem se odločila tudi zato, ker v družbi obstajata (Bahovec 2009, 194) dve stališči v odnosu do novodobništva, in sicer prva fundamentalistična drža – odklonilna (nekatero celo obrambno-napadalno) drža do novodobništva – in drugo stališče, v katerem se po mnenju pripadnikov elementi novodobništva prepleteni z elementi idej krščanstva, ker se tako ločeno pojmujejo tudi mnoge sodobne novodobniške skupine in tudi številni moji sogovorniki – predstavniki tradicionalnokatoliške religije ne sprejemajo novodobnikov kot religije.

1.3.1 Novodobniki in njihovo razumevanje prostorov moči

Novodobnik, ki gre po poti zaupanja v obstoj in delovanje prostorov moči, verjame, da poteka na takih mestih sprostitve uma, meditacija, preučuje obrede ali jih izvaja, zaveda se pomembnosti subjektivnosti in neposredne izkušnje, zaveda se, da je treba take prostore moči spoštovati in z njimi sodelovati, večina jih verjame, da smo mi in prostori moči eno, saj je v tem svetu vse eno. Novodobnik Pogačnik (2010, 13–16) je zapisal, da je čas za iskanje celostnega pristopa k identiteti Zemlje in k njenemu življenjskemu dihu. Tak pristop ne pomeni le vseh ravni obstoja vidnega in nevidnega sveta, ampak tudi človekovo lastno vpletenost v omrežje življenja. Po njegovem mnenju je treba združevati notranje izkušnje z razumskim mišljenjem, da bi znanje o Zemlji postalo praktično uporabno in da bi znanstveni pristop lahko spoznal tudi svetost življenja.

Individualno dožemanje prostorov moči in dožemanje njihovega vpliva na zdravje poskušajo novodobniki opisati na osnovi različnih šol, teorij, in sicer s pomočjo radiestezijskih valov, feng šuija, geomantskih mrež, Gajine teorije, sakralne geografije in sakralne geometrije, zemeljskih in kozmičnih energij, poskuse razlag pa imajo tudi redki sogovorniki, ki so mi podali na današnji dan psevdoznanstvene razlage s področja fizike (o delovanju torzijskega polja na prostoru moči). V nadaljevanju so predstavljeni novodobniški pristopi, ki razlagajo prostore moči na splošno; ob njih so izvlečki iz pogovorov s sogovorniki, ki potrjujejo prisotnost miselnosti na raziskovanem področju.

Radiesteziija

Radiesteziija kot novodobniški pristop je na raziskovanih prostorih moči SV Slovenije dobro zastopana, saj so na osnovi njenih meritev v Razkrižju uredili Razkriški kot, in tako javnosti ponovno »odprli« nekdanji prostor moči ob izviru. Tudi na Jeruzalemu so opravili nekaj meritev in na tej osnovi postavili nekaj količkov kot označbe energijskih točk, meritve le-teh pa je omenjal tudi sogovornik na Ptujski Gori, vendar tam zaradi prevlade religiozne institucije ni prišlo do razvoja novodobniške miselnosti.

Radiesteziija je danes sprejeta kot psevdoznanstveni pojav; njeno ime izhaja iz latinskega *radius* (žarek) in grške besede *aisthesis* (čutiti), in pomeni zmožnost zaznavanja »sevanja« organizmov, predmetov in mineralov. Privrženci radiesteziije in novodobniki razlagajo, da radiestezist priključuje iz »kozmičnega računalnika« informacijo, ki jo zazna orodje (npr. nihalo, bajalice, antene) v obliki simbola (Trstenjak 2002, 68–69). Novodobniki navajajo podatke o zelo starih začetkih te vede, po njihovem so stare radiesteziistične instrumente našli na slikah v francoskih jamah (15.000 let pr. n. št.), stari Kitajci naj bi poznali radiestezijske instrumente že pred skoraj 5000 leti (Ziernfeld 2002, 6–10).

Radiestezisti ločijo sevanja na naravna/zemeljska sevanja (predvsem vodni tokovi, sevanja rudnin in mineralov ter geoloških prelomnic), kozmična sevanja ((božje) energije, kanalizirane iz višjih nivojev, kot to počno nekateri zdravilci, in kanaliziranje preko kristalov, piramid in drugih pripomočkov) in tehnična sevanja (povzročajo jih predvsem

daljnovodi, transformatorske postaje, mikrovalovne pečice, prenosni telefoni, televizorji in računalniki). (Kononenko²⁶)

Škodljiva mesta Zemlje so po navadi na tistih mestih, kjer se po mnenju radiestezistov kot sta Trstenjak (2002, 15) in Ziernfeld (2003, 54–59) čutijo intenzivni vplivi Hartmannovih linij in Curryjevih mrež (kakor ponazarjajo ponavljajoče se vzorce delovanja valov) ali na križiščih drugih, redkejših mrež, na mestih z intenzivnimi vplivi podzemnih vodnih tokov, mineralov, podzemnih jam, razpok, na mestih tektonskih premikov itd.

Za razliko od škodljivih mest pa so mesta, na katerih prihaja do izločanja večje količine blagodejne energije, po mnenju radiestezistov posebno ugodna za človeka (razlagajo, da so te energije lahko kozmičnega ali zemeljskega sevanja) in jih imenujejo zdravilna mesta ali zdravilne točke. V primeru, da je izvor blagodejnega sevanja v zemlji, gre po mnenju radiestezistov (Ziernfeld 2002, 6–10; 2003, 43–44) za podzemeljske energetske kanale/linije (poimenujejo jih različno, in sicer linije moči, energetske linije in zmajeve črte), po katerih tečejo energije v različnih globinah zemeljske skorje. Prostore, kjer take energije pridejo na površje, imenujejo akupunkturne točke Zemlje; presečišča dveh ali več linij imenujejo centri moči, kjer si lahko ljudje dvignejo vitalno energijo in so pogosto tudi centri zdravilne vibracije. Vsa blagodejna sevanja po mnenju radiestezistov ne tečejo le po kanalih, ampak se lahko pojavijo tudi kot energetska delovanja iz notranjosti.

Pri iskanju zdravilnih mest radiestezisti ugotavljajo intenziteto vitalnih energij, prisotnost zdravilnih vibracij ter učinek zdravilnosti. Zanje je pomembno ugotoviti, kaj se na takem mestu zdravi in koliko časa (le okvirna opredelitev) bi morali biti na takem mestu. Ti energetske tokovi imajo različno hitrost, intenziteto, ki jo merijo v enotah bovisa (B). Spodnja stopnja blagodejnega mesta je od 1.000 B do 10.000 B za običajne ljudi, pa vse do 25.000 B za ljudi, ki se že nekaj časa ukvarjajo z energijami; tisti prostori, ki imajo še višjo stopnjo moči bovisa, so primerni le za omejen čas bivanja na njih, zato so radiestezisti tudi v Razkrižju namestili table z usmeritvami časa zadrževanja na teh prostorih. (Trstenjak 2002, 15–16 in Ziernfeld 2002, 6–10; Ziernfeld 2003, 43–44)

²⁶ <http://lkm.fri.uni-lj.si/xaigor/slo/koraki.html>

Radiestezist Ziernfeld (2002, 10), ki je raziskoval tudi Razkrižje, je v knjigi Zdravilne energetske točke v Pomurju: Bukovniško jezero, Grad na Goričkem, Razkriški kot priporočal obiskovati zdravilno mesto dvakrat tedensko, število ponovitev pa mora po njegovem vsak sam oceniti na osnovi izboljšanja zdravstvenega stanja.

Po priporočilu radiestezista Trstenjaka (2002, 15–16, 22), ki je bil pobudnik merjenja v Razkrižju, je pomembna sproščenost, saj je v takem stanju človek veliko bolj dovzeten za te vibracije. Do zdravilnega učinka po njegovem mnenju pride, kadar sta frekvenca in valovna dolžina prostora taki, kot sta frekvenca in valovna dolžina zdravega organa (pri bolnem organu sta frekvenca in valovna dolžina spremenjeni); do postopnega ozdravljenja pride, ko začne telo (organi) človeka vibrirati na pravilen način. Tako se po mnenju novodobnikov – radiestezistov, ko pride do resonance prostora moči in telesa, začne ozdravitveni proces tudi na celični ravni oziroma na ravni fizičnega telesa.

Geomantija

Novodobniška miselnost geomantije je na področju mojih raziskovanih krajev po pogostosti zanimanja za prostor moči še en popularen pristop. Geomanti so se v svojih raziskavah zanimali predvsem za Jeruzalem, nekoliko manj za Ptujsko Goro, na geomantičnih delavnicah so raziskovali Pomurje, Razkrižje so manj preučevali (morda tudi zaradi tamkajšnje aktivnosti radiestezistov).

Geomantija (iz gr. *Gea*, *Gaja* in gr. *mantein* – videnje, vedeževanje) je starodavna beseda, ki označuje človekovo željo spoznati bivanjski prostor Zemlje, pri čemer človeka ne obravnavajo ločeno od njegovega zemeljskega okolja. Geomant Pogačnik (2010, 11, 40) geomantijo imenuje tudi »sakralni zemljepis«. Pri tem naj bi beseda sakralni izražala v sodobnosti ob eterični, čustveni in duhovni ravni tudi poglobljen, bolj ljubeč in odgovoren odnos do Zemlje/Gaje, do vesolja in do vseh vidnih in nevidnih bitij. Tudi geomantija je danes pojmovana kot psevdoznanost.

Pogačnik se je v najinem pogovoru do geomantskega poimenovanja prostorov moči opredelil z naslednjimi besedami:

»Ja, jaz mislim, da je pomembno poudariti, da gre tukaj za neko znanje, ki še ni etabliirano, je v razvoju. To se v evoluciji velikokrat zgodi, da pride v zavest ljudi

nekaj popolnoma novega. / .../ Obstajajo zelo različni pristopi, s tem tudi različna imenovanja in potreben bo nek čas in pa kreativni napor, da se vse to počasi razjasni. Mislim, da je pre zgodaj pričakovati, da bi imeli neko enotno imenovanje, zato jaz predlagam, da se dela čim bolj opisno, da se pojme zmeraj razloži.«

Tudi geomanti (tako kot radiestezisti) menijo, da na prostoru moči lahko delujejo tako zemeljske kot kozmične energije:

»Praviloma / .../ so potrebne oboje. To pomeni, to, kar imenujemo zemeljske energije, so lastne energije planeta, to, kar pa imenujemo kozmične, tu pa gre za okolje našega planeta, to se pravi, planet ni ločen od večje celote, kot je sončni sistem ali galaksija, in obstaja interakcija in brez te interakcije ne more življenje obstajati, tako kot ne bi moglo brez sončnih žarkov.« (Inf. št. 2, geomant)

Geomantija po Pogačniku (2010, 48–49) dojema Zemljo kot holon (zaokroženo celoto), ki se giblje v holonu vesolja, tudi vsaka pokrajina je zase holon z različnimi kraji, ki tvorijo vsak zase svoj holon, in vsak majhen holon ima vse temeljne ravni bivanja, vse osnovne točke moči in razsežnosti. Nazorneje mi je kot sogovornik razložil to predstavo tako:

»Pokrajina deluje plastno in je kot babuška v babuški.«

Pokrajino geomanti (Pogačnik 2010, 60) primerjajo s človeškim telesom, vitalno-energijske sisteme pokrajine pa s čakrami v telesu, ki pa po navadi niso simetrično razporejeni ob neki osi, ampak so raztreseni po pokrajini kot zvezde na nebu; od njih pa tečejo vitalno-energijski tokovi (zmajeve črte). Primerjavo pokrajine in človeškega telesa je kot sogovornik geomant še nazorneje opisal:

»Pokrajino bi lahko pogojno primerjali tudi s človeškim telesom, da si lažje ustvarimo predstave. Kot je vsaka celica v telesu svoj sistem (Celice se povezujejo v telo, ki je zaokrožen sistem z vsemi organi in s hormonskimi povezavami.), / .../ tako je tudi v prostoru. Je kot en organizem, ki ima svoje organe na fizični ravni, kot so reke, jezera, ima jih pa tudi na vitalno-energijski ravni pod pogojem, da se razume, da je prostor večplasten. Večplasten, to pomeni, da je eno materialni nivo, drugo pa so življenjske sile.«

Novodobniško geomantsko dojetje prostorov moči je povezano z dojetjem realnosti, ki jo geomant Pogačnik (2010, 18–19, 22–23) pogojno deli v pet skupin, ki pa niso

hierarhično razporejene, saj obstajajo sočasno in istočasno vibrirajo in predstavljajo različne stopnje gostote biti: razsežnost večnosti, neskončnosti (lahko se manifestira kot sveti kraj ali krajinsko središče), razsežnost duše (arhetipi), razsežnost zavesti (elementarna bitja), eterična razsežnost (vitalno-energijska razsežnost (prana, chi ..., ki se pojavlja v razsežnosti pokrajine kot vitalno-energijska polja, čakre, kanali življenjske sile), materialni svet (fizični svet). Racionalni um, ki danes velja za edinega sprejetega razlagalca naših zaznav, po novodobniškem razumevanju te skupine vse druge plasti informacij zavre, in tako ostanejo v podzavesti. Da bi dojemali vse te razsežnosti, geomantija razvija ustrezne tehnike videnja (občutljivost avričnega polja, pojavijo se lahko tudi določene fizične reakcije, zavest se odzove s kreacijo notranjih podob, svetlobnih likov, simbolov). Ob vsem tem pa je po mnenju geomantov pomembna človekova intimna povezanost s svojim božanskim bistvom, skrb za notranji mir in ozemljitev, kot mi je potrdila novodobnica – moja sogovornica:

»Geomant dojema z vsem svojim telesom. Posluša notranje odzive v sebi, razvija čim bolj senzibilno občutenje, daje pozornost vsemu, kar se dogaja na nivoju čutenja, vizij, sluha, senzacij, naključij. Maksimalno poskuša biti prisoten v trenutku, ker smo takrat najbolj dojemljivi za občutja. Bistvo je, da se dojema preko resonance, v nas se zbudi tisto občutenje (videnje, senzacija ...), ki je tudi izven nas. Zato holografske vaje (op. p., vaje, ki jih priporočajo geomanti) namenoma delujejo tako, da »vzbudijo« neko določeno energijsko ali duhovno ali elementarno kvaliteto v nas, nato opazujemo odziv. Gre za kritično raziskovanje vseh vrst reakcij in občutenj, razvijanje osebnega jezika skozi to. Rezultati so obširnejši kot pri nihalu ali bajalici, ki jima osebno ne zaupam že zato, ker vem, kako zelo z lahkoto ju preusmerja moja misel.« (Inf. št. 40, geomantinja)

Geomanti (Pogačnik 2010, 62, 73–83, 236–237) proučujejo neko pokrajino (njen holon), se z njo povežejo, opazujejo njene naravne oblike, spoznavajo njene kulturne značilnosti (zgodovina, arhitektura, simboli, legende, ekološki problemi), poskušajo ugotoviti, kaj jim sporoča, ob tem pa preučujejo in raziskujejo njeno membrano (v pokrajini ima vlogo kot koža pri človeku), srčne centre pokrajine (v primerjavi s človeškim telesom srce), duhovna središča kraja (popok – središčna točka), jin-jang sistem pokrajine (ženski in moški princip, spolni organi), spoznavajo vitalno-energijske funkcije pokrajine (dihalne sisteme – vdih in izdih, lego vitalno-energijskih centrov (Zemljinih čakr), kanale vitalno-energijskih centrov (zmajeve črte, vodne jin kanale), centre ozemljitve, sisteme, ki ohranjajo potencial

nekega kraja v tekočem stanju (ledvice), čustvena polja krajev, kozmične povezave), elementarna bitja (varuhi kraja, njihova sporočila), duhovno razsežnost kraja (točke, kjer se izraža duša Zemlje) in zdravstveno stanje kraja (zdravo oz. celo stanje, odtekanje energije, blokiran pretok energij zaradi zgodovinskih travm idr.).

Prostoru se mora po mnenju geomantov posameznik približati s spoštovanjem, kot ob prihodu na obisk k dragemu človeku:

»Vedno ravnaj z naravo, s prostorom, kot bi z ljubljeno osebo. Nikoli ne jemlji, brez da bi tudi kaj dal. (Samo stati tam in »jemati« je zelo, zelo vprašljivo.) Najmanj kar lahko daš, je tvoja pozornost in srčnost. Občuduj, ceni, ljubeče se pogovarjaj v mislih. ... Prostor in bitja prostora te ne bodo spustila zraven, kot te ne bo človek, če ne bo čutil, da ti lahko zaupa.« (Inf. št. 40, geomantinja)

Zadrževanje na prostoru moči včasih privede po pripovedovanju novodobnikov do ozdravitve človekovega fizičnega telesa, vendar geomanti mislijo, da kraji ne delujejo neposredno na organe:

»Mislim, da se dogaja to na tako imenovani vzročni ravni, torej kavzalni, kjer so ti arhetipi, torej na arhetipski ravni, lahko pa se dogaja na tem, kar se reče eterična raven, to se pravi na ravni vitalnih sil, kar posredno potem deluje na fizično raven. Jaz ne verjamem, da gre to direktno na fizično raven, ker kraj nima rok, da bi nekaj popravil. Kraj ima določene energije in pride do resonance med energijami kraja in recimo energijskim poljem določenega organa v človeškem telesu. Preko te resonance se prenaša impulz in pride do ozdravitve. (Inf. št. 2, geomant)

Na zdravilni učinek na človeka po razumevanju geomantov vpliva marsikaj: uglasitev, zavestnost, odprtost do darov narave. Sogovornik geomant je za razliko od radiestezistov vključil tudi vero:

»Mislim, da je pomemben faktor tukaj zaupanje in vera. Se pravi, če človek zaupa v zdravilne moči narave ali pa nekega kraja, potem je veliko večja verjetnost, da bo prišlo do nekega pozitivnega učinka. Ne verjamem, da je učinek lahko avtomatičen. Recimo, vidim ljudi, pridejo tja ... in stojijo v tistih krogih, kadijo cigareto in čakajo deset minut, da jih bo prostor pozdravil. Mislim, da ljudje ne razumejo, da to deluje samo v interakciji. Če je človek zavesten, ne razumsko zavesten, ampak zavestno navzoč, potem je veliko večja verjetnost, da pride do interakcije med osebnimi

energijami in energijami kraja. Verjamem, da samo v primerih, ko so ljudje (ja, temu bi lahko rekli božanska milost) deležni take milosti, potem se zdravljenje dogaja ne glede na to, ali so zavestni ali niso zavestni.» (Inf. št. 2, geomant)

Po mnenju obeh sogovornikov geomantov pokrajina na SV Slovenije ni nekaj posebnega, saj menita, da je vsaka pokrajina holon ali celota:

»Recimo, neko področje ima zmeraj svoje lastne, bolj močne prostore, ki so odgovorni za večje območje, ampak jaz mislim, da ni pravično, če enemu delu Slovenije pripišemo večji pomen kot drugemu delu. Če se gleda neko deželo, potem bi bilo edino smiselno vprašati, kaj je tam karakteristično, drugače od drugih delov.« (Inf. št. 2, geomant)

Na prostore moči prihajajo raznoliki ljudje in na nekatere prostore moči prihajajo množice ljudi, ki s sabo, povedano z besediščem novodobnikov, prinesejo raznolike energije, prav tako se mnogi ne vedejo primerno, ker jih ni nihče ustrezno poučil ali ker nimajo takšne osebne kulture (še posebej, če to ni svetišče). Na te in podobne načine se prostori moči lahko umažejo, kot pravijo geomanti:

»Ja, lahko se umažejo. To se vedno dogaja, ampak je treba vedeti, da imajo kraji svoje lastne samočistilne točke. To se pravi, kraji imajo sami svoj način, kako to umazano energijo vsrkajo in predelajo. / .../ Lahko pa je pritisk teh projekcij tako velik, da kraj tega ne more obvladati in potem so kraji umazani, recimo zapackani in potem so njihove kvalitete s tem blokirane, v veliki meri. Tako, da so pogosto ljudje razočarani, ko pridejo na nek sveti kraj in ne doživijo nič posebnega. Lahko je vzrok pri njih, kot prej rečeno, da niso na celovit način prišli na kraj, niso kraju zaupali in tako naprej. Lahko pa je vzrok v tem, da je kraj tako močno zaseden s projekcijami in z zapackanimi energijami, da enostavno ni sposoben ljudem dati to, kar je njegov potencial.« (Inf. št. 2, geomant)

Feng shui/šui/šuj

Feng shui, v slovenščini zapisano in izgovorjeno tudi kot feng šui ali feng šuj, je starodavna kitajska (pred več kot 3000 leti) veščina, s katero so določali najugodnejše lege grobnic za prednike, ki bi na osnovi svojega položaja lahko najbolje pomagali

naslednikom. Kasneje so ta znanja uporabljali za gradnje palač in še pozneje so začeli po fen šuii graditi mesta (npr. Hong Kong) (Kingston 1999, 26–27). V začetku 90. let 20. stol. je postal feng šui priljubljen v ZDA in se nato razširil po vsem zahodnem svetu. Danes se pojmuje (Kingston 1999, 26–27) kot večšina urejanja zunanjega in notranjega prostora, namen tega je povečati skladnost in pretok energije či. Po feng šuii sta Zemljino površje oblikovala veter in voda (kar je prevod besedne zveze feng šui), zato moramo živeti v sožitju z vetrovi in vodami Zemlje, da bi ti dve prvini lahko ustvarjali pretok pozitivne energije, ki bo delovala v naše dobro. Obstajata zunanji in notranji feng šui, ki ponazarjata povezavo človeka z zemljo, nebom in s svojim telesom. (Albolena²⁷)

Feng šui (Brown 2000, 12–33) je v praksi nekje med psevdoznanostjo in umetnostjo (umetnost živeti v harmoniji z Zemljo); poleg ukvarjanja z urejanjem stanovanjskih prostorov v optimalno udobno obliko za duh in telo zajema feng šui npr. tudi astrološke aspekte. Strokovnjaki feng šuia (Golenhofen²⁸) upoštevajo orientacijo (po navadi ob pomoči kozmičnega kompasa), kompozicijo in okolico, pri tem pa vključujejo osnovna načela jin janga, energije petih elementov (lesa, ognja, zemlje, kovine in vode) in osmih smeri, vrst energije či.

Pri ustvarjanju svetega prostora ali prostorov moči je po mnenju novodobnikov feng šuistov (Kingston 1999, 178–195) pomembno, da ne upoštevamo samo zgradbe (npr. svetišča), temveč tudi energijo, ki izhaja iz tal, na katerih je zgrajena.

Slovenski feng šui svetovalci se ukvarjajo predvsem s škodljivimi zemeljskimi (Hartmanove mreže, Curryeva mreža, popačena sevanja na mestih premikov podzemeljskih vodnih tokov) in tehničnimi sevanji v povezavi z ljudmi, veliko manj pozornosti pa namenjajo blagodejnim/dobrodejnim zemeljskim sevanjem. Trudijo se kreirati blagodejna sevanja v človekovem domu in okrog njega, če pa so v naravi, pa priporočajo gibanje človeka na takih mestih oz. na prostorih moči; nisem pa našla sogovorca, ki bi se z raziskovanimi prostori moči podrobneje/konkretno ukvarjal, čeprav je področje prostorov moči del feng šuia. O vzhodnem delu Slovenije mi je sogovorka fengšuistka povedala le svojo splošno ugotovitev:

²⁷ <http://www.fengshui.si/osnove/fengshui.html> (Taja Albolena: Besedi "feng" in "shui" dobesedno pomenita veter in voda.)

²⁸ <http://www.fengshui-akademija.si/rubrike/kajjefs.php> (Golenhofen, Helena)

»Pomurje je zelo bogato z vodo, vsaj pod zemljo. Voda je v feng šuiju najmočnejši element, ker ojača energije. Mislim, da so energijske točke po celi Sloveniji, samo v Pomurju jih je lažje najti oziroma so močnejše.« (Inf. št. 52, feng šui svetovalka)

Gajina teorija

V 20. stoletju je angleški znanstvenik – kemik James Lovelock v svojem članku (1974) in knjigi Gaia: a new look at life on Earth (2000) obudil teorijo o Zemlji kot samoregulacijskem sistemu, ki ga je po starogrški boginji Zemlji poimenoval Gaja, sestavljajo pa ga vsa živa bitja in neživa narava ter je sposoben samostojno uravnati občutljivo kemijsko, fizikalno in še posebej temperaturno ravnovesje. Gaja (Zemlja) ravnovesje vzdržuje znotraj ozko določenih meja, ki vsem trenutnim organizmom zagotavljajo najboljše razmere za preživetje. Lovelock je dotedanje prepričanje, da se živa bitja zgolj prilagajajo svojemu okolju, bistveno spremenil, saj iz njegove teorije izhaja, da živa bitja soustvarjajo okoliščine, v katerih bivajo. Vsak posamičen organizem – od mikroorganizmov, planktona, dreves do črvov, ptic, kitov – ima svojo vlogo v tem zapletenem sistemu. Po teoriji Gaja življenje na Zemlji aktivno soustvarja razmere, ki so najbolj optimalne za njegovo preživetje. Lovelock pa zaključuje, da naš racionalni um nikoli ne bo dojel več od drobca vse kompleksnosti Zemlje, zato naše dojemanje Zemlje ni nič boljše od razumevanja, ki ga ima jegulja o oceanu, v katerem plava.

Idejo o Zemlji kot skrbni materi (Prince, Riches 2000, 181, ²⁹) najdemo tudi v tradicijah Južne Amerike, kjer so častili Pachamamo, v sumersko-babilonskem izročilu najdemo boginjo Aruru, v rimski tradiciji Terro, severnoameriški Indijanci pa so o tej boginji govorili le kot o Materi Zemlji. V Indiji beseda Gayya pomeni sveto zemljo, s katero, kot pravijo Indijci, je vse povezano, in kravo, ki z mlekom hrani potomstvo. Po srednjem veku je renesansa na področju Evrope znova obudila ideje o vsenavzočnosti življenja v najrazličnejših oblikah. Leonardo da Vinci in Giordano Bruno sta odprto govorila o živih planetih, malo pozneje pa je geolog James Hutton v delu Teorija o Zemlji iz leta 1785 predstavil tezo, da je Zemlja enoten in povezan sistem. Enako je trdil tudi T. H. Huxley v 19. stoletju.

²⁹ <http://www.akropola.org/clanki/clanek.aspx?lit=499>

Razprava (Krivdič³⁰), če Zemlja res deluje po principu Gaje, še vedno ni zaključena, čeprav se večina raziskovalcev danes nagiba k temu, da originalna Lovelockova teorija ni pravilna. So pa znanstveniki sprejeli idejo, da sta življenje in planet kompleksneje povezana, kot je bilo včasih mišljeno (npr. vedenje zapletenih bioloških sistemov, kot so pragozdovi in koralni grebeni).

Gajino teorijo oziroma dožemanje Zemlje kot živega bitja, žive osebe, sprejemata sogovorniki, geomanti, ki preučujejo SV Slovenije in jo kot tako tudi vključujejo v svoja razmišljanja, svoje razlage prostorov moči, pokrajin, pri tem si pomagajo z zgodovinski dožemanjem Zemlje in lastnim občutenjem. Koncept, po katerem ima Zemlja svoj starodavni energijski sistem, ki omogoča plodnost in harmonijo, se je ponovno obudil v poslednjih dvajset letih z novodobniškimi hipotezami o obstoju Gaje (MacDonald 1995, 36). Prince in Riches (2000, 181) sta v študiji prostora moči v angleškem Glastonbury poudarila, da so tam mnogi novodobniki zagovarjali idejo celostnosti Zemlje, povezanosti dogajanj v naravi ter priznavali Zemlji, da ima svojo zavest, kot če bi bila živa.

Sakralna geografija

Sakralna geografija je historična psevdoznanost, zagovorniki katere razlagajo, da so skozi obdobja različne kulture razmišljale o geografskih prostranstvih, posebnostih in tudi prostorih moči, ki jih je mogoče razlagati na osnovi mitov in legend (kar je morda najstarejša osnova dožemanja takih mest, saj so davna ljudstva pogosto totemsko verjela, da so se telesa prednikov spremenila v hribe, jame, jezera in druge posebne oblike reliefa), simbolizma, astrologije, geodezije in šamanizma. Sakralna geografija preučuje primere aboriginov, ki potujejo skozi sanje (»songlines«) prednikov, simetričnosti mandale pri budistih, feng šuija pri Kitajcih, gradnje egipčanskih piramid, gradnje starogrških središč orakljev v Delfih, Delosu, Citheri, Knossosu in na Cipru, sodobnejše smeri sakralne geografije preučujejo primer pentagramskih gradenj v Franciji, Angliji in Nemčiji itd. Po mnogih letih je stara razmišljanja in dognanja začel obujati Alfred Watkins in jih 1925. objavil v publikaciji *The Old Straight Track*. Po letih opazovanja in fotografiranja različnih mest po Angliji, kjer so bili postavljeni ti kraji, in po njihovem vrisovanju v zemljevid, je prišel do sklepa, da so ti kraji med sabo povezani in da povezava sodi v neolitik; navidezne

³⁰ <http://www.akropola.org/clanki/clanek.aspx?lit=499>

črte, ki povezujejo te kraje, je poimenoval ley linije ali zmajeve črte. Prišli so do dognanj, da te linije ne morejo biti ne poti, ne trgovske poti, saj peljejo velikokrat strmo po skalah ipd. (Devereux 1991)

Veliko zapisov o ley linijah je postalo javnosti dostopno s knjigami Johna Michella, angleškega antikvarista, v katerih je združil ideje študij Watkinsa, Hawkinsa in Thornasa (MacDonald 1995, 38). Devereux (1991) je ponudil svojo razlago ravnih črt v Chaco in v drugih krajih, saj predlaga varianto, po kateri predstavljajo potovanje duha, čarobne lete – izventelesne izkušnje starodavnih šamanov po duhu pokrajine.

Sakralna geografija je tako združila elemente različnih znanj preteklosti in novodobništva, tudi znanja fen šuija, radiestezijske in geomantije, ki jih tudi ločeno obravnavam. Zmajeve linije preučuje eden izmed mojih sogovornikov, geomant Pogačnik in jih vrisuje v geomantski zemljevid Slovenije in sveta. Dva izmed mojih raziskovanih krajev (Jeruzalem in Ptujška Gora) sta načrtana na njegovih zemljevidih, Razkrižja pa do sedaj ni preučeval. So pa po njihovih razlagah kraji, ki so na obrobju Slovenije in z njo slabo povezani, odlično povezani med seboj in z drugimi prostori moči, ki so del svetovne celote duhovnega prostora.

Sakralna geometrija

Sakralna geometrija nudi v svetu še en možen pogled na prostore moči in na zgradbe, ki so na teh prostorih, vendar jo na določenih prostorih moči proučuje le geomant Pogačnik, drugače pa se nanjo ni skliceval nobeden izmed mojih sogovornikov, zato je tudi nisem podrobneje proučevala na področju raziskovanih prostorov moči. Po Grayu se sakralna geometrija izraža v strukturah, saj so nekatere naravne oblike skrivnostno prijetne za človeško oko.

Novodobniški pristop sakralne geometrije po Grayu³¹ temelji na preučevanju geometrijskih formul, ki so jih v svojih slikarskih in kiparskih delih v Evropi in islamskem svetu v srednjeveških in renesančnih časih uporabljali številni znani slikarji in kiparji. Evropski klasični slikarji so rekli, da so podedovali te formule pozicioniranja od mističnih šol Grkov

³¹ http://sacredsites.com/sacred_places/sacred_geometry.html (Martin Gray)

in Arabcev, ti pa so jih dobili od starih Egipčanov, ki naj bi do njih prišli z opazovanjem narave. Bistveno je razmerje med deli, izraženo v številkah 1:2, 2:3, 4:5. Ko so taka številčna razmerja vključena v tridimenzionalni obliki, dobimo po mnenju pripadnikov sakralne geometrije elegantno in privlačno arhitekturo. Pomembno razumevanje pri tej geometriji ima zlata sredina ali zlati presek, izražen z razmerjem $a:b = b:(a-b)$, ki so jo po zapisu Graya našli v mnogih strukturah tudi atomski fiziki, kemiki, kristalografi, biologi, botaniki in astronomi, zato menijo, da je to osnovna struktura vesolja. Torej, če je po mnenju pripadnikov sakralne geometrije svetišče (kot prostor moči) izdelano s sveto geometrijo, prinaša vibracijska kvaliteta sakralnega prostora človekovemu duhu in telesu harmonijo z vesoljem, kar pa pomeni, da naši raziskani prostori ne delujejo le kot prostori, ampak po tem novodobniškem pristopu delujeta tudi svetišči – cerkvi, ki sta na tem območju (Jeruzalem, Ptujška Gora), če sta zgrajeni po meritvah sakralne geografije.

Ostali pogledi

Ostali pogledi, ki sem jih zbrala iz prpovedi mojih sogovornikov, niso strogo vezani na eno obstoječo novodobniško miselnost, tehniko, ampak so pogosto združitev različnih miselnosti, preoblikovanih z lastnimi razmišljanji in idejami. Tako mi je novodobnik, bioenergetik predstavil svojo vizijo delovanja teh prostorov:

»Ta mesta po navadi čistijo človekove energijske kanale. Kjer so kanali zablokirani, prihaja po navadi do zastojev in v tistem delu telesa pride do »porušenja« zdravja. Ko človek pride na tako mesto, delovanje takega mesta čisti človekov energetski kanal. Ko pride do pretoka energije, se izboljša delovanje človekovega organizma oziroma pride do ozdravitve. (Inf. št. 4c, bioenergetik)

1.4 Zaključki

Prostor je v sodobnih antropoloških študijah obravnavan kot sociokulturni prostor, v katerem prihaja do prepletanja preteklosti in sedanjosti, akcij in reakcij, prepletanja odnosov, materialne in duhovne kulture, soustvarjanja in sooblikovanja raznolikih udeleženih strani. Ugotovila sem, da tudi na severovzhodu Slovenije obstajajo znotraj pokrajine prostori, ki so za določene skupine ljudi sveti (npr. Razkrižje, Jeruzalem,

Bukovniško jezero, Ptujška Gora, Vurberk itd.). Ker v nalogi združujem obiske raznolikih izbranih prostorov moči in ker turistom ti prostori niso sveti, a jih zaradi svoje drugačnosti/posebnosti vseeno močno privlačijo, ker se v angleški in ruski literaturi že uporablja izraz »places of power / mesta sili«, vnašam v slovensko terminološko področje nov izraz prostori moči.

V prvem poglavju disertacije sem tudi osvetlila in za potrebe raziskave ločila pojava religioznosti – tradicionalnokatoliške in novodobniške duhovnosti (še posebej okrepljene v obdobju pojava sekularizacije), na oboje pogledala skozi perspektivo duhovnosti ter poudarila temeljnih pet konceptov novodobniških pogledov na prostore moči, ki so zastopani na SV Slovenije (bolj zastopani sta radiestezija in geomantija, manj zastopani so feng šui, sakralna geografija in sakralna geometrija).

2 KONSTRUKCIJE RAZISKOVANIH PROSTOROV MOČI SV SLOVENIJE

Antropolog Gray³² je glede na dejavnike ločil 32 kategorij prostorov moči, pri tem je ugotovil, da določeni kraj lahko uvrstimo v dve kategoriji ali več kategorij, saj se lastnosti krajev včasih prekrivajo. Tako je med prostore moči uvrstil: svete naravne (npr. Olimp) in umetne gore (Teotihuacan), svete vode (reka Ganges), sveti otoki (Delos), zdravilni vrelci vode (Tomagawa Onsen), zdravilni kamni (Kaaba), sveta drevesa in gozdni nasadi (ob svetišču sv. Katarine na Sinaju), mesta s starodavnim mitološkim pomenom (Vrindavan), stari ceremonialni prostori (Machu Picchu), stari (po eni od hipotez) astronomski observatoriji (Stonehenge), umetno postavljeni kamni po vsem svetu, megalitske gomile (Newgrange), prostor - labirint (Knossos), kraji z masivnimi krajinskimi okraski (Nazca linije), regije, označene kot sveta geografija (avstralski Songlines), preroške jame, gore in najdišča (Delphi), moška svetišča / svetišča bogov (Apolonovi templji), ženska svetišča / svetišča boginj (Marijina svetišča), rojstni kraji svetnikov (Betlehem), prostori, kjer so dosegli modreci razsvetljenje (Bodh Gaya), kraji smrti svetnikov (Kushinager), mesta, kjer hranijo relikvije svetnikov in mučenikov (grški samostani na Atosu), kraji skrivnostnih legend o plodnosti in/ali slik na to temo (Cerne Abas), kraji s čudodelnimi ikonami (Počaiv), mesta, ki so jih izbrale živali ali ptice (Durham), kraji, ki so bili izbrani z različnimi geomantičnimi metodami (kitajska feng šui mesta), stari samostani (Lhasa), vizionarski kraji (Delfi), mesta Marijinih prikazovanj (Lurd), prostori z enkratnimi naravnimi značilnostmi (gejzirji, izbruhi vulkanov, jame), mesta, kjer so videli NLP-je ali druge anomalne nezemeljske pojave.

Ta velika skupina, ki pokriva ves svet, potrjuje, da smem vanjo uvrstiti svoje raziskovane prostore, saj je Razkrižje romarski kraj, ima zdravilen izvir in s sodobnimi geomantskimi in radiestezijskimi metodami odkrite/zaznamovane energijske točke. Tudi Jeruzalem je romarski kraj, katerega ime lahko povežemo z izraelskim Jeruzalemom, ima »čudežno« slika in je na posebni legi na vrhu griča. Ptujška Gora je še vedno aktiven romarski kraj z Marijinim svetiščem na prekrasni legi, v katerem je reliefna podoba Marije s plaščem, nanjo se obračajo verniki s prošnjami in zahvalami, o svojih ozdravitvah nekateri zapišejo

³² http://sacredsites.com/sacred_places/index.html

tudi v knjigo vtisov. Vsi kraji imajo tudi svoje legende, povedke, kar okrepi njihovo posebnost.

Avstrijski socialni antropolog Fartacek (2003, 164) je na osnovi predhodnih študij in romanj (med ostalimi je vključil ideje in dognanja raziskav Curtissa 1903, Kriss-Heinrichove 1960, Bork-Qaysiehove 1993, Rotterja 1996, Odentthal/Schekove 1998) izdelal na osnovi študije primera in tematskih intervjujev znotraj svoje etnološke študije romarskih mest v sirijski periferiji (*Pilgerstätten in der syrischen Peripheri*, 2003) konstrukt temeljnih značilnosti, ki jih mora imeti »sveto« mesto, da se loči od profanega. Sirojski prostori, ki jih je preučeval, pripadajo krščanski in islamski religiozni tradiciji. Njegova konstrukcija svetega prostora se v mnogem ujema z mojimi raziskanimi prostori, tudi vsi moji prostori so bili v preteklosti romarska mesta, zato sem ob primerjavi področij in podobnosti značilnosti za primerjavo strukture svojih raziskovanih prostorov izbrala njegovo teorijo, ki je širša od Grayevih topografskih značilnosti prostorov moči, elementi pa sovpadajo. Po modelu Fartaceka je sveto mesto posebno mesto, ki je v povezavi z Bogom ali božjim, ob tem pa ima, kot potrjuje tudi Cazeneuve (1986, 198), krajinske značilnosti, ki sugerirajo moč, transcendenco; oboje pa morajo čutiti in potrjevati obiskovalci, s čimer se potrди fenomenološko občutenje svetega.

Po Fartaceku (2003, 152) mora imeti sveti prostor pet elementov: naravno-pogojene topografske posebnosti (nenavadne skalne oblike, votline, zdravilne izvire, stara drevesa in razvaline zgradb iz preteklih obdobij); vsaj eno ali več zgodb (legenda, mit), ki so povezane s svetim prostorom in s sveto osebo; na vsakem konkretnem prostoru mora delovati potrjevanje posebnosti prostora z nadaljnjimi pripovedmi; obstajati mora povezava svetega prostora z navzočnostjo blagoslovljene moči »boga« ali višje sile in prostor mora imeti tudi množico ljudi, ki omenjen prostor prepoznavajo kot sveti.

Najdovzetnejše za sakralizacijo (dojemanje prostorov kot svetih) so tiste posebnosti krajine, ki so tudi videti značilne; dovolj sta že drevo, kamen, pozneje pa lahko že drog zastopa drevo ali pa kip zastopa drog ali kamen (Cazeneuve 1986, 198). Sveti prostor je kraj, mesto, na katerem se reproducira učinek moči ali pa ga obnovi človek; saj po Cazeneuvu (1986, 198) zlasti sveti prostori z obredi potrjujejo svoje dostojanstvo. Sveti kraj se vselej bolj ali manj kaže kot središče sveta, ker vsaka skupina poskuša pojmovanje sveta razumeti iz svojega zornega kota in sebe kot središča.

Pokrajina na SV Slovenije ponuja številne pojave tega modela. Nekatera teh področij so na vrhu hribov, ob izginulih ali ob še obstoječih spremenjenih samostanih, izginulih starih naselbinah (Razkriški kot), ob starih drevesih (npr. kostanj), najdemo tudi izvire vode (npr. Ivanov), za katere nekateri ljudje verjamejo, da imajo zdravilno moč. Predpostavlja se domneva, da se model potrjuje tudi na področju zgodb, na kar nakazujejo nekatere ustno ohranjene legende, ki obstajajo med ljudmi.

V pričujoči študiji je sveto mesto razširjeno v mesto/prostor moči, ki privablja ljudi daljše obdobje. Seveda se je treba zavedati, da sveti prostor nima natančno določene homogene strukture, ki bi držala pri vseh svetih prostorih, temveč je Fartacek (2003, 151–153) oblikoval nabor petih temeljnih elementov, v katere je zajel naravno-pogojene topografske posebnosti, ki tak kraj že na daleč ločijo od profanega in so kot magnet za oči, ki te že od daleč prepriča, da je izbrani prostor nekaj posebnega.

2.1 Naravno pogojene topografske posebnosti raziskovanih prostorov

Dvignjena lega

Prvi element naravno-pogojenih topografskih posebnosti raziskovanih prostorov lahko začnemo razlagati z dvignjeno lego prostorov moči. S hribov je bil dober razgled daleč naokrog, kar je pomagalo ohranjati teritorij, kot je razložil moj sogovornik geomant:

»Deloma je to povezano tudi z obvladovanjem prostora. To je neke vrste okupacija. Recimo v srednjem veku so na močnih točkah postavili gradove in cerkve in je na ta način fevdalni sistem obvladoval prostor, ga energijsko obvladoval, ne samo v smislu vladanja.« (Inf. št. 2, geomant)

Privzdignjenost takih prostorov Fartacek (2003, 154) razlaga tudi z mnenji svojih sogovornikov, ki so menili, da je Bog v nebesih in da si na takem privzdignjenem mestu zato bližje Bogu. Misel o postavljanju cerkva na vrhu hribov je ob pogovoru pri jeruzalemski cerkvi razvijal tudi moj sogovornik duhovnik:

»Stari ljudje so bili do narave veliko bolj občutljivi kot pa mi. Gotovo je, da so živeli bolj z naravo, čutili z naravo in s hribi, griči so sploh za ljudi od stare zgodovine, koliko jo jaz poznam, bili bližje Bogu, bližje tistemu, od kogar so potrebovali

blagoslov ali pomoč, obrambo. Tudi žrtvovali so na hribih. Tam na hribu so imeli posajena tudi drevesa. Na primer na vrhu hriba so mogočno drevo imeli za kult spolnosti. Tako da vse to ni iz današnjih časov, pač pa vse to izvira iz časov poganstva ali še bolje rečeno, že od začetka človeštva, ko je človek začel misliti, od kod je, zakaj je na svetu, ko se je začel bati strahov, hudega, smrti ... in potem to preprečiti na ta način, da se je tem silam hotel prikupiti na nek način.» (Inf. št. 64, duhovnik)

Ptujska Gora (352 m) in Jeruzalem (343 m) sta kot privzdignjena kraja med raziskovanimi prostori še posebej privzdignjena, izpostavljena, Ptujska Gora je prvi višji grič nad Ptujskim poljem in zato že od daleč privablja pogled. Jeruzalem pa je kot krona hribčka, obdan z vinogradi, med katerimi je videti kot pravljичni prostor. Vsi trije raziskovani prostori, tudi rahlo dvignjen razkriški hrib, na katerem je cerkev, se tako umeščajo v prvo skupino naravno pogojenih topografskih posebnosti raziskovanih prostorov.

Zdravilni izviri vode

K naravno pogojenim topografskim posebnostim sodijo po Fartaceku (2003, 157) tudi zdravilni vrelci, izviri, ki so lahko sprejeti kot simboli življenja in večnosti, izviri na svetem mestu pa nakazujejo povezavo z dušo življenja in z »višjo silo«; obenem je izvir na takih mestih pojmovan kot »božje darilo«, preko katerega se prenaša blagoslovljena božja moč. SV Slovenije ima kar nekaj zdravilnih izvirov: zelo poznana je mineralna voda Radenska ali na JV Slovenije mineralna voda Donat iz Rogaške Slatine. Termalne izvire vode pa izkoriščajo tudi turistično-termalna zdravilišča SV Slovenije, kot so Lendavske terme, Moravske toplice, Radenci, Ptujske terme, Banovci.

Voda je na našem planetu osnova življenja in kljub navidezni preprostosti njene sestave še danes fiziki in kemiki preučujejo njene lastnosti (ob ostalih raziskavah tudi psevdoznanstvene raziskave spomina vode). Prav nasproten in jasen pogled na vode nasploh in na mestih moči pa ima obiskovalka izvira, geologinja, ki dojema te vode kot skupek različnih mineralov in rudnin: Z njo se je v pogovoru z mano strinjal tudi kemik, za katerega je voda nabor kemijskih elementov:

»Seveda, voda nosi zapis, ki ga je dobila pri svojem potovanju skozi Zemljo na površje. Ne verjamem pa v neki abstraktni zapis (živa voda, mrtva voda ...). /.../

Vsaka snov nosi neko informacijo. Iz kamnin lahko razberemo, kdaj so nastale, v ledenikih lahko ugotovljamo sestavo atmosfere pred tisoče leti. Lahko vidimo, če je voda, ki je prišla na površje, že bila kdaj na površju ali še ne /.../ Cel kup informacij lahko dobimo. Da bi pa človek ozdravel na nekem mestu ali ko je pil neko vodo, te informacije pa ne poznam.» (Inf. št. 62, kemik)

Drugi sogovorec, prav tako kemik, je bil v svojih razmišljanjih veliko bolj odprt za novosti v razmišljanju in novodobniško naravnano, čeprav je bilo tovrstnih sogovorcev s področja kemije manj:

»Voda, ki teče po takem ozemlju, bo še vedno imela klasično formulo dveh vodikov in enega kisika. Z analizami, ki jih do danes premore kemija, ni mogoče nič dokazati, saj se vprašanje oziroma odgovor skriva globlje. Če gre za spremembo kota, pod katerim sta na primer zvezana vodika, bi bilo zanimivo ugotavljati. Še bolj pomembne pa so po moje spremembe v vezeh med vodikom in kisikom. Mislim, da je glavni del skrivnosti v njih, v posebni energiji, ki jih povezuje, vendar na današnji dan znanost še ne zna izmeriti tega, zato tudi ni mogoče ničesar dokazovati.» (Inf. št. 59, kemik)

Novodobniki dojemajo vode precej drugače, širše, povezujejo jih z energijo in zanje voda nosi tudi energijske zapise, ki se ljudi s pitjem vode tudi dotaknejo: Sogovornik novodobnik mi je podal svojo podrobnejšo analizo delovanja vode na prostorih moči:

»Voda (npr. izvirska) in zemlja – prostor imata v sebi zapisano določeno informacijo. Človeško telo kontaktira s to informacijo; te informacije vstopajo v človeško telo in kontaktirajo s človekovim zapisom informacij. Če je ta stik dovolj močan in dovolj pogost, lahko pride do dekodiranja človekove informacije. Informacija je razumna, sama najde šibka mesta in njihov zapis poskuša postaviti v ravnovesje. /.../ Možno je, da voda, ki teče po prostoru moči, nabira zapis energije, saj ima s tekom kinetično energijo, in to ji omogoča zapis. /.../ Razlagajo, da se molekule H₂O povezujejo v določeno formo, ta forma je v ovojnici in na ovojnico se zapisuje informacija. Če dovajamo energijo, razbijemo sestavo molekul vode in s tem izničimo tudi ovojnico in zapis, ki je bil na njej.» (Inf. št. 34, zdravilec po Vollu)

V zadnjih dvajsetih letih obstajajo v svetu različni poskusi, s katerimi poskušajo posamezni znanstveniki in novodobniki bolj ali manj uspešno potrditi, da je voda nosilec informacije

(npr. fotografije japonskega raziskovalca Masaruja Emota). V Sloveniji se z raziskovanjem spomina vode ukvarja raziskovalni inštitut BION (Inštitut za bioelektromagnetiko in novo biologijo) in njihov raziskovalec mi je v intervjuju podal naslednjo informacijo: Ideja »spomina« vode je bila med mojimi sogovorniki novodobniki privlačna in njihova razmišljanja kažejo na to, da o njej pogosto razmišljajo:

»Uradna znanost in uradna medicina sta še vedno precej zadržani do spomina vode. Čeprav so mnogi raziskovalci potrdili spomin vode, pa še vedno ne vemo, kako le-ta deluje. Nekatere teorije govorijo o spominu, ki je posledica lastnosti grupiranja molekul vode v klastre in klatrete, druge teorije pa se spuščajo na nivo posameznih atomov in celo kvantov.« (Inf. št. 65, računalničar)

Z gornjima sogovornikoma se je strinjal tudi sociolog (tudi novodobnik), ki redno prihaja v Razkrižje po vodo, veliko bere in razmišlja o posebni moči tamkajšnje vode:

»Prenos informacij je vedno potekal preko vode. Stari zemljevidi in raziskave dokazujejo, da je ob egiptovskih piramidah nekoč tekel Nil, katerega struga se je z leti premaknila. Fizika in sodobni znanstveniki vse to sprejemajo kot idejo, po kateri je voda prenašalec informacije. To so dobro vedeli že Kelti. To uporablja tudi sodobna homeopatija. Tako je Nil prenašal informacije in energije naprej. Tam je cvetela kultura in bil je razvoj. Sodobnemu človeku podrobnosti niso znane. /.../ Nekateri razmišljajo o kemijski analizi te vode. Ne rečem, da to ni pomembno, ampak bolj je pomembna informacija, ki jo voda sprejme na energijsko močnem mestu in jo potem nese naprej. To je, kot pravijo, informirana voda.« (Inf. št. 32, novodobnik, sociolog)

Kljub temu raziskovani trije kraji nimajo turističnega izvira termalne vode ali pitne mineralne vode, ima pa Razkrižje zelo znan Ivanov izvir, h kateremu so prihajali že desetletja, najbrž stoletja. Izvira pod cerkvijo (na drugi strani ceste), v gozdu, leži nekaj metrov nad rečico Ščavnico ali Murico, sedaj pridemo do njega čez na novo urejen most, ki vodi k vznožju hriba. Radiestezist Trstenjak (2002, 57) je zapisal, da za izvir po mnenju mnogih domačinov in v poslednjih letih novodobnikov že mnogo let velja, da naj bi prispeval k izboljšanju vida in splošnemu dobremu počutju, ozdravljaj naj bi celo golšavost; po pripovedih naj bi k izviru prihajali celo že pred postavitvijo cerkve, torej pred letom 1700. Ob radiestezistovem navajanju privlačnosti prostora v stoletni preteklosti

pa mi je domačin v pogovor nakazal tudi povsem posvetno uporabo tega prostora pred petdesetimi leti:

»Pred mnogimi leti, ko še ni bilo pralnih strojev, so ženske prihajale sem k izviru prati. Prale so z milom, ki so ga pogosto sami kuhali, in na deskah. Že takrat so to vodo nosili domov za pitje.« (Inf. št. 21, delavec)

Obiski pri izviru so se vrstili in se vrstijo skozi vse leto, poleti, pozimi, četudi zapade sneg, voda ves čas teče in med mojim natakanjem vode v steklenice je skoraj vedno še kdo prišel. Naše obiske pri izviru sta nekega zimskega dne komentirala dva zgovorna domačina:

»Prav zanimivo, od kod vse prihajate po vodo. /.../ Ta prostor je bil nekoč Razkriški pralni stroj. /.../ Jaz se še spomnim, kako je bilo, ko so babice in mame prihajale sem prati perilo. Tukaj so se zbrale iz cele vasi in so prale, predvsem pa plavile. /.../ Ja, se vam ne zdi zanimivo, da je bil to nekoč vaški pralni stroj, danes pa je energijsko mesto. /.../ Vi kar točite, točite, saj sama od sebe teče, pa še števca nima.« (Inf. št. 18a in Inf. št. 18b, domačina)

Slika 10: Ivanov izvir

Ob meritvah energijskih točk so radiestezisti in bioenergetiki izmerili tudi moč izvirske vode; začeli so z obnavljanjem izvira, obnovili so spomine in legende o izviru, množice ljudi pa so spet začele prihajati k izviru:

»/.../ bioenergetiki so dejansko to vodo ocenjevali kot bogato z nekimi pozitivnimi energijami. /.../ Torej zadnjih 100 let so bila romanja tukaj precej množična in tudi vseskozi povezana z izviro. Mogoče pa se je v obdobju, nazaj malo več kot 20 let, ta izvir izgubil. Domačini ga niso, ne vem kako, častili. To je enostavno bila samo zemlja, listje, voda ni več tekla po izviru, le nekaj starih ljudi je še hodilo k temu izviru in z nastankom turističnega društva, ki je nastalo 3. januarja 1987, smo se mi zatekli k temu izviru. Društvo si je pravzaprav določilo Ivanov izvir kot svoj simbol, pozneje pa ga je prevzela občina kot enega izmed treh atributov in je potem tukaj bila ureditev Ivanovega izvira, da smo to odkopali itd. Ko pa je bilo to vsako leto lepše urejeno, so se spet začeli romarji vračati in smo s tem prišli tako rekoč nazaj na to, kar je bilo nekoč. /.../ Sedaj, recimo, vidite, vsako soboto in nedeljo veliko ljudi tja prihaja se malo osvežit, in če bi sedaj šla tja do izvira in bi tam malo posedela, bi sigurno na koga naletela, ker hodijo ljudje s steklenicami po vodo.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

Občina Razkrižje je ob tem prevzela skrb za analize vode, uporabnik pa se o njeni pitnosti lahko prepriča s tablico Pitna voda, ki so jo postavili zraven. Sama sem bila priča dogodku, ko je bil napis pitna voda prekrit in je bilo dodano, da je uporaba možna le ob prekuhavanju:

»Analize delamo z Zavodom za zdravstveno varstvo Maribor. Analize kažejo, da je voda super. Ko so bile težave, da je dotrajala lesena cev in se je potem na nekih mikroorganizmih to videlo, ampak ni bila voda potem oporečna, da se ne bi smela uživati, ni bila škodljiva. Videlo se je, da nekje nekaj trohni, in to smo pač morali zamenjati. Če bi bile velike padavine in bi sedaj šli merit in bi takoj vzorec vzeli, bi se to v par urah mogoče poznalo, ampak voda vedno teče in bi se to takoj sčistilo, ker voda teče iz laporja.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

Pa vendar dvomi in dvomljivci ostajajo, nekdanja domačinka iz Razkrižja je izrazila odklonilen odnos do te izvirske vode:

»Baje so delali meritve in je v tej vodi vse živo. Tako da jaz raje pijem vodo iz pipe. V te stvari ne verjamem, čeprav izviram iz teh krajev.« (Inf. št. 3, domačinka, učiteljica)

Ob tem pa me je še kar nekaj sogovornikov opozorilo na možnost, da voda priteče izpod pokopališča:

»Tudi jaz sem si nekoč hodila po vodo. Potem je mož rekel, kaj pijem to vodo, ki teče po mrtvecih, in sem nehala. Zgoraj na hribu je res pokopališče, kaj pa če izvir res ubira to pot. /.../ Sicer pa sama vedno, kadar kam grem v planine, tam pijem vodo in si napolnim steklenico tudi za domov. /.../ Tam ni onesnaženo, tam so prave izvirske vode.« (Inf. št. 33, uradnica, pohodnica)

in da zaradi tega raje te vode ne pijejo ali da so za to slišali in imajo od takrat ob misli na to vodo slab občutek:

»Voda teče izpod hriba, skozi tisti trdi kamen, mi temu rečemo lapor. Predvidevanja pa so, da ta voda seveda ne izvira tukaj, ampak da je nekje nek bazen, ki se napolni in potem vodni tokovi porinejo vodo preko tega roba. Vsi ti potoki s tega konca so v teh hribih in dolinah, ker v vsaki dolini skoraj teče kak potok, nekje višje že, ti izviri pa so na koncu tega hriba, torej mora biti to zajetje vode, ta lijak. Tukaj so sedaj prvi griči, potem je tam Robadje, Sveti Urban, Štrigovčak in to območje, tam bi naj bil ta bazen /.../ Take so pač sedaj domneve, druge razlage verjetno ni.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

Podatek, da bi voda pritekla izpod pokopališča, je zanikal, saj to že s smerjo izvira ni skladno:

»To rečejo samo tisti, ki se malo »norca« delajo iz tega.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

O tem, kako dolgo pa je priporočljivo to vodo hraniti in jo piti, so bila mnenja ob izviru pogosto različna. Domačini so zatrjevali, da je najboljša sveža, tisti iz bolj oddaljenih krajev pa so si seveda natočili vode za več dni. Raznolike so bile tudi embalaže za vodo. Ljudje so ponjo prihajali s plastenkami kupljenih vod, sokov, z zabojniki, v katerih so bile steklenice, z velikimi 5-litrskimi plastičnimi posodami, s pletenkami za vino, z manjšimi pollitrskimi steklenicami za vodo. Nekateri so jih doma pretočili v steklene, drugi v nerjaveče posode, tretji so jih kar tako puščali na hladnem in jih postopoma uporabljali:

»Spomnim se, ko sem tam zraven odraščal in smo jo včasih imeli po teden dni, ne da bi se »pokvarila«. Ampak bioenergetiki pravijo, da voda štiri dni ohrani to svojo energijsko vrednost, potem pa postane navadna, mrtva voda. Pravijo, da tisti, ki si nosijo velike količine, da je to brez veze in da bi si morali vedno svežo vodo nositi, da

bi zaužili to energijsko vrednost, ki jo ima v sebi in bi blagodejno vplivala na organizem (posebej na ščitnico) in te stvari.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

Ob izviru sem s sogovorci večkrat izmenjala temo o tem, kako dolgo zdrži ta voda doma. Neka obiskovalka je izrazila dvome o tem, koliko časa taka voda zdrži in sogovornica Inf. št. 39 je ob tem povedala svojo posebno izkušnjo:

»Že mnogo let prihajam sem po vodo, sicer pa so ta izvir poznali že moji starši in stari starši. Vodo vedno pustim v kleti in jo potem vsak dan postopoma nosim v kuhinjo, da je čim dlje na hladnem. Tako je tudi dlje sveža. Nekega dne pa sem vodo dala malo dlje v kot, nato pa pozabila nanjo. Našla sem jo šele čez dve leti in voda ni smrdela. Običajna voda bi že zdavnaj zasmrdela, a ta ni smrdela. Vem, da če pustim vodo iz pipe za zalivanje rož mesec dni v steklenici, ta zasmrdi ali postane zelenkasta. Zanimivo kajne? Pila je sicer res nisem. Bila pa je popolnoma normalne barve, brez vonja. Pravi čudež.« (Inf. št. 39, domačinka)

Mnenja o vodi iz Ivanovega izvira so precej različna. Ljudje, ki so prihajali ponjo, so bili večinoma navdušeni nad njo, dvomljivci tja niso zahajali. Letni časi so se menjavali, neke nedelje je nasipalo ponoči 15–20 cm snega, nameravala sem iti na teren in po vodo in sem kljub snegu tudi šla. Precej sem se začudila, ko sem opoldan našla v snegu kar nekaj gazi različnih nog in tudi med mojim natakanjem so prišli obiskovalci; iz česar sklepam, da obstaja pri določenih ljudeh resnična želja in potreba po obiskovanju tega izvira.

Zima se je že počasi nagibala v pomlad, ko sva se z obrtnikom (Inf. št. 49) srečala ob izviru. Pokrajina je bila še zasnežena, čeprav temperature več niso bile posebno nizke. Tako preprosto je opisal ta odnos do vode, da me je kar presunilo, uporabniški, a vendar spoštljiv odnos:

»Zanimivo je, a ne? Pozimi, poleti, vsak dan, noč in dan teče z istim curkom. Ne več in ne manj. /.../ Ja, jaz sem od tukaj zraven. Po vodo prihajamo skoraj vsak dan. Danes je žena rekla, da je je zmanjkalo, in sem šel.« (Inf. št. 49, obrtnik)

Jeruzalem danes nima svojega izvira vode, čeprav pa obstaja zanimiva pripoved sogovornika Branka o tem, da je spodaj v gozdu izvir, ki bi ga bilo morda smiselno oživiti.

Prav tako so lastniki taverne zapisali³³, da vodo črpajo iz studenca, ki je globok 67 metrov. Tako da so tudi na Jeruzalemu ali pod njim morda neki viri vode, ki sta jo zanikala sogovornika:

»Ne, na Jeruzalemu ni nobenega izvira ne navadne ne zdravilne vode.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

in

»Ne, na jeruzalemskem hribu ni izvira.« (Inf. št. 64, duhovnik).

Posebnost Ptujске Gore so bili štirje vodnjaki (Šamperl 2010, 51), ki so dejansko in simbolično sprejemali vernike z vseh strani neba. Danes je na severni strani hriba ob cesti vodnjak, ob katerem so se dolga leta zaustavljali romarji, ki so bili na poti do ptujskogorske cerkve. Nato je bil vodnjak nekaj let pozabljen, izgubil je svoj namen (odžejal je mnoge romarje) in potonil v pozabo. V zadnjem desetletju so ga obnovili, ob njem so postavili križ in z njim začeli Pot miru k cerkvi. O vodnjakih je spregovoril z mano tudi duhovnik s Ptujске Gore, ki se zaveda pomena izvira oz. svete vode za romarja:

»Resnica je ta, da so bili štirje vodnjaki. Sedaj so še trije, eden je popolnoma zasut, en je popravljen. Vodnjaki so služili prav temu, da so se ljudje, ki so prišli k maši, očistili in seveda odžejali. To je bila pitna voda. In zdaj smo mi to funkcijo vodnjaka čisto duhovno prenesli v tem smislu, da je tukaj neki duhovni začetek, ki je prej bil pri vodnjaku. Potem se je molil rožni venec, zdaj se pač gre po Poti miru. ... Bil sem v skušnjavi, da bi naredil izvir, a na žalost so vsi ti vodnjaki popolnoma onesnaženi. ... Potreben bi bil čas, da bi se ta voda tako prečistila, da bi bila ponovno pitna. Vsekakor pa smo načrtovali vodo, ki bo prišla iz vodovoda, ki bo vsaj za to, da se človek lahko odžejja. /.../ To bomo naredili pri svetem Frančišku. Tako da izvirske vode ni, je pa nekaj drugega, kar je povezano z vodo. To pa je blagoslovljena voda, ki jo imamo v cerkvi, v posebnih steklenicah s podobo ptujskogorske Marije, kakor v vsakem večjem svetišču. To je voda, ki jo blagoslovimo, in ljudje jo odnesejo domov kot ptujskogorsko, ker je na njej podoba Marije ptujskogorske. V cerkvi boste našli te steklenice. /.../ Ja, voda pa je iz vodovoda. To se blagoslovi. /.../ Skrivnost vode je gotovo v blagoslovu, ki ga duhovnik opravi. Mi imamo posebno posodo. Tista posoda se napolni, potem jo duhovnik blagoslovi in potem včasih, mi tega ne dodajamo in se nikoli še nič ni pokvarilo, ampak včasih je duhovnik dodal nekoliko soli. Torej je

³³ <http://www.taverna-jeruzalem.si/index.php?action=zgodovina>

blagoslovil sol in potem molil še nad soljo in potem je rekel: »Sol in voda naj se pomešata. V imenu Očeta in Sina in Svetega duha.« In tako je bila voda blagoslovljena in nikoli še nisem pomislil na to, zakaj se ne pokvari. Zanimivo.« (Inf. št. 60, duhovnik)

Slika 11: Vodnjak ob parkirišču na Ptujski Gori

Ob tem, da se v Razkrižju zelo veliko pozornosti vrti okrog izvira in so bili štirje studenci prisotni tudi na Ptujski Gori, pa vsi novodobniki ne mislijo, da je voda nujno potrebna, da bi bil neki prostor prostor moči:

»Voda ni nujen predpogoj za zdravilnost prostora. Ima pa lastnosti, ki jih ljudje zlahka dojemamo kot zdravilne. Tekoča voda predvsem omogoča čustveno čiščenje, sproščanje čustvenih napetosti in je nosilka informacij.« (Inf. št. 40, geomantinja)

Z njo se je strinjal tudi drug sogovornik geomant, sta pa oba ločeno potrdila, da je voda, ki izvira na takem področju, pogosto nekaj posebnega:

» /.../ določeni sveti ali posebni kraji so res povezani z vodnimi vrelni, izviri, ampak to ni nujna komponenta. Voda je najboljši prevodnik teh subtilnih energij, zaradi tega se na vodi morda najlažje to občuti, ampak ne voda na splošno, ampak voda v povezavi z določenim krajem. Nek kraj je koncentracija vitalnih sil in če voda tam izvira, vzame to informacijo vase, ker voda je poznana kot odličen prevodnik teh subtilnih sil in voda potem vzame s sabo oziroma v spominu vode so zapisane te

kvalitete, zaradi tega je v določenih krajih voda zdravilna ali potem blagodejno vpliva.» (Inf. št. 2, geomant)

Stara drevesa

Raziskovalec Fartacek (2003, 157) je našel posebna drevesa na skoraj vseh raziskovanih krajih Sirije. Ta drevesa se po svoji zunanosti običajno že na daleč razlikujejo od profanih, kar ljudje povezujejo s tem, da je tako »sveto« drevo prava umetnina in pokazatelj svetega prostora. Pogosto so ta drevesa tudi mitološko povezana s svetim krajem. Stara drevesa so zaznamovala tudi naše raziskovane prostore oz. vsaj dva izmed njih. Razkriški izvir je v gozdu, zasadili so mnogo mladih dreves, veliko točk je v gozdu na hribu ob Ščavnici, ni pa dreves visoke starosti; zato pa ima Jeruzalem svoj kostanj in svojo lipo, posebnost katerih je opazil tudi moj sogovorec, novodobnik:

»Vaš kostanj in lipa sta res drevesi na posebnih mestih.« (Inf. št. 34, zdravilec po Vollu), ter Ptujška Gora staro tiso.

Ko se torej povzpne po cesti od Velikega Brebrovnika proti Jeruzalemu, malo pred njim na levi strani ugledamo domači kostanj, ki naj bi bil star okrog 400 let. Z njim je povezana tudi legenda, ki bo malce pozneje predstavljena. Geomant Pogačnik (1993, 186) je v svoji knjigi *Ko se boginja vrne* opisal povezavo tega kostanja in lipe:

»Glavna os teče od Svetinj proti mestu nekdanje križarske kapele na Jeruzalemu kot žarišču kreativnih sil. V desno teče os Device proti pobočju griča, ki je s topolovim drevoredom povezan z Jeruzalemom. Na samem žarišču raste večstoletni pravi kostanj. Center preobrazbe (op. p. eno izmed središč vsakega holona pokrajine po mnenju geomantov) je na nasproti ležečem griču, tam, kjer pred gostilno Taverna raste ogromna lipa. Vsa je poraščena z bunkastimi izrastki. Na ta način se brani pred vplivi energij Saturna, ki ima na tem mestu svoje žarišče.«

Kot sogovornik mi je novodobnik *Inf. št. 2* jeruzalemsko pokrajino še podrobneje opisal:

»Po besedah angela vodnika (op. p. duhovno bitje, s katerim so komunicirali) je to krajinsko središče, osredinjeno na štirih gričih (Jeruzalem s kapelico, Svetinje, grič s prastarim kostanjem, grič s prastaro lipo ob Taverni), ustvarila stara neolitska kultura Lengyel. Križarji so povzeli le osrednjo os vzdihla in izdiha in jo označili s kapelicama na Jeruzalemu in na Svetinjah, niso pa več poznali pravila trojne

členitve v pokrajini, zato so za to poskrbela bitja narave v obliki dveh čudovitih dreves.« (Inf. št. 2, geomant)

Ob kostanju so se ljudje vsa ta leta včasih ustavili, posedeli, lastnik ozemlja, na katerem raste ta kostanj, je povedal:

»Zame je ta kostanj sveto drevo, raste na sveti zemlji in nedaleč od tega kostanja imam tudi vinograd in rečem, da je to moj sveti vinograd in da tu zraste naše sveto vino. V glavnem, to moraš tako jemati, in če tako ne jemlješ, seveda to ni tako.« (Inf. št. 15, zaposlen v turizmu)

Turistični delavec je pohvalil skrb lastnika, obenem pa namignil na pomislek ob ograditvi prostora ob kostanju:

»Lastnik /.../ lepo skrbi zanj (op. p. za stari kostanj) in pazi, da bo ostal še naprej tak, obenem pa upam, da to, da je ograjen, ne bo vzelo moči silnicam tega prostora.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

Izraženo skrb Inf. št. 54 je s svojim mnenjem pomirjal moj drugi sogovorec, ki je tudi menil, da sveti kostanj mora biti javno dostopen:

»Kostanj je z ene strani še vedno dostopen obiskovalcem, tudi označen je kot energijska točka. Po nekih ocenah je to najstarejši kostanj v Sloveniji, star naj bi bil od 450 do 500 let. /.../ Oddajal bi naj zelo močno energijo.« (Inf. št. 68, varnostnik)

Kot zanimivost je lastnik zemlje, na kateri je kostanj, v intervjuju za revijo Jana (Cevc 2013) povedal, da, čeprav stoji kostanj na vzpetini in je daleč naokoli najvišja točka, se še ni zgodilo, da bi vanj udarila strela, kar se mu zdi zelo nenavadno – kot bi ga nekaj vsa ta stoletja varovalo. Lastnik zemlje meni, da ta kostanj oddaja tudi zelo močno energijo. To je v istem članku potrdila tudi novodobnica Andreja Kočever iz Ljubljane.

Slika 12: Stari kostanj z označeno energijsko točko

Slika 13: Stari kostanj

Prastara lipa stoji približno sredi vinske ceste med Jeruzalemom in Svetinjami (v vasi Veličane). Danes je ob njej gostišče Taverna, pod njim je 270 let stara obokana klet. Grčava lipa ima okrog 200 let in je bila prikazana že na zemljevidu iz časov Marije Terezije, lastniki Taverne domnevajo, da je bila najbrž vojaška orientacija.³⁴

³⁴ <http://www.taverna-jeruzalem.si/index.php?action=zgodovina>

Slika 14: Stara lipa

Ob kostanju in lipi je ob cerkvici tudi jeruzalemski park, kjer urejena stezica vodi od Dvorca Jeruzalem v manjši drevesni park iz leta 1940, ki so ga lastniki zasadili po takratnih vrtnih modnih zapovedih. Novinarica Privškova (2011, 56) je za revijo Salon Slovenija zapisala, da poznavalci vedo povedati, da v parku obstaja posebna energija, ki zdravi telo in duha. O botaničnih zakladih parka je spregovoril tudi moj sogovornik:

»Ob Dvorcu in cerkvici je vrt – park, ki ga je uredila Inge Fischerauer. Gre za vrt, ki so ga sadili z namenom, saj je tu cedra, gingo, kristusova krona in druge mediteranske rastline. /.../ Prepoznaven je tudi drevored topolov ob cerkvici navzdol, ki se je začel starati, vendar se ne razmišlja o njegovi obnovi. Nekaj starih dreves so morali podreti, novih ne posadi nihče.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

Tretje drevo na raziskanih prostorih je stara zaščitena tisa in raste ob cesti, ki vodi od glavne ceste (od krožišča) k ptujskogorski cerkvi³⁵. Po izročilu naj bi bila posajena že takrat, ko so križarji zavzeli Jeruzalem, leta 1098.³⁶ Ko sem zaposlena v tamkajšnjem turizmu povprašala o tem, kako to, da so 1098 posadili tiso, če tukaj ni bilo ničesar, se je strinjala z izraženim dvomom in odgovorila:

»Imate dobro vprašanje, ampak ne bi vedela.« (Inf. št. 61, zaposlena v turizmu)

³⁵ http://www.slovenia.info/si/Biseri-narave/Tisa-na-Ptujski-Gori.htm?naravne_znamenitosti_jame=8623&lng=1

³⁶ <http://www.ptujaska-gora.si/index.php/sl/znamenitosti/drevo-tisa>

Tudi na tabli Zavoda za zaščito naravne dediščine, postavljeni ob tisi, je zapisano, da je podatek o starosti dvomljiv, čeprav je tisi po njihovem mnenju težko določiti starost zaradi notranjega propadanja lesa; ptujskogorski tisi ocenjujejo okrog 300 let starosti. Ob stari tisi rastejo po hribu še druge stare tise, a so manjše rasti.

Slika 15: Stara tisa

Slika 16: Označba stare tise

Novodobniki so mi pripovedovali, da naj bi senzibilnejši ljudje ne le videli, ampak tudi občutili ta mogočna drevesa, se z njimi na neki način pogovarjali. Kako to narediti, je opisal sogovornik *Inf. št. 67*, ki se zanima tudi za drugačne ravni dojetanja realnosti:

»Treba se je postaviti ob eno ali ob drugo drevo in boste takoj začutili. Pri lipi vozle skozi tiste grče, ki so. Tudi v želodcu boste začutili /.../ izrazito se tam da začutiti to

dimenzijo rojevanja ali smrti. Medtem ko se pri kostanju vse samo odpira, čisto rojstvo, čista dimenzija Device /.../ bela barva. Tisoč različnih načinov je opisovanja. V glasbi bi rekli ena zelo harmonična rapsodija se odpre. Medtem ko bi tam pri lipnjaku v glasbenem smislu z moderno glasbo lahko izrazil te energije.» (Inf. št. 67, novodobnik, zaposlen v turizmu)

Stare zgradbe ali njihove razvaline

Stare zgradbe ali njihove razvaline so na raziskovanih ozemljih v glavnem obnovljene. Morda so kje v zemlji še starejša svetišča, vendar nam danes niso poznana, ohranili pa se niso niti zapisi o njih. Tako ničesar ne izvemo o Jeruzalemu pred križarji razen tega, kar je zaznal novodobnik geomant Pogačnik (1993, 185–187), ki je preko svojega duhovnega vodnika prejel informacijo, da je bilo to ozemlje naseljeno z neolitsko kulturo Lengyel (to naj bi bilo 5000 let pr. n. št.), ki naj bi na štirih gričih teh goric ustvarila krajinsko svetišče, kar so le povzeli križarji.

Razkrižje in Ptujška Gora imata v svoji bližini odkrito bakrenodobno naselbino in gomilno grobišče, kar oboje nakazuje na to, da je življenje v teh krajih potekalo že pred srednjeveškim razmahom. Bakrenodobno naselbino v Razkrižju arheologi umeščajo v čas pred približno 5500 leti³⁷ in gomile pod Ptujško Goro v čas pred 2700 leti.³⁸

Romarska cerkev sv. Janeza Nepomuka v Razkrižju

Zgodovina razkriške cerkve sv. Janeza Nepomuka se začne 1743., ko je naselje spadalo v župnijo Štrigova. Tamkajšnji župnik Tomaž Dolar je dal tega leta postaviti na Razkrižju ob reki Ščavnici kamnit steber s kipom svetega Janeza Nepomuka. Ko so se razširili glasovi, da so ob njem ljudje uslišani, so zbrali darove in zgradili kapelico. Ker je bilo romarjev čedalje več in je kapelico ogrožala še Ščavnica, ki je rada poplavljala, se je takratnemu župniku Dolarju zdel primernejši kraj, kamor bi postavil večje svetišče, na griču nekoliko višje, od koder je bil lep razgled na vse Prekmurje, Ljutomerske gorice in proti Medžimurju, ki jim ga je za ta namen podarila grofica Ana Altheim. Kip so ljudje s procesijo prenesli na hrib v novozgrajeno kapelico. Leta 1747 so se odločili za zidavo cerkve. Kip sv. Janeza Nepomuka so leta 1766 prenesli v cerkev, ki so jo s pomočjo

³⁷ <http://www.prlekija-on.net/prlekija/arheoloska-najdisca.html>

³⁸ <http://www.gremoven.com/Cerkve/Ptujška-Gora/menu-id-25>

bratovščine sv. Janeza Nepomuka, ki jo je potrdil tudi papež Benedikt XIV., dokončali leta 1779 in jo blagoslovili 1784. Ker je bila zidava tako velike cerkve veliko breme za razkriško sosesko in štrigovsko župnijo, so denar zbirali na vseh koncih, tudi pri cesarici Mariji Tereziji. K zahvalni pobožnosti je prišlo kar sedem procesij iz Prekmurja, Medžimurja in s Štajerske. Leto dni pred tem so bile namreč Štrigova in sosednje župnije obvarovane pred hudo nesrečo (Z Ogrskega je po zapisih v cerkveni knjigah prišel namreč velik oblak kobilic, ki bi uničil ves pridelek in vso zelenje, a je hud veter kobilice pregnal drugam.). Zasluge za to so pripisali priprošnji sv. Janeza Nepomuka. (Magdič 1998, 88–89; Petrič³⁹)

Današnja razkriška cerkev je prostorna poznobaročna stavba, ki jo zaključuje prezbiterij; nad njim je kupola s svetlobnico. Oprema je veliko skromnejša od prostora. Poleg glavnega oltarja in prižnice, ki sta delo mojstra Mitermayerja, so še trije stranski oltarji: oltar Matere usmiljenja, Jezusovega krsta in sv. Florijana. Posebna dragocenost cerkve je lesen indijski križ, okrašen z indijskimi školjkami. Sem naj bi prišel iz Indije prek Nizozemske in Dunaja, kjer so ga hranili v cesarski zakladnici. Leta 1783 ga je sorodnik župnika Šimoniča Jožef Kerestur, kot darilo cesarice Marije Terezije, posredoval razkriški cerkvi. (Magdič 1998, 89; Petrič⁴⁰)

Slika 17: Notranjost cerkve sv. Janeza Nepomuka v Razkrižju

³⁹ http://www.kam.si/romarske_cerkve/razkrizje.html

⁴⁰ http://www.kam.si/romarske_cerkve/razkrizje.html

Romarska cerkev Žalostne Matere božje na Jeruzalemu

Ko so križarji v 13. stol. postavili stolp na Jeruzalemu in vanj položili kopijo podobe Žalostne Matere božje, so po pripovedovanju z leti začeli romati verniki in se zaobljubljali. Sredi 17. stol. je v okolici teh krajev razsajala kuga, ki je zahtevala mnogo smrtnih žrtev. Ljudje so se v stiski zatekali s prošnjo za pomoč k Žalostni Materi božji; med drugimi tudi zakonca Marija Saloma in Janez Drumplič (Hans Drumblitz), lastnika gornjeradgonskega gradu. Zaobljubila sta se, da bosta na Jeruzalemu postavila kapelico, če bo kuga v teh vzhodnih krajih prenehala moriti. Ko so kugo uspeli premagati, sta zakonca svojo zaobljubo tudi izpolnila ter s pomočjo miklavškega župnika Janeza Vevčnika in okoliškega prebivalstva uspela zgraditi cerkvico, katere temeljni kamen je bil postavljen med 15. in 17. julijem 1652. Že 21. oktobra 1652 je potekala v cerkvici prva maša. (Zloženska TIC Jeruzalem; Krnjak 2009, 51)

Svetišče so posvetili šele veliko pozneje, 26. aprila 1717. V tem času je doživelo še nekaj dozidav (ladja leta 1678, zvonik je bila zgrajen leta 1700 in v 18. stol. še stranska kapela), notranjost pa je bila obogatena z lepimi oltarji. Danes ima jeruzalemska cerkev štiri oltarje. V glavnem oltarju je slika jeruzalemske Žalostne Matere božje, ki naj bi bila narejena po vzoru tiste, ki je v izraelskem Jeruzalemu na Kalvariji. Slika kaže na posredno povezano s svetim dogodkom, ki se ni zgodil na SV Slovenije, ampak v središču krščanske religije. Njen nastanek datirajo okrog leta 1680 (nekateri govorijo o tem, da je to le kopija kopije), a domačin mi je zatrdil tako:

»O sliki se lahko dobijo informacije od vseh teh restavratorjev, ki so to zadevo sedaj pred kratkim restavrirali, ki so tudi ugotovili, da je slika res toliko stara.«
(Inf. št. 15, zaposlen v turizmu)

Slika 18: Jeruzalemski oltar z znamenito podobo

Stranska oltarja sta posvečena Brezmadežni in sv. Barbari. Posebna dragocenost cerkve je čudovita prižnica, ki jo spodaj krasijo kipi evangelistov in zgoraj kipi angelov, ki drže v rokah pasijonske simbole (sulico, hizop, kocke, bič ...). Na steni prižnice visi še ena slika Žalostne Marije, ki jo postavljajo v leto 1678. Jeruzalemska cerkev ima le eno stransko kapelo, posvečeno sv. Ani, postavljajo jo v drugo četrtino 18. stoletja. (Petrič na⁴¹)

Po drugi svetovni vojni je bila cerkev v slabem stanju, z obnovo so pričeli v osemdesetih letih; pri njej so sodelovali domačini, Občina Ormož in Občina Ljutomer. Moj sogovornik mi je to poslednje obdobje obnove opisal takole:

»No, ker pa je cerkvica bila v zelo slabem stanju takrat, tako da včasih niti nisi upal okrog cerkvice hoditi, zaradi strehe in ostalih stvari, sem nekako dal pobudo farnemu župniku iz Miklavža, da poskušamo speljati akcijo obnove cerkvice na Jeruzalemu. Tam so bili neki zapleti, ker so bili dolgovi na škofiji v Mariboru za farno cerkev, ampak nekako smo z dopisi in vsem tem prišli tako daleč, da so nam prisluhnili in smo zadevo lahko začeli izpeljevati. /.../ Eno tretjino je prispevala Občina Ormož, eno tretjino Občina Ljutomer in eno tretjino smo zbrali od darovalcev, ki radi darujejo za takšne stvari kot so cerkvice. In tako smo leta 1994 naredili tudi zaključek obnove cerkvice in še isto leto kupili dva zvonca za cerkev. Že med prvo svetovno vojno je cerkev izgubila zvonove zaradi Nemcev, med drugo svetovno vojno pa je dobila majhen zvon, ki ga je kupil lastnik zraven cerkve, to je bil Avstrijec Fischerauer. /.../ Takrat so nam na pomoč priskočili naši rojaki. Veliko naših rojakov domačinov je po vojni moralo bežati iz domovine. /.../ Med njimi je bil tudi profesor doktor Stanko Kociper. Preden je zapustil domovino, je šel k Žalostni Materi božji na Jeruzalem in se zaobljubil, da, če se bo vrnil domov, bo daroval za nove zvonove. To se je tudi zgodilo, po dolgih letih je prišel v domovino, poiskal svojo rodno vas, svoje domače, svoje ognjišče in ni pozabil na zaobljubo Žalostni Materi božji in takrat je daroval 9000 ameriških dolarjev. Nekako največji del drugemu zvonu pa je prispeval gospod profesor doktor Stanko Janežič, ostalo, kar je še nekako primanjkovalo, pa so darovali vaščani in domačini vasice Jeruzalem.«
(Inf. št. 15, zaposlen v turizmu)

⁴¹http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:hEEhH9pn8UkJ:www.kam.si/romarske_cerkve/jeruzalem.html+1.+maj+jeruzalem&cd=16&hl=sl&ct=clnk&gl=si

Novodobnik, ki je leta 1992 vodil seminar zdravljenja Zemlje na Jeruzalemu in prejel od duhovnega vodnika svoje hčerke Christopherja dodatne informacije o preteklosti Jeruzalema, je tako poskušal razložiti posebnost tega kraja:

»Svetišče je bilo na tem mestu zgrajeno z namenom, da bi prenesli del Svete dežele v z energijo nabite kraje, in je kot tako spoštovalo zakone tega griča. Vibracije polj so namreč enake vibracijam pravega Jeruzalema, kar pomeni, da so s pomočjo tega svetišča vibracije Jeruzalema ozemljili na novem kraju. Grič je na osnovi te povezave začel vibrirati na isti ravni kot Jeruzalem. /.../ Moč je cerkvi dajal sveti predmet, prinesen iz Jeruzalema – ikona, ki je bila postavljena na osrednji točki in je na ta način v vertikalnem energijskem snopu sredi prostora vzdrževala posebno vibracijo, ki je tukajšnji Jeruzalem vezala z matičnim Jeruzalemom in ju ohranjala na isti valovni dolžini.« (Inf. št. 2, geomant)

Sedaj je cerkev podružnica fare Miklavž pri Ormožu (maše so ob nedeljah) in spada pod upravo križniškega reda.

Svetinjska cerkev

Če se od Jeruzalema spustimo proti stari lipi in naprej mimo Taverne, pridemo do Svetinj. Na mestu, kjer stoji danes cerkev, so že leta 1603 postavili kapelo v čast vsem svetnikom. Pred to kapelo so se predniki, romarji ustavljali, zmolili, se priporočili Bogu, na koncu pa dodali vzklik: »Vsi svetniki, prosite za nas.«⁴² Nato so nadaljevali svojo pot ali delo. Tako je bila leta 1730 zgrajena cerkev vseh svetnikov. V notranjosti so banjasti oboki, ki so jih do nedavnega krasile freske Jakoba Brolla iz leta 1882. Stranska oltarja in prižnica so baročni, in sicer iz druge polovice 18. stoletja, medtem ko je glavni oltar iz začetka 20. stoletja. Ob cerkvi je župnišče iz let 1912 in 1947.⁴³

Izvor in pomen imena Svetinje mi je v pogovoru po svoje poskušal osvetliti tudi nekdanji tamkajšnji duhovnik:

»Sam sem poskušal iskati razloge in predlagati svoje ideje. Izraz bi naj prihajal od svetnikov – zavetnikov – vsi »sveti«, kot tukaj rečejo. Druga možnost, ki sem jo tudi sam promoviral, je izraz svetiti, svetloba. Kraj svetlobe, od koder se sveti. Pri nas je veliko sončnih dni; pogosto je jeseni v dolini megla, na hribu pa sonce, morda ime prihaja od tam.« (Inf. št. 47, duhovnik)

⁴² http://www.tkd-ivanjkovci.info/index.php?option=com_content&task=view&id=8&Itemid=8

⁴³ <http://www.slovenia.info/si/Cerkve/Cerkev-vseh-svetnikov-Svetinje.htm?cerkev=5253&lng=1>

Romarska cerkev Ptujskogorske Matere božje

Pred 600 leti (podatek iz leta 2008) so po legendi o čudežni ozdravitvi slepe deklice – hčerke bogatega vurberškega grofa zgradili cerkev; glavno vlogo pri tem so imeli celjski in ptujski grofje. Cerkev je bila romarska (božjepotna) vse od začetka, zgrajena je bila okrog leta 1410 kot triladijska dvorana z zvonikom. Naročniki del so za gradnjo poklicali izvrstne mojstre srednje Evrope, ki so ustvarjali tudi v cerkvi sv. Vida v Pragi in sv. Štefana na Dunaju ter v deželah Nemškega viteškega reda.⁴⁴

Potopisec Paolo Santonino (italijanski humanist, laični kancler oglejskega patriarhata, popotnik in pisatelj iz 15. stol.) je 15. 5. 1487 v Popotni dnevnik zapisal: »Cerkev blažene Marije so zgradili gospodje Ptujski (op. Bernard III.) z velikimi stroški, saj je zunaj in znotraj zidana z novonalomljenimi kamnitimi kvadri, iz katerih je nastala vsega občudovanja vredna in lepa umetnina.« (Šamperl 2010, 6)

V Šamperlovem (2010, 8) zapisu novejša spoznanja kažejo na to, da so se na tem prostoru dogajale čudežne stvari, še preden so pozidali cerkev. Na nagrobniku prvega tamkajšnjega kaplana Nikolaja (1424) je že zapis Monte gratiarum, Gora milosti, kot mons gratiarum je zabeležena tudi v poznejši listini iz leta 1431.

Med listinami plemiške družine Stubenbergov je bila listina, ki je osvetljevala nastanek cerkve na Ptujski Gori, vendar se je izgubila; je pa bila še v letu 1543 na seznamu listin te družine. Iz kratkega povzetka te listine je mogoče razbrati, da je papež Bonifacij IX. v zadnjem desetletju 14. stoletja dovolil Ulriku IV. Walsejskemu postaviti cerkev na Ptujski Gori (»an der Neustift«). Ulrik IV. je bil jerob mladoletnemu ptujskemu Bernardu III., ki je potem nadaljeval njegovo idejo. Po izumrtju Ptujskih gospodov 1438 so njihovo dediščino in tudi gospodstvo nad Ptujsko Goro prevzeli Stubenbergi. Za vzdrževanje cerkve so namenili dobrotniki pri različnih oltarjih beneficije ali nadarbine. A že nekaj desetletij po dokončanju umetnostno tako bogate cerkve so se začeli roparski turški vpadi. Po ropanju neutrjene cerkve so začeli zidati okrog nje obzidje in ga utrdili s stolpi. O opustošenju cerkve poroča zgoraj omenjeni Paolo Santonino, opisal pa je tudi cerkev (10 oltarjev in v vsakem je kip svetnika). (Zadnikar 1992, 9–11)

⁴⁴ http://www.ptujskagora.eu/sl/texts/get_content/23.html

Za romanja na Ptujsko Goro so skrbeli najprej škofijski duhovniki, nato protestantski, nato jezuiti, v 20. stoletju frančiškani (minoriti), ki to delo opravljajo do danes. Leta 1951 je komunistična oblast zaprla romarsko cerkev na Ptujski Gori, prepovedala bogoslužje in romanja, svetišče pa za nekaj let razglasila za muzej ali umetnostno galerijo. Danes je pot na Ptujsko Goro ena najbolj znanih romarskih poti v Sloveniji. (Kramberger 2008, 4–6)

Želje, da bi bila cerkev na Ptujski Gori, ki je posvečena na dan Marijinega obiskovanja, 2. julija, razglašena za baziliko, so se oblikovale desetletja. Po dveh neuspešnih poskusih patrov (leta 1964, 1986) je papež – sv. oče Benedikt XVI. 8. 12. 2009 podpisal listino o razglasitvi cerkve Marije Zavetnice na Ptujski Gori za baziliko in 16. maja 2010 je bila bazilika slovesno razglašena. (Šamperl 2010, 5)

V ptujskogorski cerkvi je tudi reliefna podoba Marije s plaščem iz leta 1410 (po njej je Ptujška Gora prepoznavna), ki po mnenju nadškofa Krambergerja (2008, 5) ponazarja povezanost slovenskega naroda z Marijo in vzhodne slovenske pokrajine z vso Slovenijo. Relief (Zadnikar 1992, 64–65), izklesan iz enega kamna, prikazuje Marijo, ki z levico drži sina Jezusa, z desnico pa razgrinja rdeč in zelen plašč, pod katerim je 82 ljudi (med njimi naj bi bili gospodje Ptujski, sorodniki Hermana II. Celjskega in druge vodilne osebe takratne Evrope ter tudi povsem preprosti ljudje). Pod plaščem, ki ga držijo angeli, so torej kronane glave, vladarji, grajski gospodje, škofje, duhovniki, redovniki, redovnice, delavci in kmečka množica. Vse osebe zrejo v Marijo in izražajo zaupanje v njeno varstvo. Prvotno je bil relief najverjetneje nad glavnim vhodom v cerkev, šele pozneje je bil prestavljen v ozadje glavnega oltarja. O reliefu, ki je kot magnet za romarje, je spregovoril tudi moj sogovornik, tamkajšnji duhovnik:

»Ta motiv je zelo znan. Če na internetu vtipkate Marija s plaščem, boste videli, da jih je samo v Sloveniji čez 100. Samo nikjer ni tako veličastne, kot je naša. Tam (op. p. v literaturi o gotskem slikarstvu) boste našli to zelo dobro opisano, da so neki menihi (ne vem, ali so bili benediktinci) bili v nebesih in so iskali svojega ustanovitelja in preiskali ta nebesa gor in dol in ustanovitelja niso našli in je nastala panika, kje je ustanovitelj, da ga niso našli, kajti ni ga bilo v nebesih in potem so ga končno našli, bil je v zavetju Marijinega plašča. Tako je potem nastal ta motiv Marije Zavetnice s plaščem, ki je bil v tistem času, tam okoli 1400, in tudi še prej in tudi pozneje, zelo prisoten.« (Inf. št. 60, duhovnik)

Slika 19: Reliefna podoba ptujskogorske Marije s plaščem

Minoritski samostan ob cerkvi

Minoritski samostan Matere božje na Ptujski Gori s svojimi duhovniki in redovniki skrbi za pastoralo romarjev in turistov (letno okrog 60.000), za župnijsko pastoralo, vodenje misijonov, duhovnih vaj, pastoralno pomoč itd.⁴⁵

2.2 Ohranjene zgodbe (legende, miti) o prostoru in/ali sveti osebi

Po Fartaceku (2003, 160–161) mora imeti sveti kraj oziroma v našem prenesenem, širšem pomenu prostor moči kot drugi element ohranjeno vsaj eno zgodbo ali več zgodb (legendo, mit), kar lahko na raziskovanih krajih potrdimo. S prostorom povezane legende dajejo konkreten mitološki odgovor na vprašanje, zakaj je ta ali oni kraj svet, in smiselno umeščajo topografsko posebnost. Legenda ne razlaga le obstoja in pomena topografske posebnosti, ampak pogosto topografska posebnost živi skozi legendo. Po Leachu in Aycocku (1988, 50), ko npr. govorimo o Bogu ali Duhu, moramo to govorjenje eksternalizirati, kar naredimo skozi posebne zgodbe o svetem ali pa preko objektov posvečenih svetim ali svetemu. Saj beseda bog ni bog in beseda duh ni duh, zato potrebuje večina ljudi za dojetje te dimenzije popredmetenje; tako je sveti prostor reificirana struktura. Levi – Strauss (1963, 204, 206) v Strukturalni antropologiji trdi, da miti odsevajo mentalne vzorce človeštva in jih tudi interpretirajo kot stalne mentalne strukture. Vsak mit vsebuje nekaj, o čemer nas poskuša naučiti, obenem pa vemo, da vsak mit ohranja spominjanje preteklosti. V tradicionalnem dojetju ima prostor tudi četrto ali imaginarno dimenzijo

⁴⁵ <http://minoriti.rkc.si/index.php/minoritski-samostan-matere-boje-na-ptujski-gori>

(Hrobath 2011, 7), ki poteka preko ustnega izročila. Po mnenju Bowmanove (1998, 30) je zapis legend izrednega pomena za poznejše uporabnike prostorov moči, da razumejo dodaten pomen takega kraja.

Tabela 2.1: Pripovedi – legende o raziskovanih treh krajih

Kraji/ Legende	Razkrižje	Jeruzalem	Ptujska Gora
1.	O slepi deklici	O križarjih in čudežni ikoni	O slepi deklici
2.	O premiku kipa sv. Janeza Nepomuka	O kostanju in Babjem klancu	O črnem oblaku
3.	O sv. Nepomuku in kobilicah	O kugi in gradnji cerkve	
4.	O pastirju s trahomom	O šiponu in Napoleonu	

O raziskovanih krajih obstajajo starejše legende, ki sem jih združila v štiri sklope (glej Tabela 2.1), glede na vsebinsko povezanost, in sicer so v (1) prvem sklopu opisane legende, ki govorijo o očeh oziroma vidu, v (2) drugem sklopu so legende, ki opisujejo začetek/nastanek konkretnega prostora moči, v (3) tretjem sklopu so pripovedi, ki vsebujejo zgodbe o bojih; ostale pripovedi so novejšje (Napoleonov čas, čas po prvi in drugi svetovni vojni), povezane s svetim krajem, a raznolike po vsebini.

Legendi o spregledanju iz prvega sklopa sem našla na dveh raziskovanih prostorih. V Razkrižju je večina legend, povezanih z Ivanovim izviro, za katerega so ljudje verjeli, da je povezan z biblijsko osebo sv. Ivanom ali Janezom Krstnikom ter ljudem pomaga pri težavah z očmi. Prva legenda (Trstenjak 2002, 57) pripoveduje o slepi deklici, ki se skupaj z materjo ustavila ob Ivanovem izviru, da bi se odžejala in odpočila. Deklica si je pri tem umila obraz in oči ter spregledala.

Z očmi in s čudežnim ozdravljenjem je povezana tudi prva legenda s Ptujske Gore (Šamperl 2010, 6), ki hkrati označuje nastanek ptujskogorskega svetišča. Legenda pravi, da so imeli vurberški grofje hčerko edinko, ki je bila slepa. Dolgo so molili za njeno zdravje in nekega večera, ko so molili v čast Mariji Zavetnici, je dekle spregledalo. Pokazala je

proti ptujskogorskemu hribu in tam videla luč, svetlobo. V zahvalo so potem začeli tam graditi cerkev Mariji Zavetnici s plaščem. Ena od variant legende (Peskar 2010, 41) pripoveduje, da je vurberškemu grofu zmanjkalo denarja, zato so gradnjo nadaljevali trije drugi grofi, a je tudi ti niso uspeli dokončati; dokončala jo je neka zelo bogata gospa. Motiv ozdravljenja oči je ljudska modrost pogosto povezovala z izviri voda (npr. Vidov izvir na Bukovnici), vzrok za nastanek/gradnjo cerkve zaradi čudežne ozdravitve (spregledanja) pa tudi ni osamljen (npr. kapelica s kipom Marije Brezmadežne in cerkev ob izviru vode v Suši v Občini Železniki⁴⁶ ali tudi Cerkev Lurške Matere božje v Rimskih toplicah⁴⁷).

Vse tri cerkve hranijo tudi legende o svojem nastanku, kar sem umestila v drugi sklop. Znana je že zgoraj omenjena ptujskogorska legenda, povezana s čudežno ozdravitvijo slepe deklice; prav tako dobro poznana je legenda (Šoster 2005, 10) o nastanku Jeruzalema, ki govori o križarjih, ki so se vračali iz biblijskega Jeruzalema in prenesli v Evropo redke ohranjene sakralne predmete, med njimi sliko Žalostne Matere božje. Podobo so po pripovedi postavili v molilni stolp ter po njej poimenovali tudi kraj Jeruzalem. Obstaja tudi dodatek k tej legendi, ki pove, da je kopijo te slike prinesel vojak, ki je na poti tja že zbolel in se je zaobljubil, da jo prinese, če ozdravi.

Manj znana je legenda o nastanku razkriške cerkve, ki se je začela najprej s spomenikom sv. Janeza Nepomuka v nižini, potem pa je po pripovedi nekdo prestavil ta spomenik na hrib in farani so to razumeli kot znak, da je treba na hribu zgraditi novo cerkev tega svetnika:

»Romarsko mesto se je začelo spodaj pri izviru sv. Ivana. Tam naj bi se zgodil »čudež, ozdravitev« oziroma nekaj podobnega. Nato so v zahvalo spodaj pri izviru postavili kip sv. Janezu Nepomuku. Kip se je potem, po določenem času, postavil na hrib in nikoli niso ugotovili, kdo ga je prestavil. »Prestavitev« kipa je bila za farane znamenje, da je tam treba graditi cerkev.« (Inf. št. 41, duhovnik)

Cerkve je ostala cerkev sv. Janeza Nepomuka, izvir pa so preimenovali v Ivanov izvir v spomin na Janeza Krstnika.

⁴⁶ <http://www.skofja-loka.com/UserFiles/file/tematske%20poti/Pot%20v%20Su%C5%A1o%20web.pdf>

⁴⁷ <http://www.rimske-terme.si/default.asp?mID=sl&pID=pohodnistvo>

Dve legendi govorita o bojih, čeprav sta z bojevniki posredno povezani tudi legendi o križarjih in Napoleonu (3. sklop). Legenda o jeruzalemskem kostanju (Šoster 2005, 10 in KULTPRO 2012, 14) govori o boju med domačinkami in Turki, ki so se vračali z boja pri Monoštru in so jih leta 1664 pogumne domačinke premagale na vrhu ozkega in strmega (pozneje poimenovanega Babjega) klanca ter jih polivale s kropom in obmetavale s kamenjem, pri tem pa jim je še pomagal jezni bik, ki so ga spustile mednje, ta pa je po naključju nabodel na roge turškega poveljnika. Od takrat naj bi pustili Turki to ozemlje pri miru, mrtve pa naj bi pokopali pod kostanjem.

Tudi ptujskogorska legenda (Kramberger 2008, 5; Zadnikar 1992, 13) govori o vojaškem napadu Turkov (1475–1493), le da je tem pomagala sama mati Marija tako, da je obdala cerkev s črnim oblakom, da je turški paša ni mogel videti, zato so hrib nekaj časa poimenovali Črna gora. Vpade Turkov v teh krajih potrjujejo tudi zapisi Paola Santonina (1475, 1493), ime Črna gora pa se je ohranilo vse do leta 1937 (Šamperl 2010, 8–9).

Novodobniški prostori v Razkrižju in na Jeruzalemu se pokrivajo s tradicionalnimi prostori in v svoje razumevanje prostora novodobniki (geomanti, radiestezisti, bioenergetiki in nekateri obiskovalci izvira) vključujejo pripovedi okolja in se nanje tudi naslanjajo.

Vsak od raziskovanih krajev torej nosi s sabo svoje zgodbe, legende, ki se prenašajo iz roda v rod in mnogi obiskovalci vanje še danes verjamejo oziroma se vsaj iz previdnosti in/ali spoštovanja ravnavajo v skladu z ravnanjem oseb v legendi. Neredko ob Ivanovem izviru vidiš popotnika, ki si potem, ko spi je ali natoči vodo iz izvira, z njo omoči tudi obraz, predvsem pa je pomembno in pogosto, da si z njo umijejo tudi oči.

2.3 Potrjevanje posebnosti prostora z nadaljnjimi pripovedmi, dogodki

Fartacek (2003, 166) je kot tretji element poudaril povezavo »svete osebe« in legende z nadaljnjimi pripovedmi na vsakem svetem prostoru. Vsak sveti prostor, ki temelji na legendi, ima po njegovi konstrukciji po navadi sodobnejše zgodbe, ki podkrepijo obstoj osnovne pripovedi. To so po navadi zgodbe o novejših ozdravitvah, pripovedi o čudežih, o nenavadnih dogodkih.

Starejše legende so povezane s svetimi osebami, novejša »legenda« pa turističnopromocijsko s široko po svetu poznanim državnikom in vojskovodjem Napoleonom (V času Ilirskih provinc, konec 18. in v začetku 19. stoletja, je bil pomemben za slovensko zgodovino.). Legende o slepih, ki spregledajo ali o na očeh bolnih, so vezane na sv. Janeza Krstnika ali na mater Marijo ptujskogorsko ali jeruzalemsko).

Med ljudmi se je ohranila tudi pripoved (Trstenjak 2002, 57) o pastirju, ki naj bi mu v letih po 1. svetovni vojni izvir odpravil trahom. Na Ivanovo so namreč šle žene na proščenje na Razkrižje. Ker so vedele za pastirjevo bolezen, so ga povabile s seboj, rekoč, da bi mu voda iz Ivanovega izvira morda pozdravila oči. Pastir je zaprl živino in zbežal za njimi, z vodo si je takrat in še nekajkrat umival oči. Po pripovedi mu je voda iz izvira pozdravila oči. Čeprav je pripoved o pastirju s trahomom najverjetneje že podkrepitev osnovne legende o slepi deklici, je med ljudmi zaživela.

Novejša, nanju navezujoča se, je pripoved (*Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu*) o starem misijonarju, ki si je kot otrok pri tem izviru ob proščenjih vedno umival oči. Bil je potem star čez 80 let, pa ni potreboval očal, za kar je bil vedno hvaležen Ivanovemu izviru.

Pripoved o gradnji jeruzalemske cerkve zaradi konca kuge je že izpeljava iz legende o čudežni ikoni, h kateri sta se za pomoč pred kugo zatekla lastnika radgonskega gradu, in to obljubo ob koncu kuge leta 1652 tudi izpolnila. Če je bila v začetku na Ptujski Gori in v Razkrižju v ospredju ozdravitev, povezana z očmi, je ta na Jeruzalemu (kakor tudi povsod drugod pozneje) že razširjena na širše področje »zdravja«.

Sv. Janez Nepomuk je povezan z legendo o spomeniku, s pomočjo katerega so ljudje doživljali čudeže. Na ta čudež se navezuje tudi pripoved o istem svetniku, ki je Razkrižje in okoliške kraje v času gradnje cerkve rešil pred množico kobilic tako, da je zapihal močan veter in jih je odnesel stran (Petrič v⁴⁸).

Poseben sklop predstavlja zgodba (Šoster 2005, 11), ki utrjuje povezavo Jeruzalema in njegove okolice z dobrimi vini, tukaj pa raste tudi sorta grozdja, ki ga dobri vinarji dokletarijo v belo vino šipon, tako seveda obstaja tudi legenda o vinu. Ta pripoveduje o

⁴⁸ http://www.kam.si/romarske_cerkve/razkrizje.html

imenu vina šipon, ki ga povezuje z Napoleonovimi osvajalskimi pohodi po Evropi, med katerimi naj bi se ustavil tudi v Prlekiji, kjer so mu domačini ponudili svoje najboljše belo vino in on jim je odgovoril s pohvalo: »Si bon.« Po nekaj kozarcih pa naj bi bilo slišati kar: »Šipon, šipon.«

Poslednja pripoved, ki jo bom navedla, pa je šele v nastajanju, pri čemer ima zagovornike in nasprotnike, govori pa o poznani osebnosti sodobnega časa, ruskem predsedniku Vladimirju Putinu. Po tej pripovedi seveda tudi on (kot Napoleon) ni mogel, da ne bi videl Jeruzalema. Ko je nekoč že slišal zanj, je pred nekaj leti pripotoval sem in na Jeruzalemu tudi prenočil:

»To je res, ampak to je bilo vse anonimno, to se sploh ni vedelo, je pa to resnica, ker mi je gospa županja Občine Ljutomer tudi rekla, da je bil Putin na Jeruzalem. /.../ Njegova želja je bila, da bi kupil Jeruzalem. /.../ Mislim, da zaradi tega, ker imamo mi tukaj velik potencial s strani turizma, ampak ni izkoriščen.« (Inf. št. 15, zaposlen v turizmu)

Poslednja pripoved, v kateri se kaže sodobna usmeritev bogatih Rusov, ki prihajajo v Slovenijo in kupujejo tukajšnjo lastnino, se kot zgodba šele prijema in ima tudi svoje nasprotnike:

»Tako se govori, vendar ne verjamem v to. Moji ljudje so poleti v TIC-u od 9.00 do 19.00, a ga niso videli. Kdaj bi torej prišel? Ponoči? Kako je torej videl lepoto Jeruzalema? Lahko, da je bil tukaj njegov odposlanec, ki se je zanimal za to področje, to pa je po moje tudi vse, kar je bilo. Bil je samo predstavnik GAZPROMA in mislim, da eden iz Putinovega kabineta.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

Kljub temu da se poslednja zgodba šele vrašča v okolje, pa jo nekaj mojih sogovornikov že pozna:

»Vem, da je bila ruska delegacija na Jeruzalemu, da bi ga hoteli kupiti. Oni kupujejo vsepovsod, na Hrvaškem, kjer le lahko kupijo. /.../ Zdaj ne vem, ali je bil tudi Putin na Jeruzalemu ali ne. Nisem dajal pomena temu. So pa lepi ti kraji. K meni prihajajo razni gosti, vsem so všeč ti griči, zelenje, vse je rodovitno, območje bogato z vodo, reke, potoki.« (Inf. št. 64, duhovnik)

Sodobnejša zgodba o jeruzalemskem vinu šipon in obisku Napoleona ter pripoved o obisku ruskega državnika Putina nimata povezave z osebami iz cerkvenega sveta, ampak s svetovno pomembnima družbeno-političnima osebama, ki se s svojo razpoznavnostjo turistom lahko zapišeta v trajen spomin in najbrž s tem zaposleni v turizmu še poudarjajo izjemnost prostora, saj želijo, da prostor pri sodobnih turističnih obiskih pridobi mnoge simpatizerje, ki jim bo v ponos biti na kraju, kjer naj bi bili dve svetovno tako razpoznavni osebi.

Ker je o mitični pokrajini mogoče govoriti tedaj, ko so v krajinskih strukturah prepoznavni elementi materializiranega mitičnega izročila (Hrobath Virgolet 2014, 228), se tudi ob razkrivanju in analizi raziskovanih prostorov moči razkriva prostor, ki preko legend in pripovedi pripoveduje o svoji zgodovini in o načinu razmišljanja in življenja njegovih prebivalcev in obiskovalcev. Obenem te sodobne pripovedi nosijo močan simbolni pomen, saj predstavljajo sredstvo za izražanje čustev in strahov prebivalcev in obiskovalcev, ki tega pogosto ne vedo izraziti (Kvartič 2011, 14).

2.4 Povezava prostora moči z navzočnostjo blagoslovljene moči »boga« ali višje sile

Konstrukcija svetega prostora zahteva kot 4. element povezavo svetega prostora / prostora moči z navzočnostjo blagoslovljene moči »boga« / višje sile. Fartacek (2003, 168–169) je v svoji raziskavi povzel, da je cilj vsakega romarja oziroma obiskovalca svetega prostora doseči občutenje blagoslovljene »božje« ali višje moči. K temu poskušajo priti ljudje tudi s posebnimi običaji, rituali molitve, dotikanja svetinj, poljubljanja ikon, hoje v krog okrog svetega itd. Obiskovalci svetih prostorov verjamejo, da jim višja sila lahko pomaga pri srečnem življenju, ozdravitvi (lastni ali bližnjih), da jih lahko obvaruje pred težkimi preizkušnjami, da jim v preizkušnjah lahko pomaga, da jih lahko varuje pred hudobnim duhom in jim pomaga pri pomembnih odločitvah v življenju. Več o tem na raziskanih prostorih SV Slovenije bo zapisano v poglavju Klasifikacija vzorcev vedenja, verskih praks in zdravljenj na prostorih moči SV Slovenije; dejstvo pa je, da so ljudje v vseh romarskih cerkvah prosili za pomoč in da je vse zgoraj zapisano tudi razvidno iz analize zapisov v knjigah vtisov. Vsi trije raziskovani prostori so bili v preteklosti romarski kraji in

tudi k današnjemu Ivanovemu izviru nekateri ljudje prihajajo s priprošnjami; prav tako na Jeruzalem.

Pri vseh treh raziskovanih krajih so topografske posebnosti, v ozadju je navzočnost svetega/božjega, prisotne so legende, v ozadju katerih je tudi navzočnost višjega, in ljudje z romarskimi / v novejši dobi s turističnimi obiski poskušajo priti do »višjega«; do tega poskušajo priti tudi s priklanjanji, z molitvami v cerkvah, s prižiganji sveč, z zvonjenjem na zvon želja na Jeruzalemu, novodobniki z mirnim sedenjem ali stanjem na določenem mestu, ob določenem količku, tudi v cerkvi, z meditacijo na teh prostorih ali uglasitvijo s prostorom; do višjega poskušajo priti tudi z doživljanjem in vero v čudeže, ki so se zgodili, in z željo, da bi na tak ali drugačen način ali na vse hkrati prišel nanje božji/višji blagoslov. (Podrobneje sem ta element opisala v poglavju Klasifikacija občutenj na raziskovanih prostorih moči.)

2.5 Množica ljudi, ki prostor moči prepoznava kot prostor moči

Kot zadnji, peti element, mora imeti tak prostor tudi množico ljudi, ki omenjeni sveti prostor po Fartaceku (2003) ali v našem kontekstu prostor moči prepoznava kot takega. Vsi trije raziskovani prostori so bili v srednjem veku obravnavani kot sveti in na vseh teh prostorih so se odvijala romanja. Po znanih in dobljenih podatkih sta bila med raziskovanimi kraji najverjetneje najstarejša romarska kraja Ptujška Gora in Jeruzalem, čeprav je težko zaradi pomanjkanja podatkov določiti, kateri je bil prej in kateri pozneje romarski. Šele v 18. stoletju, ali malo prej, se je tema krajema pridružilo tudi Razkrižje.

Ta prostor pa ni svet le za tradicionalnokatoliške romarje, ampak tudi za novodobnike, ki obiskujejo prostor moči v Razkrižju in/ali na Jeruzalemu. (Podrobneje sem to področje opisala v poglavju Obiskovanje prostorov moči kot romarski obred.)

2.6 Označene in neoznačene energijske točke

Označene in neoznačene energijske točke so novodobniška značilnost prostorov moči, ki je Fartacek v svoji raziskavi ne omenja, na raziskovanih krajih pa v poslednjih desetletjih vse

bolj opozarja nase. Še posebej je to značilno za Razkrižje, kjer so v okviru projekta Razkriški kot v Občini Razkrižje uredili turistično-zdravilno pot, na kateri je označenih 21 energijskih točk, za katere novodobniki (radiestezisti, geomanti, bioenergetiki) trdijo, da ljudem pomagajo pri osredotočanju in prejemanju blagodejne energije narave, kar mi je novodobnik, s katerim sva se med posedanjem na razkriških točkah pogovarjala, opisal po svoje:

»Dobro, te točke so samo označbe za tiste, ki ne čutijo prostora. Tisti ljudje jih potrebujejo kot orientacijo, kaj kje početi. Tako kot za tiste, ki pridejo v savno, nastavijo peščeno uro in čakajo, da se čas izteče. Ne vedo poslušati svojega telesa.«
(Inf. št. 32, novodobnik, sociolog)

Radiestezisti (Marjan Trstenjak, Ilija Čošić, Mustafa Ramič, Vera Švigir Klovar) so v letu 1998 v Razkrižju pod vodstvom Igorja Ziernfelda odkrivali na tem prostoru po njihovem mnenju zdravilne energijske točke. Na podlagi njihovih zapisanih podatkov v knjigi Zdravilne energetske točke v Pomurju sem tukaj strnila podatke: označenih je 21 energijskih točk s kozmično in/ali zemeljsko vrsto sevanja, z radiestezijsko izmerjeno močjo ožjega prostora od 15.000 do 100.000 bovisov, priporočljiv čas stanja na tem prostoru je od 5 minut do ene ure, razen pri točki 18, kjer se človek polni z vitalno energijo in je možno ostati neomejeno. Posamezne označene točke imajo zapisan tudi zdravilski namen prostora po mnenju takrat delujoče ekipe radiestezistov; na posameznih točkah je mogoče zdraviti različna področja svojega telesa (bolezni dihal, bolezni prebavil, jeter in odpravljanje žolčnih kamnov, bolezni ščitnice in uravnovešanje čakler, odpravljanje mentalnih motenj, odpravljanje težav s srcem, bolezni okostja in odpravljanje revmatičnih težav, depresij, bolezni urinarnega trakta, stabilizacija mentalnih in fizičnih sposobnosti, odpravljanje negativnih vzorcev, bolezni presnove in krvožilnega sistema, bolezni ledvic, za odpravljanje stresnih motenj, astme in arterioskleroze, bolezni krvnega kapilarnega sistema, vegetativnega živčevja in za odpravljanje ženskih težav, bolezni tankega in debelega črevesa, bolezni prostate in trebušne slinavke, okostja, hrbtenice, osteoporoze, za odpravljanje težav spodnjega dela trebuha (Ziernfeld 2002, 57–59).

Slika 20: Razkrižje – zdravilne točke

(Vir: zloženka Razkriški kot)

Tudi na Jeruzalemu so začeli v zadnjem desetletju intenzivneje novodobniško razmišljati in raziskovati prostor. Novodobnica Andreja Kočevar je v intervjuju za revijo Jana, po tem ko je v letu 2012 tam preučevala prostor, povedala, da je nad jeruzalemskimi močnimi energijami navdušena. V bližini starega kostanja je na Jeruzalemu bukov gozd, za katerega meni, da je popolno sprejetje in podpora človeku v njegovi pokončnosti ter trdnosti. V tem gozdu je po njenem mnenju tako visoka energija, da se človek lahko poveže s svojo dušo, kar sproži proces samozdravljenja (reševanje življenjskih situacij, notranjih konfliktov in bolezni) in prebujanja zavesti. (Cevc 2013)

Domačin, ki se že dolga leta sprva v okviru državne in nato svoje dejavnosti ukvarja s turizmom, je izrazil željo, da bi miselnost energijskih točk na Jeruzalemu razvijali:

»Želeli pa bi tudi, da bi kostanj v prihodnje označili s kakimi napisi, ampak mi smo tukaj ravno speljali eno učno pot z označenimi tablami in ko vse te stvari nekateri odstranijo, te to seveda boli. Table so bile postavljene na začetku vse in sedaj jih več

kot polovica manjka in jih moram seveda vse na novo postaviti, da se bo potem lažje preko tega vodnika popeljalo po tej poti.» (Inf. št. 15, zaposlen v turizmu)

Novodobnik, ki je tudi navdušen nad Jeruzalemom, mi je povedal:

»Našli so, mislim, da pet ali šest močnih energetskih mest. Ena je v njegovem lokalu (op. p. v lokalu Vinka Brenholca), ena pri starem kostanju, dve sta v svetinjski cerkvi, ena pa v jeruzalemski cerkvi. Toliko, kolikor se spomnim, ostale pa ...« (Inf. št. 68, varnostnik)

Sogovorec, prav tako zaposlen v turizmu, pa je razkril svoje mnenje, kjer se jasno izraža reinterpretacija svetega prostora, najprej namenjenega le tradicionalni katoliški religiji:

»Ko sam vodim skupine, vedno povem, da je na oltarju (op. p. na Jeruzalemu) tista najbolj močna točka, ki prodira s križa navzdol. Tam so trije križi na oltarju, eden pa prodira navzdol. To je tudi mesto, kjer bi naj stala stara kapelica oziroma molilni stolp.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

Obiskovalci, ki prihajajo na te prostore, da bi izkoristili pozitivne, zdravilne energije, postojijo ali posedijo na teh točkah glede na težavo, zaradi katere so se odločili obiskati razkriški prostor moči. Z novodobniškim pojmovanjem in promoviranjem kraja z energijskimi točkami soglaša tudi Občina Razkrižje in njena lokalna oblast, saj so na svoji spletni strani zapisali, da se že po krajšem času zadrževanja na takem mestu sproščajo blokade in vzpostavljajo normalni pretoki energije. Pri njih se je tudi mogoče dogovoriti za vodenje ter razlago z bioenergetikom in radiestezistom.⁴⁹ Novodobnik in moj sogovornik, ki je sodeloval pri odkrivanju tega novodobniškega prostora, je pojasnil te prostore in energijske točke na njih:

»To so kot ene akupunkturne točke na Zemlji in na tistem mestu energija izbija pravokotno iz ozemlja. To je na primer od 2 do 18 ali 20 metrov. Na Razkrižju imamo 2 tako veliki točki, kot jih ni nikjer v Sloveniji. Ti točki sta ena pri igrišču, druga pa je Ivanov izvir, ki je zelo velik; ostale pa so do dveh metrov premera.« (Inf. št. 12, radiestezist)

⁴⁹ <http://www.razkrižje.si/turizem-2>

Slika 212: Označena energijska točka ob razkriškem parkirišču

Slika 22: Obisk skupine v Razkrižju in vodenje z radiestezistom

Posamezni sogovorniki jemljejo te točke kot izmišljotino, ki je nastala zaradi komercialnih namenov, moj sogovorec radiestezist je prepričan, da so ta mesta kot energijski prostori obstajala že prej, le da o njih prej predstavniki Cerkve niso govorili na tak način:

»Bilo je to ves čas delujoče energijsko področje. Ravno zato, ker so tam bila ta ljudska izročila in to je bil povod ideji in jaz sem v bistvu prvi dobil idejo. Najprej sem na Razkrižju izmeril in mi je izmerilo zelo dobro, potem se je to začelo.« (Inf. št. 12, radiestezist)

Sogovornica geomantinja Inf. št. 40 pa je razkrila, kako je možno tudi brez fizične označbe začutiti ta mesta:

»S podrobnim raziskovanjem, z vožnjo od kraja do kraja, dojemanjem.« (Inf. št. 40, geomantinja)

Na Ptujski Gori ni označenih energijskih točk, sogovornik duhovnik mi je omenil, da so ljudje, ki so opravljali meritve na Ptujski Gori, povedali, da je tam poseben kraj, več o konkretnih meritvah različnih področij pa ni želel spregovoriti:

»Ja, ta kraj je poseben sam po sebi. To pove že dejstvo, ko pride preprost človek in reče: »Kako je tu lepo!« /.../ Ljudje to začutijo. Kar se pa izmer tiče, da bi imeli neke strokovne mere, imamo posameznike, npr. pater Maks, ki se je malo tudi za to zanimal, je to tudi vedel, čeprav tega ni javno razlagal, ker mi ne temeljimo na tem. Vedel je, kje so točno te točke v cerkvi in on je tam sedel. Na dveh, treh mestih so te točke, ki so izrazite. Potem so tu hodili različni šarlatani z ne vem čim. So pa hodili tudi ljudje, ki se profesionalno s tem ukvarjajo, in so tukaj našli izjemno moč sevanja. To je verjetno bolj posledica tistih ljudi, ki so iskali kraje, ker skoraj povsod, kjer cerkve stojijo, je volja tako močna. To pomeni, da so prostor poiskali ljudje, ki so imeli neki čut, občutek.« (Inf. št. 60, duhovnik)

2.7 Zaključki

Pokrajina na SV Slovenije ponuja potrditev Fartacekovega 5-elementnega modela svetega prostora, ki sem ga raziskovala znotraj drugega raziskovalnega vprašanja in je bil prenesen ter potrjen tudi za prostore moči. Dva raziskana kraja sta na vrhu hribov, pri tretjem je cerkva nekoliko privzdignjena, zato pa ima ta kraj izvir, ki privablja številne ljudi. Zraven pa so urejeni prostori z označenimi energijskimi točkami, kamor turisti in domačini prihajajo posedet, se sprostit ali pa zdraviti svoje bolezni. Vsi trije kraji so bil v preteklosti romarski, sedaj je status aktivnega romarskega mesta ohranila le še Ptujška Gora, ki je postala celo bazilika in kamor se zgrinjajo množice vernikov in turistov, tudi tistih iz tujine. Jeruzalem je ohranil bolj turistično privlačnost, čeprav se na njem tudi ustavijo avtobusi z avstrijskimi verniki, kar izvira že iz preteklosti, ko je to ozemlje spadala pod salzburško škofijo, pa tudi križniški red, ki sedaj upravlja s cerkvijo, ima svoj sedež na Dunaju in ohranja romanja na slovenski Jeruzalem.

Na vseh področjih so ohranjena svetišča – cerkve, o obstoju starejših svetišč pa obstaja nekaj legend, pripovedi, za katere ni dokazov. So pa na teh območjih v preteklosti živela pred 5500 leti in 2700 leti ljudstva, kar potrjuje najdišče bakrenodobne naselbine in železnodobnih gomil. Novodobnik pripoveduje tudi o ohranitvi neolitske kulture Lengyel na Področju Jeruzalema. Ohranili so se tudi stari kostanj, stara lipa in stara tisa, ki so s svojo častitljivo starostjo v raziskovanih prostorih nekaj posebnega, okrog njih so zbrane legende, ki pripisujejo tem krajem še poseben pomen, vezane pa niso le na drevesa, ampak tudi na nastanek svetišča na Jeruzalemu in na Ptujski Gori, na ohranitev teh dveh prostorov in na čudeže povezane s temi prostori (slepo dekle spregleda, bolni ozdravi). Sodobni čas je prinesel tudi nove pripovedi (npr. o Putinovem obisku na Jeruzalemu), ki kažejo na sodoben družbeni kontekst, ki je hkrati svojevrsten, dragocen prispevek k interdisciplinarni analizi (Kvartič 2011, 14) prostora in sodobne družbe.

Če strnem, novodobniški diskurz energije in energijskih točk je tako privlačen, da ga prevzamejo ob novodobnikih tudi drugi, celo duhovnik, ki pa je poudaril »da oni ne temeljijo na tem«. Razlika je v predstavitvi teh prostorov, Razkrižje temelji na promociji energijskih točk in je poznano po njih, na Jeruzalemu so energijske točke novost zadnjih let, ki se polagoma vpeljuje, temelj pa je oltarna slika, posebna lega kraja in dobra vina. Na Ptujski Gori je bil sogovornik sicer pripravljen spregovoriti v tem novodobniškem jeziku in je potrdil obstoj določenih točk v cerkvi, vendar je bistven pomen pripisal bogoslužju in božjemu blagoslovu. Ker so po besedah sogovornikov posebni prostori, energijske točke tudi v cerkvah (sakralnih) objektih, prihaja na teh območjih do prisvajanja prostora. (O tem sem več zapisala v petem poglavju.)

Spodnji tabelarični prikaz (glej Tabelo 2.2) povzema značilnosti treh raziskovanih prostorov in njihovo ujemanje s Fartacekovim (2003) modelom.

Tabela 2.2: Tabelarni povzetek temeljnih elementov prostora moči na osnovi konstrukcije prostorov po Fartaceku

Prostor/značilnost	Razkrižje	Jeruzalem	Ptujska Gora
1. Topografske značilnosti: Hrib	0	+	+
Votlina	-	-	-
Izvir/studenec	+	-	0
Drevo	-	+	+
Razvaline/svetišče	+	+	+
+ Energijske točke	+	+	0
2. Legende	+	+	+
3. Povezava legende z »duhom« prostora in novimi pripovedmi	+	+	+
4. Navzočnost blagoslova višjega	+	+	+
5. Romarji, turisti, novodobniki, ki prihajajo na kraj	+	+	+
Skupaj:	15 točk	16 točk	16 točk
Odstotki:	75 %	80 %	80 %

Legenda: + *Drži (2 točki)*, 0 *Delno drži (1 točka)*, - *Ne drži (0 točk)*

Na osnovi vseh teh zbranih podatkov, podkrepljenih skozi pogovore z informanti, lahko Fartacekov etnološko/antropološki model prenesem na prostore moči na raziskovanih prostorih SV Slovenije oziroma smem te prostore uvrstiti med prostore moči.

3 KLASIFIKACIJA VZROKOV ZA OBISKOVANJE PROSTOROV MOČI, VZORCEV VEDENJA IN OBČUTENJ NA PROSTORIH MOČI SV SLOVENIJE

3.1 Obiskovalci izbranih prostorov moči na raziskovanih prostorih

Ob ostalih ugotovitvah o romanjih sta Victor in Edith Turner (1978, 3–7) prišla do sklepa, da duhovno navdahnjeno potovanje ustvarja posebno socialno obliko druženja – »communitas« (skupnost), ki se razlikuje od običajnih skupin družbene strukture; predstavlja celoto, popolnost, ki pravzaprav nastane popolnoma spontano, po navodilih ali kot del določene ideologije. Skupnost, ki nastane na romanju, Turnerja dojemata kot nestrukturirano in nediferencirano obliko druženja, kjer ne obstajajo razlike po spolu, nacionalnosti ali kakih drugih kriterijih. Člane »communitas« zavezuje solidarnost, in tako lahko uidejo hierarhični, strukturirani vsakdanjosti in izkusijo drugačno družbeno realnost; lahko pa je »communitas« tudi generator novih družbenih idej in celo stvarnosti. Solidarnost in enakost sta bistvena elementa trenutne skupnosti, ki članom omogočita, da vsi v njej udeleženi skozi obred doživijo skupno izkušnjo, ki jih naredi družbeno enake. Romanje in z njo »communitas« omogočita posamezniku, da vzame lastno izkušnjo transformacije na prostoru in jo objektivira v skladu s kolektivno predstavo, ki potem postane paradigma za druga vedenja (Turner 1978, 214).

Na prostorih, ki so označeni kot prostori moči, se ponekod oblikujejo geografsko in časovno omejene novodobniške skupnosti. Primer tega je angleški Glastonbury, ki ima dolgoletno zgodovino romarskega mesta pod okriljem krščanstva, svojo podobo kraju pa dodaja novodobniška skupnost, ki ima od leta 1990 petsto članov in več, ki živijo v bližnji vasi in nenehno fluktuirajo v skupnost in iz nje (z življenjem na prostoru moči so bolj novodobniška izjema) ter tam prakticirajo spiritualne prakse ali zdravilne terapije (Prince, Riches 2000, 64–65). Sedona v Arizoni v ZDA je prav tako imenovano sveto mesto in energijski center, kjer se zbirajo ljudje z različnimi interesi in željami. Čeprav sedonski prostor nima tovrstne tradicije kot angleški Glastonbury, Ivakhiv (2001, 780) razkriva, da je to bogato arheološko področje, kjer poteka oblikovanje posameznih skupnosti, temelječih na teoriji Gaje, keltski tradiciji, ekospiritualnosti in neotradicionalni spiritualnosti prvobitnih prebivalcev Amerike tega območja.

V Sloveniji podobnih skupnosti, ki bi stanovale na področju prostorov moči SV Slovenije ali v njihovi bližnji okolici, ni, so se pa zbirali in se občasno še zbirajo novodobniki preko geomantskih delavnic v organizaciji Marka in Marike Pogačnik, Katje Majer, društva Vita (projekt Murania na SV Slovenije); radiestezisti in bioenergetiki vodijo zaokrožene skupine na te prostore, za katere verjamejo, da imajo pozitivne, blagodejne učinke ter jih tam poučujejo o energijskih točkah, v povezavi z naravo, osebni rasti in razvoju. Na tem področju deluje tudi Društvo Antona Puklavca – Društvo za trajnostni razvoj Krajinskega Parka Jeruzalem. Tradicionalne verske organizacije pa vodijo romanja (skupine turistov) na teh prostorih, v katera vključijo predstavitev zgodovine in kulture prostora ter vse skupaj povežejo z rimokatoliško religijo.

Tudi starostno se generacije razlikujejo glede na področje. Razdelila sem jih v štiri starostne skupine kot Mulejeva (2003), in sicer na starejše pare, mlade pare, starše z otroki in posameznike. Na prostorih moči so bili večinoma ljudje srednje in starejše generacije, mladine je bilo malo. Starejši ljudje so posedali na klopcah ob točkah, včasih so se sprehodili po novozasajeni sprehajalni poti, nekateri so bili sami, drugi v parih s partnerjem ali prijateljico/prijateljem; v cerkvici na Jeruzalemu so se pogosto ustavili, si ogledali Marijino podobo, nekateri prižgali svečke, potem pa so se napotili v eno izmed gostišč. Če niso bili sami, so pogosto klepetali. Na Ptujsko Goro so prihajali skupaj, če je šlo za ogled, so si cerkev tudi ogledali, čeprav so se ženske pogosteje zatekle v molitev ali h klečanju, medtem ko so jih moški pogosto čakali. Med mašami so včasih pari sedeli skupaj (predvsem pari z otroki), starejši pari ali, kadar sta bila dva para ali več, pa so se ločili na levo žensko in na desno moško polovico. Sogovorniki niso bili preveč zgovorni, po čemer sklepam, da dojemajo obiskovanje romarskega kraja izredno osebno in o tem niso želeli veliko govoriti (tudi Mulej 2003, 110). Sicer pa se je podobno dogajalo na vseh treh raziskovanih prostorih. Le redkokdo me je kot neznanko spustil tako blizu, da mi je razkril svoja globlja razmišljanja in svoj odnos do prostora moči, na splošne teme o lepoti, prepoznavnosti kraja, dobri vodi, lepoti cerkve pa so bili pripravljene govoriti.

Prav tako sem opazila več starejših parov kot mladih ljudi. Včasih sem v Razkrižju videla kak mlad zaljubljen par, ki je prišel tja posedet, popit vodo, medtem ko jih je bilo med romarji veliko manj. To bi lahko podkrepila z raziskavo Mulejeve na Brezjah, ki je vzrok nižjemu številu mladih obiskovalcev pripisovala zasedenosti mladih ljudi zaradi obveznosti ter njihovi drugačni osebni interpretaciji katoliške vere. Pri tem je mislila na

povezavo verskih občutij z *new age* praksami in na že večkrat potrjene s statističnimi podatki (npr. že v raziskavi Smrketa, 1996) zveze faktorjev verovanja, ki kažejo, da v povprečju mladi bolj verjamejo »vraževernim« praksam kot pa izročilu katoliške cerkve. Mladina je prihajala na Ptujsko Goro s starši, enkrat (junij 2013) sta ob mojem obisku skupino mladih pripeljali tudi dve redovnici. V primerjavi s starejšimi mladi pogosteje menijo, da so energijske točke le umetno ustvarjen kraj, namenjen turizmu. Tudi če menijo, da so ti kraji namenjeni pomoči drugim, jih večinsko ne dojemajo kot dele narave, kot mi je leta 2012 zapisala 13-letna deklica:

»Zato, ker so ga (op. p. kraj z energijskimi točkami) ustvarili ljudje, da bi pomagali drugim ljudem.« (Inf. 45b, učenka)

Le izjemoma so se med mladino, s katero sem se pogovarjala, pojavila razmišljanja, ki pa so pogostejša med starejšo generacijo:

»Mislim, da so energijske točke del narave, poseben kraj na Zemlji, ker lahko le narava vpliva nate dobro; čeprav je takih točk na Zemlji več. /.../ To pomeni, da mislim, da taka mesta niso samo tam, kjer so označene točke, ampak da je v Sloveniji in po svetu še veliko takih prostorov, ki dobro vplivajo na človeka. Mislim, če bi jih vi imeli na vašem hribčku in jih ne bi želeli prodajati ali bi na veliko oznanjali o tem ali pa bi raje tam uživali sami in tja povabili prijatelje, ki bi se pri vas lepo sprostili. S turisti in z obiskovalci pa je konec miru.« (Inf. št. 45a, učenka)

Na Jeruzalem so pari redkeje jemali s sabo otroke, razen ob 1. maju; so pa tam pogostejši obiski ljudi starejše – upokojske generacije, srednja generacija prihaja na poslovna srečanja, predavanja, zaključke; celotne družine pa pridejo tja ob praznovanju kakega družinskega praznika, poroke ali ob prazniku dela. Starši z otroki so se na Ptujski Gori zadržali le krajši čas, najverjetneje zaradi razigranosti otrok in nezadovoljnosti ostalih obiskovalcev ob tem nemiru (podobno je ugotovila Mulejeva 2003, 109) pa so bili nekateri otroci »naučeni«, da so mirno zdržali vso mašo. Otroke so starši pripeljali tudi na predstavo Božična noč, da so si lahko v živo ogledali jaslice.

Posameznikov je na Jeruzalemu manj, prav tako na Ptujski Gori, kjer se pogosto priključijo kakšni manjši ali večji organizirani turistični ali romarski skupini, pridejo pa posamezniki pogosto sami po vodo v Razkrižje, čeprav so nemalokrat to kar pari, včasih družinica z mlajšim otrokom.

Med obiskovalci je treba ločiti tudi tiste, ki prihajajo k mašam, in tiste, ki se zatečejo v cerkev izven maš in iščejo tam zatočišče, mir, prostor za razmislek, priložnost za povezavo z višjim.

Razlika je bila tudi v številu obiskovalcev, saj jih je več prihajalo ob koncu tedna, kar bi pripisala službenim in drugim obveznostim obiskovalcev med tednom. Kljub temu pa se pogostost prihodov razlikuje od skupine do skupine. Za turiste in romarje pa velja, da prihajajo le enkrat ali pa se vračajo, saj jih prostor s svojimi posebnostmi pritegne:

»Je kar dosti teh, ki se vračajo. Sama si jih ne zapomnim, ampak mi sami povedo, da se vračajo konstantno, enkrat letno ali pa enkrat na dve leti. Tudi pri tujih turistih je tako. Pri Avstrijcih, Nemcih je tako, da se vsake toliko časa vrnejo.« (Inf. št. 61, zaposlena v turizmu)

Število prihodov ljudi na energijske točke se je spreminjalo tudi tekom let, odvisno je bilo od letnega časa, vremena, od reklamne faze, od vpliva in odnosa medijev do teh točk ipd. Za Razkrižje velja po besedah sogovornika:

»V začetku so (op. p. domačini) pogosto prihajali, med večino krajanov je bil pozitiven odnos, potem so se razšli in mnogi tem točkam ne pripisujejo pomena. Veliko več prihaja tujcev – obiskovalcev, ki sem pridejo preko reklame v Radencih, Lendavi, Banovcih, Moravskih toplicah, kjer so na počitku in jim to predlagajo kot dopolnilno pristočasno dejavnost, zanimivost, napolnitev z energijo in napojem z živo vodo. Drugi pridejo, ker so o tem slišali preko znancev, prijateljev ali so prebrali preko kakšne reklame. Prej smo delali reklamne zloženke, takrat je še bilo. Sedaj je to usahnilo. Usahnila je tudi zagnanost, ki je bila v začetku. Potem so še tu stalni obiskovalci, ki pridejo na točke, posedijo ali pridejo po vodo. Nekateri prihajajo redno kot jaz, nekateri občasno.« (Inf. št. 35, strojnik, domačin)

Obiskovalce sem razdelila v različne skupine na osnovi metode opazovanja z udeležbo ter strukturiranih in nestrukturiranih intervjujev, ki sem jih postopoma opravljala v letih 2007–2015. Ker se na prostorih zraven osnovne romarske dejavnosti, ki je poudarjena le v enem kraju, odvijajo različne dejavnosti (organizirana sprehajalna pot, urejen izvir vode, energijske točke, vinoteka, gostišča ...), je tudi populacija obiskovalcev na njih raznolika. Obiskovalce prostorov moči sem na osnovi opazovanja in pogovorov razdelila v pet tematskih skupin, in sicer so tja prihajali (1) tradicionalnokatoliški romarji (Ptujška Gora,

delno tudi na Jeruzalem in le enkrat letno v Razkrižje), (2) novodobniki, ki so se med sabo razlikovali po tem, ali so v svojem razmišljanju »manj prepričani« novodobniki – pasivni praktični uporabniki novodobniške miselnosti (npr. obiskovalci energijskih točk) ali če so »bolj prepričani« aktivni novodobniki in raziskovalci in/ali »profesionalni« zdravitelji in/ali «učitelji» določene novodobniške tehnike, ki jih zanima delovanje prostora moči, razlage, dojetje tega prostora – geomanti, bioenergetiki, radiestezisti, raziskovalci fengšuija ...). Novodobniki, romarji, se pogosto počutijo neodvisne in delujejo znotraj manjših skupin ali individualno stremijo k osebni duhovni rasti in prosvetlitvi. (Huntsinger, Fernandez-Gimenez 2000, 543). V skladu s tem so se tudi vedli na raziskovanih prostorih. (3) Tretjo skupino tvorijo turisti, ki si te prostore, ki jih privlačijo s svojim izgledom ali popularnostjo ali zanimivostjo, le ogledajo. (4) Četrto skupino obiskovalcev sestavljajo profesionalci (Mednje sem uvrstila turistične delavce, ki skrbijo za vzdrževanje, ponudbo in ohranjanje prostora moči v vseh treh raziskovanih krajih, duhovnike, ki na prostore moči prihajajo maševat oziroma tam živijo zaradi svoje službe, in znanstvenike ter strokovnjake z različnih področij (kemiki, fiziki, geologi ...), ki poskušajo najti razlage za raziskovane prostore moči. (5) Peto skupino tvorijo obiskovalci izvira oziroma uporabniki vode, pri čemer ni nujno, da bi to vodo razumeli novodobniško kot »posebno« vodo.

3.2 Vzroki za obiskovanje prostorov moči

Ljudje prihajajo na isti ali drug raziskovani prostor moči iz različnih razlogov. Kot že omenjeno v prejšnjem podpoglavju pridejo nekateri iz radovednosti, drugi na sprehod, izlet, pogledat lep razgled in/ali lepo okolico, pogledat zgodovinsko znamenitost, prihajajo z željo po sprostitvi, na dobro vino in/ali hrano, po vodo, občutit naravo, k maši, na romanje s prošnjami in z zahvalami, pomolit, posamezniki se udeležijo posebnih novodobniških delavnic, obišejo prireditve, ki se tam odvijajo, si izberejo ta prostor za praznovanje družinskega praznika, poroke, nekaterim je prostor moči postojanka na pešpoti ali kolesarski poti in nekaj je tudi posameznikov, ki prihajajo na te prostore, da raziskujejo prostore moči. To širino dojetja podkrepijo tudi besede sogovornika o različnih dimenzijah Jeruzalema:

»Potem pa je seveda poleg teh nekkih zgodovinskih dejstev, ki so prisotna v tem prostoru, tukaj še tisto eno ... zdaj težko bi rekel, ali je to povezano bodisi z vedenjem o sakralnih dimenzijah tega prostora ali z vedenjem o zgodovinskih

dogodkih na tem prostoru ali pa je to povezano s preprosto empatijo, se pravi s preprostim dejstvom, da ljudje imajo radi ta kraj in niti ne vedo, zakaj. Nekateri ga imajo radi zato, ker je lep razgled. Nekateri ga imajo radi zato, ker je tukaj dobra gostinska ponudba, se dobro počutijo, ko pridejo sem na kozarček vina ali na obrok ali kar koli je to. Ta tradicija recimo dobrega občutja ..., če grejo na sprehod, ali ... zaradi notranje potrebe ali zaradi opazovanja okolice, je tudi prisoten motiv prihajanja v Jeruzalem.» (Inf. št. 67, zaposlen v turizmu)

Obiskovalce prostorov moči lahko v mnogočem primerjamo z romarji, skupne lastnosti pa imajo tudi s turisti, ki so jih v preteklosti opredeljevali kot ljudi, ki prostovoljno od drugod prihajajo na neko od doma oddaljeno mesto, da bi izkusili spremembo (Smith 1978, 2). To spremembo je MacCannell (1976) opisal kot »iskanje avtentičnega«, torej tiste kvalitete notranjega občutka, ki so jo ljudje industrijske in postindustrijske dobe domnevno izgubili in ga poskušajo z obiskom turistične destinacije najti.

Obiskovalci novih prostorov nosijo pred obiskom in ob obisku nekega kraja po Urruyu (1990, 3) v sebi pričakovanje, ki ga v veliki meri ustvarjajo ali vsaj krepijo mediji, oglasi in popularna kultura, ki ljudem predstavljajo določene značilnosti kot izjemne, enkratne (v primerjavi z njihovim vsakdanjikom). Sama sem skozi raziskovanje izluščila 16 temeljnih razlogov, zaradi katerih ljudje prihajajo (nekateri se tudi vračajo) na raziskovane tri prostore. (Badonejeva in Rosemanova (2004, 6) povzemata, da cilj popotovanja na posebne prostore vključuje tudi odmik od vsakodnevnih skrbi in obveznosti vsakdanjega življenja, da bi se ljudje simbolično »obnovili« za vrnitev v svoje zahtevno življenje.)

Razlogi, zaradi katerih se ljudje odpravijo na prostore moči, so precej raznoliki in pogosto so med sabo prepleteni, poskušala sem jih pogojno tematsko strniti in izdelati model vzrokov prihajanja na izbrane, nekoč romarske, danes vsebinsko in ponudbeno raznolike, prostore moči. Ob tem je treba zapisati, da so razlogi, zakaj ljudje prihajajo na te prostore, seveda zelo povezani z njihovim svetovnim nazorom in da so le redki prihodi ljudi enoznačni, saj se človeku po navadi neki prostor še posebej približa, ko se v povezavi z njim strne več razlogov, ki so se tam zgodili ali se tam dogajajo.

Temeljne razloge, zaradi katerih ljudje prihajajo na raziskovane prostore, sem na osnovi zapisov in intervjujev razdelila v naslednjih šest skupin: (1) religiozni –

tradicionalnokatoliški, (2) novodobniški, (3) zdravstveni, (4) turistični, (5) raziskovalni in (6) ostali vzroki.

(1) Religiozni – tradicionalnokatoliški vzroki prihajanj na prostore moči

Prošnje in zahvale na prostorih moči so precej pogost razlog prihoda na prostor moči v primeru, če gre za romarsko mesto.

Romanje zaradi izražanja prošenj ali zahval na svetem mestu je najpogostejši pojav obiskovanja romarskega prostora v krščanski kulturi. Kot primer tega je tudi antropološka analiza takega romanja k svetinjam sv. Frančiška v Braziliji, ki jo je predstavila Greenfieldova (1990, 5). Romarji obiskujejo romarsko mesto Canindi iz različnih razlogov. Obiskovalci, ki so pogosto naravnani k menjavi med prosilcem in svetim, h kateremu je bilo romanje namenjeno, pogosto gredo na romanje, ko je bila prošnja uslišana. Seveda mnogi prihajajo tudi zato, da bi obiskali sveti prostor in tam plačali obljubo svetemu. Mnogo romarji, sogovorniki v Candidi, so raziskovalcu govorili o obljubah, ki so motivirale potovanje ljudi pri iskanju pomoč iz stiske, najpogosteje zaradi želje po ozdravitvi bolezni. Kljub temu da se je večina bolnikov ob tej zaobljubi ali priprošnji istočasno zdravila pri zdravniku, je takrat, ko so se bolečine zmanjšale ali ko se je bolezen nehala, verjela, da se je to zgodilo ob posredovanju sv. Frančiška, zato se je v takem primeru romar čutil obvezanega izpolniti dano obljubo. Nekateri sogovorniki v Braziliji so prosili za pomoč pri družinskih težavah (žene so pripovedovale, da možje pijejo, da jih tepejo ali da tepejo otroke, da imajo druge ženske). Bili so tudi taki sogovorniki, ki so prosili, da bi njihove investicije uspele ali da bi zaslužili več denarja, da bi lahko opravili določen nakup ipd. Študenti so prosili za dobro opravljene izpite in ko je bil izpit uspešno opravljen, so romali k sv. Frančišku, da bi se mu zahvalili.

Tudi na mojih raziskovanih romarskih prostorih prihajajo ljudje na romarske prostore pogosto s prošnjami ali se za uresničeno zahvaljujejo. Taka sta dva raziskana prostora. Izražanje prošnje in zahvale spada med izredno osebne/intimne stvari, zato se sogovorniki po navadi niso pripravljene pogovarjati o njih. V pomoč so mi bile tri knjige vtisov, in sicer ena na Ptujski Gori in dve na Jeruzalemu (pri vzrokih sem analizirala le zapise iz knjige Jeruzalem 1). Iz vsake sem izbrala približno 3–4 mesece (Ptujška Gora: 3. 5. 2009 – 8. 8. 2009 (PG) in Jeruzalem 1. 5. 2009 – 1. 9. 2009 (Jeruzalem 1) ter naredila analizo zapisov

iz knjig vtisov. Zapise v Knjigi vtisov Jeruzalem 1 (hranjeno na Jeruzalemu v LTA Ljutomer) sem razdelila v pet sklopov (o lepoti Prlekije, Jeruzalema, o dobrotah vina, o dobroti hrane, o molitvi in o postrežbi). Ker tukaj ni bilo zapisanih prošenj in zahval, sem posamezne sklope uvrstila glede na vzroke, zaradi katerih se ljudje odločijo obiskati kraje moči. V poslednjih letih pa je na stranskem oltarju cerkve tudi knjiga, ki jo bom poimenovala Knjiga vtisov Jeruzalem 2. Zapisov v njej je veliko manj kot na Ptujski Gori, večinoma so v nemščini, nekaj v slovenščini in tudi v drugih tujih jezikih. Po pregledu sem razbrala, da se zapisi vsebinsko prekrivajo z zapisi s Ptujске Gore (obseg je skromnejši) in govorijo o lepotah cerkve, narave ter o prošnjah in zahvalah k Mariji in Bogu, zato jih posebej nisem analizirala. Kot primer bom navedla pet zapisov:

»Prosim za zdravje družine in otrok!« (Jeruzalem–2, 2012) ali

»Gospod Bože, Bog ... Lepo prosim čuvaj nas, podari nam zdravje, mir, srečo za mene, otroka, partnerja, družino, za vse ljudi na svetu in za vsa živa bitja ... Hvala Marija in Bog.« (Jeruzalem–2, 2013) ali

»Bitte um Gesundheit um die gesamte Familie. Danke, dass wir hier sein durfte. Amen.« (Op. p. »Prosim za zdravje za vso družino. Hvala, da smo lahko tukaj. Amen.«) (Jeruzalem–2, 2013)) ali

»Danke, das ich diesen wunderschönen Ort und diese schöne Kirche besuchen durfte.« (Op. p. »Hvala, da sem smel obiskati ta čudoviti kraj in to lepo cerkev.«) (Jeruzalem–2, 2013)) ali

»Lieber Mutter Gottes. Danken für Deinen Schutz. Danke, dass meine Familie und ich verschaut sind und bleiben von Krankheit und Unglück. Beschütze meine Tochter und meinen Enkelsohn und Schwiegersohn. Danke.« (Op. p. »Draga mati božja. Hvala za tvojo zaščito. Hvala, da smo moja družina in jaz zaščiteni pred boleznijo in žalostjo. Varuj mojo hčerko in mojega vnuka in zeta. Hvala.«) (Jeruzalem–2, 2013)).

Zapisane prošnje je obogatil pogovor s sogovornikom, ki je omenjenim vidikom splošnih prošenj na Jeruzalemu dodal še specifičnega:

»Vem pa, da so na Jeruzalem prihajale s priprošnjami žene, ki niso mogle imeti otrok, in so se potem prihajale sem tudi zahvaljevat. Na to nakazujeta tudi dva kipca majhnih otrok ob oltarju, ki so ju prinesli iz zahvale Materi božji, ker je uresničila njihove prošnje in so dobili otroka.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

Na področju Razkrižja te možnosti ni bilo, saj ni take knjige:

»Knjige vtisov v Razkrižju nisem našel in je tudi nisem nastavljal, saj Razkrižje ni bilo nikoli tako razširjen romarski kraj, kot je na primer Ptujška Gora.« (Inf. št. 41, duhovnik)

V obravnavanih 4 mesecih je bilo na Ptujski Gori popisanih 337 strani, v katerih pa so le redko izražene ločeno zahvale ali prošnje ali samo prošnja za eno stvar, zato sem se odločila, da zapise razdelim vsebinsko glede na to, o čem govorijo. Tako je v tem obdobju nastalo 894 prošenj in 141 zahval. V knjigi/zvezku si zapisi sledijo po časovnem vrstnem redu, zato bom tudi tukaj navedla zraven zapisa datum. Imena in priimke zapisujočih sem izpustila, prav tako sem popravila bistvene pravopisne napake zapisa, ob tem pa nisem spreminjala vsebine in namena zapisa. V zapisih je mogoče ločiti prošnje in zahvale za duhovne dobrine od prošenj in zahval za materialne dobrine (Pri poslednjih so predvsem prosili za službo, za dobro opravljene izpite, za uspešno dograditev hiše ipd.).

Prošnje in zahvale iz časovno izbranega odseka sem razdelila v 18 skupin, in sicer za odpuščanje, za vero, za blagoslov, za pravo odločitev, pravo pot, za delo, uspeh, materialne dobrine, za sorodnike, prijatelje, za partnerja, za otroke, za družino, za mir, za zdravje, za pomoč, za pokojne, za varstvo, za ljubezen, za srečo, za razumevanje, tolažbo, za vodstvo. Nekatere prošnje so namenjene tematsko, druge skupinam ljudi, vendar se jih tako preprosto tudi ni dalo ločiti, saj včasih prosijo za hčerko, za svojega moža, za zdravje ali pa namen prošnje ni jasno razložen. Za osnovo razdelitve sem uporabila delitev teologa Tikviča (2007), ki je v okviru svoje raziskave zapisov obdelal vpise v ptujskogorski knjigi v sicer drugem časovnem obdobju (v letu 2005); njegovo delo mi je služilo kot podlaga in hkrati kot potrdilo, da se tematike vpisov ponavljajo. Namesto njegovih 16 skupin sem oblikovala 18 skupin, pri tem sem nekatere njegove skupine odvzela in nekaj svojih (glede na potrebe zapisov) dodala. Prošnje in zahvale so največkrat pisale ženske (v svojem imenu ali v imenu vse družine), včasih je podpisan par ali pa vsi prisotni člani družine, včasih je zapis naredil član/predsednik neke skupine in so se ostali podpisali ali pa tudi ne, nekaj je zapisov moških, nekaj je zapisov otrok, vendar so v manjšem deležu.

Prošnje so namenjene predvsem Mariji kot priprošnjici pri Bogu, nekaj tudi Jezusu in samemu Bogu. V Tikvičevi (2007) raziskavi je iz zapisov 2005 narejena analiza poimenovanj, s katerimi poimenujejo verniki ptujskogorsko Marijo, kar 46 različnih poimenovanj (od Marije, svete Marije, Matere Marije, Device Marije, Zdrave Marije,

drage Marije do moje zveste in najdražje prijateljice ...), tudi v izvzetih zapisih iz leta 2009 se romarji večinoma obračajo na Marijo in jo poimenujejo z zelo različnimi imeni. V knjigi vtisov (prošenj in zahval) je tudi nekaj drugih zapisov, ki govorijo o lepoti ptujskogorske cerkve, o prelepem dnevu, o posebnem kraju ali pa opisujejo romarjevo doživljanje potovanja, zato sem jih omenila v drugih odsekih.

Zapise v knjigi vtisov na Ptujski Gori, ki so osredotočeni na zapise prošenj in zahval, sem torej razdelila v naslednje sklope (Glej Tabelo 3.1):

Prošnje (4) in zahvale (0) za odpuščanje

»Prosim Marijo Božjo, da mi Maja odpusti vse nepremišljeno izrečene in napisane besede. Še vedno te imam (Maja) rad.« (PG, 2009);

1. Prošnje (13) in zahvale (0) za vero:

»Marija Gorska, prosim za nas, za zdravje, vero, božji mir in medsebojno ljubezen.« (PG, 2009);

2. Prošnje (18) in zahvale (6) za blagoslov:

»Prosim za zdravje moje celotne družine in Tvoj blagoslov.« (PG, 2009);

3. Prošnje (5) in zahvale (1) za pravo odločitev, pravo pot:

»Pokaži nam pravo pot v življenju.« (PG, 2009) in »Hvala za vso pomoč pri odločitvah.« (PG, 2009);

4. Prošnje (36) in zahvale (2) za delo, uspeh, materialne dobrine:

»Pod tvoje varstvo o Marija te prosim, da bi MAT bil vprašan 5 in da bi imel končni uspeh 5.« (PG, 2009) ali »Prosim Sveta Mati božja, pomagaj Branku dokončati hišo in v njej bivati z božjim blagoslovom srečno in v zdravju. Hvala.« (PG, 2009);

5. Prošnje (44) in zahvale (1) za sorodnike, prijatelje:

»Mati Marija, hvala ti za vse. Prosim te za zdravje in srečo v družini, za sorodnike in prijatelje.« ali »Sveta Marija, prosim za zdravje moje družine in vseh sorodnikov.« (PG, 2009);

6. Prošnje (23) in zahvale (1) za partnerja:

»Vedno znova rada prihajava k tebi draga mati božja, saj si tu nabirava moči za skupno pot. ...« (PG, 2009) ali »Marija, pomagaj nama, da bova srečna ostala skupaj za vedno.« (PG, 2009) ali »... Pomagaj mojemu možu, da bo zdrav in dobre volje tudi takrat, ko ne bo v elementu.« (PG, 2009);

7. Prošnje (46) in zahvale (6) za otroke:

»/.../ in da hčerka opravi popravni izpit.« (PG, 2009) ali »Daj sinu Vojku naraščaj.« (PG, 2009) ali »Marija lepa hvala za vse darove, ki si mi jih dala. Prosim te, da bi tudi jaz postala mama.« (PG, 2009) ali »Prosim za zdravje moje hčerke.« (PG, 2009);

8. Prošnje (191) in zahvale (18) za družino:

»Mati Marija, hvala za vse, varuj še naprej našo družino in vse družine na Slovenskem.« (PG, 2009) ali »Hvala za srečno družino, dobrega moža in zdrave otroke.« (PG, 2009) ali »Mati Marija, hvala ti za tvoje priprošnje in pomoč zame in za mojo družino in prosim, vodi jo po pravi življenjski poti in izprosi vseh potrebnih milosti, predvsem zdravja, vere, upanja in zaupanja za mojo družino in zame.« (PG, 2009) ali »Sveta Marija, majko božja! Prosi za nas, za mojo družino, da najde mir v duši in da premagamo sedanjo krizo, v kateri smo se znašli.« (PG, 2009) ali »Heilige Mutter Gottes vom Jeruzalem bitte für mich und meine Familie. (Op. p. Sveta Mati božja z Jeruzalema, prosim te zame in za mojo družino.)« (PG, 2009) ali »Marija hvala za čudovita sinova. Čuvaj še našo družino. Hvala!« (PG, 2009);

9. Prošnje (32) in zahvale (5) za mir:

»Mamica Marija, prosim za ljubo zdravje, mir, ljubezen in sožitje vseh mojih ...« (PG, 2009) ali »Iščem notranji in družinski mir. Prosim lepo.« (PG, 2009) ali »Vrni mi prosim notranji mir.« (PG, 2009);

10. Prošnje (256) in zahvale (50) za zdravje:

»Hvaljena Marija za življenje in zdravje.« (PG, 2009) ali »Za zdravje te prosim blagoslovljena Mati Marija, odvzemi mi bolečine. Iz srca prosim. ... Hvala.« (PG, 2009) ali »Hvala ti mati za ozdravitev.« (PG, 2009) ali »Za zdravje in voljo še naprej.« (PG, 2009) ali »Naj nas vse obdaja zdravje.« (PG, 2009) ali »Marija Mati, prosim te lepo, daj mi zdravja in vsej moji družini.« (PG, 2009) ali »Prosim za zdravje.« (PG, 2009) ali »Hvala za vse dobro. Prosim za zdravje nas vseh na svetu.« (PG, 2009);

11. Prošnje (27) in zahvale (3) za pomoč:

»Prosimo Marijo za pomoč v preizkušnji.« (PG, 2009) ali »Zdrava Marija, milosti polna, prosi za nas.« (PG, 2009) ali »... prosim te in prisrčno hvala. Zaobljubo bom držal do konca svojega življenja.« (PG, 2009);

12. Prošnje (4) in zahvale (0) za pokojne:

»Bog, ljubi bog, vsi angeli v nebesih, čuvajte mojo babi.« (PG, 2009);

13. Prošnje (61) in zahvale (20) za varstvo:

»Varuj nas vsega hudega.« (PG, 2009) ali »Hvala za zavetje, ki nam ga daješ.« (PG, 2009) ali »Sveta Marija mati božja, hvala ti, da nas varuješ in bdiš nad nami. Prosimo

te, da si še naprej mati, ki nas varuješ in pomagaš na poti našega življenja. Hvala ti.« (PG, 2009) ali »Tukaj se počutim varna.« (PG, 2009) ali »Hvala, ker naju in nas tako srčno jemlješ v svoje zavetje.« (PG, 2009) ali »Bodi z nami mati Marija. Ptujška Gora čuvaj nas vse.« (PG, 2009);

14. Prošnje (41) in zahvale (12) za ljubezen:

»Hvala ti Marija – naj bo najino življenje napolnjeno z ljubeznijo.« (PG, 2009) ali »Hvala ti Mati Marija za blagoslove. ... Hvala ti za tvojo ljubezen tudi za mene.« (PG, 2009);

15. Prošnje (61) in zahvale (7) za srečo:

»Dovoli in pomagaj mi, da bom srečo delila vsem, ki me obkrožajo.« (PG, 2009) ali »Hvala za srečo.« (PG, 2009) ali »Hvala ti za vse dobro.« (PG, 2009) ali »Prosimo za nas, daj nam zdravja, sreče ter veselja.« (PG, 2009);

16. Prošnje (9) in zahvale (0) za razumevanje, tolažbo:

»Zahvala za uteho.« (PG, 2009) ali »Prosimo za zdravje, srečo in družinsko razumevanje.« (PG, 2009);

17. Prošnje (23) in zahvale (9) za vodstvo:

»Ljuba Mati, reši mi Mateja vseh skušnjav, privedi ga na pravo pot.« (PG, 2009) ali »Marija milosti polna, priporočam ti vse svoje drage, da nam stojiš ob strani in nam kažeš pravo pot.« (PG, 2009).

Moja sogovornica je podkrepila najštevilčnejšo prošnjo, prošnjo za zdravje, s svojo izpovedjo:

»Ptujška Gora je zadnja leta moj priljubljeni kraj. Sem prihajam pogosto kaj prosit ali se za kaj zahvalit. Danes sem prišla, ker sem bila pred operacijo tukaj. Zelo sem se bala, da bi bilo rakasto. Prosila sem Marijo, da bi bilo vse dobro in da bi mi dala moči, da bi vse to mirno zdržala. Hvala Bogu in Mariji, vse je dobro.« (Inf. št. 42, upokojenka)

Obiskovalci cerkve, če posplošimo glede na zapise, najpogosteje (kar skoraj tretjina) prihajajo na Ptujško Goro prosit za svoje zdravje ali zdravje drugih, včasih tudi kar na splošno, petina obiskovalcev prosi za svojo družino, z veliko manjšim deležem sledijo prošnje za varstvo (6,85 %), srečo (6,57 %), ljubezen (5,12 %), za otroke (5,02 %). S še nižjimi odstotki sledijo prošnje za sorodnike in prijatelje, za delo, uspeh, materialne dobrine in za vodstvo, vse ostale prošnje so v minimalnem deležu.

Tabela 3.1: Številčni prikaz prošenj in zahval s Ptujске Gore (3. 5. 2009 – 8. 8. 2009)

Namen prošnje ali zahvale	Prošnje	Zahvale	Skupaj	Odstotki
1. Za odpuščanje	4	0	4	0,39
2. Za vero	13	0	13	1,25
3. Za blagoslov	18	6	24	2,31
4. Za pravo odločitev, pravo pot	5	1	6	0,57
5. Za delo, uspeh, materialne dobrine	36	2	38	3,67
6. Za sorodnike, prijatelje	44	1	45	4,34
7. Za partnerja	23	1	24	2,31
8. Za otroke	46	6	52	5,02
9. Za družino	<u>191</u>	<u>18</u>	<u>209</u>	<u>20,19</u>
10. Za mir	32	5	37	3,57
11. Za zdravje	<u>256</u>	<u>50</u>	<u>306</u>	<u>29,56</u>
12. Za pomoč	27	3	30	2,89
13. Za pokojne	4	0	4	0,39
14. Za varstvo	61	20	81	6,95
15. Za ljubezen	41	12	53	5,12
16. Za srečo	61	7	68	6,57
17. Za razumevanje, tolažbo	9	0	9	0,87
18. Za vodstvo	23	9	32	3,10
Skupaj	894	141	1035	

Maša in romanje sta v preteklosti obiskovalce privabljala na vse tri raziskovane kraje, v Razkrižje, kot mi je ob srečanju razložil moj tamkajšnji sogovornik:

»Prihajali so iz Prekmurja, s Hrvaške, iz Razkrižja in okoliških vasi. Ne vem natančnega razloga, zaradi katerega je prišlo do predstavitve romarskega praznika na dan sv. Janeza Krstnika. /.../ To je romarski kraj bolj lokalnega značaja. Romanja so po vojni počasi zamirala, ohranil se je predvsem praznik na sv. Ivana Krstnika dan.«
(Inf. št. 41, duhovnik),

na Jeruzalem:

»Jaz se spomnim kot otrok, da smo šli na to žegnanje, na to romanje. Takrat so bile ceste makadamske, zgoraj ta prostor parkirni je bil makadam, tam so stali »štanti« z medenimi izdelki itd. in če smo bili otroci pridni, potem smo dobili kakšen medenjaka,

so nam ga kupili starši, če so seveda le lahko. /.../ Zelo veliko ljudi je prihajalo in takrat ni bila samo cerkev polna, ampak še okrog cerkve je bilo veliko teh ljudi, ki so priromali na Jeruzalem, tako da je bilo res lepo. ...» (Inf. št. 15, zaposlen v turizmu), zadnjega pol stoletja pa predvsem na Ptujsko Goro.

Romanje je versko dogajanje, ki je povezano s temeljno človeško izkušnjo verovanja in odgovarja človekovi potrebi po preseganju navadne izkušnje v skrivnostno izkušnjo presegačnega (Petrič 1997, 9). V krščanstvu se je romanje začelo s potovanji na svete kraje, kjer je hodil Jezus, v Palestini, pozneje h grobovoma sv. Petra v Rimu in sv. Jakoba v Santiago de Compostelo v Španiji, v srednjem veku in baroku so se razširila romanja tudi h grobovom drugih svetnikov in nato k podobam, ki so predstavljale svetnike, še pogosteje pa Marijo (Baumgartner 1994, 290). Tudi romarjeva molitev se pogosto ne nanaša samo na Boga, ampak se verniki velikokrat obrnejo na Marijo, angele ali svetnike, ki so priprošnjiki ljudi pri Bogu. Vsem romarjem, ki prihajajo k Mariji, je skupno to, da prinašajo s seboj svojo življenjsko zgodbo. Eni se Mariji zahvaljujejo zanj, drugi jo prosijo, nekateri pa se pri Mariji sploh ne ustavijo. (Tikvič 2007, 25–26)

Za mnoge so ti kraji pomembna zatočišča upanja, ki jim dajejo vero in moč za vsakdanje življenje. Tako na Ptujski Gori kot na Jeruzalemu je bilo nekaj vpisov hvaležnosti za to, da jim je bila dana možnost, da so prišli na to romanje:

»Hvala Bogu in Materi Mariji, da smo po božji milosti smeli biti tu.« (PG, 2009)

Molitev se je v povezavi z zdravjem skozi stoletja različno sprejemala. Hipokrat je menil, da pacient lahko moli k bogovom za ozdravitev, a si vseeno naj pomaga sam z medicinsko znanostjo; pri tem pojmovanju eno ni motilo drugega (Fosarelli 2009, 45). Molitev je lahko del romanja, del maše, so pa tudi obiskovalci svetih prostorov, ki se za kratek čas ustavijo v cerkvi, pomolijo in gredo dalje ali pa gredo z družino na izlet, še hitro stopijo v cerkev, pomolijo, morda prižgejo svečko in se napotijo dalje:

»Vsakih nekaj mesecev pridem. Čez poletje in jeseni pogosteje. Ne morem, da ne zaidem v cerkvico, če je le odprta. Postojim, pomolim, prižgem svečko. Enkrat, ko sem semkaj pripeljala prijatelje iz Gorenjske, smo zvonili v zvon želja. Tukaj se umirim.« (Inf. št. 11, novinarka)

(2) Novodobniški vzroki prihajanj na prostore moči

Udeležba na novodobniških delavnicah je eden od razlogov, zaradi katerega ljudje prihajajo na prostore moči in jih spoznavajo tudi drugače. Novodobniki poskušajo prostore moči ljudem razložiti in približati tudi na svoje načine; predvsem to izvajajo geomanti in radiestezisti. Poslednji so imeli tovrstne delavnice in skupna druženja že pred leti, ko so odkrivali prve prostore moči v Prekmurju; med drugim so izmerili prostor, ki so ga poimenovali Razkriški kot, medtem ko so geomanti s Pogačnikom bolj raziskovali Jeruzalem z okolico:

»Mi smo imeli delavnice, to so bile včasih podaljšane vikend delavnice, celotedenski seminar, ker smo imeli več različnih skupin v več letih. a metoda raziskovanja prostora, lahko ji kar rečemo geomantija, ima dva elementa ali tri elemente. Prvi element je zaznava mentorja ali tistega, ki vodi in potem usmerja skupino skozi prostor, drugi del te zaznave je, ko skupina obišče neko točko in deli občutke, občutenja izmenjuje, tretji in tisti najpomembnejši element je, kako vsak posameznik to občuti in kako ter na tak način to artikulira. Nekateri so spretnejši v artikulaciji, nekateri so spretnejši v zaznavanju, in tako v skupini to lepo pride ven, ena taka celostna slika, zaradi tega ker se ta različnost zaznava.« (Inf. št. 67, novodobnik, zaposlen v turizmu)

Zasledila sem možnost vodenja z radiestezistom, bioenergetikom v Razkrižju (za skupine ali posameznike) ali pa možnost udeležbe na geomantičnih delavnicah:

»Srčno vabljeni na Sproščujoč konec tedna v zdravilnem objemu sil narave in matere Zemlje (5.–7. oktober 2007) /.../ Naš prvi srčni pozdrav pokrajini bomo posvetili Muri v bližini Razkrižja, ker se bomo energijsko povezali v skupino, ustvarili skupno avro svetlobe in srčnosti, ki jo bomo negovali in nadgrajevali skozi cel vikend. Potrkali bomo na vrata nevidnih svetov pokrajine in skupaj zaprosili duhove narave in boginjo Muranijo, da nas vodijo skozi skrivnosti in bogastva vitalnih sil prostora. /.../ Vodenje bo oblikovano kot delavnica, tako se bomo vsem krajem, ki jih bomo obiskali, približali tako, da bomo občutili njihove nevidne razsežnosti in bogastva, učili se bomo vzpostavljati komunikacijo in sodelovanje z bitji narave. Vsi kraji, ki jih bomo obiskali, imajo zdravilne lastnosti, pričakujemo lahko, da bomo po izletu energijsko regenerirani in da bomo s to izkušnjo dodali kamenček v mozaiku osebnega razvoja. /.../ Izlet bo vodila Katja Majer, geomantinja in akademska

kiparka.« (Izvleček iz vabila Sproščujoč konec tedna v zdravilnem objemu sil narave in matere Zemlje, podobno v vabilih Zdravilen objem matere Zemlje in Doživimo srce Muranije).

Zanimalo me je, kakšen je bil osnovni namen teh delavnic in moja sogovornica (voditeljica nekaterih delavnic) mi jih je predstavila takole:

»Delavnice niso imele namena samoozdravljenja, temveč spoznavanja narave kot subjekta, razvijanje ljubečega osebnega odnosa do nje. /.../ Odkrito povedano, se ne spomnim česa tako senzacionalnega, da bi to bilo kot en bum, ki ljudi pritegne. Gre za veliko intimnih prijetnih doživetij in zadovoljstva. Ne mečemo se po tleh in ne travmiramo in ne tulimo in ne izvajamo čudežnih ozdravitev. Hodimo v naravo in ne čutimo. Kot mnogi drugi ljudje, le zorni kot želimo čim bolj razširiti.« (Inf. št. 40, geomantinja)

Občutenja uglašnosti energij so značilna za posameznike, ki se ukvarjajo profesionalno ali le zase z energijami, z iskanjem osebnega ravnovesja, z iskanjem pozitivnosti preko narave, novodobniških miselnosti. Beseckjeva (2001, 367) opisuje reflektivno duhovnost (obliko novodobništva) kot pot sodobnih ljudi, preko katere prinašajo religioznost v svoje življenje. Poudarek novodobniške duhovnosti je na individualnem dožemanju religioznosti, ki ga ljudje vse pogosteje uporabljajo v razgovorih o smislu življenja, o pomembnih temah reflektivne duhovnosti. O tem področju po navadi redkeje spregovorijo, razen če se s tem profesionalno ukvarjajo in želijo to širiti med ljudi:

»Uglašnost energij, to ljudje spontano čutijo. Dosti je pa tudi na izročilu. Marsikje najdeš take uglašene prostore, pa le peščica ve zanje ali pa sploh nihče.« (Inf. št. 40, geomantinja)

Se pa tudi nekateri, za katere ne morem trditi, ali so novodobniki ali se samo tako izražajo, opogumijo in ustvarijo kak tak vpis v knjigo: *»S pozitivno energijo, ki sem jo dobila tu v Jeruzalemu v prelepi cerkvi, izražam naše zadovoljstvo z izletom.« (Jeruzalem–1, 2009)*

Raziskovanja prostorov moči se lotijo posamezniki, ki se s tem profesionalno ali pa v prostem času namensko ukvarjajo; to so večinoma novodobniki, ki veliko berejo o teh stvareh, razmišljajo, preverjajo prebrano na prostorih moči in verjamejo, da tako spoznavajo svet, v katerem živijo:

»Zelo me zanimajo te stvari. Sam sem sociolog in veliko berem o tem. ... Taka mesta so povsod po svetu. Ljudje razmišljajo o Egiptu, o izvoru piramid, o namenu in starosti piramid. Postavljajo teorije, vendar z današnjo znanostjo in znanji, ki so priznana kot verodostojna, daleč ne morejo odgovoriti na zastavljena vprašanja. Stvari imajo globlji smisel. Piramide so postavljene na svetih prostorih ...« (Inf. št. 32, novodobnik in sociolog)

Seveda pa prostorov moči ne raziskujejo le novodobniki, ampak po svoji službeni strokovnosti ali zaradi notranjih nagibov zgodovinarji, umetnostni zgodovinarji, geografi, teologi, razvijalci turizma, v manjši meri tudi nekateri kemiki, fiziki, računalničarji; poslednji so v večini hkrati novodobniki.

(3) Zdravstveni vzroki za obiskovanje prostorov moči

Voda je zelo pomemben razlog, zaradi katerega ljudje prihajajo na prostor moči, in sicer so v okvirih raziskave obiskovalci prihajali v Razkrižje k Ivanovemu izviru. Razlogi, zaradi katerih so se odločili, da je ta voda nekaj posebnega in da je vredno hoditi po njo, so različni. Nekateri sogovorniki so izrazili skrb za zdravje, saj se npr. bojijo kemičnega onesnaženja vode:

»Ja, ta voda je zame najboljša. Sem se vozim po njo iz Radomerja pri Jeruzalemu. Drugi vodi ne verjamem. Ne iz pipe ne iz steklenic. Kdo ve, kaj vse dajejo v njo, da je obstojna. Če ne drugega, če samo pomislim na kemikalije, s katerimi čistijo cisterne, v katerih je voda. Ne, hvala. Na to vodo se zanesem in ta voda mi prija.« (Inf. št. 56, vinogradnik, mizar)

S kvalitetno vodo poskušajo ohranjati/vzdrževati svoje zdravje, zelo pogost pa je tudi dvom o vodi iz vodovoda in o vodi v plastenkah:

»To vodo uporabljamo kot vodo za odžejanje. Za drugo je ne uporabljamo. /.../ Ne verjamem pa kupljenim vodam. Ne verjamem, da tam ni nič dodanega. Prvo je tam mrtva voda, drugo jo zagotovo spustijo skozi kak kemijski proces ali ji kaj dodajo, da lahko zdrži leto ali dve.« (Inf. št. 37a in Inf. št. 37b, mlad par)

Oporečnost vode je v nižinskem delu v Prekmurju pereče vprašanje, kar so potrdili občasni sogovorniki, ki so trdili, da so prisiljeni prihajati tja po vodo⁵⁰:

Inf. št. 69a: »Hvala vam. Medve imava velike steklenice, tako je hitreje. Moramo prihajati sem, saj je voda pri nas grozna.«

Inf. št. 69b: »Saj veste. Mi smo na nižinskem poljedelskem območju, vse se škropi in vse to pronica v vodo. /.../ »Od tukaj blizu sva, iz Odrancev. Včasih je tako, da je treba vodo prekuhavati, sicer pa je vedno bolje, da domače vode ne piješ.«

Inf. št. 69a: »Zadnja leta smo se navadili in prihajamo sem. Pri nas jo uporabljamo za pitje, pa tudi za čaje in juhe, če je dovolj doma.« (Inf. št. 69a in Inf. št. 69b, obiskovalki izvira)

Uporaba te vode se med sogovorniki zelo razlikuje, saj jo nekateri (teh je bilo med sogovorniki največ) uporabljajo le svežo (do štirih dni), drugi jo uporabljajo še za čaj ali kavo, tretji iz nje tudi kuhajo:

»Mi to vodo uporabljamo le za pitje in za kavo. Vsak dan si pridemo peš ponjo, ker živimo v neposredni bližini. Da bi z njo kuhali, nismo razmišljali.« (Inf. št. 30, domačinka, uradnica)

Voda se zdi nekaterim sogovornikom preizkušena in dovolj dobra, da jo uporabljajo tudi za dojenčke:

»Ko smo pri tASTU, si vedno pridemo sem po vodo. V Ljubljani je voda katastrofa, toliko klora je /.../. Tudi to vodo sem otroku, dojenčku, sprva prekuhaval, pa ni nič ostalo. Tako lahka je. Zdaj ji dajem kar tako za piti.« (Inf. št. 36c, mlada mamica)

Prav posebna je uporaba te vode za izdelavo sekundarnih izdelkov, moja sogovornika ob izviru sta jo točila, ker sta se odločila, da bosta pripravila pravi bio kis, v katerem bo vse čim bolj domače in naravno:

»Odločila sva se, da bova pripravila bio kis. Šla sva in nabrala neškropljene stare sorte jabolk in sva se odločila, da jih bova prelila z izvirsko vodo. Tako bo vse bio. To vodo tudi pijemo, vendar po njo ne prihajamo redno.« (Inf. št. 27a in Inf. št. 27b, delavka v tovarni in kmet)

⁵⁰ http://www.odranci.si/funkcijske_strani/novica/article/obvestilo-pitna-voda-1/ (OBVESTILO - pitna voda; Občinska uprava Občine Odranci – 6. 4. 2014. Dosegljivo: 28. 12. 2014)

Še dodaten razlog pa je v razkriški vodi našel par iz Celjskega:

»Pred nekaj leti sva bila z ženo v lendavskih toplicah, takrat sva se slučajno tukaj ustavila. Natočila sva si vodo in se odpeljala. A voda nama je bila tako okusna, tako živa, tako pitna, da jo od takrat vedno, ko greva v vaše kraje, natočiva za domov. Včasih pa si omisliva kar izlet v te kraje, da še zraven natočiva vodo. Pa še nekaj vam povem, ta voda ni kar tako, je pravi afrodizijak.« (Inf. št. 19a in Inf. št. 19b, turista)

Zanimiva so tudi razmišljanja sogovornikov o dokazih o tem, zakaj je ta voda res nekaj posebnega. Nekaterim je dovolj tabla z napisom, da je to pitna voda in da imajo doma obvestilo o nujnosti prekuhavanja, drugi se zanesejo na meritve radiestezistov, mnenja geomantov, bioenergetikov, vodstva lokalne občine. Ob izviru si pogosto ljudje tudi prenašajo informacije, so pa bili tudi taki sogovorniki, ki jim je bila voda okusna, sveža, prijetna in jo pijejo zaradi užitka. Prav poseben pa je način razmišljanja o kvaliteti vode, povezan z »dokazom« z ribicami iz akvarija:

»Verjamem, da je ta voda res dobra za pitje. Tako sem se odločil po tem, ko sem kupil ribice in sem jim dal vodo iz vodovoda. Pa so poginile. Nato sem kupil nove ribice in sem jim dal ustekleničeno vodo in so poginile. Potem sem še poskušal z izvirsko vodo iz Ivanovega izvira in ribe so preživele. Od takrat uporabljam to vodo. Tako za ribe kot zase.« (Inf. št. 14, strojnik)

Zdravje je (glede na zapisane prošnje) najpogostejši razlog, zaradi katerega se romarji odpravijo na ptujskogorski romarski kraj.

Zdravje in bolezen sta antagonizma, zdravje je po WHO (1978) zelo splošno označeno kot vsako stanje polnega fizičnega, duhovnega in socialnega dobrega počutja. Ravno poslednje govori o tem, da je zdravje mnogo več kot le dobro fizično in psihično stanje. Bolezen pa je tista, s katero se ukvarja vrsta strokovnjakov, je polje, ki je natančno definirano. V zadnjih dveh desetletjih se znanost vse več ukvarja tudi z zdravjem (ohranjanje zdravja, promocija zdravja, zdrav način življenja ...). Zdravje je po Uletovi (2003, 34) varnostna rezerva možnih reakcij, je tolerančna meja zoper nezanesljivost okolja; zdravje je način obvladovanja eksistence, kar je ob brezbolečinskem stanju najbrž pomembna značilnost tendence po zdravem treniranem telesu, ki je ideal v sodobni (tudi slovenski) družbi. Medicina predstavlja le en pogled na realnost, zato na poglede o zdravju in bolezni

vplivajo tudi mediji, oglaševalci, farmacevtska industrija, politika, šola idr. Vsem tem dejavnikom posameznikoga pogleda na zdravje pa je skupno, da je zdravje postalo samo po sebi cilj in ne sredstvo, da je postalo neke vrste ideologija, vera v odrešenje, metafora za človeško blaginjo in pomembna potrošniška dobrina (Ule 2003, 42, 49).

Najverjetneje ravno to poudarjanje skrbi za zdravo telo ter zdravje telesa in duha, skozi katero gre človek v procesu socializacije v svojem sociokulturnem okolju, mešanje tradicionalnih predstav o boleznih z novejšimi znanji o telesu na mikro in nanoravni vpliva na to, da je najpomembnejši razlog obiskovanja dveh od treh raziskovanih prostorov zdravje, čeprav je le-to pomemben razlog obiska tudi na jeruzalemskem prostoru. Na razmah pomena zdravja kažejo že rezultati slovenske javnomnenjske raziskave iz leta 1996 (Ule 2003, 44), kjer so anketiranci med vrednotami na prvo mesto postavili zdravje. Ljudje torej nosijo na sebi bremena odgovornosti za svoje telo, za skrb za zdravje, za dober videz, za ohranjanje življenjske energije, optimizem kljub težjim, kriznim časom v poslednjih obdobjih.

Zaradi zdravja prihajajo ljudje tudi v Razkrižje posedet na energijske točke ali popit energijsko bogato vodo. Do teh sogovornikov in pogovorov je bilo težje priti, tudi že zaradi etičnosti, saj jim nisem mogla in ne smela vsiljevati te tematike, če ljudje ne želijo o tem govoriti, a z leti se je nabralo nekaj sogovornikov, ki so bili pripravljeni povedati svojo izkušnjo:

»Pred 12 leti sem hudo zbolel na želodcu in zdravniki so mi rekli, da bo obvezna operacija. Sumili so na rak. Vsak dan sem prihajal k Ivanovemu izviru in si točil njegovo vodo ter postal ali posedel na njegovih točkah. /.../ Vsak dan sem prihajal šest mesecev, nato sem šel na zdravniški pregled. Že v sredini sem opazil, da se je moje stanje močno izboljšalo, zato sem tudi vztrajal. Ko sem se vrnil k zdravnikom, jim nič ni bilo jasno, so pa mi jasno povedali, da bolezni ni več. /.../ Osem let po tistem me je začela boleti roka in rama. Ker od želodca naprej prihajam po vodo vsak teden, sem se ob tem še odločil, da bom hodil na točko za okostje. /.../ Poglejte (dvigne roke)! Bolečine so izginile.« (Inf. št. 31, kmet)

S kolesom se je pripeljal tudi dedek 60. let, kolo je pustil ob mostičku in se odpravil peš proti eni izmed točk na hribu. Sedel je 15–20 minut, nato se je spustil k izviru. Natočil si je plastenko vode in zapletla sva se v pogovor:

»Pred nekaj leti sem hudo/težje zbolel za revmatizmom, imel sem močne bolečine, injekcije in zdravila niso pomagali in začel sem vsak dan prihajati sem in vsak dan sem posedel na točki za kosti in na točki za ravnovesje v telesu. Prihajal sem ves mesec in stanje se mi je močno izboljšalo. Nadaljeval sem tudi drugi mesec. Bolečine so izginile in antirevmatikov mi ni treba jemati. Potem sem prihajal približno enkrat tedensko. Vodo sem pil vsak dan svežo, od takrat se trudim priti enkrat tedensko ponjo. Posedim in se sprostim. Čez nekaj let me je vsekalo v križu, spet sem prihajal vsak dan in bolečina je izginjala postopoma, dokler popolnoma ni izginila.« (Inf. št. 35, strojnik)

Novodobnik Inf. št. 12, radiestezist mi je pojav iskanja in namena teh točk pojasnil tako:

»Različne osebe hodijo na te točke. Eni pridejo z namenom, da bi si pomagali zdravstveno, eni pridejo z namenom, da so v naravi in da se družijo. Tisti, ki si pridejo iskat zdravja, pa začutijo to energijo in večina to začuti. V petih minutah, če se sprostiš in če ne razmišljaš o ničemer, lahko to začutiš. Vse točke, ki so tukaj oštevilčene, imajo veliko količino energije. Tistih, ki so imele manjšo energijo, nismo oštevilčili in tudi ne točk, ki so se ponavljale.« (Inf. št. 12, radiestezist)

Na točke so prihajali tudi ljudje, ki niso ničesar čutili ali pa so imeli občutek, da so točke nanje negativno vplivale:

»Seveda, tega bo najbrž že pet let, kar sem bila tam. Imam pogoste glavobole in sem mislila, da če nekateri hodijo, bi šla še jaz, morda pa bi mi kaj pomagalo.« (Inf. št. 57, upokojenka)

Nekaterim so bile točke zadnje upanje ob zdravniški pomoči:

»Moja bolezen se je spet poslabšala. Leto dni ne bom šla v službo. Potem bomo videli.« Solze so ji zalile oči: »Sem prihajava; drugega takega kraja ne poznavam. /.../ Tukaj se umirim. Upam, da spet zberem moč in premagam to bolezen.« (Inf. št. 7, učiteljica)

Njeno upanje je čez mesece utihnilo skupaj z njo.

Prav s posebnim razpoloženjem o vplivu točk na zdravje je z mano govorila sogovornica, ki ni vedela, da pije izvirske vode, vendar je imela občutek, da je le-ta delovala takoj ob vsakem požirku:

»Potem sem bila še enkrat s prijateljico. Rekla je, da ničesar ne čuti, jaz sem pa čutila mravljince po rokah. Napolnili sva steklenice z vodo in sedli v avto. Komaj sva naredili prve kilometre, je mene začel močno boleti zob. Bilo je nevzdržno, zato sem po torbici začela iskati tableto proti bolečinam. Našla sem jo, vendar nisem imela s sabo vode. Prijateljica, ki je vozila, je rekla, naj vzamem steklenico z vodo, ki je na zadnjem sedežu. Tableto sem dala v usta in naredila dva, tri požirke vode. Zobobol je nenadoma prenehal. Zdelo se mi je čudno, vendar zobobol je prenehal. Po nekaj kilometrih me je začel zob spet močno boleti. Segla sem po drugo tableto in v trenutku, ko sem jo poplaknila, je zobobol izginil. Pa saj ne more biti res, sem rekla že glasno. Vprašala sem prijateljico, kaj ima to za vodo, saj sem bila zraven, ko sva vodo iz izvira dali v prtljažnik. Prijateljica je to potrdila, vendar je rekla, da je eno od steklenic dala na zadnji sedež. Tako sem potem do doma po požirkih pila to vodo in zobobol se več ni pojavil.« (Inf. št. 38, trgovka)

Po Dowu (1986, 59) vsak sistem simbolične ozdravitve temelji na modelu eksperimentalne realnosti, ki jo je mogoče imenovati mistični svet. Tudi na raziskovanih področjih teh ozdravitev so med novodobniki in romarji tovrstne ozdravitve pojmovane mistično oziroma imajo prizvok nadnaravnosti, čeprav jih uradni zdravniki v večini ne povezujejo s temi prostori. Obiskovalci teh prostorov jim pripisujejo posebno moč, v katero sami verjamejo. Vera v zdravilno delovanje teh prostorov izhaja že iz preteklosti, ko so ljudje prihajali na te prostore kot romarji in se skozi pripovedi prenaša na naslednje generacije, oživlja se skozi posamezne ozdravitve v sedanosti; ti prostori pa so dobili nov pomen še posebej v zadnjih dveh desetletjih z oživljeno novodobniško miselnostjo, ponovno mistično oznako in postavitvijo energijskih mest.

Sprostitev, občutenje miru, dobro počutje, tolažbo so sogovorniki našli na vseh raziskovanih prostorih, pogosto so za to po pripovedovanju turistične delavke prišli tudi prosit na Ptujsko Goro:

»Še vedno me to presune, koliko ljudi pride sem po neko uteho, željo, se sem zateka. Jaz nisem med njimi. ... Veliko ljudi je omenilo, da občutijo notranji mir, ko pridejo sem. Veliko jih pride samo na trg posedet in rečejo, da so prišli posedet, kajti tukaj občutijo ta mir.« (Inf. št. 61, zaposlena v turizmu),

kar je vidno iz zapisov v Knjigi vtisov. Razkrižje v odmaknjenem kraju, ob vodi in točkah je nekatere prav tako pritegnilo s temi lastnostmi:

»Sem pridem, da se sprostim in da spijem ter si natočim za domov izvirsko vodo. Ne prihajam prav pogosto, saj nimam veliko prostega časa. Pogosteje se spomnim na ta prostor, kadar sem utrujena, izmučena. Potem pridem sem, se sprehodim, malce postojim na kakšnem od mest in vedno odidem lažja, olajšana.« (Inf. št. 66, novodobnica)

Podobne potrebe je izrazil sogovornik dedek, ki se še vrača v domovino in ga vleče prav k Ivanovemu izviru, čeprav že leta dolgo ne živi več v Sloveniji in tudi več nima tukaj najožjih sorodnikov:

»Nekdaj sem bil Prekmurec, zdaj že okrog 50 let živim v ZDA in odkar mi je umrla žena (zadnjih deset let), sam prihajam v Slovenijo. Enkrat letno za en mesec. V hotelu v Ljutomeru si najamem sobo, rent-a-car in se potem pogosto zapeljem do Razkrižja. Rad posedim, na kateri od točk, rad pijem in si natočim to vodo iz izvira za s sabo.« (Inf. št. 23, upokojenec)

Prav posebno olajšanje daje obiskovalcem Jeruzalem:

»Poseben je. Sam sem delal skoraj vsakodnevno v turističnoinformativnem centru na Jeruzalemu v letih 2002 do 2007 in iz svoje izkušnje lahko povem, da je ta prostor nekaj posebnega. Tam sem sprejel in še sprejemam številne turiste in navdušeni so odhajali. Tudi jaz osebno se v našem Jeruzalemu počutim dobro.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

Ljudje v odmiku, ki jim ga nudi, ob razgledu, ob dobri hrani, pijači, ob kdo ve čem vse, začutijo mir:

»Tukaj (op. p. na Jeruzalemu) je tako prijetno, mirno. Človek se res umiri in si odpočije. Zvečer, ko gresta žena in hčerka spat (op. p. bili so na dopustu), sam z veseljem posedim za mizico pod brajdami, kjer prijetno pihlja veter, pojem kako jagodo nad mano visečega grozda in spijem kozarec ali dva vašega dobrega jeruzalemskega vina. Tako pomirjujoče je tukaj.« (Inf. št. 22, turist)

Morda je to res mir, ki ga nosi v sebi hebrejska beseda Jerusalem (kot so mi povedali posamezni sogovorniki) ali pa je to nekaj drugega, nekaj kar ne potrebuje besed, nekaj kar je doživel sogovorec, upokojeni Italijan (sporazumevala sva se preko prevajalke – njegove žene). Peljali smo se na Jeruzalem po naših zeleno zlatorjavih gričih, poraslih z nasajenimi

trtami in zrelem grozdem, ki se je svetilo v soncu. Pokrajina mu je bila prelepa, hrana, vino, vse mu je bilo všeč, ko pa smo se odpravili v klet, je izjavil:

»Če bi me tukaj hranili, bi tukaj živel. Zapiral bi buteljke, kar ostal bi tukaj.« (Inf. št. 13, turist)

(4) Turistični vzroki za obiskovanje prostorov moči

Lep razgled in lepa okolica sta bila v pogovorih dokaj pogosto omenjena kot razlog bivanja na prostoru moči:

»Odzivi so v glavnem samo pozitivni, da jim je krasno tukaj, da je cerkev prečudovita, da je okolica lepa. Ta razgled se hvali sam zase.« (Inf. št. 61, zaposlena v turizmu)

Tako Ptujška Gora kot Jeruzalem sta geografsko privzdignjena in, če je dan lep, je prekrasen razgled daleč naokoli, čudovit pogled pa je tudi od spodaj, ko se šele vzpenjaš k prostoru moči. O tej lepoti Prlekije, Jeruzalema so se obiskovalci v pregledanem obdobju zapisov največkrat razpisali v knjigi vtisov. Navajam nekaj primerov teh zapisov:

- *»A wonderful place. (Op. p. Prekrasen prostor.)« (Jeruzalem–1, 2009);*

- *»Jeruzalem, vedno si lep.« (Jeruzalem–1, 2009);*

- *»Čudovita dežela in prijazni ljudje. Prvič smo tukaj, to je zelo čudovit kraj v Sloveniji. Res čudovit, super je vse, čudovito. Hvala naravi za takšno lepoto, bodite srečni in zdravi vi ljudje in narava.« (Jeruzalem–1, 2009);*

- *»This is a magnificent church in a beautiful hilton villiage! I would love to live here. (Op. p. To je veličastna cerkev in lepa hribovska vasica. Rada bi živela tukaj.)« (PG, 2009).*

Izlet je za obiskovalca še posebej prijeten, če se dogaja v lepem, urejenem okolju, kar raziskovani kraji so. Še posebej pogosto so za ta razlog sogovorniki izbrali Jeruzalem; nekateri domačini ali obiskovalci, ki so za sprehajalno pot in energijske točke izvedeli v zdravilišču, pa Razkrižje:

»Seveda sem bila, ker so me tja peljali starši. V Razkrižju smo bili. Naredili smo tak nedeljski izlet. Šli smo še do prazgodovinske naselbine.« (Inf. št. 44, učenka)

ali pa

»Z možem sva točila vodo in se odločila, da se sprehodiva proti arheološki naselbini. Lepo urejen prostor je naprej po potki proti izviru.« (Inf. št. 28, uradnica).

Kolesarska pot ali pešpot (sprehajalna) na Jeruzalemu je eden izmed razlogov, da se popotniki ustavijo na prostoru moči:

»Imamo tudi veliko kolesarjev, potem imamo tudi veliko motoristov, ki se pripeljejo na panoramske vožnje. Pohodništvo je predvsem na prvi maj, no pa tudi drugače pridejo ljudje, vendar je tega manj. Skozi Jeruzalem poteka evropska pot E7, potem poteka Pomurska pešpot, potem Ormoška pešpot in Slovenska transverzala – torej križajo se štiri poti kot križarski križ.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

Pohodnike sem srečala tudi v Razkrižju, kolesarje pa na vseh treh prostorih. V Razkrižju sta se kolesarja ustavila ob mostičku, tam pustila kolesi, si v majhne stekleničke natočila vodo, povprašala, kaj vse še okolica ponuja, se poslovila in odkolesarila dalje. Ob vzponu na Ptujsko Goro ali Jeruzalem ni bilo tako redko, da sem ob lepem vremenu naletela na kolesarje, medtem ko so premagovali vzpon ali se sproščeno spuščali navzdol.

Dobrote vin, hrane, kakovost pogostitve ob poroki, družinskem prazniku, izletu so pogosto privabljali obiskovalce predvsem Jeruzalema. V Razkrižju sta v začetku mojega raziskovanja delovali dve gostišči, potem pa sta z upadom turistov počasi ugasnili oz. sta bili občasno odprti. Na Ptujski Gori deluje gostinska dejavnost, čeprav ostaja na preprosti ravni. Na Jeruzalemu sta dve gostišči in dve na Svetinjah, vmes pa je še zidanica z degustacijami, povsod se trudijo za visoko kvaliteto svoje ponudbe, eni so šli v bolj elitni stil, drugi pa v tradicionalnega. Najverjetneje so se ravno zaradi te bogate ponudbe vina, hrane in dobre postrežbe obiskovalci Jeruzalema pogosto razpisali o tem v Knjigi vtisov 1. Navajam nekaj primerov zapisov o vinu, dobroti hrane in:

- *»Lepi vtisi – polno srce bele tekočine »MUŠKATA«.« (Jeruzalem–1, 2009);*
- *Das Wetter und das Essen ist sehr gut. (Op. p. Vreme in hrana sta zelo dobra.)« (Jeruzalem–1, 2009).*

V raziskovanih krajih občine in turistična društva organizirajo različne **prireditve**. Tako je za Jeruzalem značilno tradicionalno praznovanja 1. maja. Posebnost Jeruzalema in Ptujске Gore je tudi organizacija porok na posebnem mestu, na romarskem kraju:

»V cerkvici in v Dvorcu so tudi poroke (cerkvene in civilne), lani jih je bilo kar nekaj, letos so že tudi bile.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

V Dvorcu Jeruzalem ali pa na Svetinjah organizirajo tudi različna predavanja, seminarje, zaključke za kolektive ipd., posebnost pa je organizacija Salona prleških vin, ki privabi domače in tuje vinogradnike in vinarje ter različne strokovnjake s tega področja:

»Za mene je bilo prvo delo in če je bilo v goricah ali v kleti delo, ni bilo praznika. Sem pa sam doživel praznik na Jeruzalemu 14. junija 2008, ko je bila salonska predstavitev vin 16 vinarških hiš z območja Prlekije. Vključena je bilo tudi naše vinogradništvo in sam sem bil povabljen kot gost te prireditve.« (Inf. št. 55, vinogradnik)

Slika 23: Prireditev Salon prleških vin na Jeruzalemu

V Razkrižju organizirajo vaške igre, uprizoritve predstave Božična noč, srečanje Ivaje na Razkrižju, prikaz žetev in mlačev na stari način, življenja v prazgodovinski naselbini ..., ob krajevnem prazniku so preselili podelitev vinskih nagrad v Razkrižje ob izvir in moj sogovornik je opisal svoje razumevanje lokacije dogodka:

»Dejstvo, da so preselili razglasitev rezultatov sem (op. p. v Razkrižje), se mi zdi super, saj so tako še več ljudem povedali za posebnost tega prostora.« (Inf. št. 5, upokojenec)

Tudi na Ptujski Gori imajo zadnja letu ob avgustovskem Marijinem prazniku dve prireditvi, in sicer Marijafest z zbiranjem pesmi o Mariji in Rožmarin Fest, na katerem se predstavljajo ljudski pevci in pevke ter folklorne skupine iz Slovenije in tujine.

(5) Raziskovalni vzroki

Med najpogostejšimi razlogi v skupini raziskovalnih vzrokov je glede na opazovanje, zapise in pogovore raziskovanje (zgodovinsko, geografsko, geološko, teološko, novodobniško ...) prostora, drugi iščejo nevsakdanja doživetja in/ali jih vodi radovednost ali pa želja lastnega metafizičnega odkrivanja prostora.

Raziskovanje prostora se je med razlogi prihoda na prostor moči najpogosteje omenjalo v Razkrižju in na Jeruzalemu:

»Skušam pa ljudem te stvari približati in predstaviti in mislim, da je že lep napredek videti, da so se ljudje začeli nazaj vračati k naravi, to se tudi vidi po samem obisku naše točke, ki je dejansko v sami naravi in resnično takih ljudi, ki radi zahajajo v naravo in tudi čutijo z naravo, je čedalje več.« (Inf. št. 15, zaposlen v turizmu)

ali

»Ko smo mi iskali to, smo trije različno iskali in smo vsi prišli na isto mesto.« (Inf. št. 12, radiestezist).

Radovednost in posebno občutenje prostora je del človekovega raziskovanja novega in včasih prav ta pritegne posameznika, da prvič stopi na prostor moči oziroma si želi tudi on občutiti nekaj posebnega:

»Obiskala sem cerkvico s prijateljico. Najprej sva se sprehodili okrog cerkve, nato sva šli v notranjost cerkve. Prijateljica se ukvarja z energijami in mi je rekla, da te stvari res lahko čutiš. Že iz same radovednosti sem šla z njo.« (Inf. št. 26, zgodovinarica).

(6) Ostali vzroki

V zadnjo skupino vzrokov sem uvrstila vse ostale vzroke, zaradi katerih posamezniki prihajajo na prostore moči. Med njimi je najpogostejši vzrok za prihod po vodo k Ivanovemu izviru, ker voda iz domačega vodovoda v tistem obdobju npr. ni bila pitna ali ker bi bila voda, kupljena v trgovini, veliko dražja od prihoda do izvira ali ker so delali v bližini, postali žejni in so prišli pit itd. V to skupino sem uvrstila tudi vsakodnevne prihode ljudi, ki so na prostor moči prišli brez povezave s prostorom (npr. obiskali so sorodnike),

ali tam živijo, imajo tam »počitniško hišico« ali pa prihajajo na te prostore, ker so tam zaposleni ali ker tam mašujejo ipd.

Razlogi, zaradi katerih se ljudje odpravijo na prostore moči, so torej precej raznoliki in pogosto so med sabo precej prepleteni; če pa izhajamo iz notranjih in zunanjih vzgibov v človeku in njegovi okolici, bi lahko razloge razdelili tudi na osnovi tega. Pri tem uvrščam med zunanje razloge, ki posameznika pripeljejo na tak prostor, družinski praznik, izlet, prireditve, če so kraj določili organizatorji. Na tem spisku se pogojno lahko znajdejo tudi skupinsko romanje, novodobniška delavnica, skupinska kolesarska pot ali pohodniška pešpot, organizator je določil turo, posameznik pa se je zanjo odločil zaradi sodelovanja na dogodku in ne le zaradi prostora samega. Ostali razlogi izhajajo iz želja ali potreb posameznika in so lahko psihološke ali fiziološke narave.

Dobljeni rezultati kažejo na to, da so najpogostejši razlogi za obisk prostorov moči povezani z zdravjem, saj mnogi posamezniki ali skupine prihajajo nanje, da bi pridobili ali ohranili svoje zdravje.

3.3 Prostorske prakse

Pomembno vprašanje medicinske antropologije⁵¹ je, kaj delajo ljudje, da bi bili zdravi in da bi se zaščitili pred boleznimi ter kaj vpliva na prizadevanja ljudi, da bi bili zdravi. Odgovor je pripeljal k temu, da oblike individualnih in kolektivnih (socialnih) odgovorov na izzive zdravja opredeljuje kultura. Ker v svetu obstaja mnogo kultur in s tem povezanih mnogo različnih reakcij na bolezen, so za antropologe postale pomembne medkulturne študije raziskovanja zdravja in bolezni. Medicinske sisteme, predstave o bolezni, eksotične diagnostične in zdravilske procedure, npr. povezane z duhovi, so antropologi raziskovali že v 19. stoletju in začetku 20. stoletja (Taylor, Frazer).

Poskusi razlikovanja in klasifikacije različnih medicinskih sistemov segajo v leto 1976, ko je Allan Young predlagal razlikovati vse sisteme na ekstrovertirane (usmerjene na

⁵¹ Po definiciji Društva za medicinsko antropologijo (Society for medical anthropology – <http://www.medanthro.net/defenition.html>) je medicinska antropologija poskuša razumeti dejavnike, ki vplivajo na zdravje in bolezen (bolezen – illness, obolevnost – sickness, bolzensko stanje - disease).

tradicionalne družbe, za katere je značilno, da vzroke bolezni iščejo v zunanjih silah – duhovih, delovanju magov, kozmičnih sil ipd.) in introvertirane (značilne za nekatere tradicionalne in za sodobne družbe, ki postavljajo v ospredje notranje sile – življenjske sokove posameznika, patologijo organov, celične in genetske strukture). Tudi John Foster je vse sisteme zdravljenja razdelil na personalne (vzroki bolezni so neke osebnosti, npr. duhovi, magi, božanstva) in naturalistične (vzroki so v brezobličnih silah narave), kar v mnogočem spominja na Youngovo klasifikacijo. Frederic Dann je ločeval tri medicinske sisteme: lokalne (značilne za nabiralniške, poljedelske in živinorejske družbe), regionalne (pri njih so se razvile ajurveda in unani v južni Aziji ter tradicionalna kitajska medicina) in kozmopolitične sisteme (nastale v zahodnem (evropskem) svetu pod imenom »znanstvena medicina« ali »biomedicina« in pridobile globalni pomen). (Mihel 2010, 6)

Medicinsko-antropološke raziskave potekajo interdisciplinarno, pogosto vključujejo kvalitativne in kvantitativne metode raziskovanja in so geografsko in časovno neomejene (segajo v preteklost in na področje sodobnih etnografskih raziskav) (Telban 1989, 154). Medicinski antropologi raziskujejo (Lipovec Čebren 2008, 24), kako na človekovo zdravje in bolezni vpliva širše družbeno okolje (družbene norme, politike na mikro- in makroravni, kultura in njene norme).

Etnomedicinske raziskave, ki preučujejo ljudsko medicino ali z drugimi imeni ljudsko zdravstveno kulturo, etnoiatrijo, so raziskovale predvsem področje nezahodnih medicinskih sistemov in poskušale dokazati, da teh sistemov ne gre opredeljevati kot neracionalne in nelogične (Lipovec Čebren 2008, 47). Etnomedicinski pristop vključuje ločevanje med »profesionalnimi zdravilci« s »strokovno zdravilsko kulturo« in »ljudsko zdravilsko kulturo«, ki obsega različne oblike samozdravljenja in »laične« oblike samozdravljenja; vse te oblike potekajo tudi na raziskovanih prostorih.

Na področju sodobnega zahodnega zdravstva lahko danes po Lipovec Čebrenovi (2008, 92–93, 97) govorimo o pluralizmu medicinskih sistemov, saj ob uradni medicini delujeta tudi ljudska/tradicionalna medicina (pojem obsega skupek zdravilskih metod in predstav o bolezni, ki jih je ljudstvo prenašalo iz roda v rod), in alternativna medicina (alternativne tehnike zdravljenja niso vključene v izobraževanje zdravnikov znotraj slovenskega državnega javnega zdravstvenega sistema in niso vključene v zdravstveno zavarovanje).

S pojavom biomedicine ali uradne objektivnejše, racionalnejše medicine tudi na raziskovalnih področjih niso izginile tradicionalne oblike zdravljenj, ampak so se zraven lokalnih pristopov s pojavom novodobništva pojavile tudi tehnike, ki so prišle na to področje z globalizacijo. Tradicionalni in komplementarni pristopi zdravilstva so še ena pot do zaželenega stabilnejšega zdravja ljudi. Uletova (2003, 272) je zapisala, da so lahko še posebej uspešne skupine samozdravljenja, ki ponujajo bolnikom druženja z bolniki s podobnimi težavami. V te skupine bi lahko delno uvrstili geomantične in radiestezijske skupine na raziskovanih prostorih moči, ki pa se sestajajo izredno redko (npr. v času delavnic). Najverjetneje je na našem področju raziskovanja ob tradicionalnokatoliških romarskih skupinah v ospredju individualno samozdravljenje, ki temelji na ustnem izročilu o tem, »da je pomagalo temu in temu«, na zapisih novodobnikov, na sporočilih uradne Cerkve, na poučevanju posameznih aktivnih novodobnikov, na branju novodobniške literature ali na »priučenih« poslušanjih občutenj lastnega telesa.

Raziskovani prostori so tudi preplet romarskega kraja in turizma, pri čemer oboji bolj ali manj odkrito namigujejo na možnost izboljšanja zdravja ob prihodu na njihov prostor moči. Večina avtorjev, ki povezujejo turizem ali tudi romarski turizem in zdravje ter definirajo to povezavo, si je edina v tem, da medicinski turizem temelji na tem, da se je pobuda za turistično zdravljenje pojavila pri uporabnikih. Pollock in Williams (2000), Laws (1996), Henderson (2004) in Schofield (2004) trdijo, da medicinski turizem zahteva ločitev od vsakdanjega življenja in doma, poudarjajo, da gre v tem primeru za rekreacijske in izobraževalne aktivnosti, ki so povezane z izboljšanjem fizičnega, psihičnega in socialnega stanja človeka. (Cook 2010, 139)

Pod pojmom zdravilski turizem Cook (2010, 139) razume različne hidroterapije, sanatorije, talasoterapije, zdravstveno usmerjena romanja, klimatsko usmerjene terapije, popotovanja s turističnimi terapijami in podobni postopki, ki so naravnani k odpravljanju stresa in k izboljšanju zdravstvenega stanja posameznika.

Na raziskovanih področjih obstajajo romanja, kjer omenjajo posamezne ozdravitve, do katerih občasno pride, po pripovedovanju in zapisih ljudi ter sogovornika duhovnika; turiste vabijo tudi na »energijsko blagodejni« področji v Razkrižje in na Jeruzalem. Podatke o ozdravitvah na raziskovanih prostorih moči zbirajo v župnijskem uradu na Ptujski Gori, vendar mi niso bili dostopni, v Razkrižju jih zbira radiestezist. Ptujskogorski

duhovnik mi je v pogovoru razkril nekaj dogodkov, ki so mu jih zaupali in za katere je prepričan, da je prišlo v povezavi s svetim prostorom do ozdravitve:

»So stvari, ki so jasno dokumentirane v kroniki. Ena je, da je domačinka, torej deklica je pribežala domov in je pomotoma popila tisti najhujši strup (op. p. »gramokson« za travo). In so jo potem prinesli v cerkev in je ozdravela. Bilo je evidentno, da je strup popila. V kroniki je zapisanih nekaj takih drastičnih, hudih primerov, kar se je zgodilo v preteklosti. /.../ En je celo v romarsko knjigo napisal, kako je vnuk shodil, čeprav ni bilo nobenih možnosti, da bo kdaj hodil, pa so ga potem prinesli sem in je napisal tisto prvič in čez dve leti je prišel spet nazaj in je napisal, da je otrok shodil. To je napisano. Potem so tudi takšne ozdravitve, ki jih povejo starši. Ena od takšnih je recimo, da je otrok imel levkemijo in starši so se zaobljubili ptujskogorski Mariji, da bodo romali na Goro in je ta otrok popolnoma ozdravel od levkemije. /.../ Jaz sem prepričan, če ne drugo, da gre za duhovno ozdravljenje ali pa za moč, da potem lahko človek sprejme to bolezen, da drugače začne misliti.« (Inf. št. 60, duhovnik)

V obdobju modernizacije in sekularizacije sta se po Uletovi (2003, 24) pojma boleznin in zdravja demitologizirala in sekularizirala, in tako vstopila v različne znanstvene diskurze; tako je v zahodni medicini prišlo do vse večje in podrobnejše diferenciacije boleznin in njenih vzrokov ter zdravljen za boleznin ali za preventivo pred njimi; ob tem pa se je človeško telo obravnavalo vse bolj po posameznih delih in manj kot celota. Obravnava boleznin in zdravja je prejela po Uletovi (2003, 25) v znanstvenih diskurzih štiri obravnave: pojma sta obravnavana kot kolektivistične sekularne predstave o zdravju in boleznin (boleznin so obravnavane kot posledica slabih življenjskih razmer, slabe prehrane, revščine), kot individualistična sekularna pojmovanja, ki temeljijo na alopatski medicini, kot individualistične religiozne medicinske prakse (značilne za različne pristope zdravilcev, temeljijo na obvladovanju telesa, čustev, želja), kot kolektivistične religiozne oblike (splošna navodila, obredi, prepovedi v povezavi z zdravjem).

Na raziskovanih prostorih moči se prepletajo raznoliki pogledi obiskovalcev prostorov moči; v skupino kolektivističnih predstav bi lahko med slabimi življenjskimi razmerami, ki so jih omenjali obiskovalci, umestili pojav stresa v sodobnem načinu življenja in boleznin, ki so povezane z njim in s sodobnim načinom življenja, saj so ga moji sogovorniki pogosto omenjali. V nadaljevanju je posebna pozornost namenjena predvsem individualističnim

novodobniškimi praksami in kolektivističnim religioznim oblikam, kot so romanja, splošna navodila, obredi, povezani z zdravjem.

3.3.1 Vzorci vedenja, verske prakse in zdravljenja na raziskovanih prostorih moči

Če v antropološko perspektivo prostora vključimo fenomenologijo, potem človeškega prostora ne smemo obravnavati le skozi kulturno, družbeno in mentalno »distanco« do prostora, ampak moramo vključiti tudi človekovo praktično umeščenost v določeno okolje; kar po Vranješju (2005, 29–41) pomeni po eni strani »distanco do prostora« (»prostorske reprezentacije« – krajine, zemljevide ...), po drugi strani pa »bivanje v prostoru« oz. »prostorske prakse« – dejavnosti v prostoru, ki prispevajo k »družbeni dialektiki prostora«.

Pokrajino kot proces so antropologi preučevali kot kompleksen kulturni model, le redke individualne študije preučujejo pokrajino etnografsko. Več raziskav je v povezavi z religijo, zlasti z romarskimi mesti, kot npr. raziskava o indijskem romarskem mestu Kashi (Hirsch, O'Hanlon 1997), Badonejeva (2007, 453–470) je raziskovala odmev romanj, pripovedi in konstrukcijo svete zgodovine v marijanskem svetišču v SZ Franciji, Gordillo (2002, 3) je preučeval dialektiko odtujitve: spomin in produkcijo prostorov zdravja in moči v argentinskem mestu Chaco, Lockhart (1999, 163) je poudarjal biomedicino kot prostorsko periferijo in hkrati reprodukcijo metaforične pokrajine vaških zdravilcev v severni Kaliforniji, Petra Kuppinger (1998, 105) je povezala religioznost s svetim prostorom piramid v Gizi, kjer vlada ustrežljivost turizma, lagodnosti in potrošnje. Navedene raziskave potrjujejo prisotnost tovrstnih raziskav in prenašajo kompleksnost prostora na znanstveno in tudi na antropološko področje.

Zdravje in bolezen sta družbeno pogojena, saj vsaka družba na svoj način prepozna, dojema in opredeljuje zdravega človeka, bolezen in zdravljenje. Nekoč so se ljudje z zdravstvenimi težavami obračali na mage, vrače, zdravilce, religijo, v Hipokratovi medicini sta pojma empirične medicine in magičnega drug ob drugem, v slovenski socialistični in postsocialistični družbi je bolezen neločljivo povezana z uradno medicino (Adam, Herzlich 2002, 25). Pa vendar raziskave poslednjih obdobj (Ule, Tivadar 1998) kažejo, da obstaja tudi v Sloveniji med ljudmi povečan interes po nemedicinskih, tradicionalnih in komplementarnih oblikah zdravljenja (Ule 2003, 263–265); na to

nakazuje tudi novospregjeti zdravilski zakon, ki daje zdravilcem jasneje definiran legalen status. K večji pozornosti k nemedicinskim oblikam zdravljenja so doprinesli tudi novodobniki s svojimi praksami, ki postavljajo v ospredje duhovnost, »višjo silo«, »boga«, »kolektivno nezavedno«, »kozmično energijo«, »božansko vibracijo« (Potrata 2001a, 1147), »zemeljsko energijo« in podobno.

Diskurz v preteklost po Uletovi (2003, 14–18) kaže na to, da je bilo zdravje tesno povezano z religijo, saj so bila religiozna pojmovanja usmerjena bolj v zdravje duše kot v zdravje telesa, bolezni pa so bile pogosto pojmovane kot posledica kršitev tabujev ali družbenih norm; podobnosti se kažejo tudi v sodobnosti z novodobništvom. Današnji koncepti pojmovanja zdravja in bolezni so nastali v antiki s »panacejskim« (temelji na zdravniški posegih na bolnika, na uporabi zdravil) in »higienskim« pristopom (temelji na preventivni dejavnosti). Antičnim pojmovanjem so sledila krščansko-judovska pojmovanja bolezni in zdravja, po katerih je bolezen posledica človekove grešnosti ali pa predstava o tem, da je bolezen priložnost, da se »čez« bolezen odkupimo za svoje grehe; postopoma je bila dovoljena tudi skrb za ozdravitev – pri tem je bila ozdravitev odvisna predvsem od božje volje in manj od spretnosti zdravnikov. V obdobju od 17. do 19. stol. so se razvili temelji sodobne biomedicine, ki je usmerjena k pragmatiki, empirizmu in uporabi sodobnih tehnik. Izum bolnic in klinik je omogočil nadzor nad večjo količino bolnikov, pojmovanje bolezni in zdravja je sledilo spremenjenim ideologijam, v 20. stoletju je prevladala alopatska medicina/biomedicina, ki sledi znanstvenim podlagam in trdi, da so bolezni splet različnih vzrokov. V zadnjih desetletjih, ko so s sodobnimi tehnikami uspeli preslikati telesa, pogledati z raznimi napravami v razne delčke človeka, pa se je pojavilo vse več kritik alopatske medicine, ki je pokazala, da ima omejene možnosti, da se pojavljajo nove bolezni, in ob vsem tem je prišlo do porasta oživljanja komplementarnih oblik zdravljenja in zdravilstva (Ule 2003, 19).

Po Fosarelliju (2009, 45) je medicina kot znanost zelo racionalna in se ukvarja z vzroki, diagnostiko in zdravljenjem, medtem ko po njegovem »umetnost zdravljenja« vključuje tudi to, kar daje posamezniku smisel (njegove želje, prioritete, prepričanja, strahovi, sanje, vprašanja) – lahko bi rekli, da »umetnost zdravljenja« vključuje obravnavo celotnega človeka in ne le obolelega organa.

Za številne ljudi z zdravstvenimi težavami je vera v nadnaravnost pomembna v zdravju in še posebej v bolezni, saj jim vera pogosto daje smisel življenja, zagotovi varnost, obstaja tudi takrat, ko so izčrpane ostale možnosti in ko jo najbolj potrebuje (Fosarelli 2009, 45). Duhovne ozdravitve so po Prince, Riches (2000, 96) zelo pomembne med novodobniki v Glastonburyju, prostoru moči, ki je bil antropološko raziskan. Prakse, povezane z zdravilstvom, v tej skupnosti temeljijo na različnih pristopih, vse od fitoterapije (zeliščarstva) do akupunkturo. Novodobniške tradicije kažejo na to, da ob domačih tradicijah zdravilstvo temelji na tehnikah drugih tradicij.

Terapija, zdravljenje in ozdravitev so termini, ki delujejo na področju aktivnega odgovora na bolezen, obolelost. Na široki ravni razumevanja so generalni odgovor na pogoje za življenje človeka, ki okuša religiozno ozdravitev kot predajo svoje težave Bogu, višji sili. Iz tega razloga je boljše kot delitev ozdravitev na simbolične in nesimbolične aspekte deliti na konkretne kategorije, kot so npr. šamanizem, ozdravitev s pomočjo vere, fitoterapijo, novodobniške ozdravitve, ayurvedsko medicino, kitajsko medicino, zahodno biomedicino in psihoterapijo. (Csordas, Kleinman 1996, 11)

Vzorci vedenja na prostorih moči so tesno povezani z razlogi, zaradi katerih ljudje prihajajo na te prostore, verske prakse so razdeljene na strogo tradicionalnokatoliške prakse, na novodobniške prakse in na redke prakse, kjer prihaja do povezovanja. Če ni želja po ozdravitvi povezana z romarskim obredom, potem po navadi tako tradicionalne religiozne molitve kot novodobniške prakse zdravljenja potekajo individualno, tiho, stran od oči javnosti. V raziskavi sem odkrila nekaj temeljnih vzorcev vedenja in jih oblikovala v manjše skupine, ki sem jih strnila v pet tematskih skupin glede na vzroke, ki jih povezujejo: (1) turistični vzorci vedenja, (2) religiozni – tradicionalnokatoliški vzorci vedenja, (3) novodobniški vzorci vedenja, (4) zdravilski vzorci vedenja in (5) uporabniški vzorci vedenja.

(1) Turistični vzorci vedenja

Turistični vzorci vedenja so na prostorih moči zelo razpredeni, saj je turistična panoga pogosto videna kot tržna niša v sodobnem času, saj ti kraji nudijo po svojih geografskih, naravnih in zgodovinskih danostih osnovo turizmu. Vzorce vedenja, povezane s turizmom, sem razdelila, jih opisala in opisano podkrepila z izjavami sogovornikov.

Ogled kraja s turističnim vodičem je dokaj pogosta oblika vedenja, na katero ciljajo vse turistične organizacije (društva, agencije), občine in tudi cerkveni uslužbenci. Skupinski obisk pripelje množico obiskovalcev, s tem večji zaslužek, možnost skupnega vodstva in je najboljša reklama, če je skupina zadovoljna. Tako so v Razkrižju usmerjeni k privabljanju večjih skupin, ki jim dajo vodiča, če želijo, jim po pripovedovanju tamkajšnjega župana pripravijo predstavo.

»Danes sem imel tukaj slučajno 70 dijakov iz soboške gimnazije, ki so prišli s čolnom iz Kroga do Gibine. Potem smo šli peš do prazgodovinske naselbine, ki je tukaj notri, do Ivanovega izvira in kovaškega muzeja.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

Skupina, ki pride, ob vodstvu običajno želi kaj pojesti, spiti, kar je zanimivo tudi za gostilničarje, kot mi je razložil jeruzalemski gostinec:

»To je bilo tako, da, ko smo mi vzeli v najem gostišče, so turisti prihajali v skupinah in jaz sem nekako želel vsem turistom, da jim približam in predstavim to našo pokrajino, ta bogastva (kulturna, naravna, zgodovinska).« (Inf. št. 15, zaposlen v turizmu)

Individualni ogled kraja po turističnih smernicah je oblika prihoda na kraje moči, ko posamezniki izvedo za posebnosti kraja preko spleta, zloženke, ki jo pogosto najdejo (ali prejmejo o njej informacijo), ko so na počitnicah ali terapijah v zdravilišču ali termalnem počivališču v bližini:

»Pred nekaj leti sva bila z ženo v lendavskih toplicah, takrat sva se slučajno tukaj ustavila. Natočila sva si vodo in se odpeljala.« (Inf. št. 19a in Inf. št. 19b)

Individualni turizem temelji na želji po ogledu nekega zanimivega kraja ali neke zanimivosti, pogosto pa je povezan tudi z željo po prijetnem, sproščenem preživetju dneva. Turisti, ki prihajajo na raziskovane kraje moči, si po navadi želijo stran od hrupa in množice ljudi:

»Vzemimo si čas zase, zamislimo se, da je življenje kratko in da je take stvari treba narediti. Mislim, da če na naši terasi ali v lokalu poseliš za uro ali dve v samoti, da vam je lahko toplo pri duši, pri srcu in tudi meni je pri srcu in duši toplo, ko vidim, da gostje večkrat pridejo.« (Inf. št. 15, zaposlen v turizmu)

Pohodništvo in kolesarstvo morda nista tako pogosti obliki vedenja kot prvi dve, vendar se vseeno, predvsem v poletnem času, pripelje na Jeruzalem in Ptujsko Goro kar nekaj kolesarjev in motoristov, ki se pripeljejo na panoramsko vožnjo. Ob tem se nekateri zaustavijo v cerkvi in/ali posedijo ob pijači ali na kosilu, v katerem izmed gostišč ob poti. Kolesarji se pripeljejo tudi v Razkrižje, vendar sem tam nanje naletela redkeje, je pa bilo več »lokalnih« kolesarjev, ki so prišli po vodo.

Pohodništvo je značilno predvsem za Jeruzalem, ko na prvi maj množično prihajajo pohodniki iz Ormoža, Ljutomera, Središča ob Dravi; so pa tudi druge vrste pohodniki, ki si na neki točki med Jeruzalemom in Svetinjami pustijo avto in potem pešačijo do cerkvice, vmes kje kaj spijejo (nekateri imajo vse v nahrbtnikih), jeseni skrivaj po poti utrgajo kak grozd v vinogradih, drugi kaj pojedjo v gostiščih ob poti in se potem vrnejo do avta. Morda manjka krajša zaokrožena pot, ki bi zajela Svetinje, lipo, Jeruzalem, kostanj, po kateri bi se obiskovalci lahko sprehodili in tako zaokrožili celoto, o kateri je pisal geomant Pogačnik in o kateri govorita dva zaposlena v turizmu. Preko pa potekajo tudi Jeruzalema Evropska pot E7, Pomurska pešpot, Ormoška pešpot in Slovenska transverzala.

Na Ptujsko Goro po navadi prihajajo popotniki, ki se pripeljejo z vlakom v nižino do npr. Kidričevega, potem se pa počasi dvigajo peš, nekateri se pripeljejo do parkirišča, drugi spodaj namenoma pustijo avtomobil in se vzpnejo na hrib, nato se spustijo navzdol z upanjem, da tako naredijo nekaj dobrega za duha in telo; obenem pa obstajajo pripravljene pešpoti na Ptujsko Goro in z nje v različne smeri, prav tako kolesarske poti.

Razkrižje ponuja sprehajalno pot do bakrenodobne naselbine in slapa, za katero se odloči kar nekaj sobotnih ali nedeljskih sprehajalcev. Ob poti je še nekaj označenih energijskih točk s klopami, kjer se lahko popotnik odpočije in se »napolni z blagodejno energijo«, tudi kolesarska pot je predvidena in na bikemap.net si jo kolesar lahko izbere in jo izpelje.

Degustacijska in prodajna vinska ter prehrabena ponudba, nočitve so del ponudbe na izbranih krajih, ki pa je najbolj razvita na Jeruzalemu in Svetinjah z okolico, delno (vendar na skromnejšem nivoju) na Ptujski Gori, kjer že ponujajo apartmaje ob gostinski ponudbi, najmanj zaenkrat v Razkrižju, kjer sta v začetku poskušali dve gostišči razvijati to smer dejavnosti. Vendar ni prišlo do tako širokega razvoja te ponudbe, čeprav se zadnja leta trudijo z novostmi in poskušajo vpeljati tradicionalno tekmovanje v golažijadi.

Avtobusi pogosto naročijo kosilo kje drugje, tisti, ki prihajajo na točke, pa po navadi najraje pijejo svežo izvirsko vodo; povpraševanje obiskovalcev energijskih točk pa tudi, kot je videti, ni bilo dovolj veliko. Učenci turističnega krožka na OŠ Razkrižje so v letu 2011 izdelali raziskovalno nalogo, v kateri so predstavili načrt oživitve nove prazgodovinske naselbine (2. dela iz leta 2009). Pripravili so 24-urni turistični aranžma za mlade ter nakazali možnosti, kako goste za več dni privabiti, jim skozi štiri elemente (voda, zrak, zemlja, ogenj) omogočiti pristen stik z naravo, jih naučiti osnov preživetja v divjini in jih popeljati na krajše časovno potovanje v prazgodovino⁵², vendar program do danes ni zaživel.

Zaposleni v turizmu (na državni in lokalni ravni) na Jeruzalemu se trudijo promovirati kraj in si pridobiti turiste tudi z dobro hrano in s pijačo:

»Nekateri ga imajo radi zato, ker je tukaj dobra gostinska ponudba, se dobro počutijo, ko pridejo sem na kozarček vina ali na obrok ali kar koli je to.« (Inf. št. 67, zaposlen v turizmu)

ali

»V zadnjih letih smo res veliko naredili na področju kulinarike. Smo zagovorniki jedi naših babic, jedi, ki se pripravljajo in so pridelane na naravni način in tudi sam imam obrt, kjer radi zasadimo marsikaj. /.../ Tudi te stvari ljudem veliko pomenijo, ker jih mogoče redkokje srečajo in seveda ob vsem tem še dobra kapljica. V zadnjih letih pa nam veliko pomeni, da imamo sobe, da lahko ljudje preživijo tudi kakšen kratki dopust pri nas ali daljši. Takih gostov imamo zelo veliko in nam tudi že po e-mailu pišejo rezervacije za sobe, ki jih že poznajo, in to nam veliko pomeni. Vedno nekaj dodamo, tudi letos smo kupili ležalnike, da so se ljudje lahko ulegli in usedli na njih, ko so se dobro najedli in kaj spili, da so malo počivali, se malo sprostiti itd. To vse, eno ob drugem, zaokroži celoto obiska Jeruzalema.« (Inf. št. 15, zaposlen v turizmu)

Prav tako zaposleni v turizmu preko svojih spletnih strani ponujajo svoje nastanitvene, pogostitvene zmožnosti, obenem pa izražajo skrb, saj se kot posamezniki težko prebijejo. Mojemu pripovedovalcu se zdi, da občine premalo vlagajo v oskrbo, ki jo turistična destinacija zahteva:

⁵² http://www.o-razkrižje.ms.edus.si/images/Ti_raz_pra%20turisticna%20naloga.pdf

»Na občini pa nam rečejo, da nimajo niti denarja, da bi nam lahko uredili infrastrukturo, ceste, bankine itd., da bi se lahko turisti nemoteno pripeljali na ta kraj. Mi smo sicer to zadevo zelo razširili, imamo 25 sob, skupno 60 ležišč in morem reči, da kakor koli je, iz leta v leto se te sobe zapolnjujejo in da nam že primanjkuje prostora.« (Inf. št. 15, zaposlen v turizmu)

Prireditve so še ena od oblik pridobivanja obiskovalcev na prostore moči, hkrati pa je to oblika vedenja posameznikov na prostoru moči. Tukaj izstopa jeruzalemska dolgoletna tradicija praznovanja 1. maja, ki izvira iz postrealsocializma in SFRJ, nekoliko predrugačeno obliko pa je pridobila v sedanosti. Vendar je še vedno ohranjena jutranja godba na pihala, pohod ali prihod z avtomobili na Jeruzalem ali v poslednjem času tudi na Svetinje, potem po navadi organizirajo kak program, glasbeno skupino si omisli vsak gostinec posebej, hrana se ponuja na terasi ali v gostišču, včasih je postavljen tudi šotor, ljudje se lahko sprehodijo od enega prostora dogajanja do drugega in zabava se zavleče pozno v večer ali noč. Dvorec Jeruzalem se je po obnovi usmeril v pripravo elitnejših simpozijev, vinarskih srečanj, srečanj Rotary kluba, srečanj sodobnih »križarjev«, tam so občasno potekali tudi zaključki leta za posamezne delovne organizacije ipd. Vse so se trudili pripraviti na višjem nivoju. Prav tako na Jeruzalemu ali pa na Svetinjah poteka blagoslov konjev, motorjev, na Svetinjah občasno organizirajo kulturne dogodke v povezavi z degustacijami.

Organizacija gledaliških prireditev je razširjena tudi v Razkrižju, kjer že nekaj let ob izviru v božično-novoletnem času pripravijo predstavo Božična noč; za skupine naročnikov skozi leto pripravijo po pripovedi tamkajšnjega župana tudi predstavi, v katerih so prikazani stari običaji ob Ivanovem izviru ali pa življenje v bakrenodobni naselbini:

»Potem se je to tako stopnjevalo, že leta 2001/2002 smo imeli predstavitev tega Razkriškega kota, vendar še ne z neko živo predstavitevijo. Že tam smo vključili kako folkloro, muzikante, tamburaše, tudi to smo vključili, avtohtono tamburaško glasbo v to turistično ponudbo, ob vsem tem. Potem se je izkazalo, da se to »lovi«, da je bilo super to, kar smo imeli pri Ivanovem izviru.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

Na Ptujski Gori sta v zadnjem obdobju organizirani dve večji prireditvi, ob prireditvah v povezavi z baziliko in žegnanjem minoriti organizirajo v mesecu maju prireditve, na kateri se predstavijo nove pesmi v čast Mariji – Marijafest, Turistično društvo Ptujška Gora in

Folklorno društvo Dolena pa v poletnem času organizirata festival, na katerem se predstavijo ljudski pevci in folklorne skupine – Rožmarin Fest.

(2) Religiozni – tradicionalnokatoliški vzorci vedenja

Maše so bogoslužni obredi rimokatoliške cerkve, kjer duhovnik – mašnik vodi obred molitve in maše, verniki se pokesajo svojih grehov, berejo se odlomki svetega pisma, katerim v daljših mašah sledi duhovnikova razlaga in pridiga vernikom. Osrednji sestavni del maše je zakrament svete evharistije, v katerem duhovnik blagoslovi hostijo »oziroma Kristusovo telo« in vino »oziroma Kristusovo kri«. Verniki so po želji lahko obhajani s sveto hostijo in ob koncu prejmejo po pripovedi duhovnika s Ptujске Gore blagoslov:

»To so ti odmevi. Veste, pa tudi to veselje. Jaz včasih vidim, včasih pri maši, čeprav ljudje klavrno odgovarjajo, /.../ ampak recimo, ko rečem pri maši: »Pojdite v miru!«, to vsi zakričijo nazaj: »Bogu hvala!«. Vem, se čuti pač, da so veseli. Tako da te stvari so odmev tega Božjega. To so te božje skrivnosti. Kot teolog jih jaz ne morem drugače imenovati.« (Inf. št. 60, duhovnik)

Za maše in obhajanje je po Cazeneuveu (1986, 244) značilno, da se vsi, ki se jih udeležujejo, združijo tako, da se navežejo na eno sveto načelo; verniki s ponavljanjem obhajanja potrjujejo udeležnost v skupnem arhetipu.

Maše potekajo na vseh treh raziskovanih krajih, vendar so na Jeruzalemu po navadi le enkrat ali dvakrat tedensko in ob praznikih, saj prihaja gostujoči duhovnik. V Razkrižju potekajo vsakodnevno, medtem ko je na Ptujski Gori kot romarskem mestu vsakodnevno več maš in imajo ob koncih tedna še posebej organizirane maše, namenjene romarjem.

Molitev je pogovor posameznika z Bogom v želji, da bi se verniki čutili povezani z Bogom in da bi Bog uslišal njihove prošnje in jim pomagal. Cazeneuve (1986, 230, 231) je zapisal, da človek začuti potrebo po molitvi, kadar se spopade z negotovim položajem; v začetku je potreba po molitvi vselej konkretna potreba sedanjega trenutka (ogroženi interesi posameznika: suša, lakota, bolezni, epidemije, obrekovanje, obtožba, sramota) – torej izražena stiska ali želja po uresničitvi nečesa. Lahko pa je molitev le religiozni izraz spoštovanja do višje sile in ponižnosti (Cazeneuve 1986, 231).

Molitev lahko poteka kot ponavljanje naučenih obrazcev – molitev (npr. Oče naš, Zdrava Marija), lahko pa je to le del molitve in se posameznik v molitvi pogovarja z Bogom, Marijo, angeli, s svetniki ..., jih prosi za nekaj, se jim zahvaljuje, prosi blagoslov itd., kot da se pogovarja s človekom, ki ga izredno spoštuje, za katerega verjame, da mu lahko pomaga, kot je to z besedami ponazorila moja sogovornica:

»Postojim, pomolim, prižgem svečko. Enkrat, ko sem semkaj (op. p. na Jeruzalem) pripeljala prijatelje iz Gorenjske, smo zvonili v zvon želja.« (Inf. št. 11, novinarka)

Blagoslovi z vodo in s kadihom so del cerkvenih obredov, vendar duhovniki ne blagoslovijo vernikov na tak način pri vsaki maši, po navadi je to rezervirano za praznične maše ali molitve litanij. Imajo pa verniki v vsaki od cerkva možnost prekrižati se z blagoslovljeno vodo, ki je ob vhodu v svetišče, na Ptujski Gori lahko kupijo ustekleničeno blagoslovljeno vodo, na Jeruzalemu si jo lahko natočijo in po želji zanjo dajo dar cerkvi.

Spoved je krščanski zakrament, pri katerem vernik preko duhovnika prosi za odpuščanje svojih grehov pri Bogu. Vernik se pred spovedjo nanjo pripravi tako, da si izpraša vest, nato sledi obred svete spovedi z duhovnikom, pogovor z duhovnikom, vernikovo kesanje in trden sklep, da ne bo več grešil. Duhovnik – spovednik kot posrednik med človekom in Bogom mu podeli odvezo odpuščanja in mu naloži pokoro (molitev ali molitve). Spoved po navadi poteka v spovednici, to je v posebnem prostoru v cerkvi, kjer se spovednik in vernik gledata skozi rešetko, da je zagotovljena večja intimnost vernika, duhovnik pa je zavezan k molčečnosti.

(Pri nas (op. p. na Ptujski Gori) morajo biti, zdaj, ko so prazniki, štirje spovedniki obvezno. To pomeni, da so vse spovednice polne in je vrsta bila še včeraj do vrat. /.../ Gotovo na božjepotnem kraju je tak vidik izjemno aktualen in mi temu posvečamo tudi veliko pozornost, tako da ljudem res ponudimo to možnost za spoved in pa duhovni pogovor, tako da bi ljudje začutili to božje usmiljenje na svetem kraju in da bi začutili to, da so pod Marijinim plaščem.« (Inf. št. 60, duhovnik))

Romanje pomeni potovanje v versko pomemben kraj (Roma, ime izhaja iz italijanske besede Rim). Pogosto se med ljudmi za romanje uporablja izraz božja pot. Glavni cilji romarjev so bili v začetku drugega tisočletja Jeruzalem, Rim in Santiago, a ker večina vernikov ni imela možnosti za tako dolga romanja, so se najbrž začele ustvarjati domače romarske poti. Vsi trije raziskovani prostori moči so bili v preteklosti aktivni romarski

kraji, vendar sta Razkrižje in Jeruzalem v povojnem obdobju počasi potihnila, res pa je tudi, da nikoli nista dosegla dimenzij, kot jih ima Ptujška Gora. Ob tem dejstvu pa v Razkrižju ohranjajo romarsko-proščenjski praznik:

»Imamo tam tudi bogato turistično ponudbo za god Janeza Krstnika oziroma tisto nedeljo, ko se to časti. To vedno duhovnik določi v začetku leta in letos bo to 29. junija, najprej proščenje pri cerkvi, potem pridejo romarji tja in imamo veliko spominkov, kulinaričnih novosti in mogoče še kakšna tamburaška glasba itd.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

Slika 24: Praznično vzdušje ob proščenju v Razkrižju

Na Jeruzalemu je tradicija romanja v zatišju:

»Cerkev in Ministrstvo za kulturo sta obnovila oz. sofinancirala obnovo cerkve, križniki posebej ne vzpodbujajo romanj.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

Ptujskogorski duhovniki pa se načrtno usmerjajo k razvijanju romarske dejavnosti, kar je tudi podprla mariborska škofija. Da bi vernika na božjo pot čim bolje pripravili, so uredili spodnje parkirišče in Pot miru, po kateri se vernik od postaje do postaje križevega pota počasi v molitvi (če želi) vzpenja do cerkve. Pred tem jih poskušajo vpeljati v romarski dogodek z ogledom multivizijskega filma in potem že tako pripravljene skupine duhovnik pelje v cerkev; vsak posameznik naj bi se poglobil vase in v svojo vero, ko se vzpenja po Poti miru.

Slika 25: Pot miru na Ptujski Gori

Slika 26: Smerokaz k romarski Poti miru

Prošnje, zahvale in zaobljube so del obreda na svetem mestu. Verniki mnogokrat namenoma pridejo na neki cerkveni prostor, kjer prosijo Boga, Jezusa, Marijo, angele ali svetnike, da jim pomagajo pri njihovem problemu ali pri težavah nekoga njim zelo bližnjega ali da se za pomoč zahvalijo oziroma so se v neki življenjski situaciji zaobljubili, da gredo na romanje ali na neki prostor moči v primeru, da se njihova želja izpolni. Verniki opravijo to tiho, v molitvi, nekateri to povedo spovedniku, nekateri pa zapišejo v knjigo vtisov oz knjigo prošenj in zahval. Taki knjigi sta nastavljeni na Jeruzalemu in na Ptujski Gori in posamezniki ali skupine imajo vanje možnost zapisati svoje sporočilo npr. Mariji, Bogu:

»Na Ptujski Gori povem Mariji svoje prošnje, pomolim se, prosim, se zahvalim, pomirjena postanem. Obenem pa čutim dolžnost, da če se nekaj zaobljubim, to moram tudi narediti.« (Inf. št. 42, upokojenka)

Prižiganje svečk v cerkvi je izražanje zaupanja v Boga, je dejanje vere. Po navadi verniki ob tem prosijo za koga pokojnega ali svečko prižgejo ob prošnji za uresničitev kakšne lastne želje, upanja, zahvale. Cerkev spoštuje molitve in zunanje oblike pobožnosti vernikov, ki jih izražajo tudi s preprostimi dejanji: poljub svetih podob ali križa (veliki petek), prižiganje sveče ..., če so izraz zaupanja v Boga, saj smo takrat lahko prepričani, da ta vera zdravi bolezni na duši in na telesu (Rustja, 2006). Obiskovalci prižigajo svečke na Jeruzalemu, na Ptujski Gori so v ta namen pripravljene električne lučke v obliki sveč.

(3) Novodobniški vzorci vedenja

Na tem prostoru sem po dolgoletnem opazovanju, z udeležbo in brez nje, po pogovorih z obiskovalci teh krajev prišla do naslednjih novodobniških skupin: radiestezisti, geomanti, feng šuiisti, bioenergetiki/bioenergoterapevti, zdravniki brez enosmerne usmeritve ter neaktivni uporabniki energijskih točk in izvirske vode. Novodobniki so aktivnejši v Razkrižju in na Jeruzalemu, manj pa na Ptujski Gori, kjer so v ospredju tradicionalni religiozni vzorci vedenja.

Vse novodobniške smeri na teh prostorih so usmerjene v zdravljenje sebe, geomantija pa tudi v zdravljenje prostora. Vezane so na nov odnos do sebe, narave, do povezave z Zemljo, z njenimi energijami, z energijami »višjega«, ki ga različno poimenujejo, imajo spoštljiv odnos do vode in vzpodbujajo posameznikovo osebno rast. Pri geomantiji se celo pojavi kanaliziranje in pogovor z entitetami, varuhi prostora, elementarnimi bitji narave. Novodobniški vzorci vedenja so obravnavani pri zdravilskih vzorcih vedenja, saj so vsi, povezani z zdravjem: novodobniško uživanje izvirske vode, diagnostika »zdravstvenega« stanja človeka, ki ga ugotovi zdravilec, individualne terapije z bioenergetikom, individualna terapija z reiki, svetovanje za individualno zdravljenje, posedanje ob energijskih točkah, geomantično zdravljenje Zemlje in sebe, radiestezijsko zdravljenje oz. vodenje z radiestezistom, samoobčutenje prostora in njegovih koristi.

Samoobčutenje prostora in njegovih koristi ter oblikovanje lastnih vzorcev vedenja je obravnavano kot individualna oblika vedenja, pri kateri posameznik morda nekaj ve o teh

mestih, je o njih nekaj bral, se s kom posvetoval in si nato oblikoval lastno mnenje ali pa niti ne razmišlja o teh mestih tako, ampak se mu je preprosto lepo peljati npr. v nedeljo na kozarček na Jeruzalem ali po poti zaviti v romarsko cerkev ali se sprehoditi po griču, si položiti nekje odejo in tam malo zaspati ali iti zjutraj tja, kjer ti je prijetno in čutiš, da te to napolni z energijo za ves dan, kot je to ponazoril z besedami moj novodobniški sogovornik:

»Zdaj hodiva tja vsako jutro na kavo. To je nekaj neverjetnega, kaj dela.« (Inf. št. 50, psiholog, novodobnik)

(4) Zdravilski vzorci vedenja

Zdravilski vzorci vedenja so (mnogi) tesno povezani z religioznimi – tradicionalnokatoliškimi in novodobniškimi vzorci razmišljanja ter posledično vedenja; le da so nekateri od teh usmerjeni uporabniško zdravilsko, drugi vključujejo terapevta in pacienta, tretji so sprostivne narave, četrti niso naravnani le k zdravljenju človeka, ampak tudi k zdravljenju prostora moči, Zemlje.

Uživanje izvirske vode je med uporabniki razumljeno različno. Z zdravjem jo povezujejo uporabniki, ki prihajajo ponjo kot po »živo« vodo, polno bogatih snovi. Nekateri med njimi ob tej »živosti« pripisujejo tej vodi tudi posebno zdravilsko moč, ki daje človeku energijo, mu pomaga pozdraviti bolezni; ti po navadi verjamejo, da ima ta voda (kot so rekli radiestezisti) največjo »moč« do štiri dni, potem njena »moč« upada in se v skladu s tem tudi vedejo:

»Vodo vedno pustim v kleti in jo potem vsak dan postopoma nosim v kuhinjo, da je čim dlje na hladnem. Tako je tudi dlje sveža.« (Inf. št. 39, obiskovalka izvira)

To vodo pijejo, da se odžejajo, redkeje pa iz nje skuhajo čaj ali kavo; za drugo je ne uporabljajo. Manjšo skupino sestavljajo posamezniki, ki tudi verjamejo, da ima ta voda posebno zdravilsko-blagodejno »energijo« in jo uporabljajo kot svežo in tudi prekuhano za juhe in vse podobno v želji, da njihova telesa užijejo kvalitetno vodo brez primesi.

Posebna skupina ljudi pripisuje tej vodi moč zdravljenja bolezni oči, spije jo ali si jo natočijo ob izviru le malo, zato pa si obvezno (to storijo tudi nekateri tisti uporabniki, ki si je natočijo mnogo) ob izviru umijejo z njo oči.

Obstaja tudi kombinirana skupina, ki prihaja k izviru le v kombinaciji z obiskom energijskih točk, na katerih posedijo, potem pa spijejo še nekaj požirkov te vode in si kakšno steklenico natočijo tudi za domov.

Kot izjema pa je tudi skupina, ki iz te vode prideluje sekundarne produkte (biokis, različne hidrolate, rastlinske homeopatske izdelke ...).

Sprehodi po naravi blagodejno vplivajo na posameznika, predvsem obiskovalci Razkrižja in Jeruzalema so mi pripovedovali, da se tam človek umiri, odmakne se od hitrega tempa življenja, svojo pozornost usmeri k rastlinam ob poti, vodi, prelepemu razgledu, klopotanju klopotca, zvonjenju zvona itd.:

»Bila sva dva samotna popotnika, srečala sva le domačina, ki naju je usmeril naprej. Bilo nama je prijetno, vendar sva do sedaj to pot opravila le enkrat.« (Inf. št. 28, uradnica)

Sprostitev je lahko povezana s sprehodom, lahko pa je to možnost za prihod do mesta moči z avtomobilom in potem preprosto sprostitvev, »odklop« od vsega; včasih obiskovalci pri tem to dopolnijo še z dobro hrano in dobro pijačo:

»Ta tradicija, recimo dobrega občutja /.../, če grejo na sprehod, ali se pravi, vzgiba samega, notranje potrebe ali iz opazovanja okolice, je tudi prisoten motiv prihajanja v Jeruzalem.« (Inf. št. 15, zaposlen v turizmu)

ali

»... bili so vajeni ves čas, skozi zgodovino, enodnevnih turistov, ki so prišli, poslikali naravo, spili kozarček, se poveselili ob domači glasbi, se najedli in odšli.« Inf. št. 64, zaposlen v turizmu).

Sedaj, ko so možnosti nočitev, nekateri bivanje podaljšajo tudi za nekaj dni na tem prostoru, z možnimi vmesnimi dnevnimi migracijami v bližnja termalna kopališča.

Diagnostika »zdravstvenega« stanja človeka pri zdravilcu (radiestezista, bioenergetika) je možna v Razkrižju po dogovoru, nekaj časa je bila mogoča tudi na Jeruzalemu. V njej zdravilec na svoj način pregleda klienta in mu, glede na svoje videnje, opiše njegovo zdravstveno stanje. Ob prihodu skupine turistov sem imela možnost opazovati dogajanje,

kjer so se članice skupine lahko prostovoljno javile in po vodenju ob točkah poprosile za diagnostiko.

Individualne terapije z bioenergetikom so sedaj mogoče na dveh raziskovanih prostorih moči, na Razkrižju in Jeruzalemu, za oboje se je treba vnaprej dogovoriti za termin, da bi pa ljudem te možnosti približali, spregovorijo po pripovedovanju razkriškega župana tudi s skupinami turistov, ki pridejo na ogled in imajo take želje:

»Če so take skupine, da jih to bolj zanima, potem mi povabimo bioenergetika, da jim on to pove iz prve roke.« (*Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu*)

Ob tem obstaja tudi možnost, da obiskovalec prostora moči pride tja z bioenergetikom in mu ta pomaga občutiti ta mesta ali pa mu na njih izvede terapijo.

Ob priložnosti sem poprosila bioenergetika (*Inf. št. 4c*), če lahko mojima informantoma *Inf. št. 4a* in *Inf. št. 4b* pomaga začutiti tako mesto. Odpravili smo se v Razkrižje in se približali točkam. Stopil je v njuno bližino, kakšen dober meter je bil oddaljen.

Prvi se je oglašil Inf. št. 4b: »Na prstih čutim drobno pikanje, kot bi me nekdo močno zbadal.«

Inf. št. 4 pa je dodala: »Jaz pa še ne čutim ničesar.« Prav malce nesrečna je bila.

Inf. št. 4b: »O, sedaj čutim še na levi roki. Kot da bi mi nekaj prijetno gomazelo po rokah.«

Bioenergetik (Inf. št. 4c) je dodal: »Kar postojmo. Poslušajte svoje telo, svoje občutke. Nikamor nam ni treba hiteti.«

Nato se je z navdušenjem oglasila še Inf. št. 4a: »Sedaj čutim toploto v prstih. Težki so (op. p. prsti) mi postali in kot bi bili malce otečeni.«

Bioenergetik je mirno potrdil njene občutke: »Super!«

Kot da bi tekmovala, se je oglašil njen mož: »Mravljinčenje, vendar zelo nežno, čutim sedaj tudi po nogah.«

Inf. št. 4a pa je dodala: »Joj, hvala, tako prijetno toplo mi je po vsem telesu. Pa v prstih na rokah me tudi nekaj zbada. Joj! Nisem vedela, da je kaj takega mogoče občutiti.« (Inf. št. 4b in Inf. št. 4a, strojnik in glasbenica)

Po mnenju sogovornikov bioenergetikov prostori moči s svojo blagodejno energijo ugodno vplivajo na človeka in delujejo kot zdravilec.

V pojasnilo: *bioenergoterapija/bioterapija* je poimenovana pri Domančiču⁵³ zdravljenje s sevanjem bioenergije/bioplazme. Izraz biopolje oziroma bioplazma je uporabila tudi skupina znanstvenikov z Bioinformacijskega inštituta A. S. Popova, ko so z občutljivimi instrumenti po njihovih podatkih zaznali vibracije valovnih dolžin 300 in 2000 nanometri, ki jih »oddajajo« živi organizmi. Ker so delci v tem polju izredno drobni in se nabiti premikajo skupaj kot v oblakih, jim nekateri fiziki pravijo bioplazma (Pretner 2006, 44–45). Po Starcu (2012, 88–89) je bioenergija (iz gr. *bios* – življenje in *energos* – aktiven; sopomenke v svetu so še bioplazma, kozmična energija, univerzalna energija, vitalna energija, življenjska energija, chi/či, prana, morfogeno polje, orgon idr.) osnovna substanca, energija, ki daje vsem živim bitjem (ljudem, živalim, rastlinam) življenjsko energijo, ki omogoča življenje in daje moč za življenje in delovanje; je informirana energija s številnimi delovanji in sposobnostmi, ki so potrebna za dobro počutje, zdravje, normalno delovanje uma, duše in telesa. V drugi polovici prejšnjega stoletja je bioterapija dobila razmah, ko jo je priznala Svetovna zdravstvena organizacija (WHO) kot komplementarno metodo zdravljenja (Starc 2012, 95–101).

Individualno terapijo z reikijem sem imela možnost opazovati v Razkrižju. Potekala je med terapeutko in stranko na klopci ob Ivanovem izviru. Ženska – stranka je molče sedela med polaganjem rok terapevtke. Bili sta skoncentrirani na »terapijo«, na obiskovalce izvira se nista ozirali. Bi pa želela dodati, da sta bila vsaj dva moja sogovorca, ki sta se opredelila v skladu z drugo novodobniško metodo, iniciirana/posvečena v reiki, eden je celo reiki mojster. Moj sogovorec (Inf. št. 12) mi je povedal, da se odločijo za tovrstne terapije prav na prostorih moči zato, da se poveča učinek terapije, saj jim hkrati pomaga še sam prostor moči.

V pojasnilo: reiki zdravljenje (op. p. univerzalna energija življenjske sile) je novodobniški sistem zdravljenja s polaganjem rok, ki ga je v 20. letih 20. stoletja ponovno obudil in razvil japonski morda sprva krščanski duhovnik, nato pa budist Mikao Usui. Študiral je budistične spise, iskal odgovore na to, s katerimi metodami je Jezus zdravil. Po tritedenski meditaciji je prejel informacijo o simbolih za reiki, aktivaciji energije ipd. Postal je romar, posvetil mojstre, ki so potem širili naprej tehnike in znanja reikija. Pri tej metodi se pacient uleže ali usede in se skuša sprostiti. Terapevt uporabljata obe roki z dlanmi, obrnjenimi

⁵³ <http://www.bioterapija-koper.si/bioterapija.html>

navzdol (vsi prsti so iztegnjeni in se držijo skupaj). Terapevti dlani položijo na tako imenovane reiki položaje in jih pustijo sproščene, brez kakršnega koli pritiska, reiki terapijo je možno izvajati tudi na daljavo. Energija življenja »ki« naj bi pri tem potovala skozi čakre sredi dlani in skozi konice prstov in naj bi zdravila. (Stein 1996, 23–37)

Svetovanje za individualno zdravljenje je postopek, pri katerem posamezniki vprašajo radiestezista, bioenergetika, geomanta, kako naj se vedejo na prostoru moči, da bi npr. točke delovale, in se potem v skladu z navodili ali s prebranim po pripovedi razkriškega domačina tako vedejo, da bi stekel proces zdravljenja:

»/.../ postal sem ob točkah ali pa posedel, vendar nikoli s prekrizanimi rokami ali nogami. /.../ Tega me je naučil domačin Marjan, ki je bil pri postavljanju označb na energijskih točkah.« (Inf. št. 31, kmet)

Posedanje ob energijskih točkah je na mestih, kjer je blagodejna energija (zemeljskega ali kozmičnega izvora) od 1000 B (bovisov) do 25.000 B, po radiestezijskih meritvah koristna za posameznika. Točke, ki imajo nad 25.000 B moči (tudi do 200.000 B), so primerne le za določen čas zadrževanja na njih, zato so tudi na prostorih urejenih točk moči table za vsako posebej. Na njih je napisano, katero bolezen prostor zdravi in kako dolgo se je priporočljivo zadrževati na tem mestu. Pri tej obliki zdravljenja po mnenju novodobnika vera v učinek ne vpliva na rezultat, saj naj bi te energije zdravile neodvisno od človekovih prepričanj. (Trstenjak 2002, 15–16)

Določanje minut bivanja na določenem prostoru je pri sogovornikih različno sprejeto, saj geomanti mislijo, da ne more biti negativnega učinka in da je treba poslušati svoje telo, saj vsako telo individualno in po svoje dojema vplive blagodejnih energij. Zanimalo me je tudi, če je pomembno, da tam stojiš, sediš, v kakšnem položaju imaš roke (zdravilki in radiestezist so mi razložili, da je to pomembno za nemoten pretok energije po telesu, da tako sam ne ustvarjaš pregrad):

»Tukaj so spet različni nivoji. Recimo, radiestezisti gledajo en določen nivo energij, medtem ko obstajajo bolj fine energije, kot je energija zavesti, kjer to ni pomembno. Je bolj pomembno to, kar jaz zdaj pripovedujem, ta notranja uglasitev, in potem lega telesa ni pomembna. Bolj pomembno je najti pravo pot. Se pravi, kako se približati kraju, katere točke obiskati. Navadno ljudje, če je tam cerkev, potem grejo v cerkev, ampak morda pa je energijska točka nekje zunaj ali pa je v cerkvi samo ena od

energijskih točk in so še druge, ki so komplementarne in zaradi tega je pomembno to gibanje v prostoru, ne toliko drži telesa, ampak kako si človek intuitivno poišče kraje, kjer lahko najboljše občuti ta konkretni prostor. Je tudi tako, da so določena mesta v enem prostoru polna projekcij. Na primer: ker to je tisti kraj, ki ga turisti zmeraj obiskujejo, denimo, tisti kraj bo verjetno obtežen s projekcijami ljudi in kulturnimi sloji in ga bo težje občutiti kot nek drug kraj, ki je navidez nepomemben, ampak je zato bolj prost vseh teh projekcij.» (Inf. št. 2, geomant)

Med mojimi sogovorniki in teorijami obstajajo različna mnenja, kako se približati prostoru moči glede na njihovo filozofijo življenja, teorijo, ki jo zagovarjajo, izkušnje, ki jih imajo, del sogovornikov pa je prepričan, da ta mesta ne delujejo nič drugače kot deluje narava na splošno. Predstavila bom poglede tistih, ki verjamejo, da se je možno tem prostoru moči približati, jih dojemati na višji ravni, ne le na telesni ravni, kar pa vključuje pojmovanje uglasitve s prostorom:

»Uglasitev pomeni, da se človek, preden pride na sam kraj, recimo v bližino tega kraja, ozemlji. Ozemlji – to pomeni, da se zavest poveže, požene korenine, da se poveže s tistim krajem, da se nekako obrne v svojo notranjost in se umiri. Lahko prosi za ključ, temu rečemo. To se pravi, recimo, prosi za vstop. To je tako, ti recimo posebni kraji, imajo svoja energijska polja, ki so tako kot pri človeku tudi energijska polja, zaokrožena z nekakšno membrano, in če ljudje enostavno vstopijo, brez da bi upoštevali vrata, /.../, potem pridejo na banalni nivo tistega kraja. Tako kot večina ljudi, ko hodi obiskat neke kraje, tega ne upošteva in se znajdejo v tisti logični strukturi kraja in nimajo stika s svetostjo ali zelo težko najdejo stik s svetostjo kraja. Če pa človek vstopa zbrano, tako rekoč skozi vrata, potem je velikokrat večja možnost, da bo kraj doživel, predvsem pa je treba gledati na kraj kot obliko zavesti. Torej kraji morajo varovati svoje potenciale in zaradi tega ljudje ne morejo do njih, če se nekako ne povežejo s krajem. To imenujemo uglasitev – da se povežejo s krajem. Včasih so recimo romarji imeli molitve, ko so šli na nek sveti kraj, določene pesmi /.../ Na ta način so se ljudje pripravljali. Zdaj v modernem času to ne jemljemo več na mističen način, ampak kot nekaj normalnega. Če hočeš na enem instrumentu igrati, ga je treba uglasiti, tako je treba tudi svoje telo uglasiti na frekvence tistega kraja, nakar je veliko večja verjetnost, da bo človek prišel v stik z globljimi kvalitetami, recimo energijami.» (Inf. št. 2, geomant)

Zanimiv pogovor v povezavi z raznovrstnim dojetjem energijskih točk je stekel ob Ivanovem izviru med novodobniki – parom srednjih let (*Inf. št. 20a in Inf. št. 20b*) in sogovornico (*Inf. št. 20c*):

»Kako je bilo?« je preverila žena (Inf. št. 20a).

»V redu.« (Inf. št. 20b)

»Pa si bil točno 15 minut, kot je tam napisano?«

»Ja. No, mogoče je bilo minuto manj, samo je bilo zelo prijetno. Tako toploto sem občutil po telesu in zdelo se mi je, ko sem stal, da je moje telo zanihalo.«

»Zanimivo. Boš nesel te steklenice v avto? Jaz pa medtem natočim še ti dve opleteni steklenici.«

Potem je stekel med nami pogovor o steklenicah, nakar nas je Inf. št. 20c vprašala:

»Kaj rečete, a ni tukaj tako umirjeno, spokojno mesto, da bi kar bil tukaj?«

»Zame je, mrzlo, pa vseeno prihajamo sem stat in se očistit. Kot da bi bil potem, ko si nekaj časa tukaj, čistejši, lažji, misli so lažje, skrbi manjše. Jaz se počutim res bolj sproščeno,« je razložil Inf. št. 20b.

»Včasih se sprehajava. Vmes kateri od naju stoji na eni, drugi na drugi točki«, pojasni Inf. št. 20a.

Inf. št. 20a se je tedaj, ko je mož odnesel steklenice, tudi opogumila: »Jaz že dalj časa prihajam po vodo. Včasih prideva oba. Mož ima sedaj neke zdravstvene težave in jaz ga poskušam navdušiti, da bi poskusil. Po komentarju, ki ga je prej povedal, mu je bilo kar všeč. Saj vem, da bi bil nek rezultat, bi bilo treba nekaj časa redno prihajati.«

Inf. št. 20c je k temu mirno pripomnila: »Saj pa je z vsem tako. Tudi zdravila moraš neko obdobje jemati, če želiš, da pomagajo.«

»Ja, samo tista imajo še stranske učinke, tukaj pa jih ni. Vsaj jaz še nisem slišala, da bi bili, le napisanih minut se je treba držati,« je soglašala Inf. št. 20a. (Inf. št. 20a, 20b in 20c, obiskovalci izvira in točk)

Geomantično zdravljenje Zemlje in sebe je postopek vedenja, pri katerem geomanti ali tisti, ki se poslužujejo te tehnike, zdravijo sebe, strokovnjaki pa poskušajo (sami ali v sklopu skupine) pomagati tudi prostoru, če je to treba. Zdravilni učinek, zdravilno vplivanje na človeka po mnenju sogovornika geomanta, je povezan z zaupanjem in vero:

»Se pravi, če človek zaupa v zdravilne moči narave ali pa nekega kraja, potem je veliko večja verjetnost, da bo prišlo do nekega pozitivnega učinka. Jaz ne verjamem,

da je učinek lahko avtomatičen. /.../ Jaz verjamem, da samo v teh primerih, ko so ljudje ... ja, temu bi lahko rekli božanska milost ... deležni take milosti, potem se zdravljenje dogaja, ne glede, ali so oni zavestni ali niso zavestni. Ja, tudi to se dogaja, točno.« (Inf. št. 2, geomant)

Ob individualnem preučevanju geomantskih prostorov so bile na vseh treh raziskovanih prostorih ali v njihovi bližini organizirane geomantične delavnice:

»Namen teh delavnic je bil predvsem začutiti bogastvo nevidnih svetov, energij, bitij narave, duhovnih kvalit, ki jih ta prostor ponuja in hkrati narediti nekaj zase, stopiti korak naprej na osebni duhovni poti, se kaj naučiti, začutiti, da je podobno bogastvo kot v naravi, tudi v nas samih. /.../ Celostno dožemanje prostora je mogoče samo, če celi stopimo vanj, torej, glava dobi svoje pravo mesto, je samo majhen del celote, ki dojem, čuti in predeluje informacije, ne pa več edini in ta glavni organ, kot smo navajeni v vsakodnevem življenju. Delali smo holografske vaje in meditacije, ki so nam pomagale, da smo se odprli občutkom, intuiciji, notranjim vizijam in dožemanju izven običajnih pet čutov.« (Inf. št. 40, geomantinja))

Geomanti so se ukvarjali s tremi raziskovanimi področji, predvsem z Jeruzalemom, kjer so imeli pred dobrim desetletjem večkrat delavnice na to temo. V okviru Pomurja se je ena pripovedovalka – geomantinja ukvarjala tudi z Razkriškim kotom, z njim se je ukvarjal še en geomant, s katerim pa se kljub nekajletnemu dogovarjanju nisva uspela srečati. Tudi Ptujška Gora je za geomante zanimiva, sogovornik mi je zaupal, da je tudi tam opravljal svoje raziskave. Ob tem da geomanti proučujejo prostor, ga poskušajo tudi zdraviti, če je treba, njegove danosti pa uporabiti tudi za zdravljenje ljudi, le da pri njih ni natančno določenih količkov, ampak mora posameznik z vodjem ali sam začutiti prostor.

Slika 27: Primer vabila na geomantične delavnice

(Vir: pridobljeno po spletu; avtorica Katja Majer; 12. 3. 2012)

Vabljeni na pomladne geomantične delavnice:
Svetost slovenskih krajev

Geomantični letni po Sloveniji:
Leti so namenjeni prepoznavanju bogastva energij slovenskih krajev in delu na sebi, saj bomo na vsakem kraju naredili nekaj zase in svoj razvoj.
14. apr. Vipavska dolina, spoznavamo bogastvo elementarnih bitij
17. maj, Prekmurje, prvine sile in potenciali preobrazbe v pokrajini in nas samih
23. jun, Cerkljica, ohrano skrajni zidko temelje
23. jun, Ubitljiva, točka miru in hologram Evrope
Predviden prispevek posameznika na leto je 50€. Če prijavi in plačlu akontacije najkrajše 5 dni pred izletom velja cena 40€.

Mala šola geomantije in osebne rasti
Namenska je spoznavanju z energijami in bitij pokrajine in razvoju lastne senzibilnosti.
V **Mailboxu** potekajo delavnice enkrat mesečno **sko sobotah dopoldne med 9. in 12. uro**. Termin za to pomlad so:
23. marca, 21. apr., 12. maja in 16. junija. Prispevek na srečanje: 15€
V **letih nad Prevajami** potekajo delavnice **sko sobotah dopoldne med 15. in 18. uro**. Termin za to pomlad so:
24. marca, 21. apr., 19. maja in 16. junija. Prispevek na srečanje: 15€

Klesanje kozmogramov v kamen
Dvodnevna **energijsko-kreativna delavnica** klesanja kozmogramov v kamen bo potekala v **letih 7. in 8. julija**, ter v **Mailboxu 14. in 15. julija**. Predviden prispevek posameznika je 80€. Če prijavi in plačlu akontacije najkrajše 10 dni pred delavnico velja cena 70€.

Svino vabjeni!
Katja Majer

Za vse dodatne informacije in prijave sem dosegljiva na na: 031 39 10 20 ali info@harmonijabivanja.si

Radiestezijsko zdravljenje oz. vodenje z radiestezistom ponujata v Razkrižju celo občina in turistično društvo, tako da je radiestezijska neke vrste dodatek k turistični ponudbi kraja:

»Imamo več paketov, kaj vse lahko nudimo in imamo tudi radiestezista notri.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

Obiskovalka, ki je doživela to spoznavanje prostora, ga je tako opisala:

»Prostor je zanimiv, radiestezist je veliko zanimivega povedal o energijah, o valovnih dolžinah, na katerih kaj deluje. Priznam, da mnogo ne razumem. Pravzaprav je težko razumeti, če nimaš osnov. O tem nisem nikoli ničesar posebnega brala, nikoli nisem bila pri kakšnem bioenergetiku in zaenkrat je to moja prva izkušnja s čim takim.« (Inf. št. 46, udeleženka vodene skupine))

Radiestezisti so opravljali meritve na vseh treh raziskovanih prostorih po besedah sogovornikov. Dojemanje meritev radiestezistov so v začetku lokalni aktivisti sprejeli z dvomom, šele po nekaterih dogodkih so posamezniki začeli verjeti v to:

»Namreč, kako pa sem jaz začel verjeti v to, da ti ljudje nekaj čutijo, da znajo nekaj izmeriti, da neke energije obstajajo. Pri Ivanovem izviru so me postavili na eno točko, ampak samo na eni sem čutil tako imenovano mravljinčenje (to je najbolj tipično), na drugi nobeni. Sem šel pozneje dvakrat poizkusit, brez prisotnosti bioenergetika, ker sem mislil, da sem mogoče pod vplivom teh ljudi. To sem dejansko vedno enako čutil, ampak se je potem, ko smo mi to, mislim, da leta 2001, novembra, te meritve opravili, smo pa na spomlad delali te ureditve. Okrog smo nabili take lesene količke in z zemljo to zasuli in se je potem ena (zadnja na Gibini) izgubila. Količek se je izgubil, vsepovsod je v tem centru bil zabit količek in označen in mi smo imeli na papirju označeno in potem se je ta izgubil, ker je strmo, ker ga je plaz zasul. Potem sem poklical tega Igorja Ziernfilda iz Ljubljane, on je bil vodja tega projekta, te raziskave. Sem ga poklical in rekel: »Mi ne bi radi tega od prilike, ker mi vemo plus ali minus deset metrov, kje to je, ampak ne točno.« In je rekel, da mora naš Marjan to vedeti najti. In sem jaz Marjana Trstenjaka potem poklical in ga vprašal, če bi on to znal najti in je rekel, da ni problema. In jaz ne bi verjel tega. On je vzel to nihalo in rekel: »Tukaj udarite.« Jaz sem vzel motiko in udaril točno po kolu v prvem poizkusu (kol je bil približno deset centimetrov pod zemljo). Od tistega časa jaz to verjamem, da ti ljudje nekaj čutijo in nekaj znajo izmeriti, drugače pa moram

priznati, da prej tega stoodstotno nisem verjel. Mislil sem si, da nekaj »fantazirajo«, nekaj pa verjetno je res, ampak takrat, ko je on to meni rekel in pokazal, potem pa sem začel to malo drugače dojemati. Ni pa bilo nobenega znamenja, da bi on to lahko videl, da je prej to tam bilo.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

Tudi na Jeruzalemu so postavili označbe, vendar vseh ni več, na Ptujski Gori označb energijskih točk ni, cerkveni sogovornik pa o tem ni želel veliko govoriti.

(5) Uporabniški vzorci vedenja

Uporabniški vzorci vedenja so vezani na vsakdanje obiske raziskovanih prostorov, povezane z ljudmi, ki pridejo po vodo, ker je ponekod v okoliških vaseh vodo iz vodovoda občasno treba prekuhavati (npr. vas Odranci) ali kupovati v trgovini ali ker se jim ta voda zdi preprosto okusnejša, saj je veliko bolj sveža in jih spominja na vodo iz nekdanjega domačega studenca, izvira; ni pa jim toliko pomembno, da je to ravno Ivanov izvir. Ta manjša skupina uporabnikov te vode je poudarjala, da jim je pomembno to, da je voda biokemijsko pregledana, da je pitna in je ni treba prekuhavati, da je ob vsem prej naštetem zastoj in/ali da jim prija.

Obstoječi vzorci vedenja na raziskovanih prostorih so pokazali, da obiskovalci pogosto povezujejo raznolike oblike vedenja. Prevladujoče vodilo vsem vedenjem pa so oblike vedenja, s katerimi se obiskovalci poskušajo odmakniti od vsakdanjega ritma življenja in se napolniti z novo ali pa z dodatno energijo na raznovrstne načine, ki jih nekateri tudi različno kombinirajo; npr. s pomočjo novih vtisov, sprehodov, z molitvijo, mašo, z obiskovanjem romarskega svetišča ali z novodobniškim posedanjem ob označenih in neoznačenih energijskih točkah ter s pitjem zanje »energijsko« bogate, »informirane«, pogosto razumljene kot zdravilne vode.

Večina vzorcev vedenja na prostorih moči je vezana na ali turistične ali religiozne obiske kraja ali na dejavnosti povezane z zdravjem – bodisi na telesni, čustveni ali na duhovni ravni. Oblike vedenja, vezane na področje reševanja zdravstvenih težav, so raznovrstne tudi glede na raziskovani prostor; tako v Razkrižju ljudje bolj iščejo poti in rešitve za telesne zdravstvene težave, na »prostoru preobrazbe« – Jeruzalemu (kot ga imenujejo geomanti) je bolj poudarjena čustvena dimenzija (kot so mi opisali delovanje energijskih

točk v bližini dreves tudi nekateri drugi novodobniki); ptujskogorski prostor pa je bolj vezan na molitev, priprošnje, zahvale in na duhovno rast. To mi je po skupnem obisku Razkrižja, Jeruzalema in Ptujске Gore pojasnila tudi novodobnica:

»Med sabo se ta tri mesta povezujejo in dopolnjujejo. Na njih poteka zdravljenje na treh nivojih: zdravljenje telesa, duše in duha. Vsako od njih deluje na svoji ravni in na svoj način. Jeruzalem je razkritje srca in razumevanje ljubezni, pomaga pri duševnem blagostanju in razumevanju. Ptujсka Gora omogoča duhovno prosvetljenje zdravja.« (Inf. št. 25a, bioenergetinja)

Ob tem so mi novodobniki pojasnili, da prihaja do duhovne rasti posameznika pogosto tudi preko zdravstvenih težav in telesnega trpljenja ali preko duševne preizkušnje.

3.4 Klasifikacija občutenj na raziskovanih prostorih moči

Raziskovanja občutenj ne moremo meriti, kot trdi Goodmanova (1988, 15), lahko s sodobno pozitivistično naravnano znanostjo le empirično merimo in dokazujemo spremembe, ki so povezane z dogajanjem v sferi telesnega (merjenje utripa srca, možganskih valov, spremembe telesne temperature, spremembe v krvi ipd), a o tem, kaj se s posameznikom dogaja v spremenjenem stanju zavedanja, ve le posameznik, ki gre skozi določeno izkušnjo. In tega doživetja, teh občutkov se ne da odkriti niti z najbolj subtilno znanstveno raziskavo niti definirati s katero koli definicijo.

Novodobniki poskušajo prostore moči spoznati preko občutenja prostora, preko uglaševanja s prostorom. Tako »izkušanje« prostora je mogoče razumeti s fenomenološkim pristopom, ki pravi, da nam fenomeni pogosto sami po sebi govorijo (Komel 2002, 90). Prostore moči doživljajo (posamezniki tudi preučujejo) kot fenomen, tako kot fenomenologi (Toplišek 2011, 33) preučujejo svet, ki je konstituiran v naši zavesti.

Fenomenologija kot veda o fenomenih je veda o tistem, kar je mogoče videti ali uzreti; uvideti stvar samo kot fenomen. Fenomen kot stvar sama je svoje lastno bistvo; bit stvari je prabistvo stvari, je pra-fenomen. Bit je tisto, brez česar sploh ničesar ne bi videli. (Hribar 1993, 9–10)

Začetnik fenomenologije Husserl je pozival »k svarem samim«. Ta poziv fenomenologije zahteva, da odvržemo in zavržemo vse ovire, ki nam preprečujejo dostop do stvari samih. Ovirajo nas, da bi stvari zagledali takšne, kot so. Želja in potreba fenomenologov je, da bi jih videli takšne, kakršne se nam kažejo, in ne takšne, kakršne nam kažejo drugi (ostali ljudje, sedanost, preteklost). Stvarem, kakor se kažejo same od sebe, so stari Grki rekli phainomena, od koder je tudi vzet izraz fenomen. (Hribar 1993, 7–8) Beseda fenomen ima v svoji običajni rabi hkrati »objektivni« pomen pojava in »subjektivni« pomen doživljanja (Kornel 2002, 103–104).

Po Husserlu je vzrok za krizo evropskega človeštva in znanosti v »izneverjanju pristnemu racionalizmu« in izhod iz te krize je mogoč le s pomočjo transcendentalno-fenomenološke filozofije (Toplišek 2011, 9). Husserl (195, 18) je izpostavil transcendentalno subjektiviteto kot tisto prvo stvar, ki bi subjektu pomagala premagati krizo razumevanja in dojetanja fenomenov.

Za družboslovne znanosti je bilo na prelomu stoletja bolj kot pozitivistično, empirično spoznanje pomembno razumevanje, ker je v teh znanostih predmet raziskovanja duhovnega/kulturnega značaja in ker naravoslovna razlaga ne more pripeljati do ustreznega spoznanja (Flere 2000, 26). Za fenomenologa je po Husserlu za to pomembna izkušnja; velja le tisto, kar sam spozna, kar ugleda ali vidi z lastnimi očmi (s telesnima očesoma ali s tretjim očesom) (Hribar 1993, 7). Po Husserlu stvari obstajajo šele z intencijo – predstavo o stvareh, dokler nečesa ne doživimo, tako dolgo to ne obstaja (Hribar 1993, 31). Husserlova fenomenologija je filozofija, ki se poslužuje znanstvenih metod, hkrati pa takrat, ko postane ogrožena zaradi določene znanosti ali metodologije, poseže na področje transcendence. (Toplišek 2011, 11–12)

Husserl (1997, 87–89, 102) v iskanju absolutne resnice, danosti stvari uporabi fenomenološko redukcijo (odmišljanje vsega motečega) in epoche (zapiranje dojetanja v oklepaje, epohe): »Celoten, v naravno naravnost ujeti, v izkušnji dejanski vnaprej odkriti svet, vzet popolnoma »neteoretično«, kot ga dejansko doživljamo in se jasno izraža v zvezi izkušnje z izključitvijo videza, naj bi bil zdaj neveljaven, naj bi bil nepreizkušen, vendar tudi nesporno oklenjen v oklepaje.«

»Na začetku ne smemo spejeti nobenega spoznanja za spoznanje, ki bi sicer ne imelo nobenega možnega ali, kar je isto, smiselnega cilja« (Husserl 1975, 15). Da bi se izognil nepravemu spoznanju, je Husserl uporabil Descartesov dvom in izključitev vsega, kar bi lahko bilo podvrženo dvomu. »Čutna izkustvena gotovost, s katero je svet dan v naravnem življenju, pri tej metodi ne vzdrži kritike, zaradi česar mora ostati bit sveta na tej stopnji začetka zunaj veljavnosti. Samo samega sebe – sebe kot čisti cogitationes (to so človekove prve danosti, v katerih poteka vse človekovo svetno življenje in iz katerih bit sveta črpa svoj celotni in univerzalni pomen ter danost) – ohrani meditirajoči kot absolutno nedvomno bivajočega, kot neodpravljivega, tudi če tega sveta ne bi bilo.« (Husserl 1975, 54–55, 68)

Izkustveni svet je po Husserlu (1975, 66, 82) potrebno oropati njegove naivne veljavnosti. Le transcendentni jaz lahko stvari vidi in doživi na podlagi naravne in izkustvene evidence, ki je v njem. Svet kot fenomen je v človeku in le človek kot transcendentna (čista) zavest ga lahko svetom.

Fenomenološko študijo občutkov manjše skupine (šestih informatorjev) novodobniških turistov (New Age turistov) je na Novi Zelandiji naredil Pernecky (2006, 143–159) in izdelal sintezo najpogostejših tem, ki so se razkrile skozi kvalitativno globinsko raziskovanje tega pojava. Osnovno vprašanje je bilo namenjeno razumevanju in opisovanju doživetij obiskovalcev na obiskanih področjih moči (Pernecky 2006, 145). Občutke, o katerih so mu v obliki fenomenološkega intervjuja pripovedovali novodobniški turisti, je Pernecky (2006, 147) opisal kot doživljajski fenomen (obisk svetega mesta so opisovali kor doživetje neobičajne izkušnje, občutka energije, kot doživetje samorazvoja, kot občutek, preko katerega se posameznik uči, kot emocionalna izkušnja, kot doživetje telesnih sprememb, doživetje vodenosti – intuitivno »znanje« ...). Za nekatere novodobnike iz Perneckyjeve študije (2006, 156) je obiskovanje prostorov moči doživetje izpolnjevanja notranje potrebe po bivanju na takem mestu, posamezniki čutijo potrebo po povezavi z energijami prostora moči in zemlje, imajo občutek, da komunicirajo z višjim izvorom energije, ob tem se učijo o sebi, doživljajo duhovno izkušnjo osebne rasti, fizično izkušnjo telesnih doživetij in emocionalno izkušnjo. Kljub temu da v fazi zbiranja občutenj mojih informatorjev Perneckyjevih izsledkov doživljanja prostorov moči nisem poznala, se teme občutenja pokrivajo z mojimi izsledki, ki sem jih preučevala na širši skupini

pripovedovalcev in jih v svoji podrobni klasifikaciji strukturirano razvrstila v fizične, čustvene in duhovne občutke (klasifikacija sledi v nadaljevanju poglavja).

Učenec Husserla Merleau-Ponty (2000, 2006) je razlagal razumevanje fenomenov drugače kot njegov učitelj. Za Husserla je najpomembnejša zavest in razumevanje fenomenov v okviru zavesti, medtem ko so za Merleau-Pontyja (2000, 119–120) pomembne tudi telesne zaznave: »Posredujoče telo /.../ je eksemplarično čutno, ki daje tistemu, ki v njem biva in ga čuti, čutiti vse, kar mu je zunaj podobnega; zajeto je v tkivo stvari, a ga tudi v celoti vleče k sebi, vpija ga in obenem na stvari, ki jih zajema, prenaša to identiteto brez popolnega prekrivanja, brez protislovja, ta razmik med notranjostjo in zunanostjo, ki tvorita njegovo rojstno skrivnost.«

Poseben pomen telesnim doživetjem, izkušnjam je opisal tudi Jackson (1983, 327–345), ko je opisoval iniciacijske obrede mladih deklet v Sierra Leone (v vasi Kuranko). V tem prispevku je izpostavil (Jackson 1983, 328–329) argument, po katerem je telo definirano kot sredstvo izražanja ali komunikacije in je tudi pojmovano kot objekt mentalnih operacij, hkrati pa je »stvar«, na kateri so projicirane družbene predstave. V njegovem primeru obrednih plesov ob iniciaciji mladih deklet je človeško telo racionalni um za izražanje družbene realnosti, saj skozi ples udeleženci plesa izražajo svoj individualni odnos do dogajanja, ki pa je hkrati tudi njihov ponotranjen konstituiran (habitus) družbeni vzorec. Njihovo občutenje dogodka se izraža preko telesa in ga po Jacksonu (1983) ni mogoče razložiti kot ples po določenem scenariju. Po Jacksonu (1983, 330) je bila antropologija telesa pokvarjena s tendenco interpretacije telesnih izkušenj s kognitivnimi izkušnjami; tudi sam je kot mlad antropolog poskušal ubesediti smisel plesov ob iniciacijskem obredu, a je z leti raziskovanja ugotovil, da imajo občutki, geste, spomini velikokrat večjo vrednost kot besede. V poznejših študijah se je Jackson (1983, 330) zavzemal za to, da telesne prakse ne smejo biti zreducirane na semantski ravni in da morajo biti odprte za različne interpretacije.

Telo je Jackson (1983, 341) pojmoval kot »najbližji pristop k univerzumu, vesolju«, ki leži za mejami / onkraj meja spoznanja in besed. Telo je po njegovem mnenju organ, ki v mnogih ezoteričnih besedilih predstavlja most do univerzalnosti, način za dojetje sebe in kozmosa. V tem pa najde edinost z Merleau-Pontyjem, ki začinja dojetje sveta s telesnostjo (z dojetjem preko telesa) in ne preko zavesti in transcendentalne redukcije

kot Husserl; telo je zanj kot vmesno območje pred imanenco duha in transcendentnostjo narave (spremna beseda Hribarja v Merleau-Ponty 2000, 142).

V nadaljevanju so zbrani pogledi mojih sogovornikov – novodobnikov na zaznavanje in občutenje prostorov moči, do katerih poskušajo priti preko fenomenološke izkušnje zavesti (če za poimenovanje uporabim pristop Husserla (1975)) in/ali preko izkušnje telesa (pristop spoznavanja fenomenov po Merleau-Pontyju (2006)). Ta raznolika skupina namreč nima splošno priznanih in obvezujočih avtoritet ter praks, zato poskuša svet razumeti preko doživetij in izkušenj.

Novodobniki so mi pripovedovali, da smo ljudje sodobne civilizacije izgubili marsikatero svoje sposobnosti in danosti, da marsikatera ljudstva vedo veliko bolje poslušati naravo, slediti spremembam, suši, naravni nesreči, prav tako je moj sogovornik geomant menil, da so imeli v preteklosti ljudje v veliko širšem obsegu razvite občutke za dojemaje prostorov moči, kot jim imamo v današnji tehnični civilizaciji. Prepričan je, da so imeli naši predniki razvita znanja zaznavanja prostorov moči, ki pa so z razvojem tehnične civilizacije vse bolj zakrnela:

»Recimo, v prejšnjih, davnih časih so bili ljudje na to občutljivi, potem so razvili razne tehnike, kot je baje, da so tak kraj našli, in zdaj ponovno razvijamo tehnike, kako dojeti to.« (Inf. št. 2, geomant)

Pomemben razlog za takšno izgubljanje sposobnosti zaznavanja prostora so mi novodobniki razložili kot posledico množice impulzov, ki jih ponuja sodobni svet s telefoni, televizijo, z radiom, računalniki, dlančniki, množico časopisnih, radijskih, televizijskih reklam, z ogromnimi cestnimi plakati, z bolj ali manj kričečo glasbo, električnimi, magnetnimi valovanji, z množico informacij, ki na nas pritiskajo vsak dan, in sodobni človek se mora, da bi lahko funkcioniral, zaščititi pred vsemi temi vplivi:

»Jaz mislim, da je toliko stimulusov. /.../ Torej pozornost je eno zelo močno orodje naših možganov, zato da se nam ne zmeša. Kajti če bi na vse impulze reagirali, bi se nam res zmešalo.« (Inf. št. 50, psiholog, novodobnik)

Občutenje prostorov moči je povezano s človekovimi nazori, z željo po dojetju različnih kvalitete prostora, morda tudi s sposobnostjo dojetja teh prostorov, kot mi je v pogovoru poskušal občutenje razložiti geomant:

»Ja, tukaj sta dva faktorja. Eno je, da imamo ljudje različne preddispozicije. To se pravi, da imamo nekateri večjo sposobnost dojetanja. To je eno. Drugo je kulturni faktor. To se pravi, da naša razumska kultura zatira to sposobnost pri ljudeh in nas poskuša spremeniti v popolnoma razumska bitja in s tem izgubimo to sposobnost dojetanja subtilnih energij. Obratno, ker ljudi to zanima, poskušamo razviti različne metode dojetanja.« (Inf. št. 2, geomant)

Poti, s katerimi je mogoče občutiti taka mesta, so različne, sogovornik geomant Inf. št. 2 mi je pripovedoval o metodi, ki jo najpogosteje uporablja:

»Senzorji za sprejemanje, za občutenje so levo in desno od hrbtenice (med lopaticami, med jetri in hrbtenico in na kolkih). Ko delam z ljudmi, ko jih pripravljam na to, da bi občutili pokrajino in njeno življenjsko silo, jih po navadi s hrbtom obrnem proti zdravilni točki (hrbta stran je bolj intuitivna, prednja stran je bolj razumska, odprta za komunikacijo z ljudmi), nato občutijo te točke na hrbtu. Vsak posameznik občuti pokrajino nekoliko po svoje, nekateri čutijo ščemenje, drugi mravljince, tretji toploto, preko ušes in še in še oblik je občutenja. Ta mesta lahko ljudje občutijo še na popolnoma individualne načine, le jaz po navadi izberem pri skupini to pot.« (Inf. št. 2, geomant)

Novodobniški sogovorniki so menili, da ljudje redko sami občutijo prostore ne da jih kdo o tem pouči:

»Ta tradicija, recimo dobrega občutja, bodisi sami, če grejo na sprehod, ali zaradi vzgiba samega, notranje potrebe, ali zaradi opazovanja okolice, je tudi prisoten motiv prihajanja v Jeruzalem.« (Inf. št. 67, novodobnik, zaposlen v turizmu)

Tisti, ki so jih zaznali sami, so to opisali kot občutek lepote, prijetnosti, napolnjenosti z nečim svetlim, lepim, dobrim, mirom.

Zato za globlje dojetanje prostora in poslušanje svojih občutkov po mnenju novodobnikov posameznik, ki to želi, potrebuje vodnika:

»Večina ne zazna. Obstaja interes in potem obstajajo posamezni trenutki, ko ljudje nekako vstopijo iz tega okvira, v nekem trenutku, ampak, da bi lahko kontinuirano zaznavali, je pa potrebna vaja. Ne samo vaja, ampak nekakšna sprememba pogleda, svetovnega nazora. To se pravi, da se mora v zavesti narediti prostor za take (op. p. poglede, občutke), razumski model tega nima. Zato jaz toliko delam na teh modelih,

kako razumeti večdimenzionalni prostor, da se ustvari ta možnost, da dojemamo te subtilne simbole.» (Inf. št. 2, geomant)

Dopuščanje možnosti dojetanja je zelo pomembno tudi za sogovornika, ki je v eni osebi znanstvenik in hkrati novodobnik, saj odkriva svetove, ki jih sodobna znanost še ne more dokazati:

»Živeti moramo v skladu z njo (op. p. naravo, Zemljo) in ne proti njej. Odpreti se ji je treba, saj je kot mati, vedno pripravljena napojiti človeka z milino in ljubeznijo.« (Inf. št. 65, računalničar)

Dojetanja teh prostorov se je po besedah sogovornikov mogoče naučiti, čeprav seveda, kot pravijo sogovorniki, sta stopnja in natančnost dojetanja odvisni od posameznika in njegovega urjenja:

»Z vajami. Zelo različno in odvisno od kraja do kraja. Mnogokrat opazijo, da ima smisel kaj, kar so čutili, zaznavali že prej, pa so mislili, da je le njihova domišljija.« (Inf. št. 40, geomantinja)

Obenem pa je po mnenju drugega novodobnika zelo pomembno piljenje te sposobnosti:

»Da, na današnji dan jih prav dobro občutim. V preteklosti nisem bil pozoren na to, morda sem jih celo občutil, vendar tega nisem vedel. /.../ Pred kakšnimi petimi leti me je na to opozoril prijatelj. Najprej sem malce z nejevero poslušal to, o čemer je govoril, a sem mu prisluhnil, saj ga že dolga leta poznam in mu zaupam. Stala sva ob cerkvi, vendar nisem občutil ničesar. Rekel mi je, naj se sprostim in poslušam svoje telo. Še vedno sem stal kot vkopan in nisem občutil ničesar. Rekel mi je, naj se poskušam sprostiti in občutiti svoje telo. Takrat se mi je zdelo, da na konicah prstov čutim nežno zbadanje. Najprej je bilo to na konicah prstov rok, nato še na konicah nog. /.../ Od takrat dalje na podoben način začutim taka mesta. Včasih se moram sprostiti, da jih občutim, izraziti željo; drugič jih začutim, ne da bi sploh pomislil na to. /.../ Mislim, da so mesta moči med seboj različna, pa tudi jaz prihajam nanje v različnih razpoloženjih. Včasih močno tolčejo, drugič nežno zbadajo. Naslednjič začutim zraven težo v prstih ali napetost v prsih. Vedno pa so glavni prsti.« (Inf. št. 59, kemik, novodobnik)

Kljub vsem vajam in vsemu pa vsi ljudje, po besedah nekaterih sogovornikov, ne občutijo teh mest oziroma nekateri ne zaznajo nobene spremembe na telesni ali čustveni ravni:

»Ni nujno, da na teh mestih kaj občutimo. Za to moramo biti že »natrenirani«, lahko pa ugoden vpliv čutimo posredno, nezavedno, ne da bi zavedno (fizično) kaj občutili. Kot v feng šuiju: energije vplivajo na nas, tudi če mi ne želimo. Vendar vplivajo na nas samo takrat, ko smo z njimi v resonanci.« (Inf. št. 52, feng šui svetovalka)

Ob vseh teh razlagah se mi je zdelo zanimivo, da če gresta na prostor, o katerem pripoveduje, da je energijsko močen, dva posameznika, ga eden občuti močno, drugi pa svojo pozornost usmerja na to, da bo občutil, pa se mu zdi, da nič ne čuti. Njegov odgovor na to, ali je morda ob zmožnosti dojetanja in razvoja posameznika zraven lahko tudi avtosugestija, je bil sledeč:

»Definitivno obstaja ta možnost, da se človek sam prepriča, da to občuti. Jaz kot psiholog, vem to, da so možgani zmožni z avtosugestijo doseči ogromno. Po drugi strani pa ne verjamem, da je to avtosugestija, kajti ti občutki na določenih mestih me včasih presenetijo. Ne vem, kako reči.« (Inf. št. 50, psiholog, novodobnik)

Ob možnosti sugestije obstaja tudi možnost, da se drugi udeleženec uči »poslušati« svoje telo skozi prakso; možen način učenja je poslušanje interpretacije občutkov tistega, ki jih občuti, tistemu, ki se šele uči tega.

Bogastvo in raznolikost dojetanja prostorov moči sta lastnost dojetanja prostorov moči, kot kažejo pogovori s sogovorniki:

»Tukaj je treba povedati, da vsak človek na drugačen način zazveni. Ob isti energiji pri enem človeku zazveni ali zavibrira telo skozi drugačne načine. /.../ Nekdo bolj občuti z mislijo, intuicijo, nekdo bolj občuti z govoricno barvo, nekdo lažje artikulira občutke v nekih tonih ali v kakšnih simptomih dotika, občutenja, recimo mravljinca ali kakšno srbenje. Tukaj ni pravila. Čisto vsak človek je drugačen in ima drugačen instrument zaznave in na drugačen način zazna določeno točko.« (Inf. št. 67, novodobnik, zaposlen v turizmu)

Zaradi tega je strnitev dojetanja prostorov moči v štiri skupine le pogojna in narejena zaradi delne sistematičnosti in predstavljalnosti občutenj sogovornikov te raziskave. V prvo skupino sem strnila (1) fizična, telesna občutenja posameznikov (otečeni prsti rok ali nog, mravljinca, toplota, hlad, nihanje oz. lahno zibanje, bolečina v obolelem organu, glavobol, napetost v obolelem organu, sproščeni), v drugo skupino sem uvrstila (2) občutenja na

čustveni ravni (občutenje hvaležnosti, olajšanja, svobode, tudi jeze in nato miru, ljubezni, sproščenosti), v tretjo sem uvrstila (3) občutenja na duhovni ravni, ki jih posamezniki povezujejo z globljim dojetjem na višjih ravneh in z osebno rastjo, v četrto (4) skupino sem uvrstila tiste pripovedovalce, ki niso občutili ničesar.

Tabela 4.2: Občutenja prostorov moči

Zap. št.	Fizična občutenja	Čustvena občutenja	Duhovna občutenja	Brez zaznav občutenja
1.	Otečeni prsti rok ali nog	Olajšanje	Povezava s prostorom na višji ravni	Obisk zaradi reklame, radovednosti
2.	Občutek mravljinčenja	Svoboda, osvoboditev	Videti, dojeti prostor v različnih dimenzijah	Nepripravljenost na obisk prostora moči
3.	Toplota	Občutenje hvaležnosti	Globlje razumevanje prostora in njegove govorice	Energijska zaprtost
4.	Hlad	Občutenje spoštovanja	Razumevanje sporočil prostora	Življenje ob/na tem prostoru
5.	Nihanje oz. lahno zibanje	Občutek varnosti	Odzivi, duhovne spremembe v sebi ob stiku s prostorom moči	Osebno prepričanje v neobstoj prostorov moči
6.	Občutek napetosti	Sprejetost		Brez znanja o tem, kako prostor občutiti
7.	Sproščenost v telesu	Navdušenje		
8.	Bolečina v obolelem organu	Občutek ljubezni		
9.	Občutek napolnjenosti z energijo	Občutek sreče		
10.		Prijetno duševno počutje, zadovoljstvo		
11.		Mir, spokojnost		

(1) Fizična občutenja

V skupino fizičnih občutenj sem uvrstila na osnovi pripovedi sogovornikov občutenja, ki so povezana s telesno ravni. Občutke je treba, glede na izkušnje dela s skupinami, po geomantovem prepričanju ločevati na objektivne in subjektivne:

»Da začutijo, da je na nekem kraju teža v nogah ali da jih dviga od tal, ker to bi bili dve nasprotni energiji. Ali začutiš težo v nogah – to se pravi, da je večja moč zemeljskih sil. Ali jih dviga od tal – to pomeni, da so močnejše kozmične sile. Je pa treba vedeti, da smo mi na področju, kjer ni objektivnosti. Objektivnost je nemogoča. Zaradi tega ker objektivnosti v bistvu ni. Subjektivni faktor je zmeraj navzoč. Tukaj, na tem področju, je še posebej močan ta subjektivni faktor. In če so ljudje začetniki, potem so njihova doživetja lahko zelo različna, ker so preveč subjektivno obarvana. Ščasoma se človek nauči, da je bolj objektivni. Se pravi, da ta subjektivni moment, ki je nujen, vendarle ne prevlada, ampak da je objektivno. Torej tisto, kar na tistem mestu deluje, ima večjo besedo. V tem primeru, če se na delavnici srečajo taki ljudje, potem so dojetanja bolj podobna in primerljiva. /.../ Tukaj je pa težko biti objektivni. Težko je doseči visoko stopnjo objektivnosti. Zato je treba veliko izkušenj.« (Inf. št. 2, geomant)

Za potrebe raziskave sem se morala zanesti na izjave ljudi o njihovem doživljanju, zato njihove izjave niso dokaz, da so ti občutki splošno priznani, saj ni šlo za eksperiment in ni bilo kontrolne skupine. Moj interes tudi ni bil dokazovati, da so ti občutki vsesplošni, ampak sta tukaj narejena le povzetek izjav mojih sogovornikov in razvrstitev v sistem, čeprav so tudi sogovorniki svoje občutke opisovali z različnimi besedami in morda so nekateri občutki tudi združeni, čeprav je bilo samo občutenje prostora različno. Vrstni red občutkov ne pomeni, da si sledijo po pogostosti, četudi je bilo med sogovorniki resda največkrat občuteno mravljinčenje/zbadanje, otečeni prsti in toplota.

Otečene prste rok ali nog so posamezniki opisovali kot napetost v rokah, kot občutek teže, tiščanja, oteklih prstov. Nekateri so bili v dvomih, če je to naredil res sam prostor ali bi se zgodilo podobno, če bi tako stali tudi doma:

»Čutila nisem nič posebnega, samo prsti so bili napeti in otekli, nekako težki so bili. Pa še to mislim, da če bi tako postala nekaj minut doma, bi bilo enako.« (Inf. št. 8, upokojenka)

Drugi so bili prepričani, da so njihovi prsti res reagirali:

»Prsti rok so postali kot otečeni, rdečkasti in napeti. Ko sem jih stresel, je to izginilo.« (Inf. št. 17, fizioterapevt)

ali

»Opazila sem, da so moji prsti rahlo otečeni.« (Inf. št. 26, zgodovinarica).

Čeprav duhovniki o tem po navadi ne govorijo, se je eden od mojih sogovornikov razgovoril:

»Mene je to samega zanimalo, kako bi lahko ravno ta točka vplivala na mene. Potem sem si rekel: Nič, jaz se bom poskusil skoncentrirati,« in me je že začelo skeleti po prstih in sem čutil toploto. Po mojem mnenju je odvisno od vsakega posameznika. Oni drugi, ki so verjeli v to energijo od vsega začetka, pa na koncu niso ničesar začutili. Mislim, da je vse odvisno od človeka, od njegove koncentracije, seveda pa moraš biti malo nagovorjen, da je to, to.« (Inf. št. 64, duhovnik)

Občutek mravljinčenja je neka splošna označba za besedno raznolike opise občutenega pri sogovornikih. Nekateri so jo res poimenovali mravljinca, drugi pikanje, tretji zbadanje, nekateri so jo občutili kot naelektrenost, pogosto je bilo jasno, da z opisom niso zadovoljni in so iskali sopomenske izraze, da bi še bolj približali dogajanje:

»Na rokah, taka toplota te obdaja. Začutiš mravljinca, na prstih kot prvo. Potem po celem telesu, neko energijo, ki je ne znam opisati, ampak občutek je pa prijeten. Ne vem. /.../ Če je mesto močno z energijo, ... potem strga po notranjosti čelne lobanje, kot da bi imel notri mravljinca. Ne vem opisati. Neke smeti in celo telo kot da bi se dvigalo, kot da bi mi pravilo: »Gremo, gremo«. In opažam tudi to, ne vem sicer, če je relevantno, ampak vseeno. Jaz imam vedno prekrizane noge in roke. Ko dam narazen noge in roke, začne ta energija delovati močnejše, intenzivnejše.« (Inf. št. 50, psiholog, novodobnik)

Opisovanje občutenja prostorov moči kot mravljinčenje je bilo pogosto med mojimi sogovorniki:

»V začetku nič. Potem, ko sem se malo sprostil, sem občutil mravljinčenje po prstih rok, potem še po nogah.« (Inf. št. 17, fizioterapevt)

ali

»Mravljinčenje, vendar zelo nežno, čutim sedaj tudi po nogah.« (Inf. št. 4b, strojnik).

Nekateri so to mravljinčenje opisovali kot elektriko:

»Seveda sem čutil, kot rahlo ščemenje, kot elektriko, kot pikanje v prstih.« (Ivek, kmet);

te občutke je potrdil tudi zdravilec, ki sem ga povabila na raziskovani prostor:

»Zelo različno. Lahko kot ščemenje, kot elektriko v prstih, na rokah, nogah ...« (Inf. št. 34, zdravilec po Vollu).

Občutenje toplote je bilo precej pogosto telesno občutenje prostora pri dvomljivcih:

»Saj ne vem, ali si domišljam ali pa je res kaj. Nekaj časa se mi je zdelo, kot da mi je nekako toplo v prste rok in nog, potem sem se skoncentrirala na to in več nisem čutila. Morda pa ni bilo nič in mi je bilo toplo samo od pričakovanja, napetosti in male nervoze zaradi tega. Ne vem.« (Inf. št. 46, udeleženka vodene skupine)

in tudi pri sogovornikih, ki so bili prepričani v svoje občutke:

»Joj, hvala, tako prijetno toplo mi je bilo po vsem telesu. Pa v prstih na rokah me tu in tam zbode. Joj! Nisem vedela, da je kaj takega mogoče občutiti.« (Inf. št. 4a, glasbenica)

Hlad, občutek hladnosti, mraza je bil redkejša reakcija, čeprav se je tudi ta občutek pri sogovorniku pozneje obrnil v občutek toplote:

»Včasih je najprej kot hlad, potem pa začne stopati v roke in noge toplota.« (Inf. št. 48, obiskovalec izvira)

Nihanje oz. lahko zibanje je morda le občutek posameznika, včasih pa je bilo nagibanje ali pa tudi nihanje opazno meni kot opazovalcu:

»Telo mi je (vsaj tako se mi je zdelo) zanihalo.« (Inf. št. 17, fizioterapevt)

ali

»Če obstanem na določenem mestu, me včasih zaziba sem in tja.« (Inf. št. 48, obiskovalec izvira).

Občutek napetosti so opisovali sogovorniki kot napetost v določenem delu telesa ali kot celostno napetost:

»Po telesu sem čutil napetost. V nekaterih delih kot manjšo bolečino. Čez nekaj minut je vse izginilo in postalo mi je lažje.« (Inf. št. 17, fizioterapevt)

Občutki bolečine, napetosti so se po pripovedovanju sogovornikov po določenem času bivanja na nekem prostoru moči pri sogovornikih sprostili:

»Včasih mi je v začetku malo težko. V določenem delu telesa čutim napetost, morda celo bolečino. Po navadi je to del telesa, s katerim imam težave. Potem ta bolečina popusti, kot da bi se pozdravil, in je spet vse v redu. Celo bolje je, kot je bilo.« (Inf. št. 48, obiskovalec izvira)

ali

»Včasih se usedem na klopcu, posedim, razmišljam o čem. V prstih imam pogosto občutek, da so kot otekli. Joj, tega ne moreš komur koli povedati. Po telesu mi postane toplo. V sebi pogosto čutim tako veliko napetost v začetku, ko pridem. Potem mi, brez da bi se zavedal kdaj, postane lažje, napetost kar nekam izgine, z njo pa tudi tista zategnjenost in teža.« (Inf. št. 56, vinogradnik, mizar).

Pogosto so seveda različni fizični občutki združeni ali pa si sledijo, vendar sem jih zaradi večje sistematizacije ločila.

Sproščenosť v telesu so sogovorniki opisovali kot posledico sproščene napetosti ali pa so se preprosto počutili tako po trenutkih, prebitih na takem mestu, ne da bi razmišljali, da je to kako posebno mesto:

»Res prijetno sproščeno se tu počutim.« (Inf. št. 48, obiskovalec izvira)

ali

»Različno (op. p. tazlično dolgo ostanem). Kot imam čas in kot telo želi. Po navadi ostanem, sploh če čutim napetost v sebi, tako dolgo, da napetost izgine. Po navadi se najprej stopnjuje, potem pa izgine. Takrat se počutim lažje, napolnjen z nečim lahkim, svetlim in imam občutek, da lahko grem.« (Inf. št. 59, kemik, novodobnik).

Zanimiv občutek sproščenosťi ob dobrem spanju je doživel sogovornik, ki sploh ni verjel, da ima prostor neko posebno moč, in je to pripisoval temu, da je bil v naravi:

»Tu je dobro, da je mir. Nič mi ni všeč, da hodi sedaj sem toliko turistov, obiskovalcev. Sam sem doma v mestu in pridem sem, na naš vikend, prespat. V mestu slabo spim, tu pa spim celo noč.« (Inf. št. 10, upokojenec)

Bolečino v organu je opazilo nekaj sogovornikov, zdravilec pa jo je pojasnil tako:

» ... zelo pogosto dajejo taka mesta močan odziv tam, kjer je oboleli organ. Tam lahko čutijo kot »prestrele«, simptomi se lahko sprva okrepijo, saj slabše mesto najprej odreagira.« (Inf. št. 34, zdravilec po Vollu)

Ena izmed sogovornic, ki je začutila reakcijo v telesu, se je prestrašila te bolečine in odšla s prostora energijskih točk z bolečino in se tja več ni želela vračati:

»Seveda, tega bo najbrž že pet let, kar sem bila tam. Imam pogoste glavobole in sem mislila, da če nekateri hodijo, bi šla še jaz, morda pa bi mi kaj pomagalo. V življenju sem poskušala marsikaj, od zdravil, masaž, magnetkov, akupunkturo, a pravega učinka ni bilo. Tako sem poprosila moža, da se zapeljeva še do energijskih točk. Po naravi sem sicer bolj skeptičen človek in rada se vznemirim že zaradi malenkosti, tako da me je tudi to malce vznemirilo, kako bo. ... No in sva se pripeljala, sprehodila sva se, si razgledala označene točke, nato sem poiskala točko za glavo in sedla. Držala sem se predpisanih navodil, posedela, ko me je naenkrat močno začela boleti glava. Ustrašila sem se. Klicala sem moža na pomoč. Takoj sva vse pospravila in se odpravila domov. Razvila se je zelo huda migrena, tudi zdravila niso pomagala, umaknila sem se v temno sobo in mir (kot po navadi), a se glava ni umirila vse do naslednjega jutra. ... Ne verjamem. Sicer pa se bojim. Če nekaj zdravi, kot na primer zdravilo, potem ti mora čez pol ure, uro postati lažje, takrat pa mi ni popustilo vse do naslednjega jutra. Pa ne to, da mi ni popustilo, do tega tisti dan nisem imela glavobola, kar pomeni, da je bil posledica sedenja na tistih točkah. To pa mi je povedalo, da so točke zame slabe.« (Inf. št. 57, upokojenka)

Občutek napolnjenosti z energijo sem uvrstila v fizično raven občutenja, saj so sogovorniki govorili o tem, da so čutili napolnjenost z energijo v fizičnem telesu in ne le v razpoloženju:

»Res, počutim se lažje in, kot da bi si napolnila baterije.« (Inf. št. 4a, glasbenica);

o tem pa je govoril tudi zapis v knjigi vtisov, pri čemer je treba opozoriti, da so na fizični ravni sogovorniki občutili predvsem energijske točke v Razkrižju, nekaj drobnih vtisov z Jeruzalema in le zapis najbrž tradicionalnokatoliške vernice (v raziskovanem obdobju) s Ptujске Gore, ki pa je lahko vezan tudi na duhovna občutenja:

»Vedno znova rada prihajava k tebi draga mati božja, saj si tu nabirava moči za skupno pot.« (PG, 2009)

(2) Čustvena občutenja

Spremembo v čustvih so pogosteje zaznali sogovorniki na Jeruzalemu in na Ptujski Gori, čeprav o tem niso bili pripravljene veliko govoriti, zato so mi bili v pomoč zapisi s Ptujске Gore in z Jeruzalema. Ker v Razkrižju take knjige ni, obstaja možnost, da bi bilo več podobnih občutenj tudi tam, čeprav sogovorniki o njih res skorajda niso govorili. Strogo mejo med tradicionalnokatoliškimi verniki in novodobniki je težko povleči, saj mnogi tradicionalni verniki obiskujejo tudi energijske točke in so njihova občutja izražena tako na prostorih, označenih z energijskimi točkami, kot v cerkvenih prostorih. O svojih posebnih občutkih so nekateri tradicionalni verniki pisali v knjigo vtisov, manj pa so o njih pripovedovali. Pokazalo se je, da pogosto ljudje, ki se enkrat naučijo »poslušati« te prostore, le-te občutijo, ne glede na to, kdo upravlja z njimi.

Olajšanje je uvrščeno med občutja čustev, čeprav je pogosto povezano s fizičnim občutkom sproščenosti:

»Spet čutim toploto po rokah, pa tako lahko se počutim že od prej ... Kot da bi tam pustila neko težko breme.« (Inf. št. 4a, glasbenica)

ali

»Zame je mrzlo, pa vseeno prihajamo sem stat in se očistit. Kot da bi bil potem, ko si nekaj časa tukaj, čistejši, lažji, misli so lažje, skrbi manjše. Jaz se počutim res bolj sproščeno.« (Inf. št. 20b, mehanik)

ali

»Pogosteje se spomnim na ta prostor, kadar sem utrujena, izmučena. Potem pridem sem, se sprehodim, malce stojim na kakšnem od mest in vedno odidem lažja, olajšana.« (Inf. št. 66, novodobnica)

Vsi trije sogovorniki so tako tradicionalni verniki kot tudi ljudje odprti za novosti, ki jih prinaša novodobništvo.

Svobodo, osvoboditev, najverjetneje blizu občutku olajšanja, je na prostorih moči občutil psiholog, ki je razmišljal novodobniško:

»Ni prijeten, ampak očiščevalen, liberatoren, osvobaja te.« (Inf. št. 50, psiholog, novodobnik)

Občutenje hvaležnosti za obisk prostora moči (romarskega kraja) je bilo mogoče razbrati iz nekaj zapisov:

»Hvala za ta čudoviti dar.« (PG, 2009)

ali

»Marija, hvala ti.« (PG, 2009).

Hvaležnost je bolj razvidna iz zapisov katoliških romarjev, obenem pa jo je zaznati tudi pri novodobnikih; geomanti npr. svetujejo obiskovalcem, da se na prostorih moči vedejo spoštljivo in da se ob koncu obiska zahvalijo prostoru za sprejem.

Tudi **občutenje spoštovanja** je povezano z zapisi v knjigi vtisov:

»Hvala Bogu in Materi Mariji, da smo po božji milosti smeli biti tu.« (PG, 2009), čeprav so posredno izražali veliko spoštovanje do Jeruzalema tudi nekateri novodobniški sogovorniki, geomanti pa so tako o vseh prostorih na Zemlji govorili z izrednim spoštovanjem.

Občutek varnosti daje romarjem, ugotovljeno na osnovi zapisov, pogosto prebivanje ob Mariji zavetnici s plaščem: »*Tukaj se počutim varno.*« (PG, 2009)

Sprejetost je tudi občutek, ki ga je nekaterim romarjem, sodeč po zapisu, dal romarski kraj:

»*Vedno znova rada prihajam sem. Pri tebi draga Mati Marija se vedno počutim tako dobro sprejeta.*« (PG, 2009)

Navdušenje je bilo še najlažje razbrati iz zapisov v knjigah, saj so navdušeni obiskovalci ravno veselje ob tem navdušenju zapisovali v knjige:

»*Beautiful place. (Op. p. Čudovito mesto.)*« (Jeruzalem–1, 2009)

ali

»*Prvič smo tukaj, to je zelo čudovit kraj v Sloveniji. Res čudovit. Super je vse, čudovito.*« (Jeruzalem–1, 2009)

ali

»*Jeruzalem, kako si ti lep, kdor te videti sme, vrne se vedno v ta čudoviti svet! Vedno bomo z mislimi z vami, vedno bomo z dušo pri vas!*« (Jeruzalem–1, 2009).

Občutek ljubezni do Marije in preko nje do prostora s svetiščem, je mogoče najti v zapisih, poseben pa je zapis novodobnice, ki je prepričana, da jo prostori moči napolnijo z ljubeznijo:

»Nekoč sem prebrala, da ti posebni prostori govorijo s tabo z govorico svetlobe. Ta svetloba lahko napolni človeka preko posebnih mest na Zemlji, preko zvezd, menda tudi z govorico angelov. Jezik svetlobe bi naj bil jezik ljubezni in svetlobe za tistega, ki sliši ta jezik. Te frekvence menda vplivajo zdravilno na njegovo DNK. Če ta jezik enkrat začutiš, boš čutil njegove vibracije tudi v prihodnje, čeprav jih morda ne boš razumel. Ja, te vibracije so kot nekaj domačega, kot bi se vrnil mnogo, mnogo let nazaj v pradomovino vesolja. Jaz se včasih po obisku posebnih mest počutim napolnjena z ljubeznijo.« (Inf. št. 66, novodobnica)

Občutek sreče je prav tako vezan na aktiven romarski kraj, kamor verniki pridejo srečni z zahvalo ali odidejo napolnjeni s posebnim doživetjem ali z izraženo prošnjo in s tihim upanjem za njeno uresničitev:

»Draga Marija, tako lepo je na tej gori. Srečna sem in prav tako želim vso srečo mojim dragim.« (PG, 2009)

Prijetno duševno počutje, občutki zadovoljstva, nerazložljivi občutki za mnoge obiskovalce, ki pogosto opišejo, da jim je nekje bilo lepo:

»Tokrat nisem zaznaval tega. Imam sicer lepe spomine. Bilo mi je lepo, ampak nisem zaznal tako kot zdaj.« (Inf. št. 50, psiholog, novodobnik)

ali

»Odzivi so v glavnem samo pozitivni, da jim je krasno tukaj, ...« (Inf. št. 61, zaposlena v turizmu)

ali

»Tudi jaz osebno se v našem Jeruzalemu počutim dobro.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

ali

»To pove že dejstvo, ko pride preprost človek in reče: »Kako je tu lepo!« Preprost človek začuti to.« (Inf. št. 60, duhovnik)

ali

»Tukaj se dobro počutim.« (Inf. št. 31, kmet).

Mir, spokojnost, zlitje s krajem so občutki, ki so bili značilnejši za obiskovalce Jeruzalema in Ptujске Gore:

»Veliko ljudi je omenilo, da občutijo notranji mir, ko pridejo sem. Veliko jih pride samo na trg posedet in rečejo, da so prišli posedet, kajti tukaj občutijo ta mir. To bi jaz bolj izpostavila, da je kraj prečudovit, da je cerkev prelepa ter tisti neki duševni mir.« (Inf. št. 61, zaposlena v turizmu)

ali

»Tukaj je tako mirno. Človek se res umiri in si odpočije.« (Inf. št. 22, turist)

in še zapis, ki strne doživetje:

»Kraj tišine, milosti in miru.« (PG, 2009).

(3) Duhovna občutenja

V skupino duhovnih občutenj sem uvrstila občutenja tega prostora, ki pomenijo za posameznika tudi osebno rast. Ob tem, da prostor dojemajo na fizični in čustveni ravni, poskušajo posamezniki prostor občutiti tudi na drugih dimenzijah, za katere verjamejo, da obstajajo. Novodobniki se poskušajo **povezati s prostorom na višji ravni (od materialne), poskušajo ga videti v različnih dimenzijah, poskušajo globlje razumeti njegovo govorico, poskušajo dojeti sporočila kraja zase, razmišljajo o svojih odzivih na prostor in o spremembah, ki jih ob stiku z njim v sebi doživljajo**. Vse to razumejo kot del osebnega razvoja, del rasti:

»Geomant dojema z vsem svojim telesom. Poslušá notranje odzive v sebi, razvija čim bolj senzibilno občutenje, daje pozornost vsemu, kar se dogaja na nivoju čutenja, vizij, sluha, senzacij, naključij. Maksimalno poskuša biti prisoten v trenutku, ker smo takrat najbolj dojemljivi za občutja. Bistvo je, da se dojema preko resonance, v nas se zbudi tisto občutenje (videnje, senzacija ...), ki je tudi izven nas. Zato holografske vaje namenoma delujejo tako, da »vzbudijo« neko določeno energijsko ali duhovno ali elementarno kvaliteto v nas, nato opazujemo odziv. Gre za kritično raziskovanje vseh vrst reakcij in občutenj, razvijanje osebnega jezika skozi to. Rezultati so obširnejši kot pri nihalu ali bajalici, ki jima osebno ne zaupam že zato, ker vem, kako zelo z lahkoto ju preusmerja moja misel.« (Inf. št. 40, geomantinja)

Lastno dojemanje geomanta na telesni, čustveni in duhovni ravni je poskušal z besedami predstaviti tudi drugi sogovornik:

»Tukaj je več možnosti. Eno so telesne reakcije. Torej jaz gledam telesne reakcije, kako se s svojim telesom, ko pridem v en prostor, počutim, kakšno kvaliteto začutim v enem prostoru. Te telesne reakcije grejo recimo od bolečine ali resonance na določenih delih telesa do psihičnih dojetjih kot kvalitet v prostoru. Še pomembnejše je zame dojetanje z lastnim energijskim poljem. To pomeni, da ima človek energijsko polje, in to energijsko polje so kot neke vrste tipalke v prostoru in človek se nauči sčasoma te subtilne impulze, ki jih otipa energijsko v prostoru, prevesti v notranje slike, tako da preko simbolizma teh notranjih slik gre to preko zavesti. Ne preko telesa, ampak preko zavesti. Preko teh notranjih slik se lahko razume, kaj neki kraj je ali v kakšnem stanju se nahaja.« (Inf. št. 2, geomant)

V smeri interesa do višjega dojetanja prostora je bil še en sogovornik:

»Z mojo sposobnostjo intuitivne zaznave sem se lažje vživel v to členitev, točko vdiha, izdiha pokrajine, osi, zmajevih črt preobrazbe in tega, bolj kot energijskih točk, čeprav bi težko rekel.« (Inf. št. 67, novodobnik, zaposlen v turizmu)

(4) Brez zaznav občutenja

Med sogovorniki so bili seveda tudi ljudje, ki prostora niso posebej občutili. Več takih mnenj sem dobila med ljudmi (sogovorniki, med katerimi so bili tradicionalno katoliški verniki, novodobniki in turisti), ki so bili na takem prostoru in se potem več niso vračali, saj v tem niso videli smisla. Najverjetneje bi se to število precej povečalo, če bi z metodo ankete spraševala ljudi, saj na taka mesta prihaja le določen odstotek ljudi; vsi ostali pridejo, odidejo in prostor se jih ne dotakne ali pa jih taki prostori sploh ne zanimajo in nanje ne prihajajo.

Med najpomembnejšimi razlogi, zaradi katerih obiskovalci ne občutijo ničesar, sem razbrala naslednje razloge: **obisk zaradi reklame, radovednosti, nepripravljenosti na obisk prostora moči, energijska zaprtost, življenje ob/na tem prostoru, osebno prepričanje v neobstoj prostorov moči, brez znanja o tem, kako prostor občutiti.**

Včasih se posamezniki nekam odpravijo **zaradi radovednosti ali da bi preverili reklamo** in, če jih pri tem zmoti še neki zunanji dejavnik, ga povežejo s prostorom in tako še utrdijo svoje mnenje o prostoru:

»Čutila? Ne, jaz nisem čutila ničesar, samo komarje, ki so bili čisto divji. Jaz pa sem še posebej občutljiva na njihove pike. Tako so me napadali, da sem komaj pobegnila do avtomobila.« (Inf. št. 6, učiteljica)

O nepripravljenosti na obisk prostora moči je spregovoril tudi duhovnik, ko je govoril o potrebni pripravi na romanje, na stik s svetim prostorom. Če tega stika ni, se prostor človeka ne dotakne, ne pride do spajanja s prostorom, človek prostor dojame kot nekaj običajnega, saj je bil že v naprej naravnani na to, da mu prostor ne more dati nič več. No, čeprav je bila sogovornica, ki je bila udeleženka vodene turistične skupine, ki jo je prostor presenetil. Prav tako je običajno mlajša – adolescenčna generacija tista, ki pride na taka mesta skupaj s starši, vendar sama nima interesa, do takih izletov, spoznanj:

»Seveda nisem nič čutila. Po moje so si te točke izmislili, da te naplahtajo in mastno zaslužijo.« (Inf. št. 44, učenka)

Doživljanje prostorov moči brez posebnih občutkov je poskušal moj sogovornik novodobnik in sociolog razložiti na osnovi dveh vidikov: zdravja in **»zaprtosti pred prostori«**:

»Sicer pa je tako znano. Tisti, ki je zdrav, ne bo čutil ničesar, prav tako tisti, ki je zaprt in te energije ne morejo do njega. Senzibilni ljudje čutijo toploto, ščemenje, mravljinice; pogosto jih na točkah zbada v tem organu, s katerim imajo težave.« (Inf. št. 32, novodobnik, sociolog)

Posebno skupino predstavljajo **ljudje, ki živijo na/ob teh mestih** in pogosto rečejo, da ne zaznavajo nič, kar novodobniki povezujejo z razumskim dojemanjem sodobnega človeka, ki dojema te posebne in zdravilne energije kot motnjo:

»Če se vpraša fizika, je to anomalija, to je motnja v energijskem polju, in tako jo tudi ljudje občutijo kot motnjo in se pred tem zapirajo. /.../ Ali bežijo ali se pred njim zapirajo. Bolj se zapirajo. Ampak to je relativno glede na to, da razumski človek nima do tega pristopa, je v bistvu zaprt in potem ta energija deluje kot moteča. /.../ Mislim, da se tudi na teh mestih dogaja – ljudje prihajajo pač ob določenih časih, ampak pridejo v določenem ritmu ali samo enkrat, in to nanje zelo ugodno deluje, če bi pa tam živeli, bi pa se morali spremeniti. To bi bilo zame pravo zdravljenje. Oni bi morali integrirati to svoje življenje in odpreti komplementarne vire energij, ki so

znotraj nas in jih praviloma ljudje moderne dobe ne poznamo in jih ignoriramo.«
(Inf. št. 2, geomant)

Osebno prepričanje v neobstoj teh prostorov – Marsikdo od sogovorcev se je ustavil ob tem, ali verjame ali ne verjame v obstoj teh točk in jih zato posledično čuti ali pa ne čuti. V življenju se posameznik tudi odloči, kako si bo razlagal dogodek, saj je vsako dojetje realnosti odvisno od posameznika, njegovih izkušenj, odločitev, želja, predvidevanj. Lahko tudi, da nima nikogar, ki bi mu novodobniško razložil njegove občutke ali pa preprosto ne želi spreminjati svojih prepričanj:

»Eh, to (op. p. energijske točke) je brez veze. Ljudje pustijo avto, potem se nekoliko sprehodijo, potem pa govorijo, da jim grejo mravljinici po telesu. To je od tega, ker se malo razhodijo, ne pa od drugega.« (Inf. št. 10, upokojenec)

Zdelo se mi je zelo zanimivo, kaj menijo sogovorniki, novodobniki o tem, ali je nujno potrebno prepričanje v delovanje teh točk, da jih je posameznik sposoben zaznati:

»Tukaj je treba upoštevati osebni razvoj. Recimo, če je človek v svojem razvoju prišel do take točke, da je možno, da je tako odprt, da kraj lahko deluje, potem, čeprav ne verjame, se to lahko zgodi. Je pa tudi tak primer, ko duša določenega človeka želi človeku dati neko izkušnjo, čeprav pravzaprav ni zrel za to in ga na nek način pripelje na en kraj, kjer človek to izkušnjo dobi, tudi če noče. Mislim, da je tukaj treba gledati na faktor osebnega razvoja, na kakšni točki se človek nahaja in kaj mu lahko pomaga v nekem danem trenutku. Jaz verjamem, da kraji lahko pomagajo ljudem, če so za to odprti ali pa če so ljudje, kot rečeno, v takem trenutku razvoja, da jim neko nepričakovano doživetje lahko pomaga, da grejo po poti naprej.« (Inf. št. 2, geomant)

Brez znanja o tem, kako prostor občutiti – posamezni pripovedovalci na teh mestih niso ničesar občutili, saj niso vedeli prisluhnitigovorici prostora oziroma jih o tem še ni nihče poučil.

Devereux (1991), je ugotovil, da, ko nekdo obiše sveti prostor, njegov razum, njegovih pet čutov, njegova intuicija ali elektromagnetna polja okrog njegovega telesa zaznavajo ta kraj. Seveda lahko človek na prostor individualno odreagira s svojim omejenim naborom načinov, vendar je ključnega pomena, da veš, da so posameznikove reakcije le del mreže popolnega opisa kraja. Gray (2007) je tudi prepričan, da narava izkušenj posameznika

vpliva na to, kar Devereux poimenuje »multi-mode« pristop, kar pomeni, da na sprejemanje takih prostorov vplivajo znanja in občutki, torej um in srce. Kar pa tudi pomeni, da na razumevanje, dojetje prostorov moči vplivajo znanja mitologije, arheologije, zgodovine, geologije, (morebitnega) zvezdnega položaja teh prostorov in religije. Ta mesta so pogosto bila v »uporabi« davnih ljudstev, ki so odkrila njihovo moč, postavljala na njih strukture, izvajala obrede, občutila različna občutenja. Če sodobni ljudje želijo dostopati do energijskih polj prostorov moči, morajo prav tako uporabljati ta znanja in občutke.

Novodobniki, ki poudarjajo »poslušanje svojega telesa«, seveda ob tem dopuščajo možnost, da prostor deluje na človeka, četudi on tega ne »ve čutiti« in se tega ne zaveda. Pernecky (2006, 151) je v svoji študiji Usuglašavanje sa svemirom: fenomenološka studija New Age turista ugotovil, da novodobniki verjamejo, da se na teh mestih izboljšujejo, povezujejo z višjimi energijami in se duhovno razvijajo, kar je pokazala tudi moja raziskava pri tistih obiskovalcih prostorov moči, ki so novodobniško usmerjeni in prihajajo na prostore moči zaradi svoje osebne rasti. Obiskovalci, ki so občutili posebnost prostorov moči, si na njih želijo biti, za njih je potovanje na te prostore in bivanje na njih posebno doživetje, tja se želijo vračati in/ali obiskati še druge prostore moči.

3.5 Zaključki

V tretjem poglavju sem iskala na odgovore na prvo in tretje raziskovalno vprašanje. Najprej me je znotraj prvega raziskovalnega vprašanja zanimalo, kdo so obiskovalci raziskovanih prostorov moči. Raziskava je pokazala, da na te prostore prihajajo tradicionalnokatoliški romarji (najpogosteje na Ptujsko Goro, občasno na Jeruzalem in le enkrat v letu v Razkrižje); v zadnjih desetletjih se povečuje obisk novodobnikov, ki prihajajo na ta področja kot »uporabniki« teh prostorov, »profesionalni zdravilci«, »učitelji« določene tehnike in/ali kot raziskovalci, ki jih zanima delovanje prostora. Veliko skupino predstavljajo turisti, ki so najpogostejši na Jeruzalemu in Ptujski Gori. Redno pa prihajajo posamezniki (poimenovala sem jih profesionalci), ki na teh prostorih delujejo kot katoliški duhovniki (nekateri tam tudi živijo), turistični delavci, državni in upravni uslužbenci ter strokovnjaki različnih področij, ki raziskujejo ta področja. V poslednjo skupino sem uvrstila obiskovalce, ki prihajajo na te prostore po »pitno« izvirsko vodo ali pa po kakšnih drugih opravkih.

S skupinami obiskovalcev so povezani seveda razlogi, zaradi katerih obiskovalci prihajajo. Ob vseh petih zgoraj navedenih skupinah pa predvsem tradicionalnokatoliške obiskovalce, novodobnike in uporabnike »čiste« pitne vode družijo še zelo pomemben razlog prihoda na prostore moči in sicer pridobivanje oziroma ohranjanje dobrega zdravstvene počutja in stanja.

V tretjem raziskovalnem vprašanju sem preučevala, kaj si obiskovalci na teh prostorih zdravijo in ugotovila, da prihajajo zaradi zdravljenja na telesni ravni (predvsem prihajajo zaradi tega v Razkrižje, kjer posedijo ali postojijo ob energijskih točkah), na Jeruzalemu bolj iščejo sprostitev (na telesni in čustveni ravni) na Ptujski Gori pa tradicionalnokatoliški verniki prosijo Marijo, Boga za zdravje in za duhovno pomoč.

Zanimalo me je tudi, kako se zdravijo; in izpostavila bi predvsem zdravilske vzorce vedenja, ki so pogosto povezani z zdravjem in željo po duhovni stabilnosti in/ali duhovnem razvoju. Ločila sem jih na tradicionalnokatoliške vzorce (npr. maše, molitve, romanja, vero v izpolnitev prošenj ...), novodobniške vzorce (npr. uživanje izvirske vode, sprehod in sprostitev na prostoru moči, diagnostika zdravstvenega stanja, podana s strani zdravilca, individualne terapije z bioenergetikom, reiki zdravilcem, radiestezistom, geomantom, svetovanje za individualno zdravljenje, posedanje ob energijskih točkah) in individualne uporabniške vzorce vedenja.

Odgovor na vprašanje, česa se prečiščujejo obiskovalci prostorov moči, bom ločila na dve skupini obiskovalcev. Tradicionalnokatoliški verniki se poskušajo z obredi očistiti grehov, napak, bolezni, skrbi, medtem ko novodobniki poimenujejo te stvari delno z drugimi imeni, in so povedali, da se predvsem prečiščujejo/očiščujejo negativnih vzorcev vedenja in razmišljanja, ki so posledično povzročili težave v njihovem življenju (sem uvrščajo tudi bolezni), očiščujejo se tudi tehničnih sevanj, ki jih prinaša sodobni način življenja, in stresa zaradi hitrega tempa življenja in množice vsakodnevnih informacij. Rezultate delovanja prostora so najpogosteje tako eni kot drugi razumeli v olajšanju, ki so ga občutili med obiskom prostora moči ali po njem, redkeje v takojšnji, pogosteje poznejši razrešitvi težave ali novodobniki tudi v svetlobi in posebnih občutkih.

Odgovore na to, kaj naj bi se obiskovalcem prostorov moči med obiskom posameznega prostora dogajalo, sem strnila v dve večji skupini. Nekateri obiskovalci niso občutili ničesar, drugi pa so začutili takojšnje ali poznejše spremembe, ki jih povezujejo s prostorom moči, na telesni, čustveni in/ali duševni ravni ter na ravni duhovne rasti. Ob tem novodobniki poudarjajo, da se je občutenja prostora moči treba naučiti in šele potem je mogoče take prostore začutiti kot posebne, svete (novodobniško občutenje prostora in usklajevanje s prostorom je nareč del novodobniškega obreda na prostoru moči). Novodobniki so doživetje prostora moči opisovali kot nekaj posebnega, neobičajnega, česar ne moreš doživeti na drugih prostorih, kar te vodi k duhovni rasti in razvoju, kar je skladno z ugotovitvijo Perneckyja (2006, 187), da novodobnikom to doživetje lahko spremeni življenje.

4 OBISKOVANJE PROSTOROV MOČI KOT ROMARSKI OBRED

4.1 Romanje kot obred

Obredi so antropološki pojem, s katerim se je ukvarjalo mnogo antropologov in ga tudi raznoliko definiralo, sodobna preučevalka Taylor (2011, 262) trdi, da se skozi sveto premikanje in skozi sveti prostor izraža religiozna tradicija v praksi. Antropolog, ki je v preteklosti preučeval obrede, Frazer, je svoja dognanja zapisal v delu Zlata veja ([1890], 2001), kjer se je trudil ločevati med magijo in religijskimi obredi.

Durkheim ([1915], 1976, 41, 56) je v svoji študiji Elementarne oblike religioznega življenja razdelil obrede na pozitivne (v stik s svetim pride posameznik z molitvijo, s plesom, petjem, ploskanjem ...) in negativne (omejeni so s prepovedmi in tabuji). Povezal jih je z religioznimi verovanji, ki predpostavljajo delitev sveta na sveto in profano. Rituali po Durkheimu vsebujejo pravila vedenja, ki določajo človekovo vedenje v prisotnosti svetih objektov, kar pa velja tudi za obrede vedenja na romarskih prostorih. Tudi on je nadaljeval s preučevanjem razlik med religioznimi (predpisana pravila občevanja s svetim) in magičnimi obredi; pri tem po njegovem zadnji ne povezujejo posameznikov v družbeno skupino s skupnim načinom življenja.

V času Durkheimovega raziskovanja je obrede preučeval van Gennep ([1909], 1999), ki se je osredotočil na obrede prehoda pri ritualih (tudi romarskih) in pri tem posebno pozornost posvetil spremembi statusa romarja. Van Gennep je izhajal iz ugotovitve, da je življenje posameznika sestavljeno iz številnih prehodov (npr. rojstvo, puberteta, poroka, smrt, menjavanje pripadnosti interesnim skupinam, selitve ipd.). Vsak tak prehod je zaznamovan s ceremonijami, ki posamezniku omogočijo uspešen prehod z določenega mesta, ki ga zavzema v družbeni strukturi, na drugo mesto. Preučeval je tudi muslimanski primer romanja v Meko, kjer je hadž primer predpisane dolžnosti pravega vernika. Zanimalo ga je predvsem, kaj se dogaja s posameznikom, medtem ko menjuje prostor (običajni prostor zamenja s svetim prostorom, iz katerega se po ritualu vrne v prvotni prostor). Ugotovil je, da ima tako romanje tri faze: prva faza je faza separacije (faza ločitve od obstoječe skupnosti, ki je vezana na fizični premik na prostor moči), druga je faza liminalnosti (omejen čas potovanja, bivanja z vrhuncem doživetja) in tretja je faza inkorporacije – postliminalni obred (po vrnitvi sledi reintegracija v obstoječo skupino in spremenjen

(povišan) status v njej). Van Gennep je največ pozornosti namenil liminalni fazi, v kateri pride do spremembe običajnih družbenih pravil, ki so pogosto postavljena na glavo, pri tem se ustvari antistruktura, v kateri pride do menjave vlog in do novega, včasih tudi nenavadnega vedenja po pravilih, ki se radikalno razlikujejo od pravil v vsakdanjem življenju (Greenfield 1990, 2).

Za Turnerja so za obred (Deflem 1991, 12) potrebni simboli in znanje o vsebini in načinu manipulacije z njimi, pomembna pa je tudi vzpostavitev odnosa z nadnaravnim (predpogoj za vzpostavitev odnosa do višjih sil je verovanje vanje). Po Turnerju (1978) je obred dejanje/akt, v katerem posameznik s pomočjo simbolov stopa v stik z nadnaravnim. S svojo študijo, ki sta jo prenesla na romanja v rimokatoliški religiji, sta Turnerja pomembno vplivala na antropološko miselnost; pri tem sta se opirala na dognanja van Gennepa. Tudi Turner (1978, 2) je kot van Gennep opredelil tri faze obredov prehoda: preliminarno, fazo liminalnosti in postliminalno fazo. Romar gre od doma, ločen je od znancev in med romanjem prihaja do temeljne izkušnje. Potem se vrne domov duhovno preobražen. Druga etapa tega obreda (liminalna oz. faza transformacije) je obred prehoda izkušnje, saj predstavlja prehod na nekem mestu ob nekem času in obenem izven časa. Dejstvo prisotnosti na takem mestu in v takem obredu daje upanje posameznikom v to, da doživijo neposredno izkušnjo svetega in nevidnega (Turner 1978, 214). Ker se vsako vmesno obdobje mora enkrat končati, saj je to stanje velike intenzivnosti, ki ne more dolgo časa obstajati brez neke stabilne strukture. Subjekt je po romanju kot ponovno rojen in se lahko vrne v obstoječo družbeno strukturo. Delaneyeva (1990, 521) je podala primer vrnitve s hadža, po katerem se romarju menja status. Po tem ko ljudje izvedo, da je nekdo romal v Meko, se začnejo do njega obnašati z večjim spoštovanjem, in to celo tisti, ki v osnovi mislijo, da je romanje potrata denarja.

Turner (1978, 213) je poudaril, da do prehoda v fazo postliminalnosti pogosto sploh ne pride, ampak se faza liminalnosti prostorsko in časovno razširi. Ravno romanja so primer take razširjene faze liminalnosti. Turner je torej v nasprotju z Durkheimom, ki je menil, da je funkcija ritualov v povezovanju in proslavljanju družbe, poudarjal, da posameznik preko običaja prestopi socialno strukturo družbe in stopi na področje transcendentnega (Greenfield 1990, 1)⁵⁴. Kot socialni antropolog je Turner (1978, 207) opredelil romanje kot

⁵⁴ Tudi Maurice Bloch je prispeval k teoriji faze liminalnosti. Bloch v primeru ritualov Merin z Madagaskarja namreč poudarja, da v fazi liminalnosti pride do prežetja z življenjsko »energijo«. To fazo

simbolično, ritualno aktivnost z različnimi identificirujočimi aktivnostmi. Osnovna lastnost, ki jo potrebuje romanje, je popotovanje, in to ga ločuje od ostalih obredov, saj se z obiski romarskih prostorov moči okrepijo splošne duhovne vrednote skupine. Marshall (2002, 361) je povzel različne teoretike obredov (van Gennep, Turner, Freud, Lex) in zapisal, da je obred kot eden izmed medijev, preko katerega so ideje, izražene simbolično, prenesene in potem tudi okrepljene.

Z obredi se je ukvarjal tudi Cazeneuve v delu Sociologija obreda ([1971], 1986, 14) in jih opredelil kot individualno ali skupinsko dejanje, ki ostaja zvesto določenim pravilom, čeprav dopušča tudi improvizacijo. Ravno novodobništvo potrjuje dejstvo, da obstaja veliko obredov, ki so ohlapno strukturirani. Po njegovem je obred prežet s simboliko in je obenem tudi sam simbolna akcija. Osnovne značilnosti obredov so po njegovem simbolna govorica obreda, repetitivnost (obred je učinkovit takrat, ko se ponavlja) in nezmožnost natančnega empiričnega preverjanja dožemanja občutka učinkovitosti obreda. Obred ima po Jeanu Cazeneuveu (1986, 245–246) funkcijo ustvarjanja občutka varnosti, stabilnosti, pripadnosti, kontinuitete, odstrani nečistost, upravlja z višjo silo ali pa človeka poveže s svetim načelom.

Obred obiskovanja svetega prostora uvrščam med obrede, ki imajo očiščevalno funkcijo. Pogosto se je pri vernikih na raziskovanem kraju pokazala navada, da gredo ob obisku romarskega mesta tudi k zakramentu spovedi. Verniki se poskušajo očistiti tudi s pomočjo molitve, novodobniki v Razkrižju očiščujejo svoj obraz z umivanjem z izvirske vodo, z meditacijo, s sedenjem/stanjem ob/na energijskih točkah, kjer se želijo očistiti bolezni, vpliva sodobnega, tehnologiziranega sveta (npr. očiščevanje tehničnega sevanja); tudi na Jeruzalemu »poučeni« posamezniki posedijo ob lipi, kostanju ali v cerkvi. Tudi za obrede obiskovanja prostorov moči na SV Slovenije je značilno, da jih obiskovalci ponavljajo, ob njih doživljajo občutke, ki jih obiskovalci prostorov moči pogosto težko opišejo. Pogosto ti obredi pomenijo zanje neko obljubo ali zaobljubo ali prošnjo, da bi se nekaj zanje slabega zaključilo in da bi se začelo novo, dobro ali vsaj boljše obdobje njihovega življenja.

zaznamuje tako dejansko (do žensk, otrok ali živali) kot simbolično nasilje (do predmetov), lahko pa se zgodi, da se udeleženci ne želijo »vrniti« v dejansko stvarnost in se tako faza nasilja razširi in nadaljuje. Raziskovanje v tej smeri je obetavno, saj tudi novodobniki govorijo o »energiji«.

Felicitas D. Goodman (1988, 31–33) pojmuje obred kot družabno srečanje, v katerem ima vsak posameznik natančno določeno vlogo. Obred poteka v določenem času na omejenem prostoru z vnaprej določenim potekom dogodkov (tukaj so novodobniški obredi posebnost, saj so zanje značilni ohlapni obredi). Ob vsakdanjih obredih obstajajo obredi, pri katerih posameznik pride v stik z duhovnim aspektom svoje eksistence. Med potekom obreda se prestavimo v drug svet, kjer veljajo drugačna pravila kot v vsakodnevnem svetu.

Ta model je mogoče prenesti na področje prostorov moči SV Slovenije, kamor prihajajo na geografsko omejeno področje ljudje iz različnih krajev Slovenije in tudi od drugod, tam začasno vzpostavijo zavestno ali tudi nezavedno skupnost, ob tem nekateri pridejo v stik s transcendentnim. Enotno skupnost pogosteje oblikujejo rimokatoliški romarji, redkeje pa novodobniški obiskovalci, saj le-ti ne oblikujejo stalne in enotne skupnosti na enem teritoriju, ampak je njihova skupnost oblikovana v obliki mreže in se pogosto bolj množično srečujejo na posebnih srečanjih, delavnicah (npr. geomantskih) ali tudi na prostorih, ki so za njih na neki način »sveti«.

4.2 Obiskovanje prostorov moči kot romanje

V življenju posameznikov so pomembni številni prostori, a ko se določeno mesto pojavlja v ritualnem smislu (npr. mošeja ali cerkev, sveti prostor, memorial, prostor herojskega žrtvovanja), se takemu mestu poveča pomembnost (Sax 2009, 53). Turnerja (1978, 31) opozarjata, da je popularni, individualni in karizmatični karakter romanj problematičen tudi iz zornega kota tradicionalnih religij, kar seveda novodobniški prostori so. Obenem pa britanska antropologa Eade in Sallnow (1991) trdita, da je treba kljub globalnemu razumevanju romanja vsako romanje preučevati ločeno in da ima vsaka kategorija romarjev svojo konstrukcijo in svoje lastno razumevanje romanjev in smisla romanja. Njuna miselnost pa nam daje možnost primerjave tradicionalnih romanj z novodobniškimi oblikami romanj ali tudi s sodobnimi polturističnimi polreligioznimi oblikami romanj.

Zanimivo je, da tudi Leach in Aycock (1988, 23–28) zanikata Durkheimovo ostro ločitev na sveto in profano, saj so le redki obredi črno-beli. Po njunem mnenju je turistično potovanje v sekulariziranem svetu prevzelo mesto romanja oz. je turistično potovanje postalo »sekularno romarstvo«. S tem sta Leach in Aycock izvzela ritual iz območja

svetega ter ga razširila na svet profanega, kar pa daje možnost prenosa svetega romanja na profano območje in možnost novih oblik romanj.

To razmišljanje je mogoče prenesti na področje prostorov moči SV Slovenije, kamor prihajajo na geografsko omejeno področje ljudje iz različnih krajev Slovenije in tudi od drugod, tam začasno vzpostavijo zavestno ali tudi nezavedno skupnost, ob tem nekateri pridejo v stik s transcendentnim. Zlasti novodobniški obiskovalci ne oblikujejo stalne in enotne skupnosti na enem teritoriju, ampak je njihova skupnost oblikovana v obliki mreže; pogosto se bolj množično srečujejo na mestih, ki so za njih na neki način »sveta«.

Poskus primerjave obiskovanja raziskovanih prostorov moči SV Slovenije s svetimi prostori kaže na (sicer kratkotrajnejšo – običajno nekajurno ali enodnevno) izključitev iz običajne skupnosti (vasi, mesta) in običajnega načina življenja; čas bivanja je zato po navadi še bolj omejen (je pa višja možnost ponovitev), vrhunec doživijo nekateri posamezniki na prostoru energijskih mest, drugi med obiskom romarske cerkve.

Reintegracija v prejšnjo skupnost je po obisku prostora moči na SV Slovenije dokaj preprosta, saj ločenost traja le krajši čas in posameznik pogosto spregovori o tej izkušnji le z najožjimi člani svoje skupine. Ob novodobniškem dojetju prostora moči se je pojavila večplastnost dojetja prostora moči, tako ga nekateri dojemajo kot prostor »bližnjega srečanja« z višjo silo, drugi ga dojemajo kot pribežališče, prostor utešitve, prošenj in zahval, tretjim pomeni prostor možnost čiščenja telesa, četrtim čiščenja duše, spet naslednjim prostor čiščenja lastnega energetskega polja, prostor polnjenja z mirom, energijo, prostor uravnovešanja telesa, duše in/ali duha. Izkušnje so zelo različne in sogovorci brez te izkušnje težko razumejo obiskovalce. Pogosto zato o teh doživetjih obiskovalci prostorov ne govorijo veliko – razen s podobnimi novodobniki (za razliko od preteklosti, ko so ob vrnitvi v skupino vsej skupini prinašali del »blagoslova svetega mesta«) – in zaradi tega se njihov status v širši skupini bistveno ne spremeni. Nekateri posamezniki, ki obiskujejo prostore moči, na njih tudi delijo izkušnje s somišljeniki ter tako ustvarjajo neformalne skupine; drugi ta mesta obiskujejo v obliki že izoblikovanih skupin, ki jih vodijo npr. radiestezisti, geomanti.

Na prostorih, ki so označeni kot sveti, se ponekod oblikujejo geografsko omejene novodobniške skupnosti. Primer tega je angleški Glastonbury, ki ima dolgoletno zgodovino

romarskega mesta pod okriljem krščanstva, svojo podobo kraju pa dodaja novodobniška skupnost, ki ima od leta 1990 petsto članov in več; živijo v bližnji vasi in nenehno fluktuirajo v skupnost in iz nje ter tam prakticirajo enake ali podobne spiritualne prakse ali zdravilne terapije (Prince, Riches 2000, 64–65). Arizonska Sedona v ZDA je prav tako imenovano sveto mesto in energijski center, kjer se zbirajo ljudje z različnimi interesi, željami in različno močjo prisvajanja prostora. Čeprav sedonski prostor nima tovrstne tradicije kot angleški Glastonbury, Ivakhiv (2001, 780) razkriva, da je to bogato arheološko področje, kjer poteka oblikovanje posameznih novodobniških skupnosti, temelječih na Gaja teoriji, keltski tradiciji, ekospiritualnosti in neotradicionalni spiritualnosti prvobitnih prebivalcev Amerike tega območja.

Bivanje na teh prostorih je med nenovodobniki redkost, moj sogovornik geomant mi je to posebnost pojasnil tako:

»Bolj je kraj svet in močan, bolj neznosen je za modernega človeka. Verjetno je lažje prihajati na take kraje, tako kot so včasih hodili na romanja, da se pride na ta kraj za nekaj časa in se potem človek umakne.« (Inf. št. 2, geomant)

Na raziskovanih prostorih SV Slovenije ugotavljam, da so bila v preteklosti povsod prisotna romarska mesta in središča občasnih romarskih skupin s cerkvami, ob/na prostoru moči sta župniji še sedaj v Razkrižju in na Ptujski Gori. Večja stalna skupina se je oblikovala le z meniškim redom frančiškanov, ki živijo in delujejo na Ptujski Gori. Vse ostale skupine so nestalne in se oblikujejo glede na organiziranje kakšnega izleta, geomantske delavnice, duhovnih vaj ipd.

4.2.1 Štiri oblike romanj na prostorih moči (religiozno – tradicionalnokatoliško, turistično, novodobniško in »delavsko«)

Razmišljanje, ali je romanje v osnovi religijska ali turistična dejavnost, se pojavlja že pol stoletja. Turnerja (1978, 20) sta trdila, da, če je turist na pol romar na prostoru moči, potem je romar na pol turist. Kot trdita Badone in Rosemanova (2004, 3) je to vedno odvisno od zornega kota in konteksta. Razmišljanje seže še dalje, če poskušamo preseči to osnovno dialektiko in posežemo na novodobniške oblike romanj, kot so »romanja« na prostore moči na splošno, naj so to nekdanji religiozni prostori ali novodobniške energijske točke.

Na področju povezave romarskega prostora, zdravja, religije in turizma je bilo tudi na področju antropologije izvedenih nekaj raziskav, kot npr. raziskava o angleškem romarskem mestu Glastonbury (Prince in Riches 2000), kamor prihajajo mnogi novodobniki in tudi katoliki, da bi pridobili zdravje oziroma še pogosteje v novodobniškem smislu »healinga« – iskanja ravnovesja med razumom, telesom in duhom.

Duhovna romanja na goro Shasta v Kaliforniji (zahodne kalifornijske gore so bile svete že za prvobitna ameriška ljudstva, novodobniki pa se sklicujejo na zapis Muira (1875), da ima vrh gore velik religiozni potencial) sta raziskovali Huntsingerjeva in Fernandez-Gimenezova (2000, 536–558). Romanja so vidna tudi slučajnemu obiskovalcu gore, saj so na pobočjih razobešeni molilni trakovi, postavljeni oltarji, slišijo se zvoki meditacij z bobni in s petjem. Duhovni romarji so raziskovalkama opisovali, da ne pripadajo kakšni večji skupini (amorfna skupina obiskovalcev se običajno uvršča med novodobnike), da pa se trudijo za svoj duhovni razvoj in razsvetljenje; pri čemer jim pomaga gora.

Badone (2007, 453–470) je raziskovala povezavo romanj, pripovedi in konstrukcijo svete zgodovine v svetišču na SZ Francije in razložila, kako je mogoče na pripovedih o čudežih graditi »socialno konstrukcijo resnice« in z njimi vzdrževati čudež in oblikovati ter ohranjati romarski kraj. Romarsko mesto v Kerizinenu je nastalo na osnovi (71) videnj Jeanne-Louise Ramonet, kmečke ženske, ki je trdila, da se ji je v letih 1938–1965 prikazovala Devica Marija. Ob ozdravljenjih in izviro so se pričela romanja.

Belajeva (2014, 161–182) je raziskovala primer romanja v Medžugorje (Bosna in Hercegovina), ki je tudi romarski kraj prikazovanj Marije, katero so videvali mladi pastirji (začetek je bil leta 1982), pri čemer se videnja še dogajajo. Vidci so dobivali in dobivajo sporočila, v katerih pa Marija poziva vernike k molitvi, univerzalnemu miru in ljubezni, k veri v Boga ... Prostor je poseben za to, ker na njem potekajo religiozni (katoliška cerkev ga zaenkrat ni razglasila za sveto romarsko mesto), etnični in politični konflikti; avtorica je v svoji raziskavi uvidela zmožnost tega kraja, da vpije vase to raznolikost romarjev.

Kuppingerjeva (1998, 105–119) je raziskovala sodobne množične prihode turistov (turistična romanja) na svete prostore piramid v Gizi, kjer vladajo ustrežljivost turizma, lagodnost in potrošnja. Tisoči turistov vsakoletno poskušajo ugotoviti, ali ima ta pokrajina

resnično »polja s posebnimi, skrivnostnimi energijami«. Pripeljejo se v klimatiziranih avtobusih, pogledajo kakšno manjšo piramido, sfingo, ostale opazujejo kar iz avtobusa, nastanijo se v visokozvezdičnih hotelih, kjer je vse prirejeno evropskim, ameriškim in japonskim turistom, v sodobnih ulicah, naponjenih s prometom, pri tem pa vzdrževanje globalnega mesta daleč presega lokalne politike in interese. Ob takih pogojih in ob tem da večina turistov piramide danes gleda le še iz avtobusa, je za avtorico prispevka ta izkušnja tega prostora moči za običajnega turista danes le še kratka in minljiva izkušnja. S tem prispevek potrjuje dognanje, da, če obiskovalec prostor moči doživlja le kot turistični kraj, potem zanj ta prostor tudi ne bo prepoznan in občuten kot prostor moči.

Turistična romanja na prostore moči

Povezavo med romanji, religijo in turizmom sta začela v prejšnjem stoletju razvijati Jackowski in Smith (1992, 93); romanja sta opredeljevala kot »romarski turizem«, »verski turizem« ali »spiritualni turizem«. Verski turizem je opredeljen na dva načina, in sicer ga lahko opredelimo kot potovanje ljudi na sveta mesta ali pa se poglobimo in pogledamo razloge, motive, zaradi katerih se ljudje odločijo, da potujejo z verskimi nameni. Čeprav je turizem nedvomno ena največjih in najhitreje rastočih industrij na svetu, zaenkrat (Olsen 2008, 18–19) nima splošno sprejete definicije, saj zajema širok spekter pojavov (turističnih, poslovno-organizacijskih, okoljskih, državno-zakonodajnih, gostiteljskih), ki jih je treba vključiti v definicijo. Turizem je težko opredeliti deloma tudi zato, ker je izredno interdisciplinarne narave; izvedene so bile študije s področja ekonomije, prostega časa, rekreacije, kulturologije, geografije, sociologije, psihologije.

Med obiskovalci je težko natančno ločiti med tistimi, ki so le turisti, in tistimi, ki so prišli kot verski turisti, saj je izražanje vere (kot že zapisano) zelo intimno, ljudje o tem običajno ne želijo govoriti. Prav tako jih je med potniki turističnega avtobusa zagotovo nekaj, ki so v prvi vrsti šli na potovanje kot romarji, obenem je med obiskovalci (lahko tudi romarskega avtobusa) nekaj ljudi, ki obiščejo versko lokacijo le zaradi kulturnih in zgodovinskih interesov. Se pa lahko zgodi tudi to, da je med zadnjimi ob obisku kraja kdo tako prežet z vtisi, da je doživel pravo versko doživetje in med romarji tak, ki je pričakoval čudež in je nad krajem močno razočaran. Zaradi tega je strogo ločevanje med turističnim in religioznim obiskom romarskega prostora moči relativno. Če turizem temelji na romarskih obredih, pa je treba upoštevati, da tudi romarji v sodobnosti sodelujejo v sodobnih oblikah

potovanj, še vedno pogosto gredo peš v težje dostopna mesta, ki imajo bogato tradicijo in oznako »pomembnega« prostora. Romanje zahteva samozavedanje in lastno žrtev, česar pa turistom ni treba. Zato Badone in Rosemanova (2004, 1–23) trdita, da romar z lahkoto postane turist, turist pa bi se moral za izpolnitev romarjeve vloge precej potruditi. Čeprav tudi turistična potovanja pogosto ponujajo v svojih ogledih sakralne objekte, poskušajo zagotoviti turistom čim več hedonističnih užitkov. Za razliko od njih vernik – romar – poskuša preživeti tudi asketsko naravnano potovanje.

Sam verski turizem ni nov pojav. Stoletja so ljudje potovali k prostorom verskega in duhovnega pomena iz več razlogov, vključno z radovednostjo, s poklonom in sodelovanjem v iniciacijskih ali očiščevalnih obredih (Morinis 1992). Po drugi svetovni vojni (Lloyd 1998) so postala potovanja k verskim objektom zelo razširjena in popularnejša kot prej, kar se vidi v porastu popotovanj na sveta mesta – religijska romarska mesta. (Ob tem moramo sicer upoštevati, da je močno poraslo tudi število ostali potovanj.)

Bremer (2004, 3–7) trdi, da sta religija in turizem povezana na štiri glavne načine. Prvič, verski privrženci in turisti kažejo skrb za posebne prostore in navezanost nanje. V nekaterih primerih imata obe skupini iste prostore kot posebne prostore, pa naj bodo na njih »posebne« zgradbe ali pa so ti prostori del narave. Tako so postali ti prostori prostor, kjer turistični, verski in tudi novodobniški elementi prostora soobstajajo in so strukturirani na način, ob katerem jih je težko razločiti.

Če Bremerjevo delitev prenesemo na raziskovane prostore moči, potem lahko pritrdimo temu, da tako verniki kot turisti kažejo skrb za prostore moči in navezanost nanje (v našem primeru so to svetišča – predvsem na Ptujski Gori in Jeruzalemu ter Ivanov izvir in energijske točke ob njem v Razkrižju, drevesi in energijske točke na Jeruzalemu). Vse te prostore uporabljajo tako religiozni – tradicionalnokatoliški romarji kot novodobniki ter tudi zgolj turisti in težko je med obiskovalci razločiti, kdo je prišel s katerim namenom, pogosto so nameni tudi pri posamezniku prepleteni.

Druga povezava po Bremerju (2004, 3–7) je v tem, da potovanja v posebne kraje in sodelovanja na pomembnih mestih lahko vodijo h krepitvi osebne in skupinske identitete turistov in verskih romarjev. Romarji, ki kot skupina obiščejo neki kraj, vsaj začasno tvorijo neko skupinsko identiteto, ki jih veže v prostoru in času. Za obiskovalce energijskih

točk in romarje na splošno je ta povezava nekoliko raztegnjena, saj sta lahko prostor in čas ohlapna in ni nujno, da bi se obiskovalci istočasno znašli na istem kraju. Povezuje jih že to, da obiskujejo tovrstne kraje, delno tudi doživljajo podobne stvari oz. se izražajo v podobnem jeziku, govorijo na primer o energijah, čeprav niso novodobniki.

Tretje stičišče med turisti in verskimi popotniki se nanaša na estetiko. Mnogi turisti, v skladu z Bremerjem (2004, 3–7), se ukvarjajo s pridobivanjem estetskih izkušenj, ki jih nudijo potovanja, medtem ko verski popotniki iščejo verodostojne verske izkušnje, ki jih je tudi mogoče okrepiti skozi estetiko (videz prostora, zgradb ...).

Estetsko dojemanje svetišča na Ptujski Gori kot enega izredno lepih baročnih svetišč je za prenekaterega obiskovalca posebno doživetje, prav tako so obiskovalci navdušeni nad jeruzalemskim gričem, posejanim z vinogradi, cerkvico Žalostne Matere božje in nekateri tudi nad naravo, sprehajalno potjo ter izvirov v Razkrižju:

*»Ko pa je bilo to vsako leto lepše urejeno, so se spet začeli romarji vračati in smo s tem prišli tako rekoč nazaj na to, kar je bilo nekoč in imamo tam tudi bogato turistično ponudbo za ta god Janeza Krstnika oziroma tisto nedeljo, ko se to časti.«
(Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)*

Vendar verski popotniki in novodobniki dajejo prednost (verskemu, novodobniškemu) doživetju prostora moči, ki pa je seveda pogosto prepleteno z očesnim dojemanjem:

»Ptujaska Gora ima torej moč od samega začetka, neguje jo, kajti romarski kraj nastaja z ljudmi, ki prihajajo, ki tukaj čutijo, ki tukaj molijo, in to je 600-letna tradicija, je veličastna procesija ljudi, ki prihajajo sem. /.../ Ko človek pride na Ptujsko Goro, veruje ali ne veruje, mu zastane dih. Ko pride prvič, ko to vidi, je deležen te milosti že sam po sebi, sam prostor ima takšno moč. Potem pa je tukaj še arhitektura. To je en element te moči. (Inf. št. 60, duhovnik)

Četrto povezavo je mogoče najti v tem, da skupna želja po estetskem doživetju in verski izkušnji pri turistih in verskih popotnikih vodi v komercializacijo verskih krajev, le-ta pa se odvija preko turističnih operaterjev in marketinga in preko verskih skupin samih (Olsen 2008, 29).

Slika 28: Turistična destinacija Taverna na Jeruzalemu

Slika 29: Poroka v Dvorcu Jeruzalem poleti

Slika 30: Dvorec Jeruzalem vabi tudi pozimi

Tradicionalnokatoliško romanje na prostore moči

Religiozna – tradicionalnokatoliška romanja nekoč in danes se na mojem raziskovanem vzorcu na SV Slovenije razlikujejo, saj so se vzorci vedenja delno ohranili, delno preoblikovali.

Po starih vzorcih vedenja je bil romarski dan, prazničen dan, romarji so morali na pot tešč:

»Sem smo hodili nekajkrat že v mojem otroštvu s starši. Oče je imel konje, napregli smo jim voz in smo se peljali. To je bil posebno prazničen dan. Zjutraj nismo nič smeli jesti.« (Inf. št. 43, upokojenka)

Sledila je obvezna ali vsaj zaželena prisotnost pri romarski maši:

»Na Jeruzalem smo romali štirikrat letno ob večjih praznikih. Takrat smo se že zjutraj svečano oblekli in potem pešачili navzgor. Kakšne štiri kilometre smo naredili ali pet. Vzdušje je bilo svečano, oblekli smo boljšo obleko in tiho sledili maši.« (Inf. št. 42, upokojenka)

Šele po maši je sledila malica:

»Mati je vzela hrano v košari s seboj. Južnali smo lahko šele po maši, po tem ko so starejši že prejeli sveto obhajilo.« (Inf. št. 43, upokojenka)

Po vsem tem pa so pred cerkvijo romarje čakale stojnice z lectarji in s spominki ter praznično vzdušje, kot se je v pripovedi otroštva spominjala moja sogovornica:

»Po maši so nas pred cerkvijo že čakali »lectarji« in če smo bili pridni, smo tudi kaj dobili. Lepo je bilo takrat. Vse je bilo tako svečano, praznično.« (Inf. št. 42, upokojenka)

Po vseh teh dogodkih je sledila vrnitev domov.

Po novih vzorcih vedenja je to dopustniški, izletniški in za nekatere tudi praznični dan. Romarji gredo k romarski maši ali pa se samo zamaknejo v molitev v »prazni« cerkvi, morda si le ogledajo cerkev, prižgejo svečke, zvonijo z zvonom želja, si turistično ogledajo kraj ali pa novodobniško obiščejo izvir in energijskih točke. Uživanje hrane je pri večini lahko pred prihodom na kraj, med obiskom prostora moči in po njem. Po obisku prostora jih ob prazničnem dnevu čakajo pred svetiščem stojnice z lectarji in s spominki (spominke je večinoma mogoče kupiti v turističnih centrih). Praznično vzdušje je le na prazničen dan. Obisku sledi vrnitev domov.

Slika 31: Pred obiskom romarske cerkve na Ptujski Gori

Slika 32: Po romarski maši

Ob navedenih podobnostih in razlikah pa je treba poudariti dejstvo, da je ravno doživljanje teh prostorov moči kot svetih prostorov eden izmed pomembnih elementov nekdanje oblike romanja.

Jeruzalem je bil po pripovedih romarski že v času križarjev, romanja pa so se še okrepila s postavitvijo cerkvice in z vero, da jih je Mati božja rešila pred kugo:

»Romarji so na Jeruzalem najbrž prihajali v povezavi s samim krajem, v povezavi z jeruzalemsko podobo in v povezavi z imenom kraja. Običajni človek, ki ni mogel romati v Palestino in njegov Jeruzalem, je tako romal v tukajšnji Jeruzalem. To so bile cele priprave. Veliko so sem romali iz avstrijskih in nemških dežel, saj je, kot sem že prej omenil, to ozemlje spadalo pod salzburško škofijo, ki je širila informacije o tem kraju /.../. Ljudje so šli pogosto ponoči ali zgodaj zjutraj na pot, ves dan romali, bili pri maši in se po bogoslužju najverjetneje najedli in napili dobrega vina,

prespali, nato pa so šli najbrž peš ali s kočijami nazaj proti domu. Da je bil Jeruzalem romarski kraj, nakazuje tudi dejstvo, da so zgradili iz kapelice cerkvico, saj to kaže na potrebo po večjem prostoru za vernike.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

V Razkrižju sega romarska tradicija tudi več kot dvesto let v preteklost:

»Romarsko mesto se je začelo spodaj pri izviru sv. Ivana. Tam naj bi se zgodil "čudež, ozdravitev" oziroma nekaj podobnega. Nato so v zahvalo spodaj pri izviru v 18. stol. postavili kip sv. Janezu Nepomuku.« (Inf. št. 41, duhovnik)

Njegove podatke potrjujejo podatki sogovornika:

»Pravzaprav je bila razkriška romarska cerkev zgrajena 1784. Tega leta so jo posvetili kot romarsko. Romarji pa so bili že prej, po ljudskem izročilu so se ob tem izviru shajali Prleki in romarji.« (Inf. št. 9, župan, delujoč v turizmu)

Množičnega obiska romarske cerkve ni, so pa zato povečali obisk s prireditvami, kot je Božična noč:

»Tako bom rekel, mi preštejemo obiskovalce. /.../ V okviru vsega tega računamo, da se letno obrne 40.000 ljudi, ampak če vzamete, da jih samo na božično predstavo pride 15.000 in še na druge podobne prireditve, potem hitro dobite 40.000 ljudi.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

Slika 33: Vabilo na predstavo Božična noč

Najbolj razvit romarski kraj je vseskozi bila in ostala Ptujška Gora.

»Tisto, kar se mi zdi pomembno za romarski kraj, je moč začetka romarskega kraja.« (Inf. št. 60, duhovnik)

Duhovnik mi je poskušal s pripovedjo povedati, da je izredno pomemben za ohranitev romarskega kraja začetni dogodek oziroma izvor romarskega kraja, na katerem je mogoče graditi tradicijo. Ker naj bi se po legendi na Ptujski Gori zgodil čudež in ker se bi to naj zgodilo pred več kot petsto leti, je po njegovem med ostalim tudi tradicija tista, ki ohranja ta kraj romarski.

»Delavsko« romanje na prostor moči

Poseben romarski običaj je povezan s prvim majem in s povojno obliko romanj na hribe ob delavskem prazniku.

V ormoško-ljutomerski okolici so ljudje v preteklosti romali na Jeruzalem k Mariji:

»Romanje na Jeruzalem je bilo štirikrat letno. To je bila bela nedelja, potem 15. Avgust – velika maša, še prej seveda Anina nedelja in potem dan Žalostne Matere božje v septembru.« (Inf. št. 15, zaposlen v turizmu)

Tradicionalna romanja, ki se niso mogla razvijati zaradi spremembe sistema, saj je le-ta oviral javno izražanje verskih misli in čustev, je po vojni zamenjalo »delavsko« romanje:

»Ali so bili (op. p. križniški duhovniki) v zaporih ali tako prestrašeni, da so se držali svoje cerkve. Niso upali delati kakršnih koli slovesnosti. To je že bilo javno zbiranje. Bog ne daj, da si omenil nemški viteški red, križniški red. /.../ Niso upali, nič niso upali napraviti. In če župnik ne organizira romanja, potem to romanje zamre. Vse okrog Jeruzalema je bilo podržavljeno.« (Inf. št. 64, duhovnik)

Zavestno ali nezavedno so to vrzel zapolnili organi nove socialistične oblasti, ki so si izbrali Jeruzalem za kraj prazničnega »delavskega« romanja ob 1. maju – mednarodnem prazniku dela. Prireditev je organiziral ZSS – Krajevni svet iz Ormoža z začetkom ob 10. uri. Uvod v prireditev je imel Pihalni orkester Ormož, ki je v jutranjih urah igral po krajevnih centrih Občine Ormož budnico (VT 1994). Po budnici z godbo na pihala, ki se je peljala na traktorju, so se številni ljudje, celotne družine, organizirali in peš ali z avtomobili napotili proti Jeruzalemu. V nahrbtnikih je bila malica in pijača in pomembno je bilo, da se je prišlo do začetka programa (kot do začetka maše):

»Nastopili so predstavniki sindikatov, politični predstavniki, člani komunistične partije, predstavniki delavcev, izvršnega sveta občin itd.« (Inf. št. 63, turistka)

Športna zveza Občine Ormož je tam nekaj let podeljevala priznanja najboljšim športnikom občine in vsako leto so tudi organizirali tekmovanje v plezanju na mlaj; Planinsko društvo

Maks Meško iz Ormoža je pogosto organiziral na ta dan tradicionalni pohod na Jeruzalem (VT 1994). Po programu sta sledila pojedina in ples:

»Starša sta v tovarni po navadi dobila tudi bone, s katerimi sta nam kupila čevapčiče ali kranjske klobase. Vsi so bili po navadi veseli, odrasli so spili kaj alkoholnega in zaplesali, mi otroci pa smo skakali naokrog.« (Inf. št. 63, turistka)

Jeruzalem na 1. maja še vedno lahko obiščete peš ali s kolesom. Za pohodnike imajo običajno odhod med sedmo in pol osmo zjutraj z ormoške avtobusne postaje, hkrati pa še ob 7. uri izpred združenega doma pri Veliki Nedelji. Kolesarji krenejo po navadi na turistično popotovanje ob 8. uri z avtobusne postaje v Ormožu. Po vmesnih postankih (pri vinogradniškem dvorcu na Litmerku ter pri zidanici Malek) jih na Jeruzalemu čakata zabava in ples.⁵⁵ Mnogi pohodniki se organizirajo tudi sami ali le v krogu svoji družin in se peš, s kolesi ali z avtomobili odpravijo na Jeruzalem.

Slika 34: Majsko drevo na Jeruzalemu

Seveda so ta praznik ljudje različno doživljali v različnih obdobjih življenja; spreminjali so se ljudje, spreminjale so se zgodovinsko-politične okoliščine, spreminjalo se je tudi samo »delavsko-turistično« romanje:

⁵⁵ <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:aaUmCXPGQJQJ:www.gore-ljudje.net/novosti/3183/+obisk+1.+maja+jeruzalem&cd=5&hl=sl&ct=clnk&gl=si>

»Ja, v študentskih letih in še po njih smo hodili kar sami, brez staršev. Tam smo se srečali z njimi, kakšno rekli, včasih pa je bilo bolje, če se nismo preveč videvali. Priznam, taka nora leta so to bila. Običajno smo del poti tudi naredili z avtom, nato pa smo vzeli nahrbtnike, v katerih je bilo domače rdeče vino in koka-kola pa smo šli. S sabo smo imeli tudi kakšen sendvič ali pa klipiče, in to je bilo to. Postaje so bile kar pogoste, saj smo jih potrebovali. Ne spomnim se, da bi se nam kdo kdaj napil tako, da ne bi mogli dalje; res pa je, da je bilo to pogosto pohodništvo s popivanjem, petjem in sprostivijo. Med potjo smo srečavali druge pohodnike, se z njimi veselo pozdravljali, kdaj kako dobroto menjali, se prehitevali in zabavali. Ob tempu hoje smo ves program na Jeruzalemu obvezno zamudili. Tja smo prišli po navadi precej lačni, zato je sledila obvezna okrepitev. Nato smo obhodili vse tri glavne lokacije, včasih celo štiri (gostišče Brenholc, gostišče na Jeruzalemu, Malek in gostišče pri Kupljenu). Na Jeruzalemu so imeli tudi tradicionalno plezanje na mlaj in popoldan disko glasbo. Ljudi se je kar trlo, tako da velikokrat nisi mogel ne ven ne noter.« (Inf. št. 63, turistka)

Slika 35: Ples in glasba ob 1. maju na Jeruzalemu

(Vir: Maja Vozlič⁵⁶, 1. 5. 2012)

V zadnjih dveh desetletjih se je množičnost obiskovalcev ob prvomajskem dogodku na Jeruzalemu zmanjšala:

»Sedaj pa je to zamrlo. Pride manjše število ljudi, kakšen ansambel pripravita gostišči, veliko alkohola je popitega, neke druge vsebine pa ta praznik ljudem več ne

⁵⁶ <http://sobotainfo.com/novice/ogled/15234/uspeen-prvomajski-pohod-na-jeruzalem?s=pf>

predstavlja. Gre za pijančevanje in mislim, da je prvotni namen tukaj zvođenel.» (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

Slika 36: Množica avtomobilov ob »delavskem« romanju na Jeruzalemu

Slika 37: Pohodniki ob »delavskem« romanju na Jeruzalemu

(Vir: Maja Vozlič⁵⁷, 1. 5. 2012)

S svojimi pogledi je razložila svoje videnje spremembe praznovanja tega praznika tudi moja sogovornica, ki je bila udeleženka tega pohoda vse od otroštva:

»Obiskovanje Jeruzalema ob 1. maju je izgubilo na privlačnosti. Še vedno ljudje hodijo, tradicija se prenaša na mlajše rodove, vendar vse skupaj ni več tako skupinsko organizirano, ni tistega duha delavstva, ki se je takrat čutil. Pogosto je sedaj vezano na pohodništvo, veseljačenje in tudi popivanje. Sedaj, če že gremo tja, se po navadi kar zapeljemo. Središče prireditve se tudi seli od Jeruzalema do Svetinj.

⁵⁷ <http://sobotainfo.com/novice/ogled/15234/uspeen-prvomajski-pohod-na-jeruzalem?s=pf>

Ni več tako bogatega programa, ni takšne povezanosti med ponudniki. Vsak od gostincev se trudi narediti nekaj sam, vendar vse skupaj nima več take moči in privlačnosti kot nekoč. Skorajda raje grem tja kakšno soboto in nedeljo, uživam ob lepoti kraja, kaj pojem, spijem, posedim in gremo domov. Morda pa so temu kriva tudi že moja leta.» (Inf. št. 63, turistka)

Na spremembo razmišljanj ljudi ob vseh zgodovinsko-političnih in ekonomskih spremembah je opozoril tudi moj sogovornik, ki deluje v turizmu na Jeruzalemu že mnogo let:

»... vidi se pa, da je pred dvajsetimi leti bilo čisto drugo življenje kot danes. Ljudje so se znali bolj sprostiti, bolj družiti, bolj so hodili na take stvari, danes pa tega ni več toliko. Ta tempo življenja, to stresno življenje dejansko ljudi samo razdvaja, ni več tistega, kot je bilo nekoč.» (Inf. št. 15, zaposlen v turizmu)

Če povzamem zapisano in poskušam urediti zapise različnih pogovorov in razmišljanj, potem lahko primerjam vzorce vedenja ob »delavskem« romanju z romarskimi vzorci vedenja. Pohod/»romanje« se izvede na prazničen dan in ljudje so se običajno že nekaj časa skozi pogovore pripravljali na ta izletniško/prazničen dan. Zaželeno je bilo, da so pravočasno prišli do začetka programa, zajtrkovali so lahko že doma, malicali po poti, »obvezna« pa je bila malica s čevapčiči, klobasami, pleskavicami ali čim podobnim po programu (ali med njim). Marsikatera delovna organizacija je svojim zaposlenim delila bone za prehrano, ki jih je bilo mogoče dobiti tudi za družinske člane. Po uradnem delu so sledili glasba, praznično vzdušje s plesom, stojnice s sladkorno peno, z baloni in s podobnim. Popoldan ali zvečer je sledila vrnitev domov z občutkom udeležbe na pomembnem prazniku.

»Delavsko« romanje je v tem primeru dobilo svojo posebno obliko v času, ko so bila religiozna romanja prepovedana ali vsaj nezaželena. Oblasti so prevzele prostor moči, kot je to pogosto pri novi oblasti, novi religiji/ideologiji, ki je prevzela prostor, kamor so verniki prej zahajali, in ga preoblikovale glede na svoje potrebe in nauke. Tako je tudi nova delavska oblast prevzela prostor moči na Jeruzalemu in na njem izvajala »delavska« romanja. Z razrušitvijo prejšnje države in prejšnjega sistema se je oblika tega romanja nekoliko spremenila, ohranila je dan potovanja, lokacijsko se je razširila po okoliških gričih, glede na gostinsko ponudbo, ter ohranila le sledove idej delavskega gibanja, ki so

bolj prešle v praznik pomladanske sprostitve, gibanja, veseljačenja, druženja in praznovanja.

Tudi pri tem »delavskem« romanju lahko zaznamo van Gennepovo sicer le dnevno separacijo z ločitvijo od doma, tranzicijo z omejenim časom potovanja (peš, s kolesom ali z avtomobilom, avtobusom) in bivanja na prostoru moči, kjer je vrhunec doživetja. Nazadnje prav tako sledi inkorporacija oz. reintegracija v domačem okolju, tej pa še vsaj ves teden sledi menjavanje zgodb o tem, kaj je posameznik doživel ob prvem maju. Nekdanje slavljenje, proslavljanje delavskega duha je danes (kot zgoraj omenjeno) precej zabrisano, praznik pa vse bolj dobiva vsebino praznika veseljačenja in popivanja.

Novodobniško romanje na prostore moči

Novodobniška obiskovanja prostorov moči so podrobneje opisana v poglavju Klasifikacija vzorcev vedenja, verskih praks in zdravljenj na prostorih moči SV Slovenije. S pojavom novodobništva se je v zadnjih desetletjih pojavilo tudi raziskovanje prostorov moči kot središč energijskih točk z viri blagodejne energije. Na ta mesta posamezniki prihajajo redno ali občasno, verjamejo, da imajo ti prostori posebno moč, nekateri pripisujejo moč Gaji, Zemljinim silam, drugi jo povezujejo z bibličnimi svetniki ali z Marijo (slednje velja za ljudi, ki se imajo še vedno za pripadnike tradicionalnokatoliške religije; odgovore, ki jih pa tam ne dobijo, pa dopolnjujejo z novodobniškimi elementi). Novodobniško občutenje prostora in usklajevanje z njim je hkrati del novodobniškega obreda.

Obiskovalci, ki prihajajo na energijske točke, se vedejo po le okvirno določenih pravilih, nekateri tudi razlagajo, kaj so doživeli med bivanjem na tovrstnem prostoru moči:

»To (zbadanja, toplo, hladno, mravljinci ...) so običajni občutki, ki se pri ljudeh pojavljajo pri stiku z energijami.« (Inf. št. 4c, bioenergetik)

Slika 38: Individualno novodobniško obiskovanje Jeruzalema

4.3 Zaključki

Raziskava je pokazala, da obiskovanje raznolikih raziskovanih prostorov moči ohranja nekatere bistvene značilnosti romanja; ob tem pa sem ugotovila, da obstajajo štiri različne oblike romanj na raziskovane prostore, in sicer religiozna – tradicionalnokatoliška, novodobniška, turistična in »delavska«.

Na Ptujsko Goro in Jeruzalem so prihajali in še prihajajo, čeprav na Jeruzalem v manjšem deležu, verniki, in tako se ohranja religiozna – tradicionalnokatoliško romanje. S turističnim obiskovanjem Jeruzalema se razvija turistična oblika obiskov prostorov moči oziroma potekajo »turistična romanja«; s pojavom novodobniških raziskovanj prostorov moči (geomanti, radiestezisti, bioenergetiki, različni novodobniški obiskovalci) in skupinskim na tak način usmerjenim obiskovanjem jeruzalemskega in predvsem razkriškega prostora pa se razvija »novodobniška oblika romanja«.

Četrto raziskovalno vprašanje je bilo usmerjeno v ugotavljanje, ali je novodobniško obiskovanje raznolikih prostorov moči primerljivo s tradicionalno religiozno predstavo romanja in ali vsaj začasno vzpostavlja geografsko omejene značilnosti romarskih prostorov. Ugotovila sem, da je obe obliki romanj možno primerjati, čeprav novodobniška

obiskovanja ponujajo udeležencem veliko več svobode in kombinacij raznolikih praks, ne dajejo strogih okvirov vedenja, obenem pa tudi redkeje ustvarjajo skupnosti v liminalni fazi, saj je zanje (kot tudi na sploh za novodobništvo) značilnejši individualen pristop in individualno doživljanje. Posebni občutki, ki jih (ko jih in če jih) novodobniki doživijo na samem prostoru moči v fazi liminalnosti, pa so tisti, ki jim dajejo potrditev posebnosti in »svetosti« prostora. Ob zgoraj navedenih oblikah pa delavsko vsakoletno povojno obiskovanje Jeruzalema ob 1. maju vsebuje znake obreda in nakazuje na posebno obliko »delavskega« romanja.

Raziskava tako potrjuje ugotovitve, da obiskovanje starih romarskih poti in ponavljanje tega zagotavlja trajnost in stabilnost svetega kraja. Obenem pa ustvarjanje novih oblik romanj prenavlja in spreminja dimenzije prostorov moči.

5 PRISVAJANJE RAZISKOVANIH PROSTOROV MOČI NA SV SLOVENIJE

Prostori moči so bili v zgodovini običajno zanimivi za različna ljudstva, kar se ponavlja še danes. Vzroki za to so bili najbrž različni, med njimi pa sta bila zagotovo najmočnejša razloga religiozna in politična moč. Kdor je posedoval prostore moči, je lažje upravljal z ljudstvom (Rollason 2012, 428–430). Če pa so imeli ti prostori po religiji še določeno moč ali pa se jim je ta pripisovala, potem so posamezniki ali skupine na osnovi lastništva nad takimi prostori dobili še večjo, stabilnejšo moč.

Prostori so po Benderjevi (2001, 3, 6) procesne narave; predstavi sporne pokrajine, katerim ljudje pripisujejo različne pomene. Te reprezentacije krajev (predstave o krajih) po njenem ne nastanejo le pod vplivom trenutnih situacij, ljudi, ampak nanje vplivajo širši časovno-prostorski vplivi (vplivi preteklosti in ideje o prihodnosti).

Prostori moči / sveti prostori po Olsenu (2008, 187–188) na splošno niso najprej prepoznani kot turistični kraji, temveč so prepoznani kot družbeni prostori, kjer verske skupnosti (tradicionalne ali novodobniki) izražajo svojo vero v posebnost prostora. Te prostore moči je možno uporabljati za prenos verskih in kulturnih vrednot, ideologij iz ene generacije v drugo generacijo in s tem pripomorejo k ohranjanju kulturne in verske identitete (Teather in Chow 2003). Prostore verskega spomina in rituale na njih po navadi nekdo upravlja in vzdržuje. V sodobnosti pa hkrati (tudi verska) dediščina postaja pomemben kulturni vir v tržnih turističnih prizadevanjih za privabljanje popotnikov na turistične destinacije. Ker na raziskovane prostore moči prihajajo tako »čisti« turisti, kot turisti – romarji, turisti – novodobniki, dobivajo ti prostori mnogovrstno uporabo. V preteklosti je bil na teh prostorih (tudi na vseh treh raziskovanih krajih SV Slovenije) poudarek na zadovoljevanju potreb romarjev in vernikov (Shackley 2001), danes pa je to v večjem deležu prisotno le še na Ptujski Gori; na Jeruzalem prihajajo predvsem turisti, v Razkrižje pa potrošniki vode in novodobniki, čeprav sta v vseh treh krajih ostala verska tradicija in tradicionalen obisk svetišča (V Razkrižju je romarski obisk svetišča običajno le enkrat letno, cerkev je čez dan, ko ni maš, pogosto zaklenjena.).

Torej, če so ta mesta res posebna, če se je npr. na takem mestu res prikazala Devica Marija, če so se na takem mestu res nebesa dotaknila Zemlje in se to lahko ponovi, je za verujoče tak prostor izjemnega pomena. Po Badonejevi (2007, 468) se ob tem splete konflikt in spornost ob tem, kdo ima pravico kontrolirati duhovno silo svetinje in/ali svetega prostora, kar je razvidno tudi iz njenega opisanega dogajanja v francoskem Kerizinen (Spor med škofijskimi duhovniki in laično skupino Les Amis de Kerizinen, ki zagovarja videnja Jeanne-Louise Ramonet (1910 –1995). Jeanne-Louise je bila mlada ženska iz Bretanije, ki »prejemala« sporočila od Device Marije vse od leta 1938; ob tem se so dogajali čudeži; npr. nastanek izvira ob hiši jasnovidke, ki so ga ljudje sprejeli kot svetega, posamezne ozdravitve na tem prostoru. Ljudje so počasi začeli tja romati, zgradili so kapelico in počasi se je začel spor glede upravljanja s svetim.), saj so vloge na takem prostoru pomembne za udeležene socialne subjekte in za prisvajanje nadzora nad prostorom.

Prostore moči poskušajo različne skupine, ki smejo z njimi upravljati, ponuditi (morda katere tudi izrabiti) kot posebne prostore, in tako privabiti množice romarjev, novodobnikov, turistov, ki so željni posebnosti, čudežev, odrešitve svojih težav ali težav najbližjih. O tem, da je treba romarske kraje promovirati, razvijati, in tako romarje tudi privabljati, mi je pripovedoval tudi sogovornik:

»Sam poznam nekaj teh božjepotnih krajev, ki so počasi ugašali. Jaz sem tu največkrat videl razlog v duhovnikih, ki niso posvečali temu dovolj pozornosti in niso ljudi navduševali, niso kazali božje poti, in pa seveda v vernikih, ki niso prenašali tega sporočila na mladi rod.« (Inf. št. 60, duhovnik)

Sogovorniki so mi povedali, da ima Katoliška cerkev določene kraje, v katerih se romanja spodbujajo in v skladu s tem je v poslednjih letih kar nekaj romarskih krajev, ki so »živeli« do druge svetovne vojne, med njo in še bolj po njej, ostalo pozabljenih zaradi realsocialistične oblasti:

»Knjige vtisov v Razkrižju nisem našel in je tudi nisem nastavil, saj Razkrižje ni bilo nikoli tako razširjen romarski kraj, kot je na primer Ptujška Gora. To je romarski kraj bolj lokalnega značaja. Romanja so po vojni počasi zamirala, ohranil se je predvsem praznik na sv. Ivana Krstnika dan.« (Inf. št. 41, duhovnik)

Tudi Jeruzalem kot romarski kraj je »zaspal«:

»Cerkev, ministrstvo za kulturo je obnovilo oz. sofinanciralo obnovo cerkve, križniki posebej ne vzpodbujajo romanj. Maše so enkrat tedensko ob zgodnji jutranji uri. Več ljudi pride, ko je kak večji praznik in je maša ob bolj normalni uri.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

V možnost sobivanja različnih duhovnosti nas (vsaj delno) prepričuje npr. primer Razkrižja, kjer so na izvorno romarskem prostoru, na katerem je izvir vode, poimenovan po svetniku, radiestezisti določili zdravilne oziroma blagodejne energijske točke, Občina Razkrižje je s pomočjo evropskih sredstev uredila ta prostor, za turistično promocijo katerega tudi dalje skrbi; na božič poskrbi ob sodelovanju s predstavniki cerkvene institucije za predstavitev živih jaslic v gozdu ob izviru in energijskih točkah, za povabilo k sveti maši po igri ter ob krajevnem prazniku za mašo ob Ivanovem izviru.

Potrošniška družba in želja po dohodku sta pogosto usmerjeni k višanju števila obiskovalcev, njihovi višji potrošnji, s čimer pa postavljata v ospredje potrošniškega turista (Winter, Gasson 1996). S tem ko je začel turizem upravljati s prostori moči, Olsen (2008, 188) izraža zaskrbljenost nad tem, kako nekatera versko-spomeniška območja izgubljajo svojo tradicijo. Po drugi strani pa Shackley (2001) ugotavlja, da so sveta mesta kot organizacijska struktura upravljanja urejena s togim hierarhično-klerikalnim sistemom, katerega strukture upravljanja so ustvarjali več sto let, upravljajo pa jih večinoma duhovniki, ki so bolj osredotočeni na pastoralno delo in pogosto nimajo osnov znanja s področja sodobnega turističnega menedžmenta.

Na raziskovanih področjih postopoma prihaja do prevzemanja nadzora nad prostorih moči, menjavanja lastnikov, nadzornikov. Prisivljanje prostorov moči se je dogajalo skozi zgodovino in se dogaja tudi danes. Če taka mesta razumemo kot prestižna, če jim pripisujemo to dodano vrednost, potem postanejo taka za še več ljudi in interes zanje se še večja:

»Jeruzalem je prestiž. In za prestiž je po navadi vedno potegovanje in tekmovanje. Imeti v oblasti kraj s prestižnim imenom Jeruzalem; kraj, ki daje izjemna vina, kraj posebnih energij je prestiž.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

5.1 Prisvajanje prostora na Jeruzalemu

Prisvajanje prostora moči na Jeruzalemu je vezano tako na Jeruzalem kot sveti prostor kot na Jeruzalem kot vinogradniški prostor. Ob tem je pomembno opomniti, da ob dobri legi za vinogradništvo nosita ta grič in njegova okolica »prestizno« ime, ki pomaga vinu pri promociji in prodaji, zaradi česar je zaželenost posedovanja tega prostora toliko večja.

Valentinitsch (1990, 223)⁵⁸ potrjuje idejo, da zgodovina vinogradništva na področju Jeruzalema sega vse do rimskih časov (za slovensko Štajersko). Prvi zgodovinski dokaz o vinogradništvu na tem območju prinaša Arnulfova listina iz leta 890, ki potrjuje salzburško posest v okolici Ptuja, v kateri se omenja deset vinogradov z nedoločeno lokacijo. V srednjem veku so prišli v središče Ljutomersko-Ormoških goric vitezi križarskega reda, ki so v začetku 13. stoletja poskrbeli tudi za kulturni in gospodarski razvoj tamkajšnjega ljudstva; med drugim so jih učili o vinogradništvu (Krnjak 2009, 53)

Prav poseben boj za prevlado pa so imeli med sabo vinogradniki, saj so nekateri v zadnjih letih poskušali Ljutomersko-Ormoški vinorodni okoliš, ki se razprostira na 1985 ha, preimenovati v jeruzalemski okoliš:

»... 18. marca 2011 je skupina poslancev s prvopodpisanim prejšnjim ljutomerskim županom Francem Juršo v hitri parlamentarni postopek vložila predlog spremembe zakona o vinu iz leta 2006, ki je do danes med vinogradniki in vinogradniškimi podjetji znotraj Ljutomersko-Ormoških goric pa tudi v širšem vinorodnem okolišu Štajerska Slovenija dvignil veliko prahu in povzročil razkol. /.../ Bistvo predlaganih sprememb je, da naj bi vinorodni podokoliš Ljutomer–Ormož, ki je zdaj del velikega štajerskega okoliša, postal samostojen okoliš, ta pa bi se preimenoval v Vinorodni okoliš Jeruzalem Slovenija. To bi po trditvah predlagateljev prineslo večjo prepoznavnost tukajšnjih vin v svetu. Kritiki predloga sprememb zakona pa vidijo v tem le poskus zagotoviti monopolni položaj Puklavčevim, ki so lastniki edinih dveh velikih kleti v predlaganem novem vinorodnem okolišu, v Ljutomeru in Ormožu. Sprememba bi namreč lahko preprečila prodajo grozdja prleških pridelovalcev zunaj meja okoliša Ljutomersko-Ormoških goric, ker bi zunanji kupci po zakonu iz takšnega grozdja lahko pridelali le ceneno deželno vino in bi temu primerno nizko plačali tudi grozdje.« (Pojbič 2011)

⁵⁸ Valentinitsch, Helfried, Der steirische Weinhandel vom Spätmittelalter bis zum 18. Jahrhundert. V: Weinkultur. Graz 1990, str. 223.

Moj sogovornik, ki je gledal na prodajo vina in na promocijo Jeruzalema preko vin, je predlagal naslednje:

»Jeruzalem je zame center evropske vinske kulture, kajti to področje vinske ceste Jeruzalem spada med 5 % najboljših vinskih leg (kar se tiče belega vina) na svetu, to pa zaradi tega, ker imamo ugodno klimo, saj gremo iz predalpskega sveta v kontinentalno klimo. /.../ Vsi bi lahko imeli vino blagovne znamke Jeruzalem in lahko bi bili srečni, da smejo uporabljati to ime.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

Predsednik Društva vinogradnikov in prijateljev vina Ljutomer, s katerim so se strinjali tudi predsednik vinogradniškega društva Jeruzalem, član Kluba šipon in predstavnik Salona Jeruzalem je dejal, da se v društvu o takšnih spremembah pogovarjajo že 15 let in da so bile gorice samostojen vinorodni okoliš vse do sprejetja zadnjega vinskega zakona leta 2006 in da se počutijo prikrajšane, ker so vrženi v skupni lonec velikega štajerskega okoliša. S predlagano spremembo se nista strinjata niti ljutomerska županja in ne župan Ormoža in tudi po obravnavi je ostalo pri starem poimenovanju (Pojbič 2011).

Izraelski Jeruzalem je bil po Gaposchkinovi (2013, 14–15) pojmovan kot sveta zemlja, zemlja, kjer je živel in umrl Jezus Kristus, sveta zemlja njegovega groba, in vrata nebesnega Jeruzalema, ki ohranjajo povezavo z romanji in sveto vojno. Jeruzalem⁵⁹ v Izraelu je za kristjane pojmovan kot prostor, ki je »živi znak« odrešenja, Kristus ga je naredil za vse ljudi v tem mestu; je tudi zemlja, kjer je Bog naredil premirje/zavezo z ljudmi, in prostor, ki ga je »Bog izbral«, da bi ljudem predal svojo milost, svojo miselnost. (Taylor 2011, 263)

Po križarjih je to cerkev na slovenskem Jeruzalemu in nekatera posestva podedoval nemški križniški red, ki ima v teh krajih sedež pri Veliki Nedelji, cerkev na Jeruzalemu pa je podružnica križniške župnije sv. Miklavž (pri Ormožu):

»Polovica križarjev je postala protestantov. Vitezi so zamrli in od 19. stoletja ni bilo nobenih poudarkov na Jeruzalemu.« (Inf. št. 60, duhovnik)

Po zgodovinarju Pircheggerju, ki je ugotavljal župnijske teritorije v predjožefinski dobi in jih izrazil v franciscejskih davčnih občinah, sta obstajali župnija sv. Miklavž pri Ormožu

⁵⁹ <http://www.ccjr.us/dialogika-resources/documents-andstatements/roman-catholic/pope-john-paul-ii/301-jp2-84apr20>

(tudi kraj Jeruzalem) in župnija Svetinje; taka ureditev je bila vse od 1486, ko je bila prvič omenjena cerkev pri sv. Miklavžu (Krnjak 2009, 50–51). Večina prebivalcev je bila tako leta in leta vezana na Miklavž ali Ivanjkovce (šola, krsti, pogrebi, verouk ...).

Cerkev na Jeruzalemu je dal na mestu obstoječega stolpa leta 1652 v zahvalo za preživeto kugo sezidati gornjeradgonski grof Hans Drumblitz z ženo, ki je imel v okolici Jeruzalema obširne vinograde. Zidanica in vinogradi so pozneje menjavali lastnike (nakupi, dedovanje), v začetku 19. stol. (Slomškov zapis iz 1837) zasledimo kot lastnike grofovsko družino Wurmbrand, ki je bila tudi lastnica gornjeradgonskega gradu. Leta 1873 je posestvo prešlo v last Mariborčana Mathiasa Löschninga, nato Marije pl. Schmidt iz Maribora in leta 1897 Jochana Fischerauerja iz Leobna. Leta 1921 je posestvo podedoval njegov sin Hans Fischerauer, ki se je na Jeruzalemu tudi naselil in se poročil s krajinsko arhitektko Ilse z Dunaja, ki je pomembno vplivala na izgled teh krajev (npr. park, drevored topolov). Družina se je ukvarjala z vinogradništvom, vinarstvom in s sodarstvom. (Krnjak 2009, 51–52)

Fischerauerji so medvojni čas preživeli na Jeruzalemu, Hans je bil poslušen nacističnemu sistemu in je bil postavljen za župana pri Miklavžu, brat Fritz pa je bil župan Svetinj; po pričevanju prič je družina dokaj dobro govorila slovensko in je dobro sodelovala s prebivalci, ki so jih spoštovali. Kljub temu odnosu sta se družini ob koncu vojne v strahu umaknili v Avstrijo; ob tem sta v bombnem napadu zavezniških sil umrla Ilse in njen sin, Hans pa se je s hčerko Inge naselil na Tirolskem. (Krnjak 2009, 52)

Zavedati se je tudi treba, da je bila po pripovedi mojega sogovornika pred drugo svetovno vojno v lasti tujcev več kot polovica celotne zemlje Ljutomersko-Ormoških goric:

»Pred vojno in še en čas med vojno so tukaj predvsem gospodarili in bili veleposestniki Avstrijci. Pri cerkvi je bil Fischerauer, tukaj je bil Krst, malo tu vmes je bil Ornik, ki je tudi imel kleti na Ptuju. Ker sta Krst in Ornik imela ptujske kleti nekoč, to so najstarejše slovenske kleti, Fischerauer je imel kleti pod samo zgradbo, njegov brat Fischerauer je imel hišo pri svetinjski cerkvi, njegova klet pa je bila zdajšnja zidanica Malek. Tako da so dejansko do tistega časa, ko so se morali posloviti, bili tukaj gospodarji predvsem Avstrijci.« (Inf. št. 15, zaposlen v turizmu)

V teh goricah je živel 80 % siromašnih viničarjev, zaradi česar sta se v takratnem obdobju med ljudmi razpasla alkoholizem in kriminal (včasih so zaradi kraje odpeljali v zapor cele družine) (Krnjak 2009, 48). Težke socialno-ekonomske razmere je potrdil tudi moj sogovorec duhovnik:

»Zanimiva kraja sta to (op. p. Jeruzalem in Svetinje). Energijsko bogata, vendar je treba biti s temi kraji previden. Toliko kot dajejo dobrega, toliko dajejo tudi slabega. Ljudje pridejo sem, počutijo se lepo, prijetno, pravljичno. Po drugi strani pa, če pogledamo socialno sliko ljudi, ki so zadnjih 50 let živeli tukaj, kaj vidimo. Revne, bajtarske družine, socialno šibke; polno alkoholizma. Slika teh krajev ni tako enoznačna, kot se zdi na prvi pogled.« (Inf. št. 47, duhovnik)

Po drugi svetovni vojni je nova oblast celotno posestvo zaplenila po odloku komisije v Ljutomeru, delujoče na osnovi predsedstva AVNOJ-a in vknjižila lastninske pravice na FLR Jugoslavijo. Leta 1948 so dali posestvo pod lastništvo Uprave republiških državnih posestev Jeruzalem–Svetinje. (Krnjak 2009, 52)

Jeruzalem ni bil nikoli tesno povezan z Ljutomerom drugače kot politično in še to šele po drugi svetovni vojni, kar je bil političen konstrukt takratne vladajoče politične oblasti. Krajevni leksikon Dravske banovine iz leta 1937 in Krajevni leksikon LRS iz leta 1954 uvrščata v srez Ptuj vasi Jeruzalem in Plešivico (ob Jeruzalemu). Po vojni so postopoma vzpostavili nove okraje, in sicer so pod okraj Ljutomer uvrstili Občino Ivanjkovci (tudi Jeruzalem) in še nekatere kraje iz Sv. Tomaža in Sv. Miklavža. Z ukinitvijo OBLO-jev (OBL – občinski ljudski odbor) leta 1955 (ustanovljeni 1952) so prišli Kog, Miklavž, Tomaž in Ivanjkovci v OBLO Ormož, ne pa k njim pripadajoči Jeruzalem in Plešivica, ki sta ostala pod upravo OBLO Ljutomer. V tem času so se med Upravo državnih posestev Jeruzalem-Svetinje in Železne Dveri dogajale tragikomične situacije, ko se na primer niso mogli zmeniti za delitev vinogradov in so si jih oboji prisvajali, oboji šli v trgatve na istih parcelah in stvar privedli do takega spora, da jih je morala razgnati ljudska milica, takratna policija. (Krnjak 2009, 50)

»Potem se je to podržavilo, ustanovila so se družbena posestva, ki so se potem združevala v zadruga. In zadruga, ki se je tukaj po vojni ustanovila, se je imenovala Kmetijski kombinat Jeruzalem Ormož, potem se je to širilo in so prišle še druge stvari zraven. In do pred dveh let je to podjetje še obstajalo, ki pa se je imenovalo Vinogradništvo, vinarstvo, sadjarstvo Jeruzalem. /.../ Gospa Inge Fischerauer, ki je

bila tudi potomka te gospode, je dejansko zamudila ta rok. To je sicer bilo škoda, kajti ona je prišla večkrat obiskat Jeruzalem, to svojo hišo in, ko je gledala, kako je bila hiša v tistem času res v slabem stanju od zunaj, so ji solze pritekale v oči, ko je gledala to zgradbo. In takrat je tudi rekla, da če bi ona dobila to nazaj, da bi to z veseljem nekomu podarila ali pa za majhen denar prodala, ampak je bila prepozna pri vložitvi za denacionalizacijo. No, ta gospoda Krst, kjer smo mi sedaj, pa so vložili za zemljo, to zemljo so dobili nazaj, za hiši pa je bila upravičenka Radenska. Ko se je Radenska lastninila, gospodje Krst niso dali zahtevka za vrnitev in potem niso bili upravičeni do zgradbe, tako da je Vinko Brenholc zgradbo odkupil leta 1997 in potem tudi lastništvo prenesel na sebe.» (Inf. št. 15, zaposlen v turizmu)

Leta 2003 je Ljutomerska občina od družbe TGT Ormož kupila gostišče pri cerkvi na Jeruzalemu. Leta 2005 je po dolgotrajnih pogajanjih gostišče predala v najem družbi Jeruzalem VVS pod pogojem, da se objekt v dveh letih obnovi. Pozneje je bilo dogovorjeno, da objekt prevzame družba IGD Holermous, ki je tudi izvedla prenovo dvorca (Šoštarč 2008, 25). Po nekaj letih je dvorec prešel v roke družbe Puklavec&Friends in nato spet v upravljanje IGD Holermous.

Čeprav je bil po vojni Jeruzalem v upravljanju Ljutomerske občine, sta za promocijo kraja skrbeli s svoje strani Turistično društvo Ormož, s svoje strani pa Turistično društvo Ljutomer; v zadnjem desetletju spada kraj popolnoma pod LTA Ljutomer, posledično pa se najbrž hkrati z novo zakonodajo, po besedah sogovornika, to pozna tudi pri sodelovanju z domačini, zaposlenimi v turizmu:

»Enkrat sem peljal najvišje zdravnike Slovenije, iz Kliničnega centra Ljubljana, in me je tam dobil »zaposlen« v LTO Ljutomer, ter me »dal« občinski inšpekciji in sem potem plačal kazen. Jaz sem bil tisti, ki sem marsikaj prispeval k jeruzalemski cerkvi, kolikor sem pač zmogel, jaz sem tisti, ki sem uvedel to vodenje v cerkev, jaz sem tisti, ki sem izrekel iz srca besede, ki se jih marsikateri gost spomni, ko sem jim to povedal v cerkvi, ampak na žalost je pač tako.» (Inf. št. 15, zaposlen v turizmu)

Zanimiva je tudi delitev, na katero me je opozoril sogovornik duhovnik, po kateri svetinjska župnija spada pod mariborsko škofijo:

»Čisto točno ne vem, kajti bil sem v Beli Krajini, ko je potekala denacionalizacija. Čudno je to, da spada Jeruzalem k svetinjski fari. Svetinje so bile do jožefinskih reform pod križniškim redom pod Miklavžem.« (Inf. št. 64, duhovnik)

Jeruzalem pa je ostal pod okriljem križniškega reda s sedežem na Dunaju, kar pomeni, da je prostor moči razdeljen na dve upravi in nima formalne celovitosti, kot naj bi bila nekoč, po pripovedovanju novodobnikov, zamišljena.

Ob vsem tem pa si je v današnjem času za svoj sedež Dvorec Jeruzalem izbral današnji red templjarjev OSMTH – Ordo Supremus Militaris Templi Hierosolymitani. To je posvečen necerkveni red, ki v svoje vrste sprejema moške, viteze, in ženske, dame. Pripadajo italijanskemu templjarskemu redu, člani se zavzemajo za humanitarne, kulturne in mirovne naloge. (MŠ 2014)

Obisk tujega patriarha, dotedanjega jeruzalemskega latinskega patriarha, njegova blaženost Michel Sabbah, ki je 14. septembra 2009 popoldne prišel na povabilo mariborskega nadškofa metropolita Franca Krambergerja na obisk Ptujске Gore, nato pa še na Jeruzalem. Patriarh je v cerkvi Žalostne Matere božje vodil molitev za mir in povzročil nekoliko več previdnosti pri vodji križnikov v Sloveniji patru Janku Štamparju. Upokojenega izraelskega katoliškega patriarha je sprejel vodja slovenskih križnikov in sogovornik *Inf. št. 64* je o tem povedal anekdoto:

»Vem, da so me dražili, kaj bo Arabec po naših krajih hodil, malo ga prestraši, so rekli: »Vzemi si sabljo s sabo, da bo malo straha začutil, da vidi, kje so križarji.« On je Arabec po narodnosti, čeprav je katoliške vere. Potem je prišel mali, prijazen možiček. Hitro sem skril tisto sabljo v predal, da je ne bi videl. Potem jo je celjski škof Lipovšek izvlekel in se z njim pogovarjal v španščini. Je pokazal sabljo in rekel: »Vidiš, vidiš.« On se je pa samo smejal.« (Inf. št. 64, duhovnik)

Vendar ni bilo nikakršnega prisvajanja prostorov, ampak le dobrohoten obisk, ki pa se zaenkrat ni razvil v nadaljnje sodelovanje:

»Človeka je na stara leta zanimalo, kje je ta drugi Jeruzalem. In je bil presenečen nad tem, kako lepo je tukaj. To je tudi nekajkrat poudaril.« (Inf. št. 64, duhovnik)

Bil pa je obisk jeruzalemskega patriarha v Sloveniji zanimiv zgodovinski in verski dogodek⁶⁰, ki ni pritegnil ne pri krajanih, ne pri romarjih večje pozornosti, kot je dogajanje strnila moja sogovornica:

»Malo ljudi je bilo, škoda. Meni pa je bilo zelo zanimivo prisostvovati na taki slovesnosti in pri njegovi molitvi za mir v cerkvi Žalostne Matere božje. Ta mir je potreben tudi tukajšnjemu Jeruzalemu. Kar naprej se nekaj spreminja, menjujejo se upravljavci, lastniki, občine, gostinci ... Saj sami vidite, kako je tukaj. Takšen prostor imamo, s takim prekrasnim imenom, s tako posebno lego, pa pogledjte, koliko ljudi je danes prišlo. Peščica zraven duhovnikov. Zakaj je tako? Kdo ve?« (Inf. št. 11, novinarka)

Prisvajanje prostora je mogoče razbrati tudi med poveljno oblastjo, ki je pregnala tuje lastnike, podržavila vse stavbe, tudi cerkev, preganjala in zapirala duhovnike, kar mi je pripovedovalec ponazoril z naslednjimi podatki:

»Mislim, da je to (o. p. romanje) potihnilo zaradi tega, ker so med vojno in po vojni 82 % križniških duhovnikov pobili, kolikor jih je ostalo, so morali biti v CND-ju. /.../ Bog ne daj, da si omenil nemški viteški red, križniški red.« (Inf. št. 64, duhovnik)

Namesto romanj je uvedla enkrat letno »socialistično« romanje ob prazniku dela. Staro praznovanje je zamenjala z novim praznovanjem, stare obrede prazničnosti zamenjala z novimi obredi. Vendar je tudi to praznovanje počasi usihalo in z novo državo je začelo izgubljati na veljavi, zadnje desetletje se je organizacija razdrobila, praznik »delavskega« romanja pa je izgubil na pomenu in moči, ki ga je imel; sicer pa po besedah sogovornika tudi cerkev posebej ne spodbuja romanj in maš.

Slika 39: Obisk patriarha iz izraelskega Jeruzalema na Jeruzalemu (2009)

60

<http://www.slomsek.net/Slomsek/Template//index.php/?fStran=clani&fPod=Dogodki&fIzb=vec&fId=411>

Pravega sodelovanja tudi ni med lastniki stavb na Jeruzalemu in/ali njihovimi upravljalci; njihovi pogledi na razvoj kraja so različni:

»Zdaj jo (op. p. stavbo Dvorca) imajo Puklavec & Friends, prej so jo imeli Holermous. Tisto je bilo križniško. Na kak način tega niso vrnil, ne vem. Zdaj se sicer malo ukvarjam s to denacionalizacijo in vidim, da še zdaj ni vse rešeno pri Jeruzalemu. Interesi so bili ravno takšni, kot pravite, dobra točka, vsak hoče čim več zaslužiti. Cerkve ni imel kdo vzdrževati. Zdaj hodijo ljudje in dajejo darove, tako da je zdaj vzdrževano.« (Inf. št. 64, duhovnik)

Drug sogovornik je to merjenje moči in lastništva opredelil tako:

»Borba za Dvorec je privatni prestiž. Najemnik Dvorca Jeruzalem ni najboljši najemnik, saj se ne drži pogodbenih obveznosti. Občina Ljutomer bi morala to vzeti nazaj in dati nekomu, ki bi odgovorno ravnal z Jeruzalemom, kajti iz zgodovine vemo, da se z Jeruzalemom (katerim koli) ni dobro igrati.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

Tako vsak od njih pelje svojo razvojno pot, njihove poti pa se »na istem dvorišču« le včasih srečajo:

»Cerkev oz. križniški red je lastnica cerkvene stavbe, natančneje velikonedeljska fara in njihov gospod župnik. /.../ Slišala sva se že večkrat, nisva pa se še po tistem (o. p. obisku patriarha) srečala.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

Zanimivi so dogodki obnove jeruzalemske cerkvice v času samostojne Slovenije:

»/.../ ki jo je v letih 1994 obnovila država /.../« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

Takrat so tudi različne strani začutile potrebo po sodelovanju zaradi skupnega cilja in so stopile skupaj ter obnovile cerkev in jo obogatile z zvonovi:

»Dal sem nekako pobudo farnemu župniku iz Miklavža, da poskušamo speljati akcijo obnove cerkvice na Jeruzalemu. Tam so bili neki zapleti, ker so bili dolgovi na škofiji v Mariboru za farno cerkev, ampak nekako smo z dopisi in vsem tem prišli tako daleč, da so nam prisluhnili in smo zadevo lahko začeli speljevati. Eno tretjino je prispevala Občina Ormož, eno tretjino Občina Ljutomer in eno tretjino smo zbrali od darovalcev, ki radi darujejo za takšne stvari, kot so cerkvice. In tako smo leta 1994 naredili tudi zaključek obnove cerkvice in še isto leto kupili dva zvana za cerkev. /.../

Takrat so nam na pomoč priskočili naši rojaki. Veliko naših rojakov domačinov je po vojni moralo bežati iz domovine.» (Inf. št. 15, zaposlen v turizmu)

Vsak prostor moči ima sklop prizorišč, ki so rezervirana za domačine, in drugi sklop prizorišč, ki so namenjena obiskovalcem. Ko sodobni ljudje vse bolj poskušajo začutiti kraj, prodreti v življenja domačinov in preko njih doživeti kraj, se le-ti pogosto zapirajo pred njimi in umikajo (MacCanell 1976, Kozorog 2009, 38).

Tako tudi ozemlja, ki je zanimivo tudi za tuji kapital (ta si želi prisvojiti posebne prostore in ima pri tem osebne ekonomske in/ali politične interese ali morda kdo le osebni interes bivanja na posebnem kraju) na Jeruzalemu ni lahko kupiti, domačini so zelo vezani na svojo zemljo in je ne želijo prodati ali pa so stare hiške v lasti več potomcev, ki so porazgubljeni po svetu:

»Za domačine je ta zemlja vse. Težko so živeli na njej, zelo so morali delati na teh viničarijah, sedaj so tukaj predvsem starejše generacije in zanje je ta zemlja »vse«, kar imajo. Lastniki se tukaj ne menjavajo preveč.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

Pomembno sodobno prisvajanje pa je prisvajanje prostora na področju turizma. Dejstvo, da danes v Jeruzalemu ne prevladuje romarska, ampak turistična privlačnost, je sogovornik novodobnik ob vseh političnih spremembah pripisal sedanji temeljni promocijski dejavnosti kraja, povezani z vinogradništvom in vinarstvom:

»Ja, v zvezi z vinom.« (Inf. št. 2, geomant)),

saj si različni lastniki prisvajajo pravico do svojih idej razvoja kraja in z njimi povezanega zaslužka. Želijo si večji obisk turistov in posledično v tem vidijo višji zaslužek:

»Nimamo ustrezne cestne povezave za množični turizem, tukaj nimamo hotelov, množice gostišč, niti tukaj ni veliko prostora, saj niti ni dovolj parkirišč za množične obiske. Pred Dvorcem Jeruzalem je eno parkirišče, pred Malekom je eno parkirišče, Vinko Brenholc ga je malo povečal, Taverna ima nekaj in to je tudi vse. /.../ Če bi jaz imel to moč, pa je verjetno ne bom imel nikoli, bi zaprl vinsko cesto Jeruzalem in jo uredil kot park, vstop bi preko zapornice imeli le domačini, za vse ostale bi spodaj v močvirnatih predelih uredil 3 velika parkirišča. ... Tam bi naredili parkirnino npr. 10 evrov dnevno, ti pa se potem lahko premikaš s kolesom, kočijo ali »shuttle busom«, ki bi imel vsakih deset minut (na ekološko energijo) krožno vožnjo. Znotraj parka pa bi obiskovalec jedel, pil in kupoval spominke.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

S potrebo po razvoju turizma se je strinjal tudi sogovornik duhovnik, vendar poti različnih udeležencev tega kraja niso enotne:

»Lahko bi malo bolj turizem poudarjali tudi na Jeruzalemu, ker je tam res lepo. /.../ S temi visokimi cenami v Dvorcu in s temi raznimi dejavnostmi ne moreš imeti turizma. Sam si želim, da bi ta kraj postal bolj turistični, da bi se kaj zaslužilo. Samo ti ljudje, ki delajo v turizmu, študirajo, kako bodo zaslužili, ne zanima jih, kako bo pozneje, za naprej.« (Inf. št. 64, duhovnik)

Ob skupni želji širitve turistične dejavnosti, čeprav neenotni v izvedbi, pa moj sogovornik opozarja na to, da je turistov na Jeruzalemu manj, kot jih je bilo v preteklosti:

»Jeruzalem je bila ena od zelo priljubljenih turističnih destinacij. Spomnim se iz otroštva, da so bili vsak vikend parkirani avtobusi turistov, številni osebni avtomobili.« (Inf. št. 67, zaposlen v turizmu)

Poskus novodobniškega odpiranja kraja času in svetu ni prinesel odobravanja v času izvajanja, saj so bili nekaterim konkurenca, domačini pa so se ob gostih, ki bi ostajali dlje kot nekaj ur, počutili nelagodno:

»Po letu 1990, ko smo z Markom Pogačnikom pričeli tukaj izvajati tabore raziskovanja tega prostora skozi geomantično percepcijo, so se začele odpirati nove dimenzije tega prostora oziroma razkrivati stare, bom tako rekel, oziroma neke take, ki niso bile najbolj ozaveščene še v tistem času. Zato je bilo to naše raziskovanje, opazovano s strani domačinov z določeno mero zadržanosti, skepse. Če smo bili kdaj preglasni na teh taborih, pa z občutkom ljubosumja, da smo zavzeli en del njihovega prostora, ki pripada njim, ki je njim lasten in nekako niso takoj sprejeli tega, da bi tukaj bili prisotni bodisi takšni ali drugačni turisti za daljši čas.« (Inf. št. 67, novodobnik, zaposlen v turizmu)

Čeprav turist včasih dobi občutek, da je v stiku z avtentičnim okoljem (trgatve, degustacije na Jeruzalemu), je to pogosto le uprizorjeni občutek avtentičnosti, v katerega domačini privolijo, da bi (MacCannell 1976, 97–107) ustregli željam turistov in si zagotovili zaslužek. Obenem pa domačini ustvarijo obrambne mehanizme (obrekovanje turistov, posmeh, fizično ograjevanje), s katerimi poskušajo zaščititi »svoje prostore moči« (Kozorog 2009, 38).

Sogovornik je razmišljal o tem, ali je slovenski Jeruzalem res podoben izraelskemu Jeruzalemu:

»Sama beseda Jeruzalem izhaja iz hebrejskih besed »jeru« in »shalom«, kar pomeni mesto miru. Tukaj bi moral biti mir.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

Religijske podobnosti zagotovo ni, saj je tukaj le katoliška religija, ob njej se tiho razvija novodobništvo in tovrstnih spopadov ni. So pa po mnenju mojega pripovedovalca nenehni spopadi za posedovanje tega prostora od državnih podjetij, do privatnikov, menjave lastnikov v preteklosti, v sedanosti, povezani s politično-upravnimi spremembami:

»Delno je menjavanje povezano tudi z menjavanjem političnih sistemov, ki so s sabo pripeljali nove oblastnike.« (Inf. št. 54, zaposlen v turizmu)

Če pogledamo na Jeruzalem z očmi novodobnika Pogačnika, ki je geomantično preučeval tako slovenski kot izraelski Jeruzalem. Za današnji Izrael in hkrati z njim njegov Jeruzalem se borijo pripadniki treh religij, ki so ta prostor sprejeli kot svet. Novodobnika Marko in Ana Pogačnik (2006, 20–29) sta razumela izraelski Jeruzalem kot srčno središče pokrajinskega templja Izraela, kot neke vrste središče sveta, katerega sila se poraja iz neskončnega miru oceana. Vendar je današnji Jeruzalem pravo nasprotje tega, saj je bil v zgodovini dolga stoletja oblegan, različne religije so ga vzele za svoj simbol, fetiš, vladali so mu različni nasilni vladarji in prvotna kvaliteta miru je v njem zatrta. Po njunem mnenju skrajno kritičen položaj v Palestini daje vedeti, da smo ljudje soočeni z nalogami, ki jih bomo morali rešiti, da bi lahko postalo utelešenje na Zemlji blagoslov za vsa bitja in sfere vesolja.

Povedano z jezikom in mišljenjem novodobnikov, je v obeh Jeruzalemih (Pogačnik, Pogačnik 2006, 20–29) srčno središče preroda:

»Jaz mislim, da imajo določeni kraji ciklični razvoj. To pomeni, da v določenih obdobjih spiyo, v določenih obdobjih pa svoje energije odprejo. Recimo, Jeruzalem, mislim, da so ga odkrili templjarji in ga razvili. Na kar je bil templjarski red zatrt, zaradi Cerkve in je Jeruzalem izgubil tisto izvirno inspiracijo, ki je po mojem resonanca med Jeruzalemom, ki je v Palestini, in tem krajem. Torej templjarji so našli, ko so morali oditi iz Jeruzalema v Jeruzalemu pri nas podobno kvaliteto prostora in, dokler je obstajala ta zavest o resonanci med izvirnim Jeruzalemom in tem Jeruzalemom, je bil živ, danes te zavesti ni več. Kraj se je zaprl vase. /.../ Ta cikličnost se pojavlja, ko se ta kraj zbudi in spet umolkne. To se nekako ciklično ponavlja. Jaz mislim, da kraj čuva svoje dragocenosti, dokler se ne pojavi nekdo, ki ga bo pripravljen sprejeti takšnega, kot v svojem bistvu je. Vsi ti projekti propadajo,

pravzaprav hočejo iz tega kraja vsi nekaj iztržiti. /.../ Ja, kraj varuje svoje.» (Inf. št. 2, geomant)

Novodobniki geomanti verjamejo, da je mogoče s pravilnim razumevanjem prostora in pravilno postavitvijo informacijskih kozmogramov v prostoru poravnati energije, mu pomagati k razvoju, ga odpreti, kot to sami imenujejo. Poskus odpiranja prostora na novodobniški način je bil v času delavnic Marka Pogačnika, v sodelovanju s Prleško razvojno agencijo in takratnimi najemniki Dvorca:

»Midva sva bila povabljeni, da narediva za Jeruzalem litopunkturni sistem, ki bi povezal Ormož, Jeruzalem in Ljutomer, ampak tisto podjetje Holermous je imelo finančne težave in potem je nek bogataš to dobil od Občine Jeruzalem.« (Inf. št. 2, geomant),

vendar vse do danes ni uresničen.

»Dolga leta po tistem, po tistih delavnicah, vsej tej energiji in početju, ko sem bil že v čisto nekih drugih službenih dimenzijah, sem vseeno čutil nek dolg do tega prostora in sem predlagal novim lastnikom ali upraviteljem Jeruzalema, pa tudi Svetinjam, Ljutomeru in Ormožu, da bi vseeno na nek način s postavitvijo kamnov povezali ali pa izpostavili te ključne, samo ključne točke. /.../ In sem potem po dolgih letih povabil spet Marka in Mariko na Jeruzalem in seveda smo naredili načrt in kot »zakleto« se je zgodilo, da so se lastniki, upravitelji in vsi, ki so bili v to zgodbo povabljeni, med sabo skregali, in to tako daleč, da so zadeve šle na sodišče, z nekimi tožbami so se potem spreminjala ta upravljanja, lastništva itd. oziroma odnosi med lastnikom in upravljavcem tega prostora. /.../ Potencial za uresničitev tega seveda obstaja. Enkrat se bo zagotovo zgodilo.« (Inf. št. 67, novodobnik, zaposlen v turizmu)

Nekateri novodobniki, ki prostore dojemajo po svoje (predvsem geomanti) menijo, da se je prostor zaprl vase zaradi množice ljudi, ki ni videla njegovih posebnih dimenzij, razen vin, in sedaj spi, mirno deluje:

»Ja, gotovo se je neka blokada vzpostavila v prostoru zaradi dolgoletnega prihajanja množice ljudi, ki niso prepoznali kraja, ki so dejansko hodili skozi prostor z zavezanimi očmi in zamašenimi ušesi. To je gotovo pustilo posledice. Odpirati ta potencial točk moči zahteva precejšen angažma vidcev ali tistih, ki ozavestijo tudi te dimenzije prostora. Podobno kot moramo skrbeti za higieno telesa, moramo skrbeti tudi za higieno teh točk moči, in če tega ne počnemo, se seveda nabere prah.

Nesnaga se je nabrala, vsa mogoča nesnaga se je nabrala na tem spominu kraja in to gotovo, da je neka blokada, ki ne pusti zaživeti v polni meri tej točki. Dejstvo pa je, da prihajajo posamezniki po moč v ta prostor. Prihajajo se napajat. Čutijo potencial, čeprav ga ne ozavestijo.» (Inf. št. 67, novodobnik, zaposlen v turizmu)

5.2 Prisvajanje prostora na Ptujski Gori

Ptujska Gora ima veliko mirnejšo zgodovino in manj prisvajanja. Po legendi o čudežni ozdravitvi slepe deklice – hčerke bogatega vurberskega grofa so zgradili cerkev (1410); pri čemer so imeli glavno vlogo celjski in ptujski grofje (Zadnikar 1992, 9 –11, ⁶¹) Najprej so za cerkev in vernike na Ptujski Gori skrbeli škofijski duhovniki, v 16. stoletju so tam delovali protestantski duhovniki, v letih 1613–1773 so skrb za cerkev in romanja dobili jezuiti, po reformah, ukinitvi in razpustitvi reda je Ptujška Gora ponovno prišla pod škofijsko upravo (1786), ki je upravljala s cerkvijo do leta 1937, ko so Ptujško Goro vse do danes prevzeli frančiškani (minoriti). (Kramberger 2008, 4–6)

»Ko smo minoriti sem prišli, 1937, ... je bila (op. p. cerkev) pokrita s škrljcem, ki je strašno težek, streha se je na več mestih vdiralala, omet je odpadal, ta cerkev je imela veliko dolgov, ker je bila pod Majšperkom, in potem so nekako želeli rešiti to cerkev in so jo dali ptujskim minoritom. Ptujski minoriti so jo sprejeli. So imeli izjemnega, sposobnega patra Konstantina, ki je takrat prišel sem in je naredil tombolo leta 1938 za popravilo cerkve. Glavni dobiček je bil avtomobil, leta 1938. Tako kot če bi danes rekli, da je raketa glavni dobiček. In so dejansko dobili toliko sredstev, da so takoj popravili streho. In ta avtomobil je dobil neki Žetalčan, neki človek, ki je avtomobil daroval cerkvi nazaj, da so potem vse naredili. Potem se je začela vojna. Patri so bili izgnani. /.../ Če ne bi 1937. leta cerkve pokrili, bi imeli danes tako, kot je v Kostanjevici in drugje. Tukaj je bil taki poseg pred vojno, ker drugače so Nemci bili tukaj noter, so imeli svoj bunker in se tukaj nič ni delalo. Zvonove so odpeljali.« (Inf. št. 60, duhovnik)

Skrb za cerkev in samostan na Ptujski Gori se je torej ob turških vpadih menjavala med škofijskimi duhovniki, protestanti, jezuiti, ponovno škofijskimi duhovniki in nazadnje minoriti; te so vmes pregnali Nemci:

⁶¹ http://www.ptujskagora.eu/sl/texts/get_content/23.html

»Če so bili turški vpadi, so bili strašni, to je bilo razdejanje cerkve, imamo še danes vidne sledove.« (Inf. št. 60, duhovnik)

Dokler ni prišlo obdobje po 2. svetovni vojni, ko je prišel v državo novi politični sistem, ki ni bil naklonjen religioznim prepričanjem. Leta 1951 je komunistična oblast zaprla romarsko cerkev na Ptujski Gori, prepovedala bogoslužje in romanja, svetišče pa razglasila za muzej ali umetnostno galerijo. Oblast je po Šamperlovem (2007, 12–58) inscenirala dogodek z nožem in ranitvijo v cerkvi na dan velike maše leta 1951, ko je prihajalo čez dan tja okrog 10.000 ljudi, zjutraj okrog četrte ure:

»Če se ustaviva po drugi svetovni vojni, ko je samo na Ptujski Gori bilo to, kar je centralni komite določil, da naj mož moti mašo s kakšnimi srečelovi ali s kakšnimi družabnimi dogodki, če pa to ni dovolj, naj kakšen dogodek inscenirajo, in to so naredili samo tukaj, nikjer drugje v Sloveniji. To pomeni, to je bila ena huda preizkušnja, ena težka stvar. Jaz sem to sam raziskal osebno, ker sem se hotel prepričati, ker v Ptujskem tedniku je pisalo Potoki krvi na Ptujski Gori, drugače pa niti kaplja krvi ni padla na tla, ker sem jaz to vse imel posneto, ker me je to zanimalo. Torej potem so zaprli cerkev za 6 let, in to je bila huda preizkušnja.« (Inf. št. 60, duhovnik)

13. maja 1957 je bila cerkev ponovno odprta za vernike in bogoslužja (Kramberger 2008, 6).

Cerkev in samostan sta od leta 1957 v minoritskem upravljanju; po mnenju sogovornika duhovnika se kraj izjemno razvija, prišli so do častitljivega naslova bazilika, razvijajo romarsko dejavnost in krepijo moč romarskega kraja. Z njim se ni popolnoma strinjala moja sogovornica, zaposlena v turizmu, ki je povedala, da občuti nesoglasja med vpetimi v ta romarski turizem:

»Ni tako, kot bi rabilo biti. Vse je umetno, ni pristno. To mislim predvsem na domačine. /.../ Tak se mi zdi, da je vse samo na trženje usmerjeno. Roko na srce, ampak tako je. Žal mi je, da je tako. Sem se trudila, da ne bi tako razmišljali, da bi se bolj povezali. Opozarjala sem, da turisti tudi čutijo zdrahe med domačini, kreganja. /.../ Ampak si ne dajo nič dopovedati. Nagajajo drug drugemu. /.../ Pride turist, reče, kako je tukaj lepo, kako ste lahko srečni, da tukaj živite, jaz sicer dam temu prav, samo potem pa si jaz pri sebi mislim, ja, saj vi ne znate vsega.« (Inf. št. 61, zaposlena v turizmu)

Kljub zunanji sliki usklajenosti vsega na ptujskogorskem prostoru moči besede sogovornice kažejo na to, da ob urejenih odnosih obstajajo določena nesoglasja o tem, kdo bo imel več gostov, kot tudi o tem, po kateri poti bodo prišli verniki in kje se bodo ob poti ustavili.

5.3 Prisvajanje prostora v Razkrižju

Razkrižje je bilo v srednjem veku najprej v lasti Celjanov, nato Zrinjskih, nazadnje Altheimov (Magdič 1998, 88). Moj sogovornik mi je poskušal predstaviti svoj pogled na zgodovino, ki ga hrvaška stran ne priznava in po katerem so Hrvati in Slovenci skupaj ustanovili škofijo, vendar so Hrvati teritorij postopoma prevzeli nase: »Leta 1098 so Madžari ustanovili Slovensko-zagrebško cerkev v Zagrebu in škofijo v Zagrebu z namenom »madžarizacije« slovenskega naroda. V 16. stol. se je skupna cerkev preimenovala v Zagrebačko sveto cerkev in Slovence so kar 'pozabili'.« (Inf. št. 71, upokojenec, raziskovalec lokalne zgodovine)

Do 1777 je Medmurje (in južno Prekmurje) spadalo v cerkveno pristojnost Zagreba; Štrigova je spadala med starejše župnije v Medmurju, leta 1777 pa je Medmurje pripadlo skupaj z drugimi južnimi kraji Prekmurja na novo ustanovljeni škofiji v Szombathelyju (Pogorelec 1992/1993, 108–112). Območje je tako prešlo pod upravo Ogrske, in tam ostalo do 1. svetovne vojne in razpada Avstro-Ogrske monarhije, ko je leta 1918 Razkrižje postalo sestavni del Kraljevine SHS in ponovno zapadlo pod zagrebško cerkveno upravo (Rob 2008, 31).

Madžari so imeli nadvlado nad Prekmurjem in Medžimurjem, Razkrižje je avtomatsko spadalo pod njih:

»Razkrižje je imelo zanimivo zgodovino, da je bilo edini košček slovenskega narodnega ozemlja v času Avstro-Ogrske monarhije skupaj s Prekmurci v ogrskem delu; tam, kot je sedaj še vedno baraka, tam je bila Ogrska, naprej pa Avstrija. In bilo je pravzaprav v času monarhije Razkrižje bolj s Prekmurjem povezano kot pa z Ljutomerom. Potem je v času Avstro-Ogrske bilo, ko so imeli neki popis prebivalstva, in so imeli v tem delu samo rubrike Madžar in spodaj še samo Hrvat. Takrat se jih je večina odločila za Hrvate in ne za Madžare, in to so hrvaške oblasti kasneje malo zlorabile, ker v tem popisu sploh Slovenci še ni bilo. S tem da na to opozarja

profesor doktor Vladimir Klemenčič, mislim, da je on zgodovinar in bil je nek starejši profesor, ki je bil z nami takrat, ko so bile te največje borbe, ker ti mlajši zgodovinarji ta zgodovinska gradiva gledajo površno. Ne poznajo pa ozadja, da se človek sploh ni mogel opredeliti, če te sploh v rubriki ni bilo. Je pa bilo normalno, da si rajši napisal, da si Hrvat kot pa Madžar, ker je vsaj jezik bolj razumljiv, ker je slovanski.» (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

Do leta 1922/1924 (različna podatka) je Razkrižje spadalo pod hrvaško upravo, tega leta ob razdelitvi na »oblastne jedinice« je pripadlo Medmurje mariborski oblasti. Sledila je razdelitev na banovine in vsa občina Štrigova je spadala pod Savsko banovino. Na izrazito željo krajanov so priključili leta 1931 vso občino k Dravski banovini; cerkveno pa so ostali pod pristojnostjo zagrebške nadškofije. (Pogorelec 1992/1993, 108–112)⁶²

Leta 1918 so Razkrižani poslali pisno prošnjo za dodelitev statusa župnije dotedanji podružnici, čemur se je uprl štrigovski župnik in zmagal. Leta 1922 je zagrebški nadškof dr. Bauer ponudi podružnico zagrebškim frančiškanom, toda ti so hoteli samostojno župnijo in ponudbe niso sprejeli, šele leta 1928 so cerkev v Razkrižju, podružnico župnije v Štrigovi, prevzeli slovenski salezijanci iz Veržeja in bili tam osem let (dva meniha); nato sta kljub zadovoljstvu faranov, tako Slovencev kakor onih hrvaške narodnosti, 2. 12. 1936 nepričakovano odšla, domnevno na namig iz Zagreba, da so kraj preveč slovenili. Dan po odhodu salezijancev so podružnico prevzeli zagrebški frančiškani. Leta 1937 so naslovili zaradi poskusa pohrvatizacije prošnjo v Zagreb nadškofu, kot odgovor pa so dobili še bolj izrazitega aktivista p. Juga iz Zagreba, ki je leta 1938 odšel iz Razkrižja in cerkev je ostala brez duhovnika. Leta 1938 je Razkrižje postalo samostojna občina in na volitvah se jih je 72 % odločilo, da so Slovenci, da hočejo svojo občino, župnijo in slovenske duhovnike. Odtlej so verouk poučevali v slovenščini, zapletov pa še ni bilo konec, saj je istega leta nadbiskupski ordinariat z odredbo pod št. 4147 kar naravnost prepovedal slovenske pesmi v Štrigovi in na Razkrižju ter v istem dopisu zahteval izključno štokavski jezik v cerkvenem bogoslužju, nakar so leta 1939 Razkrižani vprašanje zaradi jezika naslavljali na papeškega nuncija v Beograd. (Pogorelec 1992/1993, 108–112)

⁶² Pogorelec, Breda ob uporabi naslednjih virov: Znamenje 1978, št. 1, 41-60; šifra navedkov ej, članka Igorja Mekine, Razkrižani (Mladina, št. 34/1. september 1992, 30–32; šifra im) in nepodpisanega: Križ čez Razkrižje?; Slovenske Novice, torek 6. oktobra/vinotoka 1992; šifra sn.

V letih 1941–1945 so bili v Razkrižju madžarski okupatorji, cerkvena oblast je ostala v Zagrebu. Leta 1942 so madžarski okupatorji od Zagreba izsilili župnijo v Razkrižju pod grožnjo, da bodo sicer cerkveno pristojnost prenesli ponovno v Szombathely. Že oktobra 1945 je bila formirana posebna komisija predstavnikov občinskih narodnih odborov Slovenije in Hrvaške, ki je določila, da Razkrižje z zaselki Veščica, Šafarsko, Gibina, vas Robade z zaselki Špornec, Presika, M. Leskovac kot tudi Sv. Urban z vasjo Leskovac pripadejo Sloveniji, drugi del občine pa Hrvaški. Pripadnost Sloveniji je bila utemeljena z realno večinsko narodnostjo prebivalcev in z bližino središča, saj so kraji bližje Ljutomeru (5–15 km) kakor Čakovcu (12–24 km).

Aprila 1946 so hrvaške oblasti s pomočjo hrvaške policije prevzele kontrolo nad vsem območjem. Slovensko policijo je zamenjala hrvaška, pregnali so slovenske učitelje in odstranili slovenske napise (zlasti po šolah) ter jih nadomestili s hrvaškimi. Slovenska stran je protestirala s tem, da je ukinila svojo zadrugo in zadržala blago. Po ostrih protestih iz Maribora je bila nato ustanovljena nova mešana komisija. Imenovali so novo – tretjo komisijo za ureditev meje, v kateri sta bila slovenski minister za notranje zadeve Ivan Maček - Matija in hrvaški notranji minister Krajačič; komisija je v Ljutomeru brez terenskega ogleda sklenila, da področje Štrigove pripade Hrvaški. To je povzročilo nemire. V letih 1946–1947 je Razkrižje z okoliškimi vasmi in zaselki po ugotovitvah nove – zvezne komisije pripadlo Sloveniji, Štrigova pa Hrvaški. (Pogorelec 1992/1993, 108–112)

Zgornji podatki se pokrivajo z besedami mojega sogovornika iz Razkrižja:

»Še po drugi svetovni vojni je bila celotna Štrigova osvobojena kot slovensko narodno ozemlje. Leta 1946 pa je bilo po dogovoru naših politikov in hrvaških Razkrižje skupaj s Štrigovo dano Hrvatom proti volji ljudi. Potem (1946. leta) so naši ljudje šolo zaprli in si izborili, da so dobili še istega leta nazaj slovenske učitelje, ker so jih izgnali. Leta 1947 pa je bila končna razmejitev med Razkrižjem in Štrigovo takšna, kot danes je. Malo zavito, malo vijugasto, malo neživljenjsko, ker nihče ni razmišljal, da bo to slovensko-hrvaška meja.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

Sogovornik duhovnik pa mi je dodatno pojasnil to vijugasto mejo:

»V času SFRJ so mejo postavili med republikama in ljudje so jo dojemali bolj simbolično. Nekateri Slovenci so imeli posestva in hiše na hrvaškem in Hrvati na slovenskem ozemlju.« (Inf. št. 41, duhovnik)

Po besedah župana Občine Razkrižje Stanka Ivanušiča je pri njih nekje okrog 5–10 % ljudi hrvaške narodnosti, in to so predvsem ljudje, ki so se »priženili« v te kraje. Avtohtone hrvaške narodne skupnosti po njegovih besedah tam nikoli ni bilo. Kljub temu da je od leta 1947 Razkrižje spadalo pod slovensko upravo, pa je fara ostala pod zagrebško nadškofijo, zato sta bila vse do leta 1994 bogoslužje in verouk v hrvaščini:

»Tako, uradno so bili v hrvaškem jeziku. V zadnjih 10 letih je bila ena popačena maša v »slovenskem« jeziku. Župnik se takrat ni niti trudil in je govoril neko »medžimurščino«, ki je tukaj ne govorijo, tako da je bilo še slabše, kot če bi bilo v hrvaščini, tako da to ni bilo neko sožitje.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

Leta 1954 je prišel v Razkrižje za župnika Stjepan Slaviček, farani so leta 1965 prosili v Zagreb za uvedbo slovenščine v verskih obredih, vendar jih župnik Slaviček ni podpiral. Leta 1969 so pisali na jugoslovansko škofovsko konferenco, leta 1973 so ob prazniku birme prošnjo izročili kardinalu dr. Kuhariču (s 130 podpisi družin), a tudi na to prošnjo Kapitel ni odgovoril. Po tej prošnji so leta 1976 dobili z zagrebške nadškofije odgovor, da morajo biti za vse, ki to želijo, verski obredi v slovenščini, a župnik Slaviček tega ukaza ni izpolnjeval. Domačini so nadaljevali s svojimi dopisi in leta 1987 pisali tudi v Vatikan. (Pogorelec 1992/1993, 108–112)

Ker v Jugoslaviji domačini niso imeli velikih možnosti kljub poskusom upiranja »pohrvatenju«, so še aktivneje poskušali po osamosvojitvi Republike Slovenije leta 1991:

»Z osamosvojitvijo Slovenije je dozorelo spoznanje, da to tako ne more iti naprej v nedogled. Kajti vsako nedeljo sta bili dve hrvaški maši in ena »slovenska«. Za čisto vse ostale obrede pa so ljudje morali prositi duhovnika, če so hoteli v slovenskem jeziku pogreb, poroko itd. Mnogi si takrat tega niti niso upali, tisti, ki so se pa »izpostavljali«, pa so bili vidno dani v drugi razred faranov in je duhovnik na njih imel še dolgo nek vpliv. /.../ Tako, da so to bili hudi časi za Razkrižje, še pretepali so se pred cerkvijo; do leta 1994. Ko so si ti zavedni Slovenci pripeljali slovenskega duhovnika, so jim drugi cerkev zaprli, in to so še danes žalostne zgodbe, ki še vedno niso zažele in se ljudje ne pogovarjajo o tem.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

V Razkrižju leta 1991 samostojne občine še ni bilo in so spadali pod okraj Ljutomer, vendar so mlajše generacije začele na strpen in diplomatski način utirati pot slovenščini v bogoslužje:

»Šli smo vse od enega do drugega škofa in na koncu do Vatikana, da smo jih na koncu nekako prepričali. So pa dejansko ljudje, brez našega »prigovarjanja« leta 1992 cerkev zaprli, sami sebi in hrvaškemu duhovniku, in to je potem bil res tisti klic, po katerem se je Vatikan sploh začel z nami pogovarjati, drugače se res ne bi. Čeprav osebno moram reči, da imam mirno vest. Vem, da, ko sem prišel z dopusta, so me tukaj čakali, predsednik takratnega izvršnega sveta Ludvik Bratuša in Mirko Prelog. Jaz sem pa takrat bil tajnik krajevne skupnosti tukaj v Razkrižju in so me že čakali in so rekli, naj pridem, da bomo cerkev zaprli, ker imajo tega zadosti. Jaz pa sem jim potem rekel, da bomo imeli mirno vest, gremo skupaj do duhovnika, pa naj on pokliče takratnega kardinala Kuhariča v Zagreb, ker bi nas lahko javnost obsodila, da smo mi neki čudni kristjani, da mi zapiramo cerkev sami sebi, in to je bilo potem soglasno sprejeto in smo šli še isti dan do duhovnika. Takrat je bil tam predsednik krajevne skupnosti Slavko Modlic, ki je danes še namestnik načelnika na upravni enoti. Midva sva bila potem skupaj z ljudmi tam, bila pa sva sicer že večkrat pri duhovniku sama, ampak tega niso ljudje vedeli, ker sva hodila človeka nagovarjat, naj vsaj izenačijo slovenski jezik s hrvaškim, da ne bo hrvaški jezik na slovenskem ozemlju v prednosti. Dajte vi vsaj verouk v slovenskem jeziku tistim, ki želijo, da ne bodo hodili v Ljutomer, ker vse generacije so hodile tukaj mimo cerkve k verouku v Ljutomer, kar je bilo žalostno. Župnik je potem samo rekel: »Još nije vrijeme.« In potem je do tega res nekako prišlo.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

Domačini so poskušali dogovore speljati po čim mirnejši poti, saj je bilo že zaprtje cerkve radikalno:

»Ampak moram reči, da vseeno smo nekako uspeli dobiti sogovornike, ne samo škofe (takratnega Krambergerja, ko je bilo to še pod mariborsko škofijo) in tudi vatikanskega nuncija, Pier Luigi Celata je bil tisti, ki je bil nuncij v Sloveniji, ki nas je nekako nagovoril na to, da bi svetu in Vatikanu pokazali, da smo res pravi kristjani, da nam gre samo za jezik in ne za neko politiko in da odpremo cerkev pred božičnimi prazniki leta 1992. To je bila zopet mučna pot, da smo sklicali zbor faranov, krajanov, da smo ljudi prepričali, da smo odprli cerkev. Čeprav so eni bili vseeno proti in so bile to mučne situacije.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

Domačini so po osamosvojitvi začeli ob uradnih prošnjah delovati tudi na svojo roko:

»Zaprosili so domačinko Vido Žabot, da je verouk poučevala otroke na slovenskem ozemlju. Treba je priznati, da je res imela velik smisel za pedagoško delo z otroki. Obenem smo se vsi zavedali, da je treba urediti tudi to področje, saj večno ni mogoče skakanje po travnikih in gozdovih. Škof me je poslal v Razkrižje poučevat organiziran verouk, ki je potekal v župnišču enkrat tedensko. Tam sem imel ta dan tudi mašo.« (Inf. št. 41, duhovnik)

Po versko-političnih dogovorih in dovoljenjih je mariborska škofija dodelila ljutomerskega duhovnika, da je hodil v Razkrižje maševat ob stalnem razkriškem duhovniku, ki je maševal v hrvaščini:

»Takratni mariborski škof mi je dodelil maše v slovenskem jeziku, ki so potekale ob nedeljah in ob praznikih. Zanje so se vse bolj zavzemali slovenski državljani, ki so živeli v Razkrižju na slovenskem ozemlju in so želeli, da bi pripadali slovenskemu delu Katoliške cerkve, saj prejšnji duhovnik, ki je bil v Razkrižju od leta 1954, ni želel uporabljati slovenščine.« (Inf. št. 41, duhovnik)

Zelo dolga zgodba, ki, kot pravijo sogovorniki, še čaka podrobno raziskovanje zgodovinarjev, se je v letih 1992–1994 počasi razpredala in ves čas ji je sledil takratni duhovnik Marjan Rola:

»Sicer je to dolga zgodba. /.../ Imam tudi še vse izpiske, ki so bili v tistem času napisani v raznih časopisih, sem jih shranil. Tam ni vse resnično, ampak so novinarji veliko po svoje napisali. /.../ Prvo moje delovno mesto je bilo v Ljutomeru, tja sem se odpravil 1. 8. 1990. Tam sem bil kaplan. V Razkrižju so bile v tistih letih že napetosti zaradi hrvaškega župnika, vendar se jaz za to nisem zanimal. Leta 1992, ko se je Slovenija osamosvojila, so že tretjič v prejšnjem stoletju zaprli cerkev, in sicer od avgusta 1992 do decembra. V tem času je moral iti mariborski škof dr. Franc Kramberger na zahtevo Razkrižancev v Zagreb h kardinalu Kuhariču za ureditev Razkrižja. Dogovorila sta se, da bom slovenski duhovnik, kaplan, v Ljutomeru jaz in bom zahajal v Razkrižje ob nedeljah in zapovedanih praznikih opravljat mašo v slovenskem jeziku. V to je bil župnik v Razkrižju že nekako prisiljen in me je izbral, ker me je poznal iz pripovedovanja ljudi, čeprav pa se nisva do tedaj nikoli prej pogovarjala. Tako sem dobil dekret od mariborskega škofa Krambergerja, da me pošilja na Razkrižje kot duhovnika za Slovence na Razkrižju in dekret od zagrebškega nadškofa Kuhariča, da mi dovoljuje opravljanje slovenske maše v hrvaški nadškofiji.« (Inf. št. 41, duhovnik)

*»Konec 1994. je prišel dekret iz Vatikana, da je zadeva rešena, da spada pod Slovenijo, čeravno se je terminološko reklo Apostolska uprava mariborskega škofa.«
(Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)*

Na težave so naleteli zopet v novejšem času, ko so ustanovili soboško škofijo, vendar so potem formalno uredili, da po novem upravljata z Razkrižjem le soboška škofija in Vatikan:

»Po cerkvenih zemljevidih ta meja ni bila nič spremenjena, dokler ne bo meja med Slovenijo in Hrvaško ratificirana. Ampak v bistvu, v čisto verskem življenju, pa je Zagrebu vsebina odvzeta, čeprav bi lahko oni še kakšen zemljevid našli, kjer bi bila razkriška cerkev narisana na njihovem.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

Po sprejetem dekretu je bil župniku Slavičeku dodeljen dvomesečni premostitveni čas:

»Težko mu je bilo. V župnišču je z njim živela njegova sestra, ki je imela družino. Otroci so hodili v slovensko šolo in tudi gospod župnik je zagotovo vedel slovensko, vendar ni nikoli govoril slovensko. Sestrini otroci so po šolanju nekateri ostali v Sloveniji, drugi so odšli na Hrvaško. /.../ Slovo je bilo zanj po vseh teh letih težko. Dolgo se je poslavljajal. Rekel sem mu, naj si vzame toliko časa, kot ga potrebuje. Ko je bila napovedana zadnja, poslovilna maša, sem se odločil, da bom zraven. Pred tem dnem in na ta dan sem predlagal g. župniku Slavičeku, da bi somaševal, vendar se s tem ni strinjal. Sprejel sem njegovo mnenje, preoblekel sem se v civilno obleko in sedel v prvo vrsto ter sodeloval pri maši. Dobro, da sem takrat to naredil, saj so se ob koncu maše farani poslovili od prejšnjega župnika, obenem pa so s šopkom, sam ne vem, kdo jim je to rekel oziroma kako so vedeli, da bom tam, sprejeli medse mene.« (Inf. št. 41, duhovnik)

Uporaba hrvaškega jezika v cerkvi v Razkrižju (z nekaj okoliškimi vasmi), kjer se je prebivalstvo večinsko čutilo Slovence, je pomenila dolgoletno raznarodovanje v korist sosednje Hrvaške (Pogorelec 1992/1993, 108–112):

»Z ljudmi nisem imel nikoli težav, tudi s Hrvati ne. Teh družin, ki bi bile hrvaške, na slovenskem ozemlju zaposlene in tako usmerjene, tako ni bilo več kot šest ali sedem. V začetku svoje službe sem jih obiskal, se z njimi pogovoril in nikoli nisem imel z njimi težav. Ko je prejšnji duhovnik Stjepan Slaviček odšel, so začeli prihajati k slovenskim mašam in prihajali so res zelo vestno.« (Inf. št. 41, duhovnik)

Drugo področje poskusov prisvajanja na področju Razkrižja pa je področje Ivanovega izvira, pri katerem se je pred petimi stoletji začelo »obdobje čudežev« in romanj, ki je bilo kasneje preneseno na hrib skupaj s cerkvijo, obenem pa je izvir ohranil poseben status:

»O energijskih točkah se nisem opredeljeval niti se nisem navduševal nad njimi. Izvir je drugo, tam je začetek romarske cerkve. Z razvojem kraja sem sodeloval, če so me povabili zraven. Glede na to, da se je Razkrižje kot romarski kraj pričelo spodaj pri izviru, sem prišel na idejo, da bi spodaj postavili kapelico; tudi nekateri krajanji so me v tem podprli. Toda bil sem prepozen. Ko so me povabili na sestanek, so že imeli izdelano idejo in program, katere vsebine dati temu prostoru. Ko sem jim predlagal kapelico ob izviru, sem bil prepozen. Rekli so mi, da to ne bi šlo v izbran kontekst. Zemljišče je bilo v privatni lasti in tukaj nisem mogel ničesar več.« (Inf. št. 41, duhovnik)

Ideja Razkriškega kota je po besedah župana občine njegova, vendar:

»/.../ brez energijskih točk, to je prišlo zraven v kombinaciji z nečim drugim. Tako vam bom rekel, ko je nastala občina leta 1999, ko smo te programe pripravljali, smo pomislili, kje so te neizkoriščene priložnosti, iz česa bodo naši ljudje živeli. Imamo kmetijstvo, obrt, trgovino in vedeli smo, da kakšnih večjih tovarn tukaj ne bo, in smo rekli, da je priložnost turizem. Ampak kakšen turizem? /.../ Potem smo nekako (o. p. vključili) vse tisto, kar imamo od cerkve, Slomškovega mlina, kovaškega muzeja, Ivanovega izvira, slap nad Gibinskim potokom.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

O tem, da so nekateri časopisni članki namigovali za različne kraje z energijskimi točkami, da so to le turistične vabe, pa je moj sogovorec zatrjeval:

»Nismo pa nikoli, to pa zavestno povem, da nismo šli v nobeno medijsko reklamo teh energijskih točk, da nam ne bi kdo očital, da izrabljamo stiske ljudi, zdravje itd. Zato vedno pri vsaki predstavitvi povemo, da naj to vsak zase vzame, z nekim svojim prepričanjem, s svojim razumevanjem tega. /.../ Zato smo mi vedno te energijske točke na konec postavili in ne na prvo mesto. Pri nas so bistvene te zadeve, ki nam jih je dala zgodovina, kulturna dediščina, naravna dediščina, Ivanov izvir in te zadeve.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

Kljub temu da so v občini in turističnem društvu prehiteli duhovnika, kljub temu da je takratni duhovnik menil, da bi ob izviru, glede na tradicijo, morala biti kapelica, je ohranjal sodelovanje (čšačenje na praznik svetega Janeza Krstnika je povezano z mašo, blagoslovom vode ob izviru, molitvami in poznejšo mašo v cerkvi) z njimi:

»Ampak samo čšačenje Ivanovega izvira pa sedanji duhovnik že zadnjih 10 let pelje naprej.« (Inf. št. 9, župan in delujoči v turizmu)

Duhovnik ni šel v vojno za to, čigava bo obveljala, ampak je sprejel, kar so mu dodelili in poskušal to koristno uporabiti:

»Ko je prišlo do tega, da so me v turističnem društvu prehiteli z vsebino, jim nisem nasprotoval, sprejel sem njihovo zamisel ter se vključil tam, kamor so me povabili. Vprašal sem jih, ali bi lahko imeli ob izviru na praznik sv. Janeza Krstnika sveto mašo. Župan je soglašal, da imam tam ob tem prazniku kratek obred in jih ob koncu povabim tudi k sveti maši v cerkev.« (Inf. št. 41, duhovnik)

5.4 Zaključki

Ker je skozi zgodovino in raziskave znano (Olsen 2008), da pogosto prihaja do prisvajanja svetih prostorov, me je v prvem raziskovalnem vprašanju zanimalo tudi, kako je s tem na področju mojih raziskovanih prostorov moči. Področje Jeruzalema je pokazalo, da je do prisvajanja prihajalo skozi zgodovino in prihaja še danes na različnih področjih. Že samo ime prostora Jeruzalem je v osnovi »prisvajanje« prestižnega imena izvornega mesta Jeruzalem. Na področju mojega raziskovanega prostora obstaja skozi zgodovino postopno prevzemanje lastništva, upravljanja nad vinogradi, turističnimi in nad svetimi objekti. Tako se skozi zgodovino menjujejo lastniki vinogradov od križarjev, Avstrijcev, domačinov – Slovencev; menjuje se državna in privatna lastnina, po drugi svetovni vojni je potekal boj med socialistično in cerkveno oblastjo; do prevzemanja prihaja med upravljalci Dvorca Jeruzalem, med Občinama Ormož in Ljutomer, med njunima turističnima organizacijama, svetišči na jeruzalemsko-svetinjskem ozemlju sta eno v upravi mariborske škofije, drugo v upravljanju križniškega reda s sedežem na Dunaju; svoj sedež si je tam naredil tudi red templjarjev, s svojimi idejami prodirajo na prostor novodobniki (geomanti, radiestezisti, bioenergetiki).

Prisvajanja na področju Ptujске Gore je manj, saj ima tam Cerkev prevlado nad upravljanjem prostora, so se pa najprej menjavali graditelji (vurberški, celjski, ptujski grofje), nato so s

cerkvijo upravljali različni redi (škofijski duhovniki, protestanti, jezuiti, frančiškani (minoriti); po drugi svetovni vojni pa je prišlo do zaprtja cerkve s strani socialistične oblasti in čez nekaj let je bila cerkev vrnjena v upravljanje minoritom.

V Razkrižju je skozi zgodovino prostora potekalo nacionalno (Madžarska, Hrvaška, Slovenija) prisvajanje prostora, ki je segalo vse do 90. let 20. stoletja, ko je prostor tudi na Cerkvenem področju prešel pod slovensko oblast. Drugi del prisvajanja je potekal že v času samostojne Občine Razkrižje, ko so si v okviru promocije zamislili projekt Razkriški kot, vanj pa vključili ob turističnih idejah še novodobniške vsebine z energijskimi točkami. Do ostrejšega spora (morda tudi zaradi preteklosti in dolgoletnega prerekanja glede nacionalnega vprašanja) ni prišlo, tako da poteka med državno-upravnim, turističnim, Cerkvenim in novodobniškim delovanjem sodelovanje.

SKLEP

Pričujoča raziskava o prostorih moči je pokazala, da sodobni človek SV postsocialistične Slovenije išče poti svoje osebne rasti in duhovnega razvoja tudi preko prostorov moči, pri tem se nekateri opirajo na tradicionalno katoliško religijo, drugi na novodobniške pristope (npr. geomantija, radiestezijska, bioenergija, feng šui, sakralna geografija, sakralna geometrija, Gajina teorija), tretji pa družijo in kombinirajo pristope enih in drugih; obstaja pa tudi skupina sogovornikov, ki zanika eno in drugo. Dojemanje prostora in praks v njem se spreminja, glede na družbo in njeno kulturo, zato je, če želimo prostor in pokrajino obravnavati celostno, po mnenju Benderjeve (2001, 3) nujen etnografski in fenomenološki pristop, v katerem se pokrajina razume kot dinamična struktura, v kateri se povezuje naturalistična in kulturološka perspektiva in ki se poustvarja z dejavnostmi na njej (Ingold 1993, 162), po katerem sem se ravnala v nalogi. Pokrajina je razumljena kot simbolično okolje, oblikovano s človekovim razmišljanjem in njegovimi dejanji ter obravnavana skozi sistem vrednot in verovanj slovenske kulture.

Ob socio-kulturnem celostnem dojemanju prostora je treba upoštevati dejstvo, da ima v tradicionalnem zaznavanju prostora prostor še dodatno – imaginarno (nadnaravno) – dimenzijo, ki jo sodobna družba v večini le težko priznava (Hrobath 2011, 7). Ta dimenzija daje prostorom dodatno »bogastvo« in se je prenašala v današnji čas tudi preko mitičnega izročila o določenih prostorih; danes pa informacijo o njej »dobivajo« tudi posamezni novodobniki (npr. geomanti), ki se preko svoje dejavnosti poglobljajo v prostore, jih poskušajo začutiti in uvideti njihovo preteklost, sporočilo.

V moji disertaciji je v slovenski jezik vpeljan **pojmem prostori moči**. S tem pojmom opredeljujem posebne, privilegirane prostore, ki so pojmovani kot sveti v kontekstu tradicionalnokatoliške religije, obenem pa so v ta pojem zajeti tudi prostori, ki so novodobniško označeni kot posebni, sveti, energijsko bogati prostori z energijskimi točkami, energijski parki, zdravilne cone, izviri moči itd. Izraz prostori moči je generičen izraz (povzeto po angleški besedni zvezi »places of power«), ki se že uporablja v literaturi (Ivakhiv 2003; Nash 2002; Gray 2007) in je sprejemljiv tudi za študije turizma (Church; Coles 2007). Ta izraz pa uporabljajo tudi raziskovalci novodobništva (Ivakhiv 2003; Castaneda 1995; Stojanović 2004; Antonov 2007).

Na prostorih moči so v preteklosti običajno gradili svetišča, cerkve, samostane, tam so hranili relikvije (Ban 2014, 73), tradicionalna Katoliška cerkev in njeni verniki take prostore pojmujejo kot svete, kot prostore, ki se jih je dotaknila »božja« roka. V sodobnem času se je pomen sakralnega precej razširil, novodobniki sprejemajo npr. kot višjo silo včasih kar vso naravo, zato je bilo treba za potrebe moje raziskave pojmovanje svetega mesta razširiti in ga vsebinsko preoblikovati. Ob tradicionalnih oblikah uporabe takih prostorov so se z novodobništvom namreč pojavile na območju pokrajine SV Slovenije nove oblike razlag omenjenih prostorov, njihovega delovanja in vplivanja. Večini mojih novodobniških sogovornikov je skupno pojmovanje, da ti prostori »čistijo« človekovo energetsko polje in da vplivajo na človeško telo, da se uravnesi delovanje, da se uskladi vibracija človekovih organov, ki pripelje do zdravnega učinka, ko pride do resonance med frekvenco ter valovno dolžino prostora in človekovega organa (tako npr. radiestezisti, geomanti, bioenergetiki). Vpliv teh prostorov je lahko po mnenju novodobnikov blagodejen ali pa tudi negativen; prostori, obravnavani v nalogi, naj bi imeli po mnenju novodobnikov blagodejen vpliv na človeka.

Prostor, na katerem potekajo sakralne dejavnosti ali ga kot takega dojemajo pripadniki določene religije, antropologi pogosto poimenujejo sveti prostor (Eade, Sallnow 1991) in ga povezujejo z romarskimi mesti (Morinis 1992). **Po modelu Fartaceka (2003, 152)** mora imeti **sveti prostor** pet elementov, kar se je potrdilo tudi na vzorcu mojih raziskovanih prostorov: (1) naravno pogojene topografske posebnosti (Vsi trije kraji so na posebej izstopajoči hribovski legi, ptujskogorska in jeruzalemska cerkev sta na vrhu griča, cerkve so bile postavljene v srednjem veku in so jih pozneje dograjevali in preurejali; kot posebna drevesa se pojavljajo jeruzalemska lipa in kostanj ter ptujskogorska tisa. Pravo posebnost in novodobniško privlačnost predstavlja razkriški Ivanov izvir vode, ki mu pripisujejo zdravilne zmožnosti.); (2) vsaj eno ali več zgodb, povezanih s svetim prostorom ali sveto osebo (Panonski Jeruzalem je po osnovni legendi povezan z izraelskim Jeruzalemom, s katerim ga povezuje tudi oltarna slika Marije z Jezusom, ki je kopija slike v Sveti deželi, na Ptujski Gori sta v osnovi svetega prostora legenda o molitvi k Mariji in spregledanju slepe deklice ter legenda o Mariji, ki je obvarovala domačine in romarje pred Turki tako, da je goro zavila v meglo. V Razkrižju sta znani legendi o kipu svetega Nepomuka in slepi deklici.); (3) na vsakem konkretnem prostoru mora delovati povezava legende in »svete osebe« z nadaljnjimi pripovedmi, dogodki, ozdravitvami (npr. legenda o

prav posebnem boju s Turki (1664) in starem kostanju, zgodbe o Napoleonu, Vladimirju Putinu na Jeruzalemu ...); (4) obstajati mora tudi povezava svetega prostora z navzočnostjo blagoslovljene moči »boga« ali višje sile (To občutenje je cilj vsakega romarja kot obiskovalca raziskovanih svetih prostorov; obiskovalci poskušajo priti v stik s svetim z molitvijo, s prižiganjem sveč, z zvonjenjem v zvon želja v cerkvi na Jeruzalemu, z zapisovanjem svojih prošelj, želja, zahval v knjigo vtisov v cerkvi, novodobniškimi dotikanjem ali objemanjem dreves, sedenjem ali stanjem ob energijskih točkah.); (5) prostor pa mora imeti tudi množico ljudi, ki ga prepoznajo kot sveti prostor (Vsi raziskovani prostori moči so bili v preteklosti romarski, danes je kot romarski kraj najmanj prepoznano Razkrižje, Jeruzalem večinoma obiskujejo avstrijski romarji, saj to vzpodbuja tudi avstrijski križniški red, mariborska škofija pa daje v ospredje romanja na Ptujsko Goro.).

Z zgornjimi ponazoritvami potrjujem, da pokrajina SV Slovenije ponuja številne pojave modela svetega prostora ter da tudi vsi trije raziskovani prostori ustrezajo temu modelu. Posebnost sta Jeruzalem in Razkrižje, ki imata še danes elemente svetega kraja, a zanj velja, kot je pojasnjeval Morinis (1992, 5), da, ko se duhovna privlačnost določenega mesta razvija, to lahko postane tako močno, da premaga meje skupin in kulturne meje ter začne pritegovati romarje različnih religij/duhovnosti. Omenjena raziskana prostora imata namreč ob osnovnih elementih modela svetega prostora še dodatno značilnost (označene energijske točke), ki je Fartacek v svoji raziskavi ne omenja, saj je prišla z novodobništvom (Kandrič 2015, 102). Ob označbah energijskih točk pa je že nekaj let v načrtu tudi označitev in novodobniško »uravnovešenje« Jeruzalema z geomantskimi kamni, do katerega pa zaradi ekonomski in posestniških razlogov ne pride. Dobljeni podatki nakazujejo, da, če elementom svetega prostora dodamo novodobniške elemente, dobimo razširjen model, ki velja za raznolike prostore moči.

Zelo pomemben element zgoraj omenjenega modela svetega mesta po Fartaceku (2003) oziroma prostora moči je voda, ki je pogosto tudi simbol življenja. Skozi različna obdobja ljudje različnih kultur pripisujejo vodi lepoto, misticizem in moč (od pradavnine so ljudje mislili, da so koristi vode božanske ali da je voda sama božanstvo). Njena simbolika je od starodavnih civilizacij povezana z ustvarjanjem, s plodnostjo, z rojstvom, obnovo, rastjo, dobrimi letinami, s čiščenjem (Stokowski 2008, 19). Tudi pričujoča raziskava je pokazala, da ima **izvir vode** pomembno mesto na področju raziskanih prostorov moči. Voda je kot

posebej pomemben element prostora razumljena tako pri katoličanih (npr. Ivanov izvir) kot pri novodobnikih (Ivanov izvir kot del energijskega Razkriškega kota). Obiskovalci prihajajo po vodo, ker imajo doma občasno onesnaženo pitno vodo, ki jo je treba prekuhavati (manjši delež) ali ker želijo »živo« vodo in ne vodo iz vodovoda, saj je ta zanje bolj sveža, okusnejša, ali ker verjamejo v zdravilne sposobnosti te izvirske vode (opisovali so ozdravitev težav z želodcem, prenehanje zobobola, reševanje težav z oporno-gibalnim sistemom v kombinaciji s posedanjem na energijskih točkah). Novodobniki, ki prihajajo po izvirsko vodo, jo uživajo predvsem v točeni, neprekuhani obliki, redkeje jo uporabljajo za čaj ali kavo, saj menijo, da se s tem njene zdravilne učinkovine izgubijo oziroma se nekaterim zdi popolnoma neustrezno na tak način uporabljati to vodo.

Ob tej osnovni uporabi vode, za katero sogovorec radiesteziist meni, da ohrani večji del svojih zdravilnih vibracij (ob postopnem manjšanju) do osem dni, jo posamezniki uporabljajo za izdelavo bio kisa, homeopatskih preparatov za rastline, za hitrolate koprive, lipovih cvetov, ki jih mešajo v olja, kreme ipd. Popotniki, posamezni obiskovalci energijskega parka jo popijejo kar ob izviru s pomočjo rok (zraven si še pogosto umijejo obraz ali pa samo oči), drugi prihajajo s steklenicami, plastenkami, posodami iz nerjavečega jekla.

Vodnjaki, izviri, potoki, reke, jame in fontane so območja čiščenja, čistosti in simbolizirajo tudi duhovno obnovitev, mladost, nesmrtnost in energijo. Tako voda na raziskovanih prostorih simbolizira tudi očiščenje od vsega slabega, negativnega (v Katoliški cerkvi in tudi pri novodobnikih); v vseh treh cerkvah je seveda blagoslovljena voda, v Razkrižju pa ji tak poseben pomen očiščenja dajejo tudi novodobniki, čeprav se nakazuje misel, da so na raziskovanih prostorih novodobniki tisti, ki so vzpodbudili ponovno zanimanje in uporabo vode kot »zdravilne« ali »svete«.

Umivanje oči z razkriško izvirsko vodo je najpogosteje povezano z legendo o spregledanju bolne deklice, najdemo ga tudi v simboliki Ptujске Gore, kjer je slepo dekle prav tako spregledalo ob pogledu na sveti kraj. Oboje pa simbolizira po pripovedi sogovornikov (tako je simboliko spregledanja razložil katoliški duhovnik in tako mi jo je v povezavi z izvirom razložil novodobnik) tudi spregledanje na duhovni ravni ali premik v miselnosti na duhovni ravni.

Obiskovanje prostorov moči je pogosto povezano z življenjskimi preizkušnjami, v katerih se posameznik intenzivneje zateče k določeni obliki duhovnosti, s pomočjo katere najde vero, upanje in pogosto tudi moč za pot iz stiske, kot so pokazali intervjuji s sogovorniki in zapisi v knjigah vtisov. **Vzroki**, zaradi katerih se ljudje odpravijo na prostore moči SV Slovenije, so precej raznoliki in pogosto so med sabo precej prepleteni, tematsko sem jih strnila in izdelala *model šestih skupin vzrokov* prihajanja na izbrane, nekoč romarske, danes vsebinsko in ponudbeno raznolike raziskane prostore, in sicer so najpogostejši: (1) religiozni – tradicionalnokatoliški (prošnje in zahvale (za zdravje, družino, za odpuščanje, za vero, za blagoslov, za pravo odločitev, pravo pot, za delo, uspeh, materialne dobrine, za sorodnike, prijatelje, za partnerja, otroke, mir, pomoč, pokojne, varstvo, ljubezen, srečo, razumevanje, tolažbo, vodstvo) na prostorih moči, obiski maš, romanja, molitve); (2) novodobniški razlogi (udeležba na novodobniških delavnicah, občutenje »uglašenosti energij«); (3) zdravstveni razlogi (*prihodi po vodo, »iskanje«* boljšega zdravja, sprostitve, občutenje miru, dobro počutje in iskanje tolažbe); (4) turistični (*lep razgled in/ali lepa okolica prostora, izlet na ta prostor, dobrote vin in/ali hrane, ki jih ponujajo gostišča na tem prostoru, kakovost pogostitve ob prihodu, nekateri posamezniki se odpravijo na te prostore na sprehod, na kolesarjenje, na vožnjo z motorjem ali pa tam poteka določena prireditve*); (5) raziskovalni razlogi (zgodovinsko, geografsko, geološko, teološko, novodobniško raziskovanje prostora ali iskanje nevsakdanjih doživetij, saj so o tem prostoru obiskovalci že slišali in jih vodi želja lastnega odkrivanja prostora, radovednost ali želijo občutiti metafizičen stik z naravo) in (6) ostali razlogi (uporabniški prihod k Ivanovemu izviru, delo, služba, opravek v bližini, žeja, obiski znancev, sorodnikov itd.).

Kljub delitvi na posamezne skupine razlogov za prihode na prostore moči, se je v večini skupin pojavila želja po ohranitvi ali izboljšanju zdravja; a tudi prošnje in zahvale za zdravje so zaobsegle skoraj tretjino vseh vpisov v analiziranem delu knjige vtisov na Ptujski Gori (2009). Ni nujno, da izboljšanje zdravja nastopi na samem prostoru moči, ampak sta pri tradicionalnokatoliškem verniku vključena tudi vera in upanje v možnost, da bo oseba napotena k pravim zdravnikom, da bo operacija uspešno opravljena, da bodo zdravniške terapije pomagale ipd. Tudi novodobniki verjamejo, da je zdravljenje proces, zato menijo, da se zdravilni učinki prostora nadaljujejo še nekaj časa po tem, ko obiskovalec že odide domov.

Z vzroki prihodov, zaradi katerih ljudje prihajajo na te prostore, so tesno povezani **vzorci vedenja na prostorih moči**. V raziskavi sem prikazala pet tematskih skupin vedenja glede na dejavnosti, ki jih povezujejo: (1) turistični vzorci vedenja (*ogledi kraja s turističnim vodičem, individualni ogledi kraja po turističnih smernicah, prireditve, kolesarstvo, panoramske vožnje z motorjem, degustacijske in prodajne vinske ter prehranske ponudbe, nočitve*); (2) religiozni – tradicionalnokatoliški (*obiskovanje maš, molitve, prižiganje svečk in/ali zvonjenje v zvon želja, blagoslovi z vodo in s kadilom, spoved, romanje, prošnje, zahvale in zaobljube*); (3) novodobniški (*samoodkrivanje prostora, diagnostika radiestezista ali zdravljenje s pomočjo radiestezista ali bioenergetika ali reiki terapevta, svetovanje za individualno zdravljenje, posedanje ali stanje ob količkah, kjer so označene energijske točke, geomantično zdravljenje Zemlje in sebe*); (4) zdravilski (*ob novodobniških vzorcih vedenja, ki so vezani na zdravljenje človeka, sem uvrstila v to skupino uživanje izvirske vode, sprehode po naravi, sprostitvev na prostoru moči*) ter (5) uporabniški vzorci vedenja, ki so vezani na prihode na prostor moči, da bi si natočili čisto vodo ali da bi tam opravili določen opravke. Dejavnosti povezane z zdravjem – bodisi na telesni, čustveni ali duševni bodisi na duhovni ravni – so prevladujoča oblika vedenja; je pa na vsakem izmed raziskovanih prostorov na osnovi opazovanj in religioznih – tradicionalnokatoliških in novodobniških razlag kljub prepletanju prevladujoča ena izmed ravni zdravja in osebnega razvoja (Razkrižje – iskanje rešitev telesnih zdravstvenih težav, na Jeruzalemu – čustvena dimenzija, na Ptujski Gori – duhovno dozorevanje in rast).

Pokazalo se je, da so prihod, bivanje in vedenje na prostoru moči pogosto povezani s »posebnimi« občutenji. Občutke ob stiku s takimi prostori še posebej poudarjajo novodobniki; ki menijo, da se je dojetanje teh prostorov mogoče naučiti, čeprav je, kot pravijo sogovorniki, stopnja in natančnost dojetanja odvisna od posameznika, njegovih sposobnosti in njegovega urjenja. To potrjujejo tudi dognanja antropologa Graya (2007, 1–19), ki je prepričan, da narava izkušenj (znanja, občutki, um) posameznika vpliva na sprejemanje takih prostorov. Kar pa tudi pomeni, da na razumevanje, dojetanje prostorov moči vplivajo znanja mitologije, arheologije, zgodovine, geologije, religije ...

Novodobniki (v nalogi razumljeni kot SBNR – »spiritual but not religious« – verni, a ne religiozni) kot sicer raznolika skupina imajo ohlapen sistem idej in ritualov, dajejo tudi v primeru moje raziskave poseben pomen izkušnjam (Potrata 2001a, 1146), ki jih občutijo na prostorih moči. Zanje je doživljanje prostora prvotnega pomena in ni le metafora za nekaj

drugega. Njihovo doživljanje je tako klasičen fenomenološki pristop doživljanja prostora; pri tem je njihovo »uglaševanje« s prostorom, potek osebne rasti ob stiku s prostorom in doživljanje prostora moči primer razumevanja stvari preko zavesti po Husserlu (1975), medtem ko so njihovo fizično občutenje prostora (zbadanje, toplota, mraz, nihanje ...), pitje vode in posebni občutki ob tem ali po tem del izkustvenega pristopa fenomenologije, ki jo je zagovarjal Merleau-Ponty (2000). Čeprav novodobniki pogosto poskušajo ubesediti občutke na prostorih moči, jih vedno ne morejo, ker so taki občutki po Jacksonu (1983, 330) neubesedljivi in izven semantike. Novodobniško telo je tako Merleau-Pontyjevsko (2006, 62–64) »fenomenalno telo«, se pravi telesna subjektiviteta, ki zaznava svet, in ne le objektivno telo, ki je predmet medicine in fiziologije.

Klasifikacije občutenj na prostorih meritev tako ne moremo narediti na osnovi empiričnih raziskovanj občutenj, saj, kot trdi Goodmanova (1988, 15), lahko s sodobno znanostjo le empirično merimo in dokazujemo spremembe, ki so povezane z dogajanjem v sferi telesnega, a to, kar se s posameznikom dogaja v spremenjenem stanju zavedanja, ve le posameznik, ki gre skozi določeno izkušnjo; temu pritrjuje tudi dognanje, da novodobniško telo ni razumljeno le medicinsko in fiziološko objektivno, ampak je tudi fenomenološko. Ob teh predpostavkah sem strnila občutke obiskovalcev prostorov moči na osnovi pripovedi udeležencev raziskave v štiri skupine: (1) fizična, telesna občutenja posameznikov (*otečeni prsti rok ali nog, občutek mravljinčenja, toplota, hlad, nihanje oz. lahno zibanje, posebni občutek v določenem delu telesa ali kot celostna napetost, sproščenost, bolečina v organu, občutek napolnjenosti z energijo*); (2) občutenja na čustveni ravni (*nekateri ljudje so lahkost občutili kot svobodo, osvoboditev, blizu občutku olajšanja, občutenje hvaležnosti za obisk prostora moči, občutenje spoštovanja, občutek varnosti daje romarjem pogosto prebivanje ob Mariji zavetnici s plaščem, sprejetost, navdušenje, izražanje ljubezni, občutek sreče, prijetno počutje, občutki zadovoljstva, mir, spokojnost, zlitje s prostorom*); (3) občutenja na duhovni ravni (Le-ta pomenijo za posameznika tudi osebno rast, saj poskušajo posamezniki, predvsem novodobniki, ob dojetanju na fizični in čustveni ravni prostor občutiti tudi v drugih dimenzijah, za katere verjamejo, da obstajajo. Poskušajo se povezati s prostorom, ga razumeti, videti v različnih dimenzijah, razumeti njegovo govorico, dojeti njegova sporočila zase, razmišljajo o svojih odzivih na prostor in o spremembah, ki jih ob stiku s prostorom doživljajo v sebi.); (4) brez zaznav prostora (*Zajeti so tisti, ki so povedali, da na tem prostoru niso občutili ničesar posebnega.*). Novodobniki so razlagali, da do stika med prostorom in človekom ne pride,

če je bil človek že vnaprej usmerjen na to, da mu prostor ne more nič dati, čeprav so bili tudi sogovorniki, ki jih je prostor presenetil. O tem, ali je nujno potrebna vera v delovanje teh točk za njihovo zaznavanje, so bili novodobniki različnega mnenja; nekateri so poudarjali človekov osebni razvoj, ki določa, ali človek dojema tak prostor ali ne, če potrebuje tak prostor ali ne, če mu narava, višja sila »da« možnost občutenja tega prostora. Sogovornik duhovnik pa je menil, da je za doživetje prostora oziroma za stik z višjim potrebna vera, priprava na romanje, na stik s svetim prostorom.

Preučevanje občutenj na prostorih moči je pokazalo, da novodobniki poskušajo svet razumeti preko lastnih doživetij in izkušenj, kar jim daje globlja, notranja (tudi transcendentna) spoznanja o sebi in svetu ter občutek notranje povezanosti in zlitosti s svetom. Novodobniki poudarjajo, da se je občutenja prostorov moči treba naučiti, šele potem je mogoče bolje začutiti prostor kot poseben, sveti, saj je za novodobnikie občutenje prostorov moči usklajevanje z njim (občutenje njegovih vibracij) eden od možnih novodobniških obredov.

Prostori moči so po navadi v upravljanju in vzdrževanju določene osebe ali skupine ljudi. Ob tem se pogosto pojavita **konflikt in spor** ob tem, kdo ima pravico kontrolirati duhovno silo svetinje in/ali svetega prostora (Badone 2007, 468). Po Olsenu (2008, 187–188) sveti prostori, kar velja tudi za naše prostore moči, na splošno niso najprej prepoznani kot turistični kraji, temveč so razumljeni kot družbeni prostori, kjer tradicionalne ali novodobniške verske skupnosti ali posamezniki izražajo svojo vero v posebnost prostora. Te prostore moči in stavbe ali skulpture na njih, ki jih je možno uporabljati za prenos verskih in kulturnih vrednot, ideologij iz ene generacije v drugo generacijo, si zaradi njihove cenjenosti in posebnega pomena pogosto želijo prisvojiti različne skupine ali posamezniki.

Prisvajanje poteka na vseh treh raziskovanih krajih kot ekonomsko in versko/spiritualno prisvajanje še danes in če taka mesta razumemo kot prestiž, če jim pripisujemo to dodano vrednost, potem postanejo privlačna za še več ljudi in interes zanje se še večja. V preteklosti je bil na vseh treh raziskovanih krajih SV Slovenije poudarek na zadovoljevanju potreb tradicionalnokatoliških romarjev in vernikov. V dogajanjih na raziskovanih prostorih moči so vpletene različne skupine, povsod so v večjem (Ptujška Gora) ali manjšem deležu ohranjenje tradicionalne krščanske religiozne skupine, v razmahu je turistična dejavnost

(Jeruzalem, Ptujška Gora), ki vabi obiskovalce preko posebne turistične destinacije, ter novodobniške skupine, ki prav tako poskušajo zasesti tisti prostor, kjer tradicionalna religija trenutno ni v takem razmahu (Razkrižje, Jeruzalem). Izsledki kažejo na to, da če prvotni verski simbol ni premočan, potem si ga novodobniki lahko prisvojijo; tako v Razkrižju, kjer Cerkev po drugi svetovni vojni ni več toliko spodbujala nekdanjih romanj, ostaja več svobode za novodobniško duhovnost. Primer Razkrižja pa kaže tudi na možnost soglasja med različnimi stranmi, saj pri njih povezujejo politično-upravno (občinska raven), katoliško, turistično in novodobniško dožemanje prostora tudi z npr. reklamirano predstavo Božična noč ob izviru in med energijskimi točkami z istočasnim duhovnikovim povabilom k polnočnici in županovim vodenjem programa.

Predstavljeni spoznanja o prisvajanju raziskovanih prostorov moči kažejo na to, da imajo prostori moči tržni in duhovni kapital ter so zato bili in so privlačni tako za posameznike kot za skupine nekoč in danes.

Obiskovanje prostorov moči je v disertaciji obravnavano **kot obredi romanja**, s katerim so se ukvarjali že Taylor (1871), Frazer ([1890] 2001) in Durkheim ([1915], 1976), ki je rituale opredelil kot oblike vedenja, ti vsebujejo pravila, ki določajo človekovo vedenje (npr. molitve, petje, ples, prepovedi ...) v prisotnosti svetih objektov. Poskus primerjave novodobniškega obrednega obiskovanja raziskovanih prostorov moči SV Slovenije z obiskovanjem religioznih prostorov kaže na (sicer kratkotrajnejšo – običajno nekajurno ali enodnevno) izključitev iz običajne skupnosti in običajnega načina življenja, višjo možnost ponovitev, vrhunec obreda (po Van Gennepu ([1909], 1999) imenovan osrednja – liminalna faza) doživijo posamezniki na prostoru med obiskom romarske cerkve ali novodobniškega energijskega parka.

Raziskovanje raziskovalnih prostorov je pokazalo, da je obrede obiskovanja prostorov moči mogoče preučevati kot štiri oblike romanj in s tem nadgradilo dosedanja spoznanja o romanjih, in sicer (1) religiozno – tradicionalnokatoliško romanje (Ohranjajo ga mnogi romarji, ki prihajajo na Ptujško Goro, le nekaj je občasnih avstrijskih romarjev na Jeruzalemu, na dan sv. Janeza Krstnika pa se zberejo romarji tudi v Razkrižju.); (2) turistično romanje sta Jackowski in Smith (1992, 93) opredeljevala kot »romarski turizem«, »verski turizem« ali »spiritualni turizem«, njune raziskave sta nadaljevala npr. Tribe (1997), Olsen (2008). Tudi na mojem raziskovanem prostoru je težko natančno ločiti

med tistimi obiskovalci, ki so le turisti, in tistimi, ki so prišli kot verski turisti, saj je izražanje vere zelo intimno, ljudje o tem običajno ne želijo govoriti; obenem so določeni obiskovalci tako turisti kot verniki.); (3) novodobniško romanje (Ta posebna in pogojna oblika romanja zajema geografsko lociranje novodobnikov, ki drugače svoje lokacije nimajo. Obiskovanje novodobniških prostorov moči se je na SV Slovenije pojavilo v zadnjih desetletjih (npr. obiskovanje geomantsko posebnih prostorov ter označenih in neoznačenih energijskih točk). Na ta mesta (Jeruzalem, Razkrižje) posamezniki prihajajo redno ali občasno, tam postojijo, posedijo, se poskušajo povezati s prostorom, ga začutiti, doživeti spremembo na telesni, čustveni in/ali duhovni ravni. V Razkrižju še popijejo zanje zdravilno izvirsko vodo.) in (4) »delavsko« romanje (Pohod/»Romanje« na Jeruzalem ob 1. maju je mogoče le pogojno primerjati z romarskimi vzorci vedenja. Tradicionalnokatoliško romanje na Jeruzalem je s tem pohodom v obdobju socializma, ko so bila religiozna romanja prepovedana, dobilo svojo posebno obliko. Z razrušitvijo prejšnje države (SFRJ) in prejšnjega sistema se je oblika tega romanja nekoliko spremenila, ohranila je dan potovanja in sledove idej delavskega gibanja, ki pa so bolj prešle v praznik pomladanske sprostitev, gibanja, veseljačenja, druženja in praznovanja. Obiskovanje starih romarskih poti zagotavlja trajnost in stabilnost prostora moči, hkrati pa ustvarjanje novih oblik romanj prenavlja in spreminja dimenzije takega prostora.

Preučevanje vseh štirih oblik obiskovanj prostorov moči je pokazalo, da pri tradicionalnokatoliškem in novodobniškem obiskovanju prostorov moči lahko govorimo o klasični obliki romanja z vsemi fazami, medtem ko so pri turističnem in »delavskem« romanju na prostore moči sestavni elementi enaki le v fazi liminalnosti, kjer sicer prihaja do posebnih doživetij, vtisov; najpogosteje le-ti ostajajo na površinski ravni.

Moja raziskava je potrdila tudi starejšo raziskavo Uletove (2003, 42, 49), po kateri je **zdravje** postalo samo po sebi cilj in ne sredstvo; zdravje je neke vrste ideologija, vera v odrešenje, metafora za človeško blaginjo in pomembna potrošniška dobrina. Pokazalo se je, da je v postsocialistični in sekularizirani slovenski družbi poudarjena skrb za zdravo telo in zdravje telesa ter duha, skozi katero gre človek v procesu socializacije v svojem sociokulturnem okolju. Mešanje tradicionalnih predstav o boleznih z novejšimi znanji o telesu vpliva na to, da je najpomembnejši razlog obiskovanja raziskovanih prostorov zdravje; povezan je s tradicionalnimi religioznimi vzorci vedenja in obnovljen z novodobniškimi razlagami in pristopi. Uradna medicina s svojimi pogledi pomembnosti

preventive na področju zdravja, poudarjanja pomembnost zdravega, vitalnega telesa in dolgega življenja vzpodbuja ideal zdravega telesa. Skrb za zdravo telo povečuje tudi sodobna ekonomsko-zaposlitvena kriza, polna stresov in strahu pred brezposelnostjo. Posameznik nosi v sebi nujno po zdravju, ki mu omogoča funkcioniranje v okviru družbenih struktur ter skrb zase in za družino, obenem pa mu predstavlja bistveni element kakovostnega življenja. Tako se vzpostavlja metafizičen koncept zdravja, neke vrste ideologija zdravja in poudarja zdravje kot pomembno dobro (Kandrič 2015a, 173–174).

S pojavom uradne (alopatske), racionalnejše medicine tudi na raziskovalnih področjih niso izginile tradicionalne oblike zdravljenj, ampak so se zraven lokalnih pristopov s pojavom novodobništva pojavili tudi pristopi, ki so prišli na to področje z globalizacijo in novodobništvom. Na področju sodobnega zahodnega zdravstva danes govorimo o pluralizmu medicinskih sistemov, saj ob obstoju uradne medicine delujeta tudi ljudska/tradicionalna medicina in komplementarna medicina. Preučevanje ljudskih in alternativnih oblik zdravljenja na Slovenskem se je v zadnjih letih razširilo na različna področja, in sicer etnološko, zgodovinsko-medicinsko, psihološko, antropološko, pravno in sociološko.

Če v antropološko perspektivo prostora vključimo fenomenološko občutenje prostora (Husserl 1975, Merleau-Ponty 2000, 2006), potem po Vranješju (2005, 29–41) človeškega prostora ne smemo obravnavati le skozi sociokulturno in mentalno »distanco« do prostora, ampak moramo v določeno okolje vključiti tudi človekovo praktično umeščenost z njegovimi vzorci vedenja, ki so na prostorih moči neredko naravnani k zdravljenju. Ker je raziskava pokazala, da velik delež obiskovalcev prihaja/roma na prostore moči iz zdravstvenih razlogov, prosi na teh prostorih za zdravje, išče ob uradni alopatski medicini še dodatne, samostojne poti zdravljenj, se potrjuje dejstvo, da na svete prostore in tudi na prostore moči prihajajo ljudje zelo pogosto za ohranitev ali pridobitev zanje zelo pomembne vrednote – zdravje. Ozdravitve niti Katoliška cerkev niti novodobniki ne zagotavljajo vsem, ki prihajajo na ta mesta; Cerkev pojasnjuje izboljšanje zdravja ali ozdravitev kot božjo voljo, novodobniki pa razlagajo, da so tovrstne blagodejne energije nekaj posebnega in ne delujejo na vsakega človeka enako in tudi ne na vsako bolezen.

Fenomen klasičnega razumevanja prostorov moči je v zadnjih desetletjih v velikem spreminjanju in dialektiki, saj številni sodobni slovenski posamezniki iščejo nove in

raznolike poti za svoj razvoj. Moja raziskava, ob predpostavki dopustnosti posploševanja, med drugim potrjuje dejstvo, da je tudi sodobni slovenski človek pripravljen na iskanje novih poti in na preizkušanje novega (npr. obiskovanje novodobniških prostorov moči) še posebej takrat, ko doživi v svojem življenju neko stisko ali preizkušnjo, ki je pogosto povezana z zdravjem.

Sekularizacija je s svojo posledično pluralizacijo možnosti nudila ljudem širok izbor raznovrstnih življenjskih izbir (Ban 2008, 61). Sodobni človek nima le možnosti izbire, ampak je znotraj sodobnega potrošniškega življenja prisiljen v izbiro na številnih področjih; tudi na področju svoje poti do duhovnosti. Religiozna prepričanja niso več vnaprej določena, ampak se človek sam odloča, ali bo šel po poti tradicionalne religioznosti ali bo izbral novodobniške poti razmišljanja ali pa se trudi zanikati oboje navedeno. Novodobištvo nudi posamezniku širšo izbiro, zato so tudi novodobniške oblike vedenja na področju prostorov moči raznolike; posamezniki na SV Slovenije črpajo iz raznolikih tradicij, nekateri jih medsebojno kombinirajo s spoznanji zgodovine, elementi tradicionalnokatoliške religije itd., vse to glede na posameznikova osebna prepričanja, njegovo tradicijo oziroma kulturni kontekst. Vse ideje o prostorih moči in vedenju na njih so posamezniku dane le kot možnost, vsak posameznik jih lahko po lastni presoji (znotraj kroga idej, ki jih priznava novodobniški krog) in lastnem občutenju kombinira, spreminja, z njimi lahko eksperimentira. Redni obiskovalci teh prostorov nanje prihajajo po navadi kontinuirano, prepričani v posebnost/svetost prostora šele tedaj, ko so »na sebi ali na svojih bližnjih« ugotovili, da se po obiskih na takem prostoru bolje počutijo (telesno, duševno) ali da jim tak prostor omogoča duhovno rast.

Prostori moči so za tradicionalnokatoliške vernike sveti, medtem ko je **svetost prostorov** moči za novodobnike razpršena, razdrobljena glede na posamezne novodobniške skupine, še podrobneje pa na mnogotere oblike individualnega dožemanja teh prostorov, hkrati pa je eklektična. Tradicionalnokatoliški verniki sprejemajo podano vsebino in obliko vedenja na svetem prostoru moči, medtem ko novodobniki izbirajo med različnimi razlagami prostora in izberejo tisto, ki najbolj ustreza njihovi miselni predstavi o svetu in njihovem subjektivnem verovanju. Moja raziskava je nadgradila spoznanja Bahovca (2009, 109–110), da so novodobniki iskalci bistvene, temeljne resnice, katere pa se poskušajo obiskovalci dotakniti tudi preko obiskov prostorov moči.

Novodobniki (še posebej geomanti) dojemajo Zemljo kot holon ali zaokroženo celoto, znotraj katere so posamezne pokrajine svoji celostni holoni, ki imajo svoje prostore, ti pa so zopet samostojni holoni znotraj holona. Če pogledamo na raziskovane prostore, vidimo, da jih družijo še ena skupna lastnost, vsi so **na obrobju holona** Slovenije in vsi s posebnostjo svojega prostora moči stopajo v ospredje širše pokrajine in postajajo/ostajajo prepoznavni. Zaenkrat so raziskani prostori moči na SV Slovenije dostopni brezplačno, zato so dostopni obiskovalcem ne glede na njihov materialni status, kar pa ne velja za pridobitev spoznanj o prostorih moči na seminarjih, delavnicah; tam je treba plačati, kar nakazuje na delno prisotnost elementov komercializacije.

Raziskovanje v okviru doktorske naloge Prostor moči: pokrajina SV Slovenije v okviru družbene dialektike duhovnosti in zdravja je pokazalo, da če antropološki perspektivi prostora dodamo fenomenologijo, potem moramo ob kulturni, družbeni dimenziji dodati še človekovo praktično umeščenost v prostor, človekove predstave o prostoru, njegovo razumevanje prostora, bivanje v njem in delovanje na njem, kar pa vse skupaj prispeva k nenehni »družbeni dialektiki prostora«; s tem pristopom in spoznanji sem nadgradila dosedanja korpus dojemanja novodobniškega prostora.

Smith (1985, 7) je zapisal, da se napetost med dogovorom o romantični upodobitvi pokrajine in bolj znanstveni (etnološki) predstavitvi pokrajine odraža v odkritju tipične pokrajine. Disertacija predstavlja izvirni prispevek k razvoju antropološkega znanstvenega področja, saj je v njej predstavljen model prostora moči (dopolnjen z novodobniško komponento), ki ima »moč« za obiskovalce, ne glede na to, če ta moč prostora resnično obstaja, če prostor deluje zdravilsko, če uresničuje njihove prošnje, če jih sprošča, obogati, ne glede na to, če so novodobniške in psevdoznanstvene razlage kljub sedanji nezmožnosti preverljivost le-teh resnične. Prostor moči ima moč že zato, ker mu to posebno moč ljudje pripisujejo skozi zgodovino, ker s svojimi prihodi in vero to moč krepijo, ker jo prenašajo v obliki zgodb, legend drugim in ker verjamejo v njegovo moč. Obenem pa je ta prostor ravno zaradi te »moči« privlačen za Katoliško cerkev in za novodobnike, ki tekmujejo za isto območje, za vero/spiritualnost in v sekularizirani postsocialistični Sloveniji tudi za podobne kulturne vrednote (npr. zdravje, osebna rast). Obe udeleženi skupini pa na istem območju tekmujeta tudi s turizmom, ki, glede na priložnosti, te prostore nediskriminatorno trži (promovirajo tako novodobniške kot cerkvene prostore, zgradbe, energijske točke),

delno pa si s omenjenima skupinama delijo tudi podobno vrednoto – zdravje (zdraviliški turizem, »zdrava voda«, »zdrava narava«).

Znotraj disertacije je bil izdelan model konstrukcije prostorov moči na SV Slovenije, narejena je bila sistematična analiza vzorcev vedenja na prostorih moči in analiza vzrokov za obiskovanje prostorov moči, izdelan je bil model občutenj na prostorih moči ter analiza prisvajanja prostorov moči SV Slovenije, ki poteka predvsem med institucionalno in neinstitucionalno duhovnostjo, »lastniki prostorov« in turizmom.

Seznam literature

1. Tiskani viri

- Adam, P., Herzlich, C. (2002): *Sociologija bolezni in medicine*. Ljubljana, Društvo pljučnih in alergijskih bolnikov Slovenije.
- Akimov, A. E. (1995): *Сознание и физический мир (Zavest in fizični svet)*. Moskva, Izdajateljstvo Agenstva Jahtsmen.
- Amit, V. (2000): *Constructing the Field. Ethnographic Fieldwork in the Contemporary World*. London in New York, Routledge.
- Antonov, V. (2007): *ЭКОПСИХОЛОГИЯ: Гармония общения с природой. Психическая саморегуляция. Духовное сердце. Духовное совершенствование. Человек и Бог. Судьба. Смысл жизни. Воспитание детей. Искусство. Чакры. Кундалини. Экопсихологи познают и изучают Бога (Ekopsihologija: Harmonija sporazumevanja z naravo. ...)*. Odesa, Ecopsihology.
- Badone, E. (1990): "Ethnography, Fiction, and the Meanings of the Past in Brittany", *American Ethnologist*, 107 (3), 518–545.
- Badone, E., Roseman, S. R. (2004): *Intersecting journeys: the anthropology of pilgrimage and tourism*. Urbana and Chicago, University of Illinois Press
- Badone, E. (2007): "Echoes from Kerizinen: pilgrimage, narrative, and the construction of sacred history at a Marian shrine in northwestern France", *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 13, 453–470.
- Bahovec, I. (2009): *Postmoderna kultura in duhovnost: religioznost med new agem in krščanstvom*. Ljubljana, Inštitut za razvojne in strateške študije.
- Ban, T. (2008): *Novodobniška duhovnost: od zgodovinskih izvorov do sodobne podobe*. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- Ban, T. (2014): "Sveti kraji novodobniške duhovnosti", v: Furlan Štante, N., Harcet, M., ur., *Duhovnost žensk na Slovenskem*, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, Koper, 73–99.
- Baumgartner, K. (1994): "Romanje in pobožnost v našem času", *Bogoslovni vestnik*, 54, 289–298.
- Bender, B., Winer, Margot (2001): *Contested landscapes: movement, exile and place*. Oxford in New York, Berg.

- Berger, P., Luckmann, T. (1988): *Družbena konstrukcija realnosti: razprava iz sociologije znanja*. Ljubljana, Cankarjeva založba.
- Besecke, K. (2001): "Speaking of Meaning in Modernity: Reflexive Spirituality as a Cultural Resource", *Sociology of Religion*, 62 (3), 365–381.
- Bourdieu, P. (1997): *Outline of a theory of practice*. Cambridge; New York; Melbourne, Cambridge University Press.
- Bowman, M. (1998): "Belief, Legend and Perceptions of the Sacred in Contemporary Bath", *Folklore*, 109, 25–31.
- Bremer, T. S. (2004): *Blessed with Tourists: The Borderlands of Religion and Tourism in San Antonio*. Chapel Hill, NC, The University of North Carolina Press.
- Browman, D. (1993): "Sacred Journeys: The Anthropology of Pilgrimage by Alan Morinis", *American Anthropologist*, 95 (4), 1066–1067.
- Brown, S. (2000): *Feng šui v praksi*. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Bukovčan Žufika, T. (2003): "Narodna medicina kao predmet etnologije", *Stud. Ethnol. Croat.*, 14/15, 145–169.
- Buzeti, T. (et. al.) (2011): *Neenakosti v zdravju v Sloveniji*. Ljubljana, Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.
- Castaneda, C. (1995): *Učenje pri don Juanu*. Ljubljana, Gnosis in Quatro.
- Cazeneuve, J. (1986): *Sociologija obreda*. Ljubljana, ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Cevc, A. (2013): *Močne energije svetega mesta*. Jana, 8. 8. 2013.
- Coleman, S. (2002): "From the sublime to the meticulous: art, anthropology and victorian pilgrimage to Palestine", *History and anthropology*, 13 (4), 275–290.
- Cook, P. S. (2010): "Constructions and Experiences of Authenticity in Medical Tourism: The Performances of Places, Spaces, Practices, Objects and Bodies", *Tourist Studies*, 10 (2), 135–153.
- Csordas, J. T. (1999): "Ritual Healing and the Politics of Identity in Contemporary Navajo Society", *American Ethnologist*, 26 (1), 3–23.
- Csordas, J. T., Kleinman, A. (1996): "The Therapeutic Process", v: Johnson, T. M., Sargent, C. F. ur., *Medical Anthropology: Contemporary Theory And Method*, Praeger, New York, Westport, Connecticut, London.
- Črnič, A. (2012): *Na vodnarjevem valu: nova religijska in duhovna gibanja*. Ljubljana, FDV, Založba FDV.

- Debevc, L. (1999): *Sakralna arhitektura v slovenskem prostoru – danes*. Velenje, Pozoj.
- Deflem, M. (1991): "Ritual, Anti-Structure, and Religion: A Discussion of Victor Turner's Processual Symbolic Analysis", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 30 (1), 1–25.
- Delaney, C. (1990): "The »hajj«: Sacred and Secular", *American Ethnologist*, 17 (3), 513–530.
- Devereux, P. (1991): *Earth Memory: the holistic earth mysteries approach to decoding ancient sacred sites*. London, Quantum.
- Devereux, P. (2000): *The sacred place: the ancient origins of holy and mystical sites*. London, Cassell.
- Dolenc, J. (1987): *Slovenski romar*. Celje, Mohorjeva družba.
- Domančič, Z. (1987): *Neslutene sposobnosti človeka v tesni povezavi z njegovim mentalnim in fizičnim zdravjem*. Poljana, Samozaložba.
- Dow, J. (1986): "Aspects of Symbolic Healing: A Theoretical Synthesis", *American Anthropologist*, 88 (1), 56–69.
- Dular, J. (2013): *Severovzhodna Slovenija v pozni bronasti dobi – Nordostslowenien in der späten – Bronzezeit*. Ljubljana, Založba ZRC.
- Durkheim, E. (1976): *The elementary forms of the religious life*. London, George Allen and Unwi.
- Eade, J., Sallnow, M. J., ur. (1991): *Contesting the sacred: the anthropology of Christian pilgrimage*. London; New York, Routledge.
- Farrand, W. R. (1990): "Landscape and Culture: Geographical and Archaeological Perspectives. American Anthropologist", *New Series*, 92 (3), 830–831.
- Fartacek, G. (2003): *Pilgerstätten in der syriyschen peripherie: Eine ethnologische Studie zur kognitiven Konstruktion sakraler Plätze und deren Praxisrelevanz*. Wien, Der Österreichischen akademie der wiessenschaften.
- Flere, S. (2000): *Sociološka metodologija: temelji družboslovnega raziskovanja*. Maribor, Pedagoška fakulteta.
- Flere, S.; Kerševan, M. (1995): *Religija in (sodobna) družba: uvod v sociologijo religije*. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- Fosarelli, P. (2009): "Medicina, duhovnost in zdravljenje bolnika", *JAMA–SI*, 17 (1), 45–47.

- Foucault, M. (1980): *Power/Knowledge. Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977*. New York, Pantheon.
- Frazer, J. G. (2001): *Zlata veja: raziskave magije in religije*. Ljubljana, Nova revija.
- Furlan Štante, N. (2014): "Ženska duhovnost v Sloveniji med tabujem in prakso", v: Furlan Štante, N., Harcet, M., ur., *Duhovnost žensk na Slovenskem*, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 49–58.
- Gaposchkin, C. M. (2013): "The Place Of Jerusalem In Western Crusading Rites Of Departure (1095–1300)", *The Catholic Historical Review*, XCIX (1), 1–28.
- Genep, A. van (A. ван Геннеп) (1999): *Обряды перехода (The rites of passage [1960])*. Moskva, Izdateljskaja firma »Vostočnaja literatura« Ran.
- Giddens, A. (1984): *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Berkeley, Los Angeles, University of California Press.
- Giddens, A. (1998): *Sociologija*. Podgorica, CID.
- Goodman, F. D. (1988): *Ecstasy, Ritual, and Alternate Reality: Religion in a Pluralistic World*. Indiana, University Press.
- Gordillo, G. (2002): "The Dialectic of Estrangement: Memory and the Production of Places of Wealth and Poverty in the Argentinean Chaco", *Cultural Anthropology* 17 (1), 3–31.
- Gray, M. (2007): *Sacred earth: places of peace and power*. New York, Sterling.
- Greenfield, S. M. (1990): "Turner and anti-Turner in the Image of Christian Pilgrimage in Brazil", *Anthropology of consciousness*, 1 (3–4), 1–8.
- Gregorič Bon, N. (2008): *Contested Spaces and Negotiated Identities in Dhërmi/Drimades of Himarë/Himara Area, Southern Albania / Sporni prostori in vzpostavljanje identitete v vasi Dhërmi/Drimades občine Himarë/Himara, južna Albanija* (doktorska disertacija). Nova Gorica, Nataša Gregorič Bon.
- Grolling, X. F., Haley B. H. (1976): *Medical Anthropology*. Paris, Mouton publishers – The Hague.
- Gulič, A. et al. (1995): *Pomen in položaj pomurske regije v širšem prostoru, analiza stanja in razvojnih možnosti v prostoru ter omejitev okolja, koncept prostorskega razvoja – razvojno raziskovalni projekt*. Ljubljana, Urbanistični inštitut Republike Slovenije.

- Gupta, A., Ferguson, J. (1997): *Culture power place: explorations in critical anthropology*. Durham, London, Duke University Press.
- Günzel, S. (2009): "Fenomenologija prostorskeosti: Topologija", *Phainomena* XVIII (70–71), 27–45.
- Hanegraaff, W. J. (1996): *New Age Religion and Western Culture*. Koeln, E. J. Brill.
- Haralambos, M., Holborn, M. (2001): *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana, DZS.
- Heelas, P. (2003): *The new age movement: the celebration of the self and the sacralization of modernity*. Cambridge; Oxford, Blackwell.
- Hirsch, E., O'Hanlon, M. (1997): *The anthropology of the landscape: alternative geographies of modernity*. London, New York, Routledge.
- Hribar, T. (1993): *Fenomenologija I. Bretano, Heidegger, Husserl*. Ljubljana, Slovenska matica.
- Hrobath Virloget, K. (2011): "Mitično-arheološki parki: predlog kakovostnega dediščinskega turizma", v: Klaus, S., Kvartič A., ur., *Uporaba prostorov: strokovni zbornik*. Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana, 7–12.
- Hrobath Virloget, K. (2014): "Mitična krajina Krasa", v: Fakin Bajec, J., Luthar O., ur., *Kras in Brkini za radovedneže in ljubitelje*, Založba ZRC, Ljubljana, Nova Gorica, 228–230.
- Hsu, E. (1999): *The Transmission of Chinese Medicine*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Huntsinger, L., Fernandez-Gimenez, M. (2000): "Spiritual Pilgrims at Mount Shasta, California", *The Geographical Review*, 90 (4), 536–558.
- Husserl, E. (1997): "Fenomenologija in antropologija", *Phainomena*, 19–20, 46–61.
- Husserl, E. (1975): *Kartezijanske meditacije*. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Husserl, E. (2005): *Kriza evropskih znanosti in transcendentna fenomenologija (Uvod v fenomenološko filozofijo)*. Ljubljana, Slovenska matica.
- Inglis, B., West, R. (1988): *Alternativna medicina*. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Ingold, T. (1993): "The Temporality of the Landscape", *World Archaeology, Conceptions of Time in Ancient Society*, 25 (2), 153–174.
- Ingold, T. (2000): *The perception of the environment: essays on livelihood, dwelling and skill*. London, New York, Routledge.

- Ivakhiv, A. (2001): *Claiming Sacred Ground: Pilgrims and Politics at Glastonbury and Sedona*. Bloomington, Indiana University Press.
- Ivakhiv, A. (2003): "Nature and Self in New Age Pilgrimage", *Culture and Religion*, 4 (1), 93–118.
- Jackowski, A., Smith, V. (1992): "Polish Pilgrim-Tourism", *Annals of Tourism Research*, 19 (1), 92–106.
- Jackson, M. (1983): "Knowledge of the Body", *Man*, 18 (2), 327–345.
- Jackson, M. (1983a): "Thinking through the Body: An Essay on Understanding Metaphor", *Social Analysis: The International Journal of Social and Cultural Practice* (14), 127–149.
- Jennings, G. (2001): *Tourism Research. Queensland*, Australia: John Wiley & Sons Australia.
- Kandrič, I. (2015): "Jeruzalem – soobstoj tradicionalno katoliškega in novodobniškega svetega prostora na SV Slovenije", *Anali PAZU HD*, 1 (1), 96–106.
- Kandrič, I. (2015a): "Razlogi za obiskovanje prostorov moči", v: Filej, B., ur., *Zbornik prispevkov z recenzijo / 3. mednarodna znanstvena konferenca Znanost in kultura za zdravo družbo*, Maribor, 20.–21. marec 2015, Alma Mater Europea, Evropski center, Maribor, 169–174.
- Kandrič, I. (2017): "Fenomenologija občutenja prostora na primeru prostorov moči SV Slovenije", v: Filej, B., ur., *Zbornik prispevkov z recenzijo [Elektronski vir] / 5. mednarodna znanstvena konferenca Za človeka gre*. Maribor, 10.–11. 3. 2017, Alma Mater Europea, Evropski center, Maribor, 890–899.
- Kingston, K. (1999): *Ustvarjanje svetega prostora in feng šui*. Ljubljana, Iskanja.
- Knez, D. (1992): "Božja pot na Dobrovi pri Ljubljani – Marija v leščevju", *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 40 (2), 114–116.
- Knez, D. (1994): "Romanje na Šmarno goro", *Etnolog: glasnik Slovenskega etnografskega muzeja*, 4, 139–162.
- Komel, D. (2002): *Uvod v filozofsko in kulturno hermenevtiko*. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za filozofijo.
- Kononenko, I. (2002): "Znanost in duhovnost", *Sodobnost*, 66 (2), 259–264.
- Kononenko, I. (2005): "Objektivna znanost in subjektivna duhovnost sta komplementarni", v: Markič, O., ur., *Zbornik 8. mednarodne multikonference*

Informacijska družba IS 2005, 11.–17. 10. 2005 – Proceedings of the 8th International Multiconference Information Society IS 2005, Ljubljana, 61–64.

- Kos, D. (2002): *Praktična sociologija za načrtovalce in urejevalce prostora*. Ljubljana, FDV.
- Kovačev, A. N. (2006): *Oblikovanje prostora in njegova simbolika*. Ljubljana: Educy.
- Kozorog, M. (2009): *Antropologija turistične destinacije v nastajanju: prostor, festivali in lokalna identiteta na Tolminskem*. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Kramberger, F. (2008): *Gorska Mati Božja – cvet in sad našega zaupanja. Pastirsko pismo ob 600-letnici Marijinega svetišča na Ptujski gori*. Zbirka Jubilejne publikacije, 5. Ptujška Gora, Minoritski samostan Matere Božje.
- Kravanja, B. (2011): "Prostor in njegova zmožnost delovanja ali kaj imajo skupnega Slovenija, Makedonija in Šrilanka", v: Klaus, S., Kvartič A., ur., *Uporaba prostorov: strokovni zbornik*. Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana, 38–46.
- Krnjak, F. (2009): "Prleški Jeruzalem". *Zgodovinski listi*, 17 (1), 48–56.
- Kuppinger, P. (1998): "The Giza Pyramids: Accommodating Tourism, Leisure and Consumption", *City & Society*, 10 (1), 105–119.
- Lampret, Z. (2010): "Slepa deklica na Ptujski Gori", *Majšperčan*, 71, 11.
- Lamut, B. (2006): *Med Dravo in Muro: predstavitev arheološke dediščine občin Prlekije in Medžimurja*. Ormož, Muzej.
- Leach, E. R., Aycok, A. (1988): *Strukturalističke interpretacije biblijskog mita*. Zagreb, August Cesarec.
- Lefebvre, H. (2013): *Produkcija prostora*. Ljubljana, Studia Humanitatis.
- Levi – Strauss, C. (1963): *The Effectiveness of Symbols*. New York, Basic Books.
- Lipovec Čebren, U. (2008): *Krožere zdravja in bolezni: tradicionalna in komplementarne medicine v Istri*. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.
- Lockhart, C. (1999): "Biomedicine on the Spatial Periphery: The (Re)Production of a Metaphorical Landscape by Rural Health Care Practitioners in Northern California", *Medical Anthropology Quarterly*, 13 (2), 163–195.

- Longhurst, R. (2003): "Semi-Structured Interviews and Focus Groups", v: Clifford, N. J.; Valentine G., ur., *Key Methods in Geography*, Sage, Thousand Oaks, CA, 117–132.
- Lovelock, J. E.; Margulis, L. (1974): "Atmospheric homeostasis by and for the biosphere: the Gaia hypothesis", *Tellus*, 26 (1–2), 2–10.
- Luckmann, T. (1997): *Nevidna religija*. Ljubljana, Krtina.
- MacCannell, D. (1976): *The tourist: a new theory of the leisure class*. New York, Schocken Books.
- MacDonald, L. J. (1995): "Inventing Traditions for the New Age: A Case Study of the Earth Energy Tradition", *Anthropology of consciousness*, 6 (4), 31–45.
- Magdič, M. (1998): "Kulturna dediščina v KS Razkrižje", *Zgodovinski listi*, 7 (1), 86–89.
- Majer, K., Pogačnik, M. (2006): *Geomantična raziskava južnega Pomurja s pripadajočimi deli madžarskega in hrvaškega ozemlja*. Ljubljana, Razvojni center Lendava.
- Makovec, C. (1998): "Rackanizsa – Razkrižje – Prekrižje – Razkrižje", *Zgodovinski listi*, 7 (1), 59–61.
- Malinovskij, G., Movčun, N. (2004): *Истоки здоровья, долгожития, успеха / Health, longevity, success sources*. Kiev, Volia.
- Marcus, G. E. (1995): "Ethnography in/of the World System: The Emergence of Multi-Sided Ethnography", *Annual Review of Ethnography*, 24, 95–117.
- Marshall, C., Rossman, G. B. (2006): *Designing Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA, Sage.
- Marshall, D. A. (2002): "Behavior, Belonging and Belief: A Theory of Ritual Practice", *Sociological Theory*, 20 (3), 360–380.
- Merleau-Ponty, M. (2000): *Vidno in nevidno*. Ljubljana, Nova revija.
- Merleau-Ponty, M. (2006): *Fenomenologija zaznave*. Ljubljana, Študentska založba.
- Mihel, D. V. (Михель, Д. В.) (2010): *Социальная антропология медицинских систем: Медицинская антропология (Socialna antropologija medicinskih sistemov: Medicinska antropologija)*. Saratov, Novij projekt.
- Mille, R. de (1976): *Castaneda's Journey: The Power and the Allegory*. London, Abacus.

- Moore, J. (2002): *Uvod u antropologiju: Teorije in teoretičari kulture*. Zagreb, Jesenski i Turk.
- Morinis, A. (1992): *The Anthropology of Pilgrimage*. London, Greenwood Press.
- Mulej, L. (2003): "Etnografska analiza romarskega simbola Marije Pomagaj na Brezjah", *Družboslovne razprave*, 44, 105–117.
- Olsen, D. H. (2008): *Contesting identity, space and sacred site management at Temple Square in Salt Lake City, Utah*. Waterloo, Ontario, Canada, University of Waterloo.
- Otto, R. (1993): *Sveto o iracionalnem v ideji božjega in njegovem razmerju do iracionalnega*. Ljubljana, Nova revija.
- Pahor, M. (1999): "Zdravstvena sociologija", *Teorija in praksa*, 36 (6), 1014–1026.
- Pelto, P. J., Pelto, G. H. (1999): *Anthropological research. The structure of inquiry*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Perko, D. (1998): "Regionalizacija Slovenije", *Geografski zbornik*, XXXVIII, 11–57.
- Pernecky, T. (2006): "Usuglašavanje sa svemirom: fenomenološka studija New Age turista", *Časopis Turizam*, 54 (2), 143–159.
- Peskar, R. (2010): *Bazilika Marije Zavetnice na Ptujski Gori*. Ljubljana, Družina.
- Petrič, F. (1997): *Duša, le pojdi z menoj. Božje poti na Slovenskem IV*. Ljubljana, Družina.
- Pogorelec, B. (1992/1993): "Razkrižje – Iz kronologije boja za slovenski jezik v cerkvi", *Jezik in slovstvo*, 38 (3), 108–112.
- Pogačnik, M. (1993): *Ko se boginja vrne*. Ljubljana, Iskanja.
- Pogačnik, M. (1998): *Zdravljenje Zemlje – zdravljenje sebe*. Ljubljana, Iskanja.
- Pogačnik, M. (2002): *Zemeljske spremembe in človekova preobrazba*. Maribor, Litera.
- Pogačnik, M. (2002a): *Škola geomantije*. Zagreb, Alfej.
- Pogačnik, M. (2004): *Preobrazba Zemlje kot osebni izziv*. Maribor, Litera.
- Pogačnik, M., Pogačnik, A. (2006): *Tako široko srce. H koreninam miru v Palestini in Izraelu*. Ljubljana, Iskanja.
- Pogačnik, M. (2007): *Draga Zemlja, kako ti gre: izziv leta 2012*. Ljubljana, Aura.
- Pogačnik, M. (2010): *Skrivno življenje Zemlje / Sacred Geography*. Mengeš, Bird Publisher.

- Potrata, B. (2001): "Duhovnost nove dobe", v: *Šola v globalnem kapitalizmu; Duhovna veleblagovnica. Časopis za kritiko znanosti XXXIX* (202–203), Študentska organizacija Univerze v Ljubljani, Ljubljana, 163–179.
- Potrata, B. (2001a): "Verske ideje, verske prakse: slovenski novodobniki in njihove prakse", *Teorija in praksa*, 28 (6), 1144–1154.
- Potrata, B. (2002): *The Work of Self: Spiritual Economy of New Age Entrepreneurs in Post-socialist Slovenia*. Unpublished manuscript (doktorska disertacija), Cambridge, Cambridge University.
- Potrata, B. (2004): "New Age, Socialism and Other Millenarisms: Affirming and Struggling with (Post)socialism", *Religion, State and Society*, 32 (4), 365–379.
- Prince, R., Riches, D. (2000): *The New Age in Glastonbury: The Construction of Religious Movements*. New York, Oxford, Berghahn Books.
- Privšek, M. (2011): "Dvorec Jeruzalem. Manor Jeruzalem", *Revija Salon Slovenija*, 54–58.
- Pretner, T. (2006): *Bioenergoterapija – skupni del za vse bioterapevte (reiki, integralna, biorgonomija, radiestezijska, barvna terapija, bioenergija)*. Litija, Zastopanje in posredovanje s. p. T. Pretner.
- Ramšak, M. (1996): "Filigranski pogled na prepletanje religiozne in profane funkcije romanja na primeru Ruškega", *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 67 (1), 94–103.
- Rob, A. (2008): *Predlog ureditve in širitve naselja Gibina z vidika razvoja turizma v občini Razkrižje* – diplomsko delo. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Visokošolski program Geodezija.
- Rola, M. (2012): "Bogata setev pod zvonom sv. Benedikta", *Družina*, 9. 9. 2012.
- Rollason, D. (2012): "Forests, parks, palaces, and the power of place in early medieval kingship", *Early Medieval Europe*, 20 (4), 428–449.
- Rustja, B. (2006): "Je prižiganje sveče v cerkvi magija?", *Družina*, 2. 7. 2006.
- Sax, W. S. (2009): *Landscape, Memory and Ritual*. Oxford, University Press.
- Semjonov, A. [Семёнов, А.] (2007): *Места силы / Mesta sili*. Moskva, Amrita-Rus.
- Shackley, M. (2001): "Sacred World Heritage Sites: Balancing Meaning with Management", *Tourism Recreation Research*, 26 (1), 5–10.

- Shields, R. (1991): *Places on the margin: Alternative geographies of modernity*. London and New York, Routledge.
- Smith, V. L. (1985): *Hosts and guests. The anthropology of tourism*. Philadelphia, University of Pennsylvania Press.
- Smrke, M. (1996): "Janez Pavel II. v deželi Marušinih kristalov", *Družboslovne razprave*, 21, 68–79.
- Soja, E. W. (1980): "The Socio-Spatial Dialectic", *Annals of the Association of American Geographers*, 70 (2), 207–225.
- Stein, D. (1996): *Celostni reiki: popoln vodnik skozi starodavno zdravilsko vedo*. Ljubljana, Gnosis-Quatro.
- Starc, R. (2012): *Zdravljenje z bioenergijo po metodi Zdenka Domančiča: poskus razlage: vodnik skozi metodo Zdenka Domančiča*. Ljubljana, Sirius AP.
- Stark, R., Bainbridge, W. S. (2007): *Teorija religije*. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
- Stele, F. (1966): *Ptujska Gora*. Ljubljana, Zadruga katoliških duhovnikov SFRJ.
- Šamperl, J. (2007): *Marija se je nasmehnila s svojega trona. Petdeset let od ponovnega odprtja Marijine cerkve na Ptujski Gori*. Ptujska Gora, Minoritski samostan Matere Božje.
- Šamperl, J. (2010): *Pot do bazilike na Ptujski Gori je bila dolga*. Zbirka Jubilejne publikacije, 10. Ptujska Gora, Minoritski samostan Matere Božje.
- Šoster, G. ur. (2005): *Vinske ceste in dediščina Prlekije*. Ljutomer, Prleška razvojna agencija.
- Šoster, G. ur. (2005a): *Tematske poti Prlekije*. Ljutomer, Prleška razvojna agencija.
- Šoštarič, M. (2008): "Koliko je stala obnova Dvorca Jeruzalem", *Večer*, 8. 11. 2008, 25.
- Šoštarič, M. (2014): "Vitezi so zasedli Jeruzalem", *Večer*, 17. 5. 2014, 23.
- Štrajn, D. (2012): "Bourdieu in njegovi koncepti", *Šolsko polje: revija za teorijo in raziskave vzgoje in izobraževanja*, XXIII (5–6), 65–77.
- Štumberger, K., ur. (2012): *Ormož – sonce Prlekije*. Ormož, Občina Ormož.
- Taylor, R. M. (2011): "Holy Movement and Holy Place: Christian Pilgrimage and the Hajj", *Dialog: A Journal of Theology*, 50 (3), 262–270.

- Teather, E. K., Chow, C. S. (2003): "Identity and Place: The Testament of Designated Heritage in Hong Kong", *International Journal of Heritage Studies*, 9 (2), 93–115.
- Telban, B. (1989): "Antropologije zdravja, bolezni in zdravljenj", *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, 29 (3–4), 153–166.
- Telban, B. (2016): *Kraji in časi v novogvinejski pokrajini*. Ljubljana, Založba ZRC.
- Tikvič, D. (2007): *Prošnje in zahvale vernikov v ljudski pobožnosti* (diplomska naloga). Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta.
- Toplišek, N. (2011): *Primerjava Merleau-Pontyjeve konstitucije in Foucaultove produkcije telesne eksistence*. Ljubljana, samozaložba (magistrsko delo).
- Toplišek, N. (2014): "Veljavnostna superiornost Husserlove transcendentalne fenomenologije: poskus ustanovitve znanosti vseh znaosti", *Anthropos* (3–4), 235 – 236.
- Toš, N.; Malnar, B. (2002): *Družbeni vidiki zdravja: Sociološka raziskovanja odnosa do zdravja in zdravstva*. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, IDV-CJMMK.
- Trstenjak, M. (2002): "Energetska pot v razkriškem kotu", v: Ziernfeld, I., ur., *Zdravilne energetske točke v Pomurju: Bukovniško jezero: Grad na Goričkem: Razkriški kot*, Franc-Franc, Murska Sobota, 57–79.
- Turner, V. (1967): *The forest of symbols: aspects of Ndembu ritual*. London, Cornell University Press.
- Turner, V. (1978): *Image and pilgrimage in Christian culture: anthropological perspectives*. New York, Columbia University Press.
- Turner, V. (1991): *The ritual process: structure and anti-structure*. Ithaca, Cornell Paperbacks.
- Ule, M. (2003): *Spregledana razmerja: o družbenih vidikih sodobne medicine*. Maribor, Aristej.
- Valentinitš, H. (1990): "Der steirische Weinhandel vom Spätmittelalter bis zum 18. Jahrhundert", *Weinkultur Graz*, 221–229.
- Vinogradov, A. (1999): "After the Past, Before the Present; New Shamanism in Gorny Altai", *Anthropology of Consciousness*, 10 (4), 36–45.

- Vranješ, M. (2005): *Prostor, teritorij, kraj: prostorsko izkustvo, teritorialnost in lokalnost na primerih iz Trente in z Bovškega: doktorska disertacija*. Ljubljana, M. Vranješ.
- Vršič, A. (2011): *Park Jeruzalem Slovenija*. Ljutomer, LTO Prlekija Ljutomer.
- VT (1994): "1. maj – Delavski praznik", *Tednik*, XLVII (17), 28. 4. 1994, 1.
- Zadnikar, M. (1992): *Ptujska gora – visoka pesem slovenske gotike*. Ljubljana, Družina.
- Zadravec, J. (1985): *Ljudsko zdravilstvo v Prekmurju*. Murska Sobota, Pomurska založba.
- Zadravec, J. (2002): *Razvoj zdravstva v Prekmurju do leta 1941*. Murska Sobota, Pomurska založba.
- Ziernfeld, I., ur. (2002): *Zdravilne energetske točke v Pomurju: Bukovniško jezero: Grad na Goričkem: Razkriški kot*. Murska Sobota, Franc-Franc.
- Ziernfeld, I. (2003): *Osnove radiestezijske in bioenergije*. Ljubljana, Ara.
- Westwood, J. (1995): *Skrivnostni kraji sveta: Nepojasnjeni kraji, simbolne krajine, stara mesta in izginule dežele*. Ljubljana, Mladinska knjiga.
- Wilson, C. (1999): *Atlas svetih in skrivnostnih krajev*. Ljubljana, Slovenska knjiga.
- Winter, M., Gasson, R. (1996): "Pilgrimage and Tourism: Cathedral Visiting in Contemporary England", *International Journal of Heritage Studies*, 2 (3), 172–182.

2. Viri

- Knjiga vtisov Ptujška Gora, 3. 5. 2009 – 8. 8. 2010. Ptujška Gora. Samostanski arhiv.
- Knjiga vtisov Jeruzalem, 2. 5. 2007 – 22. 3. 2013. Jeruzalem. LTA Ljutomer.
- Knjiga vtisov Jeruzalem 2, 2010 – 2014. Jeruzalem. Župnijski urad Miklavž pri Ormožu.
- Partnerji projekta KULTPRO (2012): KULTPRO (zloženka): Partnerji projekta KULTPRO.
- TIC Jeruzalem, ur. (2013): *Jeruzalem Prlekija. Cerkev Žalostne Matere božje (zloženka)*. Ljutomer, LTO Prlekija, TIC Jeruzalem.

3. Spletni viri

- Albolena, T. *Besedi »feng« in »shui« dobesedno pomenita veter in voda*. Dostopno prek: <http://www.fengshui.si/osnove/fengshui.html> (14. 3. 2013).
- *Bazilika Marije Zavetnice na Ptujski Gori*. Dostopno prek: http://www.ptujskagora.eu/sl/texts/get_content/23.html (9. 7. 2014).
- Belaj, M. [Белай, М.] (2014): "Место, где Бог по-особому прикоснулся к земле: интернациональность и интеркультурность Междугорья, *State, Religion and Church in Russia and Worldwide / Государство, религия, церковь в России и за рубежом*, 32 (2014), 2, 161–182. Dostopno prek: <http://religion.rane.ru/?q=en/node/675> (12. 2. 2016).
- Bubiji. Izleti. *Po Prekmurju*. Dostopno prek: <http://www.bubi.si/izleti/12-prekmurje/242-po-prekmurju.html> (17. 7. 2014).
- *Cerkev vseh svetnikov Svetinje*. Dostopno prek: <http://www.slovenia.info/si/Cerkve/Cerkev-vseh-svetnikov-Svetinje.htm?cerkev=5253&lng=1> (23. 7. 2014).
- *Društvo Antona Puklavca – društvo za trajnostni razvoj Krajinskega parka Jeruzalem*. Dostopno prek: http://www.antonpuklavec.si/wp-content/uploads/2013/01/Statut_drustva_Antona_Puklavca.pdf (10. 12. 2014).
- *Encyclopedia of Spiritual Knowledge: Places of Power*, Carlos Castaneda. Dostopno prek: http://www.encyclopedia-of-religion.org/places_of_power.html (2. 8. 2014).
- Golenhofen, H. *Feng shui academia. Kaj je feng shui?* Dostopno prek: <http://www.fengshui-akademija.si/rubrike/kajjefs.php> (7. 2. 2013).
- Gray, M. *Sacred and Magical Places*. Dostopno prek: http://sacredsites.com/sacred_places/index.html
http://sacredsites.com/sacred_places/sacred_geography.html (17. 7. 2014).
- John Paul II (2011): *The Council of Centers on Jewish-Christian Relations*. (7. 2. 2011). Dostopno prek: <http://www.ccrj.us/dialogika-resources/documents-andstatements/roman-catholic/pope-john-paul-ii/301-jp2-84apr20> (17. 1. 2015).
- Krivdić, I. *Lovelockov živi planet Gaja*. Dostopno prek: <http://www.akropola.org/clanki/clanek.aspx?lit=499> (7. 8. 2014).

- Lovelock, J. (1991): *Healing Gaia: Practical Medicine for the Planet*. Dostopno prek: <https://archive.org/details/healinggaiapract00love> (14. 2. 2014).
- *Občina Razkrižje. Društva*. Dostopno prek: <http://www.razkrijze.si/drustva-2> (15. 6. 2014).
- *Občina Razkrižje. Turizem*. Dostopno prek: <http://www.razkrijze.si/turizem-2> (15. 6. 2014).
- *Občinska uprava Občine Odranci* (6. 4. 2014): "OBVESTILO - pitna voda". Dostopno prek: http://www.odranci.si/funkcijske_strani/novica/article/obvestilo-pitna-voda-1/ (28. 12. 2014).
- Petrič, Franci. *Jeruzalem. Podružnična cerkev Žalostne Matere Božje*. Dostopno prek: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:hEEhH9pn8UkJ:www.kam.si/romarske_cerkve/jeruzalem.html+1.+maj+jeruzalem&cd=16&hl=sl&ct=clnk&gl=si (18. 7. 2014).
- Petrič, F. *Razkrižje. Župnijska cerkev svetega Janeza Nepomuka*. Dostopno prek: http://www.kam.si/romarske_cerkve/razkrijze.html (15. 6. 2014).
- Pojbič, J. (2011): "Vinogradniška vojna za Ljutomersko-Ormoške gorice", *Delo*, 12. 5. 2011. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/slovenija/vinogradni-ka-vojna-za-ljutomersko-or-mo-ke-gorice.html> (10. 3. 2014).
- *Prvomajsko popotovanje po vinskih cestah za kolesarje in pohodnike. Gore in ljudje*. Dostopno prek: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:aaUmCXPQJQJ:www.gore-ljudje.net/novosti/3183/+obisk+1.+maja+jeruzalem&cd=5&hl=sl&ct=clnk&gl=si> (21. 4. 2012).
- *Ptujska Gora*. Dostopno prek: http://www.ptujskagora.eu/sl/texts/get_content/28.html (9. 7. 2014).
- *Ptujska Gora. Minoritski samostan*. Dostopno prek: <http://minoriti.rkc.si/index.php/minoritski-samostan-matere-boje-na-ptujski-gori> (9. 7. 2014).
- *Ptujska Gora. Zgodovina*. Dostopno prek: <http://www.ptujskagora.si/index.php/sl/zgodovina> (9. 7. 2014).
- *Ptujska Gora. Cerkev*. Dostopno prek: <http://www.ptujskagora.si/index.php/sl/znamenitosti/cerkev> (9. 7. 2014).

- *Ptujska Gora. Rožmarin fest na Ptujski Gori*. Dostopno prek: <http://www.ptujaska-gora.si/index.php/sl/leto-2010/98-5-romarin-fest-na-ptujski-gori> (9. 7. 2014).
- *Ptujska Gora. Turistično društvo*. Dostopno prek: <http://www.ptujaska-gora.si/index.php/sl/drutva/81-turistino-drutvo> (9. 7. 2014).
- *Rimske terme. Cerkev Lurške Matere Božje*. Dostopno prek: <http://www.rimske-terme.si/default.asp?mID=sl&pID=pohodnistvo> (14. 1. 2015).
- *Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ)*. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (9. 11. 2014).
- *Statistični urad RS*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/obcinevstevilkah/Vsebina.aspx?leto=2012&id=138>, <http://www.stat.si/obcinevstevilkah/Vsebina.aspx?leto=2011&id=92> (9. 11. 2014).
- Stokowski, P. (2008): "Symbolic Aspects of Water", v: McCool, S. M., ur., *Water and People: Challenges at the Interface of Symbolic and Utilitarian Values*. Portland: U. S. Department of Agriculture. Dostopno prek: https://www.fs.fed.us/pnw/pubs/pnw_gtr729.pdf (10. 3. 2015).
- *Sto let v dobro dediščine – Pomurje*. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Dostopno prek: http://www.zvkds.si/media/medialibrary/2013/08/pPANO_5.pdf (17. 7. 2014).
- Šavel, I. *Arheološka najdišča. Razkrižje*. Dostopno prek: <http://www.prlekija-on.net/prlekija/arheoloska-najdisca.html> (15. 6. 2014).
- *Tematske poti v Občini Železniki. Pot v Sušo*. Dostopno prek: <http://www.skofjajloka.com/UserFiles/file/tematske%20poti/Pot%20v%20Su%C5%A1o%20web.pdf> (14. 1. 2015).
- *Turistično-kulturno društvo Ivanjkovci*. Kulturni spomeniki. Dostopno prek: http://www.tkd-ivanjkovci.info/index.php?option=com_content&task=view&id=8&Itemid=8 (23. 7. 2014).
- Urankar, T. *Gremo ven.com. Ptujska Gora*. Dostopno prek: <http://www.gremoven.com/Cerkve/Ptujska-Gora/menu-id-25> (9. 7. 2014).
- Vojinovič, I. *Prvi obisk jeruzalemskega latinskega patriarha v Mariboru in Sloveniji* (14. 9. 2008). Dostopno prek: <http://www.slomsek.net/Slomsek/Template//index.php/?fStran=clani&fPod=Dogodki&fIzb=vec&fId=411> (11. 7. 2014).

- *Zemljevid Slovenije*. Dostopno prek:
<https://www.google.si/maps/place/Slovenija/@46.1634653,14.1234626,8z/data=!4m5!3m4!1s0x476524e75e968361:0xe740451e25e2d465!8m2!3d46.151241!4d14.995463> (15. 3. 2017).
- *Zgodovina Vinske družbe Slovenije – Klub Šipon 2002*. Dostopno prek:
<http://www.vinskadruzba.si/kdo-smo/zgodovina-vds/> (18. 7. 2014).

Priloga 1: Seznam intervjujev za disertacijo

Zapo- redna št.	Datum pogovora	Starost	Spol	Poklic	Skupina
1	17. 03. 2007	Ok. 60 let	Ženska	Geomantinja	Obiskovalka prostora moči, novodobnica
2	17. 03. 2007; 08. 09. 2013	Ok. 65 let	Moški	Geomant	Obiskovalec prostora moči, novodobnik
3	10. 05. 2007	45 let	Ženski	Učiteljica	Domačinka
4a in 4b, 4c	20. 05. 2007	Ok. 35 let; ok. 40 let	Ženski in moški	Glasbenica in strojnik; zdravilec	Obiskovalci prostorov moči, novodobniki
5	02. 06. 2007	71 let	Moški	Upokojenec	Obiskovalec izvira, turist
6	08. 06. 2007	44 let	Ženski	Učiteljica	Obiskovalka izvira
7	10. 06. 2007	39 let	Ženski	Učiteljica	Obiskovalka izvira, prostorov moči
8	11. 06. 2007	70 let	Ženski	Gostilničarka, upokojenka	Obiskovalka prostora moči
9	23. 06. 2007, 11. 06. 2008	Ok. 50 let	Moški	Župan	Župan in delujoči v turizmu
10	09. 09. 2007	63 let	Moški	Upokojenec, mesar	Obiskovalec izvira
11	14. 09. 2008	Ok. 35 let	Ženski	Novinarka	Romarka, obiskovalka dogodka
12	11. 06. 2008	Ok. 40 let	Moški	Radiestezist	Obiskovalec prostorov moči, izvira,

					novodobnik
13	21. 09. 2008	64 let	Moški	Upokojeni mali podjetnik	Turist iz Italije
14	25. 05. 2008	Ok. 40 let	Moški	Strojnik	Obiskovalec izvira
15	19. 10. 2008	Ok. 55 let	Moški	Gostilničar v turizmu	Turistični delavec
16	07. 11. 2008	Ok. 60 let	Ženski	Podjetnica v turizmu	Turistična delavka
17	09. 11. 2008	49 let	Moški	Fizioterapevt	Obiskovalec prostorov moči, izvira, novodobnik
18a in 18b	07. 12. 2008	Ok. 65 let	Moški in moški	Upokojenca	Obiskovalca izvira, domačina
19a in 19b	14. 12. 2008	Ok. 45 let	Moški in ženski	Kuhar in frizerka	Turista
20a, 20b in 20c	21. 12. 2008	Ok. 40 let	Ženski in moški, ženski	Mehanik in ekonomistki	Obiskovalci izvira, prostora moči
21	14. 06. 2009	Ok. 55 let	Moški	Delavec komunalnega podjetja	Obiskovalec izvira, domačin
22	22. 08. 2009	44 let	Moški	Zobozdravnik	Turist, obiskovalec izvira
23	30. 08. 2009	80 let	Moški	Domačin, ki živi v Ameriki, upokojenec	Obiskovalec izvira
24a in 24b	21. 02. 2010	Ok. 45 let	Moški in moški	Policista na prostoru moči	»Domačina«
25a in 25b	28. 02. 2010	54 in 56 let	Ženski in ženski	Zdravilki, bioenergetinji	Obiskovalki prostorov moči,

					izvira, novodobnici, romarki
26	21. 05. 2010	Ok. 45 let	Ženski	Zgodovinarica	Obiskovalka prostora moči, novodobnica
27a in 27b	12. 09. 2010	Ok. 50 let	Ženski in moški	Delavka in kmet	Obiskovalca izvira
28	15. 09. 2010	26 let	Ženski	Uradnica	Turistka
29	18. 09. 2010	Ok. 55 let	Moški	Župnik na prostoru moči	Duhovnik
30	17. 10. 2010	Ok. 40 let	Ženski	Uradnica	Domačinka, obiskovalka izvira
31	12. 12. 2010	54 let	Moški	Kmet	Obiskovalec prostora moči, novodobnik
32	08. 05. 2011, 12. 05. 2011	33 let	Moški	Sociolog	Obiskovalec prostora moči, izvira, novodobnik
33	08. 05. 2011	Ok. 65 let	Ženski	Uradnica, pohodnica	Domačinka
34	18. 05. 2011, 19. 05. 2011, 20. 05. 2011	45 let	Moški	Zdravilec po Vollu	Obiskovalec prostora moči, izvira, novodobnik
35	22. 05. 2011	60 let	Moški	Strojniki	Obiskovalec prostora moči, izvira, novodobnik
36a, 36b in 36c	22. 05. 2011	Ok. 55 let, 26 let	Moški in ženski	Delavca	Obiskovalca izvira

			ter snaha ženski		
37a in 37b	29. 05. 2011	Ok. 30 let	Ženski in moški	Uradnica in ekonomist	Obiskovalca izvira
38	28. 06. 2011	44 let	Ženski	Trgovka	Obiskovalka izvira
39	17. 09. 2011	Ok. 40 let	Ženski	/	Domačinka, obiskovalka izvira
40	07. 10. 2011	Ok. 35 let	Ženski	Geomantinja	Obiskovalka prostora moči, izvira, novodobnica
41	10. 10. 2011	Ok. 55 let	Moški	Župnik na prostoru moči	Duhovnik
42	11. 03. 2012	74 let	Ženski	Upokojenka	Obiskovalka izvira, romarka
43	14. 03. 2012	80 let	Ženski	Upokojenka, kmetica	Romarka
44	16. 04. 2012	13 let	Ženski	Učenka	Turistka
45a in 45b	16. 04. 2012	13 let	Ženski in ženski	Učenki	Turistka
46	27. 05. 2012	Ok. 40 let	Ženski	/	Turistka
47	19. 12. 2012	Ok. 55 let	Moški	Župnik na prostoru moči	Duhovnik
48	04. 02. 2013	25 let	Moški	Elektrikar	Obiskovalec izvira
49	17. 02. 2013	Ok. 55 let	Moški	Obrtnik	Domačin, obiskovalec izvira
50	20. 02. 2013	Ok. 29 let	Moški	Psiholog	Obiskovalec prostorov moči, novodobnik
51	06. 04. 2013	Ok. 65 let	Ženski	Upokojenka, cerkvena ključarka	Domačinka

52	12. 03. 2013	/	Ženski	Strokovnjakinja feng shuija	Obiskovalka prostorov moči, novodobnica
53	18. 03. 2013	Ok. 45 let	Moški	Fizik	Turist
54	30. 05. 2013	Ok. 40 let	Moški	Zaposlen v turizmu	Turistični delavec
55	02. 06. 2013	82 let	Moški	Vinogradnik	Domačin
56	08. 06. 2013	Ok. 55 let	Moški	Vinogradnik, mizar	Obiskovalec prostorov moči, izvira, novodobnik
57	09. 06. 2013	Ok. 67 let	Ženski	Upokojenka	Obiskovalka točk
58	25. 06. 2013	Ok. 55 let	Ženski	Geologinja	Turistka
59	13. 06. 2013	Ok. 63 let	Moški	Kemik	Obiskovalec izvira, prostorov moči
60	28. 06. 2013	50 let	Moški	Župnik na prostoru moči	Duhovnik
61	28. 06. 2013	Ok. 27 let	Ženski	Zaposlena v turizmu – TIC	Turistična delavka
62	02. 07. 2013	Ok. 47 let	Moški	Kemik	Turist
63	18. 09. 2013	Ok. 40 let	Ženski	Prevajalka	Turistka
64	15. 10. 2013	55 let	Moški	Župnik na prostoru moči	Duhovnik
65	23. 11. 2013	Ok. 55 let	Moški	Računalničar, raziskovalec točk	Obiskovalec, prostorov moči, novodobnik
66	08. 12. 2013	53 let	Ženski	Zaposlena v zavarovalništvu	Obiskovalka izvira, prostora moči, novodobnica
67	17. 12. 2013	Ok. 55 let	Moški	Zaposlen v turizmu	Turistični delavec, obiskovalec

					prostorov moči, novodobnik
68	01. 02. 2014	36 let	Moški	Varnostnik	Obiskovalec prostorov moči, novodobnik
69a in 69b	11. 02. 2014	Ok. 50 let	Ženski in ženski	/	Obiskovalki izvira iz Odrancev
70	24. 04. 2014	59 let	Ženski	Znanstvenica, fizik	Znanstvenica, obiskovalka prostorov moči, novodobnica
71	13. 08. 2014	Ok. 60 let	Moški	Ljubiteljsko ukvarjanje z zgodovino	Domačin
72.	04. 04. 2015	Ok. 40 let	Moški	Fitohomeopat	Obiskovalec izvira, novodobnik